

B' 6

AFRIKA.

Kulturní obrázky pro mládež.

Napsal

JOSEF KOŘENSKÝ.

S 27 obrázky v textě a s 12 přílohami.

M. U. DR. JAR. JOUZA,
nemocniční a obvodní lékař
V KOLÍNĚ
V PRAZE 1899.

Nakladatel A. STORCH SYN, knihkupec
na Staroměstském náměstí, č. 4.

Priloha 4. Egyptanka nesoucí vodu.

Hudební nástroje a zbraně
afrických národů

Přebrodivše tyto přišli do města, kde všichni obyvatelé byli rovněž tak malí a černí, jako průvodci. Podle města tekla prý od západu k východu veliká řeka, v níž se vyskytovalo mnoho krokodílů.“

To je skoro vše, co proslulý dějepisec starých Řeků věděl o afrických krajinách kromě Egypta.

Výpravy do Afriky.

Za starých časů vědělo se o Africe velmi málo. Tenkrát mluvivalo se jenom o Libyi a Aithiopii čili Ethiopii, a říkalo se, že jsou tři díly světa: Evropa, Asie a Libye. O jiných nevěděli ještě ani staří Řekové.

O neznámých končinách afrických, zvaných tehdy obecně Libye, napsal starý kronikář řecký, Herodot, tato slova:

„Několik odvážných mužů vyvolilo si svého času ze sebe losem pět sou-druhů, kteří měli navštívit Libyckou poušť a vypátrati o ní něco více, než až posud bylo vypátráno.

Vylosování mladíci zásobivše se dobře vodou a pokrmu, prošli prý nejdříve Libyi obývanou a dostali se do Libye dravců, načež směrem západním proputovali veliký kus země.

Tu přišli k nim malí, černí mužtci, menší než lidé prostřední míry, a vzavše je s sebou, vedli je dále velikými močály.

Za to mnoho nových zpráv přinesl o afrických končinách arabský cestopisec Ibn Batúta, jenž žil ve 14. století. Slavný ten muž zasluhuje toho, abyste si jeho jméno pamatovali.

Brzy na to roztrušovaly se o tajemných těch zemích báječné pověsti. Tvrdilo se o nich, že je tam nesmírné bohatství zlata a hojnost všeho požehnaní.

Za bohatstvím a mamonem honili se lidé také v dobách tehdejších. Nebylo tedy divu, že mnozí šli tam za štěstím a plavili se z vlasti daleko za moře. Ale co hledali, nenašli. Mnohé z nich pohltilo bouřlivé moře.

To však neodstrašovalo jiné odvážlivce, a tak se stalo, že někteří Portugalci objevili nové břehy na západě Afriky, před tím ještě žádným Evropanem nenavštívené.

Také oni přivezli z končin neznámé pevniny zprávy o velikém bohatství zámořských krajů a roznítili u svých krajanů touhu po zlatě a drahých kamenech.

Ty zvěsti pronikly i do Anglie a byly podnětem, že se r. 1788 založila v Londýně zvláštní společnost, která si vzala za úkol prozkoumat i africké krajiny a těžiti z jejich přírodních pokladů. To byl počátek k vážnějším výzkumům. Stateční cestovatelé vydávali se tam na cesty a vnikali dále do vnitř země brzy od severu na jih, brzy od východu na západ a obráceně.

Po vykonaných výzkumech vysílali mocnářové k africkým břehům i koráby válečné, a vojsko na pevninu vysazené zmocňovalo se půdy. Prapor do zabrané země zaražený věstil, který evropský stát stal se pánem nově nabytého území afrického.

Nežli přešlo sto let, rozdělili se o Afriku Portugalci, Španělé, Angličané, Francouzi, Belgové, Italové. Také Německo si pospíšilo ještě v čas a získalo tam pro sebe rozlehlé území.

Naše říše nemá v Africe žádných osad.

Některé země africké pevniny náležejí tureckému sultánu, jiné spravují se samostatně a mají svého vladaře nebo voleného presidenta.

Samostatnými a neodvislými státy v Africe jsou: Habeš, Maroko, republika Liberia, republika Jihoafrická a svobodné státy Oraňské.

Egypt je státem poplatným sultánu tureckému.

Kdo obeplul Afriku poprvé.

O Indii vypravovaly se před věky podivuhodné věci. Kdo v Evropě o nich slyšel, přál si, aby se tam mohl podívat. Domníval se, že se z Indie vrátí jako boháč.

Zvláště toužili po Indii kupci, protože země ta slynula bohatstvím všeho drahého koření a oplývala zlatem a báječnými drahokamy.

Ale cesta do asijské té země byla pro Evropany velmi daleká, namáhavá a nákladná. Vzácné zboží přiváželo se z Indie do Evropy většinou po suché zemi.

Obchod s národy asijskými provozovali tehdy zvláště kupci Benátčané, a to s velikým štěstím. Kupectví přineslo republice Benátské nezměrné bohatství, a se zámožností přibývalo moci a slávy.

Příloha 1. Jak si představovali Afriku a mapu celého světa r. 1459.
 (Původní obraz, jehož zhotovil Fra Mauro, chová se v paláci došecím v Benátkách.)

Ke stránce 3.

Obchodní cesty vedly té doby do Indie přes Egypt a Malou Asii. Jak vlastně Indie vypadá, o tom se před čtyřmi sty lety ještě nevědělo. Mapy, jež pocházejí z dávných časů, představují nám Evropu, Asii a Afriku v podivuhodné podobě.

Z nejstarších map toho druhu jest mapa, kterou zhotovil zeměpisec Fra Mauro* v Benátkách. Původní ten obraz posud se tam v paláci dožů ukazuje. Byl zhotoven ve druhé polovici 15. století. Učený Vlach Fra Mauro mohl podati alespoň přibližný obraz světa tehdy známého, poněvadž se stýkal s cizozemskými kupci velmi zhusta a nabyl u nich zpráv dosti spolehlivých a získaných vzácnými zkušenostmi na dalekých cestách.

Podle této původní mapy vyhotoven jest obrázek zde přiložený, ovšem zmenšený a trochu pozměněný. Z něho je patrné, že si představovali tehdejší zeměpisce Afriku zcela jinak, nežli ji spatřujeme v atlasích nynějších. Zvláště divně vypadá na západě záliv zvaný Guinejský.

* *

Poněvadž cesta do bohaté Indie za dřívějších dob byla spojena s velkými překážkami, pomýšlelo se vypátrati cestu pohodlnější, a to po moři. Někteří radili, aby se tam koráby plavily Atlantickým oceanem kolem pevniny, kterou nazýváme nyní Afriku, neboť již tehdy se vypravovalo, že prý ji obepluli Feniciáné, a to již dávno před Kristem pánem. Ale pověsti takové nebyly zaručeny. Jisto jest jenom, že již asi v té době plavil se podél západních břehů nynější Afriky jistý plavec z Karthaga, a že se šťastně dostal daleko na jih. K rovníku neměl již daleko.

Po něm zkoušeli plavecké štěstí jiní, leč nepronikli dále. Mnozí z nich zahynuli a zaplatili odvážnost životem.

Zprávy, jež se potom šířily o nebezpečné plavbě kolem tajemné pevniny, měly odvrátiti smělé plavce od dalších pokusů.

Ale čím větší byly překážky, tím více zmocňovala se touha mořeplavců po neznámých končinách světa. Od předsevzatých úmyslů nemohly je odvrátiti ani nebezpečné proudy, ani husté mlhy a bouřlivý příboj při skalnatém pobřeží.

Podpůrcem takových snah byl v 15. století zvláště portugalský princ Jindřich, syn krále Jana I. Jeho přáním bylo, dostatí se do Indie po vodě. Plány těmi zabýval se po mnoho let. Princ Jindřich, přijímám Plavec, vyslal rok co rok koráby na výzkumné cesty, ale lodi vracely se vždycky s nepořízenou.

Více přálo potom štěstí jednomu Benátčanu, jenž jsa ve službách Jindřicha Plavce, dostal se dosti daleko, ale jenom asi tam, kam dospěl zmíněný Karthagan.

Jindřich Plavec nedočkal se splnění svých vroucích tužeb a zemřel, odkázav ohnivou lásku a nadšení pro objevy zámořské králi Janovi II., jenž v započatém díle pokračoval.

K vyzvání toho panovníka vydali se do neznámých končin mnozí plavci. Mezi nimi byl také Bartoloměj Diaz. Jemu se podařilo proniknouti nejdále na jih. Minuv za veliké bouře nejzápadnější cíp africký, zvaný Kap Verdský, dostal se až k nejnižší části pevniny africké r. 1486. Mys tamější označil Diaz jménem Bouřlivý a vrátil se k vyzvání nespokojeného mužstva

* Fra značí zkrácené jméno vlaské frate, t. j. na česko bratr (feholní).

do Lisabonu s radostnou zprávou, že doplaval se šťastně až do těch míst, kde se břehy neznámé pevniny dotýkají oceanu Indického.

Mezi tou dobou, co se Diaz plavil po neznámých vodách — cesta jeho trvala skoro 1½ roku — byla podrobněji zpytována druhá cesta do Indie, poněkud již dávno známá. Jistý plavec podnikl výzkumnou tu cestu přes Aleksandrii a Káhynu, obrátil se potom k Rudému moři a doplaval se šťastně až ke břehům Indie. Když pak se opět do Káhyny navrátil, poslal o vykonané plavbě zprávu do Portugal králi svému Janu II. a oznámil, že obeplutí celé pevniny africké jest možné. Král nabyt tím způsobem přesvědčení, že jest blízka chvíle, kdy bude moci spojití své království s kýženou Indií a těžití z bohatých pokladů jejích na prospěch svého národa. V tom očekávání nazval mys Bouřlivý raději mysem Dobré naděje, neboť mohl se nadíti, že bude místem, kolem něhož poplaví se jednou koráby do Indie. Zbývalo jen vykonati výzkumné cesty podél východních břehů afrických a odtud na přích do Indie. Podnik ten nebyl již nesnadný, a ovoce šťastných výzkumů mohlo padnouti do klína jenom Portugalcům.

Ale tou dobou navrátil se ze své památné plavby do Evropy Kolumbus a přinesl zprávu, že přichází z „Indie“. Bouře námořská přinutila odvážného Janovana, že musel přistáti v Lisaboně. Král Jan II. měl tak příležitost slyšeti Kolumba, sotva že se dotekl Evropy. Leč zpráva, kterou vypravoval Kolumbus o zemích nově objevených, polekala mocnáře velice, neboť se domýšlel, že přijde o zemi, na kterou se již tolik těšil. V prvé chvíli podobalo se pravdě, že Kolumbus Indií od Portugalců hledanou skutečně našel, neboť přivážel s sebou zároveň ukázky živých lidí s podivnou pletí barvy rudé. Ale poněvadž Kolumbus nevypravoval nic o Kalikutu, nejslavnějším tehdy tržišti indickém, počalo se šířiti mínění, že „Indie“, kterou objevil Kolumbus, není ta Indie, po které touží Portugalci. Tím se Portugalci zase ukonejšili a nezavíděli již kořisti sousedním Španělům. Smlouvami, jež se uzavřely mezi oběma národy, bylo stanoveno a tehdejší papežem potvrzeno, že nově objevené země na západní polokouli budou náležeti Španělům a země východní polokoule Portugalcům.

Objevy Kolumbovy, vykonané podporou královskou na prospěch Španělska, přiměly také panovníka portugalského, aby co nejdříve získal nových zemí a těžil z jejich pokladů. Proto konaly se přípravy k novým výpravám. Ale uskutečnění svých plánů nedočekal se ani král Jan II. a zemřel r. 1495. Myšlenku jeho prováděl dále nástupce král Emanuel Veliký.

* * *

Na sklonku 15. století vypraveny byly z nařízení řečeného panovníka tři koráby na dalekou cestu do Indie. Zkušený Bartoloměj Diaz byl ustanoven, aby je na cestu všim potřebným opatřil a vyprovodil. Vedení samo bylo svěřeno admirálu jménem Vasco (čti: Vasko) da Gama. Koráby k plavbě určené byly: Svatý Rafael, Gabriel a Michael. Celkem vydalo se na cestu asi 300 lidí. Číslo plavců není bezpečně zjištěno.

Vasco da Gama vyplul z Lisabonu nepochybně dne 8. července 1497. Doba ta nebyla šťastně volena, poněvadž plavba po jižní polokouli padla tím na dobu zimní a jarní, plné mlh, bouří, dešťů a větrů. Cesta vedla odvážné plavce kolem ostrovů Kanárských.

Když se plavila výprava v moři tropickém, počaly se objevovati mezi mužstvem mnohé nemoci, a smrt řádila na lodích velmi krutě. Lodní mužstvo

ze strachu se bouřilo a nechtělo plouti dále. Ale Vasco da Gama dal hlavní vůdce vzpoury spoutati a pravil: „Do Portugal se neobrátime! Bůh budiž naším kormidelníkem!“

Plulo se tedy dále.

Občas přistávaly koráby Gamovy ke břehům a vyměňovaly od pobřežního obyvatelstva zboží za potraviny. Nejednou strhla se při tom i malá šarvátka.

Dne 12. prosince, tedy po pětiměsíční plavbě, připravil se Vasco da Gama k místu, kde Bartoloměj Diaz zakončil svou plavbu. Od toho místa počíná vlastně teprve výzkumná cesta Gamova.

Po několika dnech dostala se výprava Gamova ke břehu a zakotvila tam toho dne, když slavíme narození Krista pána. Proto nazval Vasco da Gama místo toto „port Natal“, t. j. přístav narození.

Dne 10. ledna 1498 připravili se plavci k ústí veliké řeky a spatřili na březích černé obyvatelstvo. Byli to Kafrové. Vasco da Gama poslal pohlavárovi darem červené zpodky. Náčelník Kafrů měl z nich takovou radost, že by byl s Portugaleci srdce rozdělil. Také jeho poddaní chovali se k cizincům velmi přátelsky.

Portugalcům se Kafrové velmi líbili, neboť měli krásnou postavu. Ozbrojeni byli luky, kopími a dýkami. Mnohé části zbraní měli Kafrové z mědi, cínu a slonoviny. Také měli na sobě mnoho okras. Portugaleci jen litovali, že měděné náramky divochů nebyly ze zlata.

Na další plavbě potkalo loďstvo Gamovo kocábky, v nichž jeli černoši. Než se dalo s nimi mužstvo do vyjednávání, nabízel jim rozličné tretky za dárky, a černoši brali plným rukama. Mezi černochy byli také lidé pleti světlejší a rozuměli trochu arabsky. Jeden z nich měl čepičku protkanou hedvábím, druhý turban ze zeleného atlasu, samé to důkazy pokročilosti blízkeho vzdělaného národa indického. Radost Gamova rostla, neboť věděl, že není již od kýžené Indie daleko.

Mezi tím dařilo se loďnímu mužstvu velmi zle; otékaly jim ruce, nohy a dásně, a páchnuly odporně hnilobou. Choroby ty pocházely od jednotvárných a sušených potravin, a známy jsou u lékařů jakožto skorbut. Ošklivou tou nemocí zemřelo 30 osob. Ale požíváním pokrmů čerstvých stav nemocných námořníků valně se polepšil, a choroby byly rychle zažehnány.

* * *

Na počátku března zakotvil Vasco da Gama v průlivu Mozambickém. Brzy potom přiveslovali ke korábům blížící ostrované. Pleť jejich byla popelavá. Oděv měli protkaný zlatem a hedvábím. Po boku visel jim meč nebo dýka. Hlavy měli pokryty vlněnými turbany.

Ostrované byli velmi zvědaví a vyptávali se arabským jazykem Portugalců, proč se do těch krajů připravili.

Portugaleci odpovíděli, že plují z poručení svého krále do Kalikuta a žádali ostrované, aby jim opatřili na další cestu zkušené lodivody.

Za té rozmluvy dověděl se Portugaleci, že koťví při ostrově, jenž slove Mozambik. Ostrované vypovídali dále, že do tamějšího přístavu přijíždějí četné lodi arabské a indické, a že přivážejí vzácné a drahé koření, jako je hřebíček, pepř a zázvor, kromě toho pak stříbro, perly a drahokameny, aby je vyměňovali za slonovinu, vosk, zlato a otroky. Na konec pozvali ostrované admirála Gamu, aby zajel do přístavu. Vasco da Gama přijal pozvání a veplul do přístavu. Mozambického šejka (náčelníka) naklonil si Gama některými dary.

V přístavě Mozambickém uviděli Portugalci několik cizích lodí, jejichž zařízení velice je překvapilo. Nejvíce se podivili, když spatřili, že námořníci cizích těch korábů měli kompas a jiné přístroje námořské kromě map, jimž dokonale rozuměli. Ještě více však zaslí, když tři z námořníků, původem z Habše, spatřivše obraz svatého Gabriela před ním poklekli a se pokřižovali. Mužové ti byli křesťané, ale mluvili řeč, které nikdo z Portugalců nerozuměl.

Když se Arabové dověděli, že Vasco da Gama připlul s korábí za účelem obchodním, polekali se, neboť měli strach, že je „Frankové“, t. j. Evropané, vytlačí z obchodu, a že jimi utrpí také domácí náboženství. Následek toho byl, že se Arabové proti Portugalcům srotili a zahájili nepřátelství. Ale Vasco da Gama zastrašil ostrovary palbou z děl a vyplul s najatým lodivodem a s jistým maurským obchodníkem na moře. Korábí své řídil Vasco da Gama podél břehů na sever.

Po dvanáctidenní plavbě dostal se da Gama k ostrovu Mombas a poznal jeho znamenité tržiště.

Za potomní plavby setkali se Portugalci s loďmi, jejichž majetníci byli křesťané. To bylo v Melindě, přístavním městě, od něhož nebylo k rovníku již daleko. Kníže melindský přál si poznati cizího admirála a přijal ho velmi přátelivě. Vasco da Gama přistojil se k audienci do nejskvělejšího roncha a přinášel knížeti darem drahocenný meč, kopl a štít.

Před samým odjezdem oplatil kníže návštěvu admirálovi a dostavil se na jeho loď. Při rozloučení prohlásil kníže, že v Kalikutě lze nakoupiti výhodně nejlepší koření, ale že třeba opatrnosti, aby se zboží nepřeplatilo. Také dal Gamovi na cestu zkušeného lodivodu, jenž pocházel z Indie. Plavec ten měl se říditi na moři nástroji a mapami evropskými, ale když je prohlížel, poznal, že jsou velmi chatrná a nedostatečná, a nemohl se zdržeti od smíchu.

Dne 24. dubna nastoupil Vasco da Gama plavbu za konečným cílem svým, do kýženého Kalikuta, a dne 17. května uzřel šťastně jihozápadní břehy indické. Máje v dobré paměti upozornění, jež mu dali křesťané v Melindě, nedůvěřoval Vasco da Gama pobřežnímu obyvatelstvu a zakotvil trochu severněji od proslulého Kalikutu.

* * *

Město Kalikut leží při 12° severní šířky. Tehdy bylo nejdůležitějším místem na západním pobřeží indickém. Obchod toho tržiště měli v rukou hlavně muhamedáni, jimž říkali Portugalci Maurové.

O Portugalcích bylo v Indii známo, že jsou nepřáteli vřsy Muhamedovy, a proto se mohla výprava Gamova nadíti špatného uvitání. Nad to pak měli muhamedánští obchodníci strach, že přechodem Evropanů výnosný obchod jejich přejde v ruce Portugalců.

Ale při všem tom zachoval Vasco da Gama chladnou rozvahu a mírní svou prudkou povahu.

Posel, vyslaný admirálem k tamějšímu knížeti č. radžovi, vyjednal, že bude Vasco da Gama přijat přátelsky ve slavné audienci.

Nejvyšší radžův úředník uvedl na to admirála v okázalém průvodu do paláce, kde se zatím shromáždili nejpřednější hodnostáři a vysocí kněží. Radža sám seděl na hedvábné pohovce se zlatými tránsnými a bohatým vyšíváním, máje na hlavě pokrývku posetou drahými kameny a perlami a oblek s vetkanými květinami.

Vasco da Gama předstoupil před knížete, vylíčil velikou moc svého krále, přednesl přání jeho, aby směl vejíti s radžou v obchodní spojení, a odevzdal kleče královský list. Za hlučných fanfar vrátil se potom admirál na svou loď. Brzy na to bylo mu doručeno písemné povolení, že smí uzavíratí v Indii obchody.

Arabští kupci nesli těžce, že také Portugalci mohli vésti přímý obchod s Indii, a proto je u svého knížete očernili a vylíčili portugalskou výpravu jako rotu námořských lupičů.

Radža uvěřil pomluvám lstivých Arabů a dával na jevo všecku přízeň přibylým plavcům, ale v duši připravoval záhubu mužstvu i admirálovi.

Aby dílo své mohl vykonati, přemlouval radža admirála, by zajel s korábí hlouběji do přístavu. Domníval se, že by mohl potom tím snadněji Portugalce zaskočiti a je zničiti. Leč zamýšlený plán se nepodařil, a Vasco da Gama odplul v říjnu r. 1498 k domovu.

Na zpáteční plavbě zaznamenával admirál všecka pozorování zeměpisná, aby příští plavci měli cestu podél břehů afrických jistější a pohodlnější.

Mnozí z odvážných plavců Gamových na cestě zemřeli, takže se jich z mužstva navrátilo jenom 55.

Vasco da Gama přibyl po strastné plavbě do vlasti dne 29. srpna 1499. Cesta jeho trvala celkem 2 léta a 2 měsíce.

Že byl admirál Gama přivítán od lisabonského obyvatelstva s velikým nadšením a nevidanou slávou, můžete si pomyslíti. Portugalský král přijal vůdce výpravy jako svého miláčka a vyznamenal ho jak jen mohl. Předně mu určil doživotní výslužné, za druhé mu dal na hotovosti mnoho peněz, za třetí vyznamenal ho titulem „dom“, za čtvrté jmenoval ho admirálem indických moří a za páté udělil mu výsadu, aby se mohl sám účastniti obchodu indického.

* * *

Objevení námořské cesty z Evropy do Indie bylo událostí velikého významu, a plavba Gamova stává se čestně po bok cesty, kterou vykonal Kolumbus. Portugalsko získalo tak slavné pověstí a rozhojnilo vedle slávy také bohatství a blahobyt. Za to však utrpěli objevením nové obchodní cesty do Indie kupci Benátčané a mnohá města v Malé Asii.

Po třech letech vypravil se Vasco da Gama do Indie po druhé, a to s 20 korábí. Po roce vrátil se opět do Evropy. Za své zásluhy byl povýšen do stavu hraběcího.

Po 21 letech vyslal ho portugalský král do Indie po třetí. Vasco da Gama měl té doby již titul místokrále indického a plavil se tam se 14 muži a 3000 muži. Byla to poslední jeho cesta, neboť zemřel na štědrý večer roku 1525 v Kučíně blízko Kalikuta.

Ale podivné jsou osudy národů. Portugalci, kteří byli před staletími pány Indie, pozbyli své moci nad ní tou měrou, že jim tam na pobřeží zbyly nyní toliko tři malíčké osady, z nichž největší jest Goa.

Starí Čechové na cestách po zemích afrických.

Čeští páni a rytířové dávných časů vykonali mnohé cesty po světě. Mnozí z nich byli vysláni do ciziny s poselstvím královským, jiní činili tak proto, aby poznali cizí země a národy, obohatili své vědomosti a zkušenosti, neb aby jako zbožní křesťané spatřili posvátná místa, kde žil a dotrpěl Kristus pán.

Někteří ze starých těch Čechů svou cestu také popsali a zůstavili po sobě zajímavé památky, v nichž podnes rádi čítáme.

Mezi těmi, kteří nejdříve přišli až do země africké a o vykonané cestě písemnou zprávu po sobě zanechali, byl Martin Kabátník z Litomyšle.

Zprávy o životě tohoto muže jsou velmi skrovné. Práví se, že jméno to bylo mu dáno od sousedů proto, poněvadž se živil děláním kabátů. Po drahnou dobu žil v Litomyšli, kam se přistěhoval z Prahy, a vyznával tam víru pod obojí. Potom přistoupil k náboženské jednotě Českých bratří.

Čeští bratři vynikali velikou zbožností i mravností. Přechásto rozmlouvali o tom, „byl-li by jaký lid ještě kde na světě, jenž by se choval podle způsobu a řádu první církve svaté“.

I umínili si vyslati několik členů své jednoty do dalekých krajín, hlavně do Svaté země, kolébky křesťanství, aby po tom pátrali.

K úloze té podvolil se Martin Kabátník s bratry Lukášem, rytířem Maršem Kokovcem a Kašparem z Marek.

Na cestu vydali se jmenovaní Čeští bratři dne 1. března 1491, tedy již před více nežli čtyřmi sty lety.

Penězy byli zasozeni panem Bohušem Kostkou z Postupic, jenž jako držitel panství Litomyšlského byl velikým příznivcem bratrské jednoty.

Pan Kostka zjednal poutníkům i přimluvné listy krále Vladislava II. a jinak všemožně je podporoval.

Martin Kabátník byl dle všeho člověk bez veliké učenosti. Kromě své mateřštiny uměl nepochybně ještě rusky.

Sám vypravuje, jak se se Židy, kteří byli na cestě jeho tovaryši nebo tlumočníky, smlouval jazykem ruským.

Také v Kairu v Egyptě najal si Kabátník průvodce Žida, jenž mluvil rusky.

Více nežli školním uměním vynikal Kabátník kupeckou střízlivostí a praktickou myslí. Zvláště uměl opatrně jednati s cizokrajnými úřady a knížaty, a dovedl si získati jejich přízně.

Po dvaceti měsících navrátil se Martin Kabátník se svými soudruhy šťastně do vlasti, načež všecko „tém, kteří je poslali a na to náklad učinili, vypravovali“. Byl pak Martin Kabátník „člověk velmi přívětivý a libých rozprávek“ a povídal rád i jiným lidem, co na té cestě spatřil a jak se mu na ní vedlo. K žádosti jich kázal potom Martin Kabátník své paměti a zkušenosti napsati.

Martin Kabátník zemřel v únoru r. 1503 v Litomyšli. Zprávy jeho vyšly poprvé tiskem r. 1539 s nápisem: „Cesta z Čech do Jerusalema a Egypta Martina Kabátníka z Litomyšle.“

Na titulním listě té knihy spatřuje se hrubá dřevorytina, zobrazující poutníka jedoucího na prostém voze.

Místo, kde byla stará ta kniha vydána, není udáno. Také není spis ani stránkovan.

První vydání cestopisu Kabátníkova zmizelo takřka se světa, neboť ho nemá žádná z Pražských knihoven. Také jsem nikde nečetl, že by byl chován

někde jinde v Čechách. Dočetl jsem se toliko, že jediný výtisk toho cestopisného díla má městská knihovna v hornolůžické Žitavě.

Martin Kabátník zaměřil, nežli se odebral do krajin afrických, do Svaté země. Ale neubíral se tam cestou, jakou poutníci za středověku obyčejně volivali.

Palestýnští poutníci nastupovali cestu z pravdla z Benátek, Janova nebo Marsilie. Čeští páni vyjížděli do východních zemí z Benátek. Tak se plavili na východ ku pť. Jan z Lobkovic, Oldřich Prefát z Vlkánova a Křištof Harant z Polžic.

Kabátník volil cestu po suchu. Byla to pouť mnohem namáhavější a nebezpečnější.

Z Litomyšle vyjel Kabátník na Moravu, potom se bral dále zemí Slezkou, Polskou a zabočil k Dunaji, aby se dostal do Cařihradu.

Z Cařihradu ubíral se Kabátník tureckým krajem v Malé Asii, navštívil Brusu, s karavanou putoval po dvanáct dní do Angory, obrátil se do Palestýny, aby pobyl delší dobu v posvátných městech, táhl s karavanou do Egypta a všiml si podrobně všech znamenitostí v městě Kaire.

Jak Martin Kabátník do Egypta cestoval, pověděl jsem již ve své knize „Asie“. V následujícím článku chci uctiti památku jiného poutníka českého, jenž se také do Afriky podíval a svou cestu popsal mnohem obšírněji, nežli učinil litomyšlský měščenín Martin Kabátník.

Co vypravuje o Egyptě Křištof Harant z Polžic.

Od té doby, co český rytíř Křištof Harant z Polžic cestoval po Egyptě, uplynulo již plných 300 let. To je tedy již hodně dávno.

Když se probírám cestopisnými zprávami, jež nám jmenovaný pán po sobě zůstavil, mám z památek tak dárných veliké potěšení a děkuji v duchu statečnému Křištofu za vypsání jeho vzácných zkušeností, získaných strastiplně jak ve Svaté zemi, tak i v Egyptě.

Nyní cestuje se i v mnohých krajinách afrických tak pohodlně jako u nás, ale za časů Harantových bylo zcela jinak.

O cestách českého šlechtice Křištofa Haranta z Polžic po Svaté zemi vypravoval jsem stručně v knize „Z dalekých krajin“. V této kapitole zmíním se jenom o cestě, kterou vykonal rytíř Harant po Egyptě.

Na zamýšlenou cestu do dalekých končin vydal se pan Křištof Harant dobře připraven, neboť mluvil několika jazyky. Mezi jinými uměl také vlasky, a rozuměl umění i hudbě. Byl též výborný plavec, jezdec, lovec a kreslíč, jenž, co viděl, dovedně načrtával.

* * *

Rozžehnav se v Plzni s dětmi a přáteli, vyjel ve čtvrtek dne 2. dubna 1598 s panem Heřmanem Černinem, spolutovaryšem své pouti, a s jedním služebníkem, všickni tři na koních, a dostal se šťastně zemí Bavorskou a Tyrolskem za 17 dní k moři do Benátek.

V Benátkách přestrojili se všickni tři do oděvu podobného kroji poutnickému, vstoupili na loď a plavili se k ostrovu Zante.

Na cestu vzali s sebou velikou bednu s potravinami, též nakoupili dobrého vína v malém soudku uloženého, potom mandle, fíky, brozinky, sýr, uzený jazyk, sušený chléb a všebo, čeho bylo tehdejší doby třeba na cestu.

Po čtyrech měsících přistáli ke břehům Sváté země a vystoupili v Jafě na pevninu. Samotná cesta z Benátek do Jerusalema trvala skoro 2 měsíce.

V Jerusalemě pobyl Křištof Harant asi 14 dní a navštívil se svými soudruhy mnohá místa.

Maje pak úmysl podívatí se také do Egypta a na horu Sinai, plavil se rytíř Harant po Rudém moři k pusté Arabii a zaznamenával pilně vše, co viděl a slyšel.

Cestopis jeho vydalo České museum ve dvou dílech r. 1854—5 s názvem:

Křištofa Haranta

z Polžic a z Bezduřic a na Pecce

CESTA

z království Českého do Benátek,

odtud do země Sváté, země Judské a dále
do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai
a sv. Kateřiny v Pusté Arabii.

Nuže slyšte v krátkosti, co pan Harant obšírněji ve vypsání své cesty vypravuje:

„Dne 19. měsíce září vzal každý z nás tlumok a osla za uzdu, a vyšli jsme z Jerusalema. Jeli jsme do města Gázy, abychom se pak plavili do země Egyptské. Loď byla dosti veliká, avšak na povrchu nepřikrytá. Měla tři veliké plachty. Námořníků bylo na ní asi dvanáct, všickni jako cikáni, nazí, jako pravá cháska od Žamberka.

Celý den čekali jsme na vítr.

Okolo druhé hodiny v noci rozkázal patron vytáhnouti kotve a ve jmenu Božím plavili jsme se dobrým větrem.

Dne 28. měsíce září zahlédlí jsme věže egyptského města Damiety. Dékovali jsme pánu Bobu za vysvobození z bíd, v níž jsme za těch duň po uši vězeli. Mělit jsme na lodi mezi pobany tak těsné místočko, že jsme sotva sedě spali. Zápach od nečistot lidských byl takový, že nebylo divu, aby člověk nedostal z ošklivosti nemoci. Ale nezbyvalo, než trpěti. Po dva dny ničeho jsme nepili a jedli jsme toliko suchary. Výměnou dali nám za ně Turci několik cibulí.

Také marináři zacházeli s námi nelítostně, zvláště za noci: nohama po nás šlapali a jako psy strkali. Někdy ledacos na nás hodili a posměšně nadávali nám křesťanů.

Když bylo okolo poledne, přijeli jsme do přístavu. Patron jedné z tamějších lodí nabídl se, že nás co nejdříve do města Damiety dopraví, přestoupíme-li na jeho bárku. My tak učinili a připlavili jsme se s ním k jednomu rameni řeky Nilu. Tam pobízel nás patron, abychom vystoupili na břeh, že nás dále véztí nemůž. Poznali jsme, že nás ten Turek podvedl, pročez nechťeli

jsme mu nic dáti, leda že by nás doplavil až do Damiety. Ale Turek přiběhl s kyjem a napřáhoval jej, aby nás bil. Přestali jsme se hádati a Turek od kyje upustil. Chtěli-li jsme míti pokoj, musili jsme jemu zaplatiti a s jinou lodí jednati.

Řeka Nil vpadala v tom místě do moře zšíří našeho Labe u Litoměřic, avšak není to celá řeka, než toliko jeden díl její, a těch má Nil ještě šest.

Také jsem se divil, že řeka barvila svou kalnou vodou moře do dále několika mil, zachovávajíc i svou sladkost.

Bliže přístavu viděli jsme nevelikou pevnůstku, osazenou tureckými vojáky. S té pevnosti spatřiti lze daleko lodí do města se plavící. Zprávu o tom mohou podati vojáci do Damiety pomocí holubů, neboť mají je k tomu vycvičené. Je potřebí jenom přivázati cedulku k nobám holubovým a pustiti ho na svobodu. Holub letí bez meškání do Damiety, a když mu tam cedulku vezmou, zase se do pevnosti navrátí. Že se ten obyčej v Egyptě zachovával již před několika sty lety, čítal jsem u jistých spisovatelů, a v Damietě viděl jsem takového holuba přiletěti svýma vlastníma očima.

Za plavby po Nilu nic zvláštního jsme neviděli, kromě palmových lešů.

Před večerem přijeli jsme k městu Damietě.

Když jsme ke břehu toho města přijeli, nesměli jsme z lodi vystoupiti, dokud jsme svého příchodu neoznámili místokonsulovi krále franckého, kterýžto nemeškal a po malé chvíli do svého příbytku nás vedl. Byli jsme mu vděční, že nás k sobě přijal, s námi vlasky mluvití uměl a při tom dobrý a upřímný člověk byl.

Přijavše jeho dobrou vůli, prosili jsme za brzkou večeři. Po malé chvíli dal nám místokonsul pečených i vařených kuřat v hojnosti a k tomu dobrého vína, tak že jsme si vše po předešlé nouzi nahradili.

Potom procházeli jsme se po městě, vystaveném blavně z cihel pálených na slunci. Stavebního kamene je nedostatek. Ulice jsou nečisté a pusté, avšak hojnost je v městě zahrad, v nichž rostou stromy citronové, pomorančové, granátové, fíkové, olivové, palmy a cukrová třtina.

V Damietě mají také mnoho dobrých ryb z Nilu i moře.

Na další cestu nakoupili jsme sobě za laciné peníze potrav, jako jsou vejce, slepice, ryby pečené i vařené, chléb a víno, které jsme však ještě v naší hospodě vypili a potom jen vodu z Nilu k ukájení žízně brali. Rozžebnavše se s milým místokonsulem odjeli jsme 1. dne měsíce řijna do města Kaira.

Patron naší lodi byl z Egypta. Jeho dva pacholci byli snědí moufentinové. Vypadali tak, jako by byli žlutou barvou v komině ožizeni.

S Egyptany na lodi nemohli jsme se smluviti jinak, nežli toliko ukazováním, protože mají řeč od Turků rozdílnou, totiž arabskou.

Jeli jsme ve jměnu Božím proti Nilu dosti prudce, tak že jsme brzy město Damietu s očí ztratili.

V krajině viděli jsme množství dobytka, cukrového rákosí, stromoví palmového, fíkových lešů, dozrálého obilí, rýže a t. d. Okolo Nilu jsou také dobří zahradaři. Pověří je v úrodném tom kraji přjemné.

Když bylo po západu slunce, přistáli jsme s naší lodí ke břehu jedné velké vsi. Tu noc zůstali jsme v lodi se strachem dosti velikým, aby nás Arabové nepřepadli a neoloupili.

Ale díky pánu Bohu, měli jsme od nich pokoj a plavili jsme se z rána dobrým větrem podél rozkošných břehů.

Třetího dne pocífovali jsme mnoho žitné a horka. Ač byla voda v Nilu velmi kalná a hlinovitá, což bývá po celý rok, lili jsme ji přece do sebe a nic nám neškodila, toliko nás obměkčovala a projímala.

K večeru viděli jsme z daleka pyramidu u Kaira. Zdály se, jakoby nějakí vrchové byli.

Místy viděli jsme plovati po Nilu množství ptáků velikých co labutě.

Na celé té cestě minuli jsme mnoho vesnic a měst neohrazených, z nichž nám některé jmenovali. Poslední osada byla Bulak.

Když jsme k této vsi přistavili, dal nám náš patron návštěi, abychom šli do vsi, ježto nás už dále plaviti nemíní. Šli jsme tedy.

Ve vsi zastavili nás Turci a Židé a žádali od nás clo. Vypτάvali se, kdo, co a odkud jsme. Jeden Žid mluvil k nám řečí španělskou a velel nám, abychom věci s sebou nesené vykládali a z nich clo dali. My pak velice prosili, aby nás k tomu vykládání neměli, protože kromě obyčejných věcí pouťnických nic s sebou neneseme.

K naší žádosti chtěli Turci již tak učiniti, ale zrádní Židé nechťeli nikterak povolití a přivedli nás k tomu, že jsme všecko do nejmenšího jim ukazovali a od osoby po stříbrném tolaru dáti musili. Židé odporovali v té příčině Turkům proto, že to clo s nimi od vrchnosti pronajaté měli.

* * *

Spravivše sobě zase naše věci, jeli jsme na malých oslicích k vodám rozvodněného Nilu. Skrže ty nemohli jsme dále, leč bychom chtěli ve vodě seděti po samé krky. Ale viděli jsme tu množství Arabů, Turků a Egyptanů, kteří do Káhry a z Káhry jedouce, skrz tu vodu se bředli a šaty nad hlavu vytahovali. Viděli jsme také, že tam někteří vysoké koně arabské drželi a na nich lidi za peníze přenášeli. Pročež nemeškali jsme a přejeli jsme přes tu louži na koních, majtec nohy v sedle jako opice. Mezi tím putovali lonžemi lidé nazí sem a tam hustě jako mravenci.

Jak jsme dále poodjeli, hned jsme na jiné louže rozvodněného Nilu přišli. Ale pro samé bahno nemohli jsme dále, a poněvadž tam žádných konů nebylo, vsedli jsme na hřbety oslařů, kteří poháněli naše soumary, a dali jsme se od nich přes louže přenášeti.

Když jsme se z těch louží jako mouchy z pomyji vypravili, dostali jsme se do pěkného kraje s palmovými lesy. Podle lidí, kteří se na pěkných koních projížděli, mohli jsme poznati, že jsme nedaleko Káhry, kteréžto město před námi se brzy ukázalo. S radostí chvátali jsme k němu, i do něho a skrže ně, a přijeli jsme k přibytku francéského konsula.

V domě konsulové potkali jsme se s samým konsulem, kterýž zvěděv, že pouťníci jsme, nás přivítivě řečí vlaskou vital, a do svého pokoje vedl a k obědu pozval.

Konsul, pán velice zdvořilý, učený a několika řečí povědomý, vedl sobě panský, neboť měl mnoho služebníků a jako jiný turecký pán v hedvábných šatech chodil.

Při jídle měl s námi konsul pěkná rozmlouvání a dobfě nás u sebe choval, neboť nám předkládal pokrmy mnohé a drabé, a víno cyperské tak silné, že jsme je smíchati musili třemi dly vody.

Po obědě radil nám konsul, jak se v městě chovati, nechceme-li býti pokládáni za vyzvědače a uvrženi do věčného vězení. Zvláště nás varoval před Židy, národem vycvičeným v lotrovství. Židé nemají v Egyptě sice žádných pozemků, ale žijí se šejdem a obchodem tak, že jsou bohatí, umějíce lidi přitahovati a z toho veliký zisk a užitek brátí. Také umějí několik řečí, jako španělsky, vlasky a slovansky, a mají kupecké obchody a nejbohatší krámy a sklepy. U Turků nejsou Židé v žádné vážnosti. Také každý křesťan, zvláště přespólní, vystřihá se jich jako čerta.

Když jsme se zmínili, že se chceme vypravit z Káhyry k hoře Sinai, vypravoval pan konsul o nebezpečnosti té cesty. Ale já i Černín přestali jsme na tom, byť bychom sami jeti měli. Vida pan konsul náš úmysl, slibil nám, že s námi půjde k patriarchovi řeckému, jenž v Kairu bydlí, a radu jeho pro nás si vyžádá. Což jsme s velikou radostí a vděčností přijali. Na ten čas vzali jsme od pana konsula odpustění a odešli jsme do přibytku nám od něho vykázaného.

Ten dům byl pro poutníky jemn od Turků za peníze postoupený. Byl veliký a všecken z kamene stavený.

Jsou pak i jiné domovy v Kairu na ten způsob staveni, žádné střechy nemajíce. Oken mají málo. Obyvatelé domu vymýšlejí všelijaká chlazení, buďto že každého dne své pokoje čerstvou travou potrušují nebo čerstvou vodu několikrát za den na zem lítí. Mají také rádi uprostřed síně studnice nebo cisterny, které vodou napouštějí. Z těch se rozehází chládek po síních, v nichž oni rádi jedí a lihají. Lavic a stolů žádných tam neviděti. Každý musí svou stolicí přirozenou s sebou nositi.

Do takového domu byli jsme tedy uloženi. Ale místo obyvatelův našli jsme mnoho opic, mořských koček a jiných potvor, které tam konsul chovati dal. Z počátku byli jsme tomu rádi, že si ukrátkáme jich hraním odpolední nejhorčejší chvíle, ale potom nás potvorné jejich křiky a noční řvaní velmi mrzely.

Pan konsul přidal nám jednoho služebníka, kterýž byl naším nákupcím i kuchařem. Vina jsme však dostati nemohli pro tuhou záповěď, kterou dal kairský paša, neboť byl z rodu a pokrevnosti prorokova. Avšak naposledy jsme ho přece u jednoho Řeka dostali a na cestu k hoře Sinai dosti drahο koupili. Mezi tím pili jsme vodu z Nilu.

Patriarchu řeckého doma jsme nenašli, neb byl odjel do Alexandrie. Pročež žádali jsme jeho náměstka, aby on nám jmenem principala svého vydal přípis k arcibiskupu na horu Sinai, což on s ochotností učinil a jazykem řeckým uapsal.

Na zpáteční cestě jelo proti nám deset Turků na koních v drahém šatstvu přistrojených. Ale my uskočili ke zdi domovní, kdežto oni semotam nás objížděli, velmi šeredně na nás hledíce a ukrutné vzezření nám ukazující. Potom pryč odjeli.

Mezi těmi pohany člověk mnoho mlčením musí přemáhati, jak dí přísloví: „Kdo slyší, vidí a mlčí, mnohého neštěstí se vyvaruje.“

Po obědě žádali jsme konsula, aby nám tlumače a velbloudy zjednati poručil, což on na se přijal.

Den 6. měsíce Řjna vyjeli jsme za chládku na zámek Kairský. Tlumočnick náš zavolal na osláře, kterých hned několik s osly se dostavilo. Jako v Benátkách gondole, tak v Kairu homar, t. j. osel, hned pohotově stojí. Ač pak malí oslíkové jsou, přece dobře běhají.

Když jsme před bránu přijeli a u ní s oslíků sesedli, kráčeli jsme velkým dvorem do zámku.

Ale v tom vystoupil jeden Žid, jenž byl tlamačem našeho konsula, a zděšeně na nás hleděl. Poznav nás, radil nám zhurta, abychom ze zámku pospíšili, dříve než se Turci dovědí, že tu jsme. Neboť někteří dávají pašovi zprávu, že v městě jsou Němci a vyzvědači, kteří před lety v polním tažení v Uhrách byli a od některých poznání jsou.

To když jsme uslyšeli, ihned ze zámku jsme pospíšili a horkem a strachem zemdlení sotva jsme ducha popadali. Řídili jsme se radou: „Kdo nemá smělého srdce, měj rychlé nohy“.

Doma potěšil nás konsul dobrou novinou, že karavana potáhne k Červenému moři ve třech nebo čtyřech dnech, a že bychom s ní bezpečně jít mohli.

Abychom mezi tím času užili, žádali jsme ho, aby nám vůdce přidal, který by nás provodil do zahrady císaře tureckého, Matharia řečené, kde balsám roste.

Dne 7. měsíce řjna vstali jsme přede dnem a jeli jsme skrz město na oslích. Vedl nás janičar od pana konsula zjednaný.

Když jsme z města vyjeli, měli jsme po levé ruce Nil až do Matharie. To místo leží ve veselém položení. Potom nás vedli k velikému stromu fíkovému, na kterém prý Panna Maria plinky sušila. V tom stromě jde naskrz díra, o níž se tvrdí, že se v ní panna Maria i s Josefem skryla, když před Herodessem utíkala. Na tom stromě visí lampa ustavičně hořící. Ovoce toho fíku, protože zralé bylo, také jsme okusili.

Od toho fíku šli jsme do pěkné štěpnice zdmi ohrazené, do kteréž nás zahrádník Turek pustil. Viděli jsme tam růsti drahé ovoce, jako indiánské ořechy, citrony, pomoranče a j.

V jiné zahradě roste od několika set let stromovičko drahé a ve všem světě známé jako balsám. Ale zahrádník nechtěl nás tam pustit na žádnou prosbu, jen to dovolil, že jsme se do té zahrádky děrami ve dveřích dvíhali směli. Bohatší ženy turecké a arabské toho balsámu mnoho vypatlaží, chtějí-li mítí pěknou hladkou kůži.

Po spatření všech těch věcí obrátili jsme se zase do Kaira a na rozkázání našeho vůdce, arabského mouřenína, hotovili jsme se na cestu k hoře Sinai.

Křištofa Haranta cesta na horu Sinai.

O své cestě z Kaira na horu Sinai vypravuje Křištof Harant asi toto: „Pan konsul povolal před sebe mouřenína, našeho velbloudníka, jemu nás odporučil a žádal, aby nás ve zdraví zase přivedl.

Před večerem jeli jsme zase cestou do Matharie. V samý večer přišli jsme do arabského ležení, kde byla naše karavana. Shromáždilo se tu 300 velbloudů obilím naložených. My také nemeškavše, naložili jsme své věci na naše velbloudy a sami se po jednom na jeho vřeh posadili.

Náš mouřenín krácel před námi bosý a v košili, širokým pasem přepásaný. V ruce držel hůl na konci s železnou špičí.

Jeli jsme pomalu, a když se karavana zastavila, také my dolů sesedli, u zátoky nilské posnádali a vodou se na cestu opatřili. Mají pak tam místo

soudků, labvíc a jiných nádob kožené nádoby, pořízené sprostě z nevydělaných kůží.

Po půl hodině jeli jsme dále na východ, a to všudy po písku a písčitých rovinách. Příštího dne jelo se v nesmírném horku a prachu až do noci.

Poznávajíc, že karavana táhne pomalu, smluvili jsme s naším mouřenínem, že pospíšíme napřed, což on rád uslyšel. I jeli jsme, ale nic jiného jsme neuviděli nežli nebe a písčitou zemi.

Největší těžkosti způsoboval nám horký písek, jenž na nás padal jako nejjemnější prach. Nám se zdálo, jako bychom byli v nějaké peci plné horkého popelu.

Potom jeli jsme nedaleko Červeného moře a nechali jsme město Suez stranou. Na noc ostali jsme zase v písku. Náš mouřenín dal každému velbloudu drobet bobů asi s půl klobouku, ale pít jim nic nedal, takže nepili od té doby, co jsme vyjeli z Kaira.

Dvanáctého dne měsíce řijna přijeli jsme z rána k loužím, jež slovou studnice Mojžíšovy. V nich byla voda černá a tak smradlavá, jako u nás při hnoji bývá. Tou vodou těšil nás náš mouřenín od mnoha mil a pravil, že ji naplníme kožené vaky. Tvrdil dokonce, že to voda čerstvá, ale my tomu věřití nechtěli.

Když napojil mouřenín u těch louží sebe a velbloudy, položil se do vody, aby se vychladil a svou cikánskou kůži obmyl. Po té lázni jal se plnit naše prázdné nádoby a chystal nám tu vodu k pití. Každý může toho povážiti, jakou chuť jsme k takovému nápoji měli.

Pozdrževše se u těch nechutných louží půl hodiny, jeli jsme odtud a viděli jsme před sebou hory a skalnaté vrchy.

Dne 13. měsíce řijna měli jsme celý den cestu zlou, neboť jsme jeli s jedné hory a skály jednak dolů a zase hned nahoru, nebo po ostrých stezkách. Nad námi visely hory na upadnutí, že bylo strašlivě na ně hleděti.

V těch místech nebylo viděti ani stromová, ani trávy, leč něco bodlavého. Zeměplazů pak rozličných, hadů a ještěrek množství bylo.

Viděli jsme též skákati po těch skalách pěkná a milostná zvířátka menší nežli jsou kamzíci a zvané gazely.

Náš mouřenín cestou zpíval, jak to činí Arabové, chtějíce velbloudům učiniti cestu příjemnější.

Dne 14. a 15. měsíce řijna byla krajina opět pustá a skalnatá.

Dne 16. zahlédli jsme skrze údolí klášter svaté panny Kateřiny. Tu pozbyli jsme všeho strachu a děkovali jsme Pánu Bohu za milostivou ochranu. Najatého mouřenína jsme pustili a že nás dobře vedl a ochotný byl, dobře jsme ho odměnili.

* * *

Když jsme do kláštera skrz dvoje pevné dveře vešli, vítal nás jeden z mnichů vlasky. Příbytek nám vykázaný byla komora prázdná, bez loží, stolů a lavic a jiných potřeb.

Hladem a horkem zemleni, těšili jsme se na večeři. Napřed přinesli nám na mise syrové boby ve vodě rozmočené, jaké náš mouřenín svým velbloudům dával. Pro hořkost jídla nemohli jsme jísti a žvýkali jsme raději štipce nevypečeného chleba, očekávajíce něco lepšího.

Potom dali na stůl dvě konvice, k nimž jsme ochotně sáhli. Domnívali jsme se, že v nich najdeme dobré víno a spravíme si zase žaludky. Ale bylo v konvicích jen husté víno a o jiném nechtěli klášterníci nic věděti.

Druhou krmí byly syrové ryby, toliko na slunci sušené. Můj tovaryš jedl je z velikého hladu s ochotností a ukusoval je tak těžce, že si zuby vylámati mohl.

Já si přál mít kus sýra. I přinesli ho malý kus, který ale nechutnal jinaké, nežli jako mýdlo. Šli jsme tedy spat s prázdným žaludkem.

Ráno vstali jsme tím lehčeji a prohlíželi jsme kostel. Potom jsme žádali, abychom mohli spatřiti horu Sinai a jiná místa v písmu svatém vznešená.

Dne 18. měsíce řjna vyšli jsme z kláštera se dvěma přidánými Araby. Počali jsme jíti k vrchu po kamenných stupních ve skále vytesaných.

Pro veliké vedro a šero sotva jsme došli jedné čerstvé studnice. Voda její byla čistá a studená. U té jsme se občerstvili.

Potom stoupali jsme výše skalami, až jsme ušli horu Sinai. Na té cestě poznali jsme malou jeskyni, v níž Eliáš prorok bydlel.

Na vrcholku hory ukazovali nám naši Arabové otisk kopyta ve skále. Bylo prý vytlačeno od velblouda, na němž Muhammed jel do Mekky a zde že s Bohem rozmlouval. Naši Arabové líbali to místo a otírali o ně svá čela.

Chvillemi hrnulo se s vrchu kamení, a nás děsilo. Arabové nám pravili, že pochází od gazel, které před námi utíkají.

Na hoře našli jsme dvě kapličky, jednu křesťanskou a druhou tureckou mešitu. Blízko nich jest podzemní jeskyně, v níž prý se Mojžiš čtyřicet dní a nocí postil.

S vrchu Sinaie viděli jsme moře Červené. Stáli jsme na místě, kde pán Bůh ráčil vyryti zákon svým prstem na dvou deskách kamenných. Ten vrch jmenují někteří Oreb.

Na té hoře líbilo se nám dobře. S boží pomocí dostali jsme se zase dolů, ačkoli jsme lezli po nebezpečných rozsedlinách skalních. Dole viděli jsme zříceniny kláštera, u nichž začíná hora, zvaná svaté Kateřiny. Také na ni šťastně jsme vylezli a podobu svaté mučednice ve skále uviděli.

Na hoře svaté Kateřiny bylo nám veselo a chladno. Tam jsme i posnídali po kusu chleba a napili se vody z koženého vaku. S vrchu viděli jsme dále a lépe nežli s hory Sinai, protože ta hora vyšší jest, ba nejvyšší z celé skalnaté Arabie.

Na zpáteční cestě zastavili jsme se s Araby u jedné studánky, jež byla plna velkých žlutých kobylek již dávno pomřelých.

Ráno dne 19. měsíce řjna vzkázali jsme mouřeninovi, že míme odjeti.

Po vykonání modliteb vyšli jsme z kostela a dali jsme se na cestu. Z kláštera nesli jsme si vysvědčení od arcibiskupa tohoto znění:

Všechněm pobožným křesťanům pozdravení.

Známo budiž vám, že urozený pán, pan Křištof Harant z Polžic, Čech rozený, k nám jest přišel s tím pobožným úmyslem, aby mohl spatřiti a poctiti slavná místa na svaté hoře Sinai, kde Bůh ráčil vydati Mojžišovi svaté desky. Kde také vonné a svaté tělo veliké mučednice Kateřiny jest pochováno. Kde také bylo množství jiných divných zázrakův, o nichž psáno jest v písmě svatém. Pan Křištof poctil ta svatá místa s náležitou poklonou a se vši ponížeností žádal od nás tohoto listu na potvrzení pravdy a uvěření, kterýž jemu naši rukou podepsaný a větší pečeti našeho kláštera spečetěný dán jest.

Stalo se léta 1598 měsíce řjna dne 18.

Ponížený arcibiskup Vavřínce, a nejvyšší kněz na svaté hoře Sinai a Oreb.

Dne 19. měsíce řijna hnuli jsme se z kláštera, jak velbloudi naši byli pohotově. Arab jeden, sedě na dromedáři, připovídal vésti nás lepš cestou do Kaira. Byli jsme tomu vděční.

Když přišel večer, umínili jsme si, že strávíme noc mezi skalami, a oddali jsme se spaní. Náš Arab zatím proodjel. Právil, že mezi jinými Araby v horách s sebou něco vzítí musí a na místo, našemu mouřenínovi ustanovené, na jisto se v noci dostaví.

Dne 20. měsíce řijna probudil jsem se okolo tří hodin ze sna. Volání, jež jsem slyšel, rozmáhalo se velmi, a proto vzbudil jsem i pana Černína a našeho tlumače, aby se zeptal, co by to volání znamenalo. Což když náš tlumač učinil, zvěděl od mouřenína, že nebude dobře s námi, protože jsou lotři na blízku.

A v té chvíli spatřili jsme při městěním světle osm silných pacholků s arabskými oštěpy, luky a šavlemi. Jeden z nich namířil proti nám ručnici, a ostatní nás obskočili.

My ovšem utéci jsme nemohli, a nemajíce při sobě žádné zbraně, vzdali jsme se jako ovčičky k zabítí povolné. Já stál z předu, pan Černín za mnou.

Když mě čtyři pacholci obklíčili, vytáhli nože své, jako by mi krk řezati chtěli, a za obě ramena mě drželi. Poznavše, že nic v rukou nemáme, aniž se brániti strojíme, dali se do prohlédávání šatů.

Nevída zbyti, pomyslnil jsem si, že dám-li něco dobrovolně, tím je spokojím. I vzal jsem z kapsy měšec, v němž jsem měl zlatý pentz, a dal jsem jej lupičům.

Ale to jimi nic nepohnulo, neboť dali se do mých šatů a trhali se mnou nelitostně, jako by mě křížem chtěli roztrhnouti. Jeden chytil mě za střevis jeden, druhý za druhý a tahali mě po písku, až jsem pozbyl všeho do košile. Potom i košili mi chtěli stáhnouti, ale nemohli, neboť byla okolo krku pevně zavázána. Krk můj trpěl velice, tak že jsem soudil, že přijdu již o hrdlo a život.

V tom jsem si vzpomněl, že mám ještě za pasem 22 zlaté peníze. Chopiv se pásu s dukáty, hodil jsem jej stranou a nohou do písku zabral a místo kamenem poznamenal.

Mouřenín, spatřiv mě nabého, hodil na mne jakousi plachtu a tou mě odil.

Potom díval jsem se na lotry, jak naše věci na bromadu skládali a o naše zásoby pokrmů se rozdělovali.

Lotři byli tak bladoví, že zanechali prohlédávání a dali se do žrádla. Když se nažrali, všudy peníze hledali, ale nenašli.

Náš mouřenín dal se potom do prošení lotrů, aby nám šaty vrátili a něco potrav udělili, že jsme chudí křesťané.

I navrátili nám každému sukni a mně zpodky. Jiné věci sobě nechali. Já vzpomněl si na přísloví, že „srdce neslechetníka nelitostně jest“ a že ten, „kdo nečije bolesti, nemá litosti“.

Poznali jsme, že ten, jenž s námi jel a od nás do hor zajel, náhoněl lotrů byl a nás zradil.

Po tom našem neštěstí, které tři dobré hodiny trvalo, počalo svítati, a my děkovali pánu Bohu, že jsme při životě zachováni.

Zahrabané peníze jsem zase našel a mouřenínovi dal k uschování, aby mi snad na další cestě nebyly vzaty.

I jeli jsme ke straně západní cestou skalnatou, které mouřenín povědom nebyl, po celý den bez zastávky až do soumraku. V noci spali jsme špatně pro veliký strach noci předešlé.

Vida mouřenín, že chleba nemáme, chodil po skalách a snášel nám, kde jaké kofení a travičku od borka sprabloun nalezl. Vzáv pak trochu mouky, kterou jsme uchránili, smíchal ji s vodou a promíchal v rukou. Potom rozkřesal oheň, zapálil hromádku shledané trávy, ohřál pisek a na něm koláčky pekl. Ale poznali jsme, že je to chléb syrový a nechutný.

Po té slavné večeři šli jsme spat, ale neměli jsme do čeho se obaliti.

Dne 24. měsíce řtjna přijžděli jsme k městu Suez. Když jsme z města potrav dostali, dali jsme se zase na cestu.

Večer dohonili jsme karavanu s 50 velbloudy a jeli jsme s ní.

Na cestě do Suez viděli jsme mnoho orlů a pštrosa v písku se procházejícího. Chtěli jsme ho lapiti, ale poznali jsme brzy, že jest naše předsevzetí marné.

Dne 26. měsíce řtjna přijeli jsme ve zdraví do Kairu. Vykonal jsem tedy cestu k hoře Sinai a zpět v 18 dnech. Po dlouhé té procházce nemeškali jsme dáti si přistrojiti dobrý oběd. Pan konsul uviděl nás velmi rád.

Jaké noviny vypravuje Křištof Harant o Kairu.

Sotva jsme si v Kairu trochu oddechli, — ptše dále náš rytíř Harant — usmyslili jsme si, že půjdeme do lázni, abychom se unyli, neboť jsme byli po té cestě velice zašpinění.

Když jsme vešli do lázně, zbudované na způsob klášterního loubí, přišel k nám lazebník a vedl nás k jednomu prázdnému vstupku.

Lázeň sama byla naskrze klenutá, nákladně stavená a mramorem dlážděná. Uprostřed klenutí ve stropě bylo široké okno z pěkných skel, a jím vcházelo světlo do lázně.

Voda tekla v lázni teplá, studená i vlažná, každá z jednoho čepu.

Když jsme se trochu zapotili, přišel k nám lazebník, aby nám posloužil. A tu jednoho po druhém po všem těle drbal, třel a otíral šatem přes ruce obaleným. Potom kázal nám položit se na zem a tu nás divně za ruce a nohy tahal, jako by z nás duši vytřásti chtěl, semotam obracel a rukama po hřbetě tlačil a tiskl. Byl strach, aby nám někomu kloubů nepřetočil a kostí nepolámal. Potom nás obmyl a po těle spláchl.

Takový způsob mytí v lázni zachovávají Turci ještě od starých pohanů. Časem dostal se ten způsob také do Evropy, a lázně toho druhu stavěly se s nesmírným nákladem mnohdy více pro vyrazení nežli pro obmytí.

Turci koupají se v lázních velmi pilně, protože v zákoně jest zapověděno choditi do mešity dřívě, nežli by špina s těla byla smyta. Turci vědí, že umytím takovým splachují s těla také své hříchy.

Po dobré půl druhé hodině odešli jsme z lázně.

* * *

Dne 28. měsíce řtjna přišel k nám poturčený janičar, aby nás provodil za město ke spatření pyramid a mumii. Až k pyramidám se dostati nebylo možno pro rozvodněný Nil. Pročež dívali jsme se na ně toliko s vrchu zámeckého.

Egyptané věřice z mrtvých vzkříšení, nepálili mrtvých těl jako Římané, ale balsamovali je a natírali cedrovou smolou a myrbou. Když pak je obalili v pěkné šaty, kladli je do suchých sklepů, písku nebo trubel kamenných. Takovým způsobem zachovali nesčíslný počet těl neporušených.

Staří obyvatelé města Kaira volili za místa pohřební polední stranu, kde začínají africké pustiny, a tam také nákladná stavení na památku rodů svých vystavěli dali. Mezi těmi jsou některé jako věže od spodku široké a složené z kamenů na sebe nakladených. Ty věže slovou pyramidy, což pochází od řeckého pyr, t. j. oheň, poněvadž dole široce a k vrchu úže se stavěly, tak rovně jako každý oheň do výšky směřuje a se ztenčuje.

Nejpřednější jsou v těch místech tři pyramidy. Staří dějepisci mnoho o nich vypisují a mezi sedm divů světa je počítají. Starý historik Plinius píše mezi jinými věcmi o nich, že na nich dělalo čtyřikrát sto tisíc lidí, že každého čtvrt leta jedno sto tisíc lidí kamení lámalo a přes pouště až k Nilu dodávalo, že sedmdesáte let na těch třech stavěli a na jedné největší 20 let.

Věže ty měly by sloužit kamennými věchy, protože se takovými býti zdají.

Jsou pak uvnitř pyramidy komory a v jedné hrob, jež si připravil k pohřbu ten král, kterýž ji vystavět dal.

Také je v tom okolí podivná věc, totiž hlava a tvář člověčí naproti Kairu obrácená a mistrovsky v kamení vytesaná. Jest se diviti, kterak to tak dlouhý čas trvati může, neboť jest vše z jediného velikého kamene.

* * *

Slyšel jsem také bezpečnou zprávu, že obyvatelé dávného Kaira pochovávali mrtvá těla nedaleko městečka Sakary, asi půl druhé české míle od nynějšího Kaira. Tam povědoma jest díra prkny zahrazená, která se však pískem zanáší a pokaždé čistěna býti musí, když poutníci tam přijíždějí a do ní se za poplatek pouštějí.

Tou děrou přicházejí se pod zemi do mnohých a mnohých sklepů a komor ve skále vytesaných.

V některých jsou dveře kamenné a uvnitř na tisíce balsamovaných mrtvol s nehty pozlacenými a rozličně barvenými.

Ta těla v celosti ostávají, kromě toho že černá jsou a seschlá a jako v komíně uzená.

Vlasy mají barvu jako měly, což jsem v jednom krámě, kde jich několik prodali do Benátek, vše očiť a bedlivě spatřil.

Věděti sluší, že ta balsamovaná těla do Evropy vozí a za velké peníze prodávají, aby Turci o tom nevěděli, protože nám nepřejí tak vzácných léků, které se z nich mohou k vyléčení nejtěžších nemocí strojiti. Každá dobrá apatyka má vždy nějaký kus takového těla.

Slovou pak těla tak balsamovaná a z těch zemí přivezená po latinsku mumie. Léky z mumie jsou prospěšny obzvláště proti vředům.

Píše se, že král francouzský František I., když někam jel, vždycky kus mumie v krabici vozil pro náhlou potřebu.

Kromě místa již řečeného objevují se mumie leckdes jinde v písku zahrabané, někdy také s prsteny, náušnicemi, náramky a jinými starými ozdobami, které Turci kradmo prodávají.

Někteří spisovatelé píší o těch mrtvých tělech podivné věci. I vypyťoval jsem se na ně a slyšel jsem: že v těch místech jednou za rok mrtvá těla

nebo jejich ruce a nohy ze země vystupují a nad zemí se ukazují, aby se potom zase v zemi ztrácely. Děje-li se to působením božím nebo ďáblovým, to zanechávám pobožnému čtenáři k uvážení.

* * *

Protože jsme nemohli pro velkou vodu z města k pyramidám vyjetí, vydali jsme se na procházku do ulic. Viděli jsme mnohé školy a kostely, nemocnice a krámy kupecké, zvané bazar.

V jedněch krámcích prodávali jen plátna indická a perská, jinde tkaniny hedvábné, všelijaké, jakéž se vymyslíti mohou.

Potom jsme přišli ke kotečům, kde Peršané své zboží měli. Za nimi byly krámové plni samých vonných věcí, jako je ambra a pátmo.

V jednom místě prodávalo se samé zboží zlaté a stříbrné, jakož i drahé kamení a perly.

Aby každý spravedlivé míry a váhy užíval, toho Turci pilně šetří. Kdo by toho neučinil a postižen v tom byl, ten bez milosti trestán bývá: zavěsí mu totiž na hrdlo veliký hrnec a na hlavu čepici s ocásky a vedou ho za provázek nosem prostrčený. Když pak se s ním hodně navodili, uloží mu peněžitou pokutu.

Potom šli jsme uličkami, kde byli sami ševci, jinde sami krejčí, prodávající vše, co udělané měli.

I kuchaři tam svou ulici mají a prodávají maso skopové, velbloudí, buvolí a jiné, pečené nebo vařené s rejží, hrachem, bobem, jáhlami, též slepice, ryby a jiné věci.

Také jsme šli přes náměstí, kde prodávali rozličné ovoce a čerstvé byliny netoliko z Egypta, ale i ze Syrie, Cypru a odjinud přivezené.

Na jiném náměstí prodávali arabské koně, velbloudy, mezky, osly a jiná zvířata, nedaleko pak stranou ulice viděli jsme prodávati otroky, nejvíce mouřentny. Kupci přicházeli a otroky ohledávali jako nějaké hovado. Když odešli, jiní přišli, a otroci i běhati a skákati museli, aby kupci zvěděli, jsou-li čerstvého těla. Ti otroci byli větším dílem řetězy a provazy svázáni a podle mladosti a stáří za rozličné ceny prodáváni.

Pan Černín chtěl mermomocí jedno mouřentinské pachole koupiti, ale neučinil tak k mé domluvě, máje málo peněz. Také jsme mohli nakoupiti lacino pěkných rubínů, čalounů, koberců a věcí indických, kdybychom byli měli peněz dostatek, čehož nám bylo velmi líto.

Jakkoli každé řemeslo v městě jistě místo má, přece chodí ještě po ulicích na tisíce osob, které všelijaké věci na prodej nosí a tím se žijí. Každý křičí a vyvolává to, co na prodej nese, aby o něm, že tudy jde, v domích věděli.

Také chodí mnozí po městě, kteří jsou od bohatých k tomu najati, aby roznášeli vodu, chléb a jiné věci a dávali je lidem jako almužnu. Vodu roznášejí ve velikých kozlích kožích s chlupy dovnitř obrácenými. Z mđloby a velikého horka pili jsme ji také, vidouce, že se každému, kdo jen žádá, uděluje.

Potravin lze dostati v Kairu vždycky v hojnosti a lacino, protože je tam dodávají vesnice a městečka celého Egypta. Zvláště mnoho přichází na trh slepic a kuřat a to pro zvláštní způsob nasazování u nás nevidaný. Mají totiž v Egyptě pece schválně dělané, do nichž třebas na tisíce slepičích vajec kladou a teplem je zahřívají, aby se z nich kuřátka vyklubala. Což u Egyptanů nic

nového není, neboť činili tak již před mnoha sty lety, jak již píše učený mudrc řecký Aristoteles.

Dne 30. měsíce října byla nám oznámena od pana konsula dobrá novina, že toho dne večer pojedou některé lodi po Nilu do města Rosety, a že jednu z nich pro nás smluvil. Rozřehnavše se s panem konsulem a všemi známými, vydali jsme se na cestu.

Návrat do vlasti.

O svém návratu z Egypta do vlasti vypravuje Křištof Harant mezi jinými věcmi také tyto:

Na naší lodi bylo velmi mnoho židů a vojáků, kteří táhli do Uher proti křesťanům. Také na ostatních lodích plavilo se mnoho lidu. Pomocí roztažených plachet pluli jsme výborně, ale potom jenom pomocí vesel.

Prvního dne listopadu vjeli jsme do jednoho ramene, které vede přímo do moře. Jeli jsme celý den bez přestání. O půl noci přistáli jsme k městu a tam až do rána zůstali. Starodávné jméno toho města jest Rašid, vlasky Roseta. Benátčané mají tam svého místokonsula. Jsou tam veliké domy kucecké, a Benátčané mají z obchodu veliký zisk.

Domácí obyvatelé zabývají se nejvíce vařením cukru.

Město obrostlo jest palmami jako nějakým lesem. Také jiného ovoce bývá tam hojnost.

V Rosetě strávili jsme celý den. V jednom předměstí najali jsme potom osly, kteří nás měli donést do Alexandrie. Také jsme se opatřili na oslu potraviny a se dvěma židy ven z města vyjeli.

Jeli jsme stále po písčích, majíce po pravé ruce moře. Místem jeli jsme skrze vodu, takže se vlny dotýkaly až břich našich mezků.

Potom jsme jeli mezi pěknými lesy palmovými a v samý večer dorazili jsme ke bráně města Alexandrie. Brána ta bývá vždycky zavřená, a když lidé do města chtějí, teprve se otevírá.

Když jsme obhlásili v bráně, odkud jedeme, a po dukátu Turkům dali, pustili nás do města.

Jeli jsme drabnou dobu ulicí dlouhou a kratšími, až jsme přijeli do křesťanského domu, v němž jsme se ubytovali.

Dne 4. měsíce listopadu pospíšili jsme k franskému místokonsulovi, jenž nás přátelsky přivítal. Také nám připověděl, že nám dopomůže, abychom se mohli odplaviti domů. Bylo ujednáno, že vyplujeme loď Benátskou, abychom bezpečnější byli před mořskými loupežníky.

* * *

Dne 11. měsíce listopadu vzkázal nám patron lodi, abychom večer přišli na loď. Protož nakoupili jsme za dne potrav, zvláště živých gazel. Gazely jsme zařezali, z kůže vytáhli a rozsekali a nasolené maso do soudku kladli. Radovali jsme se, že se zase do milé vlasti brátí máme.

Dne 12. listopadu, to bylo ve čtvrtek po svatém Martině, vytáhlo dvanáct lodí a táhlo naší loď na širé moře, což když se stalo, hned počal mírný větřík váti. Ve třech hodinách ztratili jsme Alexandrii s očí.

Na moři strávili jsme mnoho dnů, protože neval vřdycky příznivý vítr. Ostrov Kandii spatřili jsme teprv dne 7. měsíce prosince.

Dne 8. měsíce prosince strhla se taková hrozná bouře, jako by nás chtěla na kusy roztrhati. Promokli jsme naskrz všickni. Povětrí bylo strašlivé. S deštěm také se blýskalo a hřmívalo, a vlny mořské vyrazely až nahoru lodí.

Dne 12. měsíce prosince spatřili jsme z daleka hory a vrchy země Řecké, dne 15. uhlídali jsme ostrov Zante, dne 18. ostrov Korfu, dne 21. břehy Dalmatské, dne 26. v sobotu na den svatého Štěpána mučedníka božího věže svatého Marka v Benátkách a po malé chvíli celé město. Z čehož jsme se velmi radovali a pána Boha velebili, že nám pomoci ráčil strastnou tu cestu v tak brzkém čase vykonati. Jeho velebnosti božské jako bohu věčnému a nesmrtelnému, v trojích osobách nám zjevenému, avšak v božství jedinému, budíž věčná chvála a čest vzdávána na věky věkův amen.

* * *

Po svém návratu do Čech bydlel Křištof Harant v Plzni. Ale když potom vypuklo v Čechách vzbouření proti císaři Ferdinandu II., a když odbojníci byli bitvou Bělohorskou pokofeni, tehdy také Křištof Harant byl jat a odsouzen k smrti mečem.

Když ho kněz k smrti připravoval, tu Harant s povzdechem doložil: „Ach milý Bože! Jaké země jsem projel, v jakých nebezpečnostech jsem býval, po několik dní chleba nevídaje. Pískem jsem se jednou zasypal, a ze všeho můj milý pán Bůh mi pomohl: a nyní ve své milé vlasti nevinně umřítí musím! Odpustiž, pane Bože, mým nepřátelům!“

Dne 21. června leta 1621 byl na odsouzenecích, a tedy také na Křištofu Harantovi, trest smrti vykonán.

Křištof Harant jda z vězení na lešení, vystavěné před Staroměstskou radnicí, zarmonceně mluvil tato slova: „V Tebe jsem, pane Bože můj, od mladosti své doufal, nedej mi na věky zahanbenu býti!“

Na lešení pravil pak: „V ruce Tvé, pane Ježíši Kriste, poroučím duši svou!“

A svléknuv se z kabátu, klekl, modlil se hlasitě a hledě do nebe, opakoval slova: „V ruce Tvé, Bože, poroučím duši svou!“

A v tom byl štat.

Tělo Harantovo bylo i s hlavou do truhly vloženo a téhož večera beze vši slávy v posvátné zemi pochováno.

Posvátná řeka.

Posvátnou řekou Indie jest Ganges neboli Gangá, posvátnou řekou starých Egyptanů byl Nil.

Kdyby nebylo Nilu, nebylo by Egypta; bez něho zaniklo by v zemi všecko hospodářství polní, a hlad a bída vyhubila by tam všecko obyvatelstvo. Egyptská země vypadala by jako poušť Libycká nebo Sabara.

O tom staří Egyptané dobře věděli a proto nazývali Nil svým otcem a živitelem. Čím více se Nil rozvodnil, tím více přinesl polím výživné prsti, a tím větší úroda mohla se očekávat.

To kýžené štěstí posílala prý egyptskému lidu sama bohyně Isis, a je tedy pochopitelné, že ji velebili Egyptané ze všech božských bytostí nejvíce. Ji stavěli nádherné chrámy a přinášeli do nich oběti, jen aby si bohyni naklonili a vyprosili od ní přízeň prostřednictvím kněží.

Proslulá božiště, zasvěcená Isidě, stávala v Asuaně, Memfidě a na ostrově File. Ale podobu vybájené té bohyně představovali si staří Egyptané podivně.

Jak si mládež při horním Nilu hraje na honěnou.

Skoro se ostýchám říci, jak ta božská bytost vypadala: měla podobu krávy. Jindy zobrazovali ji malíři a sochaři v podobě lidské, ale s krávkou rohami na hlavě.

V jednom chrámě stával obraz Isidin zastřen a byl jako největší tajemství chován. Kněží nedovolili nikomu ze smrtelníků, aby se mohl za závoj podívat, a umístili před oltář Isidin nápis: „Jsem, co bylo, jest a bude. Žádný smrtelník neodhalil můj závoj“.

Bohyně Isis naučila prý Egyptany pěstovati pšenici, ječmen a len, přinášela jim všecku polní úrodu.

Jako choť boha, jehož jméno bylo Osiris, truchlila Isis nad zavražděným svým manželem velice a prolévala pro něho rok co rok hořké slzy. Jedna z nich padá vždycky do Nilu a je příčinou, že se řeka ta rozvodňuje. To stává se v noci ve dnech 17. a 18. června. Tu dobu nazývají v Egyptě po arabsku podnes lelet en nukta, t. j. noc slzy. Samou radostí je lid té noci vzhůru a prožije ji ve volné přírodě a ve veselé společnosti.

Voda řeky Nilu počíná stoupati u Asuanu koncem června, v Káhiře na počátku července a dosahuje v prvé polovici měsíce září největší výšky. Hned na to znenáhla opadá a vrací se do svého původního řečiště.

Polnímu hospodářství jest nepříznivější stav, vystoupí-li Nil o 12 metrů. Rozvodněná Vltava vystupuje jenom o 2, 3 nebo až o 4 metry. Nedosáhne-li Nil ve výši ani 9 metrů, bývá v horním Egyptě sucho a dostavují se neúroda a hlad. Vystoupí-li Nil příliš vysoko, nadělá mnoho škody sadům bavlníkovým.

U Asuanu zvyšuje se hladina Nilu o 10—15 m, u Luksoru o 11—12 m, u Káhiře o 7—10 m, v deltě o 6—8 m, při ústí asi o 1 m.

Můžete si mysliti, že Egypťané s netrpělivostí očekávají okamžik, kdy Nil dostoupí největší výšky. Podle toho mohou se radovati nebo naříkati nad svou budoucností.

K ustápení výšky vodní měli v Egyptě ode dávna zvláštní vodoměry. Nyní jsou památny toliko tři: jeden na ostrově Rodském v Káhiře, druhý na ostrově Elefantině blízko Asuanu a třetí u osady zvané Vadi Halfa.

Za starých časů byli strážci nilských vodměrů kněží, jimž příslušelo výšku vody určovati a povolávací. Dle výšky vodní vyměřovala se pak daň. Tím řídí se i nyní egyptští úředníci.

Když dobyli Egypta Francouzi, obnovili staré vodoměry a postavili ještě nové.

Vodoměr nilský jest kolmý sloup z kamene, postavený uprostřed vyzděné studnice. Stupnice na sloupu vytesaná jest udána ve staro-arabských loktech (1 loket něco málo přes $\frac{1}{2}$ metru) a nyní také v míře metrické.

Jakmile prohlásí opatrovatel vodoměru na ostrově Rodském výšku rozvodněného Nilu, hotoví se lid, aby oslavil památný okamžik. Oslavování trvá po tolik dní, pokud Nil stoupá. Vyzvolávací chodí po ulicích od domu k domu, oznamují výšku vody a přijímají z rukou dobrodinců bakšiš za svou práci očekávaný.

Té doby propichují se hráze a pouští se jimi voda k zavlažování polí. Mladíci, ať mohamedáni, křesťané nebo židé, pokládají za veliké vyznamenání, mohou-li býti při propíchnutí hrází účastní.

Obyvatelé ponilští piji říční vodu s takovou chutí, jako my nejlepší vodu pramenitou. O vodě nilské jde v Egyptě jeden hlas, že je zdravá. V dřívějších dobách přiváželi ji až na sultánský dvůr do Caíhradu.

Nilská voda má jednou barvu zelenou, později červenou a potom teprve zcela jasnou. Barva její závisí na součástkách zemin, jež s sebou Nil přináší.

V dřívějších dobách rozléval se Nil u Káhiře do sedmi ramen a vyléval jimi své vody do moře. Nyní valí se jeho živel do Středozemního moře toliko dvěma rameny, z nichž jedno slove Nil Rosetský a druhé Nil Damietský.

Při ústí ramen nilských vznikají stále nové nánosy a nová země. Město Roseta, jež stávalo před tisíci lety při samém moři, vzdáleno jest nyní od něho již asi 4 hodiny cesty.

1. Tok posvátného Nilu jest ohromně dlouhý. Od pramenů jeho až k ústí naměřilo se téměř 6500 km.*) Žádná jiná řeka na světě není tak dlouhá jako Nil. Po bok může se Nilu stavěti toliko Misisipi a veletok Amazonský.

Řeka Nil valí se na některých místech divokými skalisky a způsobuje ve svém řečišti bouřlivé peřeje čili katarakty. Takových kataraktů jest mezi

Plavba nilakými peřeji.

Asuanem a Chartumem šestero. První je u Asuanu, druhý u Vadi Halfy, ostatní leží při hořejším toku.

Peřeje nilské jsou velmi dlouhé. Katarakt u Vadi Halfy měří v déli 8 km., t. j. přes 2 hodiny cesty. Paroplavba není v těch místech již možná.

*) Tok Vltavy od pramene až k ústí do Labe měří toliko 410 km.

Prvními pečeji mohou lodi ještě dobře proplouti. Cestovatelé rádi tam nastupují pouť po pobodných parnicích Cookových.

Bohatí turisté najímají si ke plavbě nilské velmi pěkné koráby veslové a plachetní, zvané dahibije.

Štíčka Nilu měří u Asuanu a Kábiry asi třikráte tolik, co Vltava pod Štřeleckým ostrovem v Praze, t. j. asi 1000 m.

U Luksoru jest Nil jen asi o čtvrtinu širší nežli Vltava v řečených místech.

O pramenech nilských nevědělo se dlouho a dlouho nic bezpečného. Herodot píše o tom ve svých zajímavých dějinách asi v tato slova: „Pismař jednoho egyptského chrámu mi tvrdil, že Nil prýští se z bezedných pramenů, které leží mezi dvěma špičatýma horama. Tyto prameny jsou prý skutečně bezedné, jakož se o tom egyptský král Psametichos přesvědčil. Dál prý upléstí lano mnoho tisíc sáhů dlouhé a spustiti dolů. Avšak dna přece nedosáhl. Kromě toho jsem se nemohl ničeho dovědět.“

Kde Nil vzniká, zjistili zeměpisci teprve za našich dob. Hlavním prameniskem jeho jest ohromné jezero Njanza, přiléhající k samému rovníku. Po dlouhém a prudkém toku spojuje se Nil u Chartumu s ramenem, jehož jméno Modrý Nil, na rozdíl od hlavního ramene, jež slove Bílý Nil.

Za parného leta opadávají vody řeky Nilu tak, že je veliká nouze o vláhu na polích. Egypťané nejsou s to rozváděti potom vodu po nivách a sadech a zkrácení jsou o druhou žej. Za to však bývá vody až nazbyt, když se Nil rozvodní.

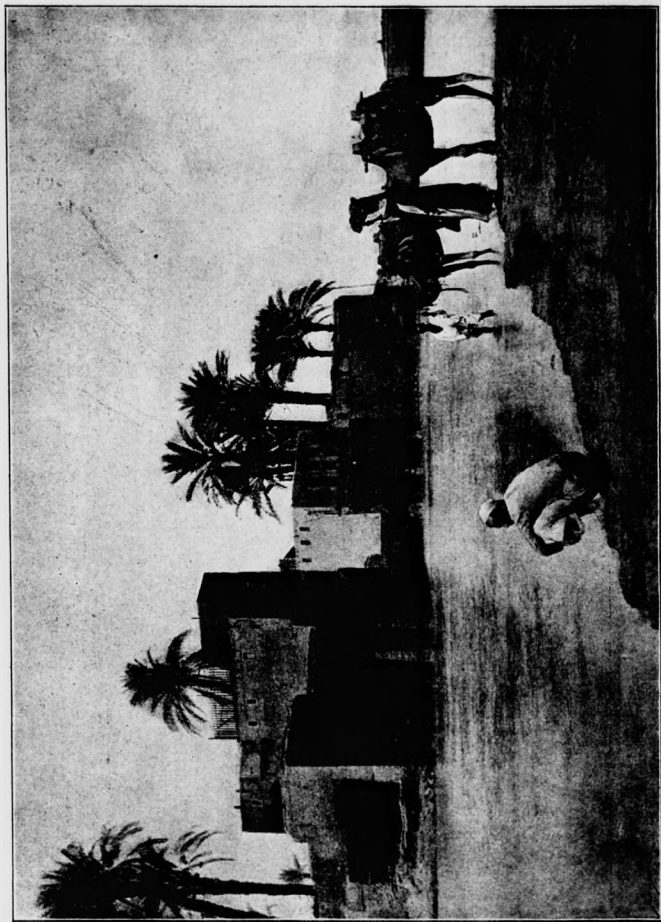
I připadli praktičtí Angličané na myšlenku, aby se založily v horním Egyptě ohromné hráze, jež by přebytečnou vodu zadržovaly v těch místech, kde se Nil nejvíce sužuje. To je zvláště u Asuanu a Asiatu. Vysoké skály pobřežní vytvářejí tam přirozené koryto, jež by se mohlo v náležitý čas snadno uzavíratí. Zachycená voda mohla by se potom vypouštět dle jistých pravidel, a polím dostávalo by se vláhy v kterýkoli čas, tak jako se děje již od několika let ve vodojemech, založených ohromným nákladem při deltě.

Návrhy takové byly z počátku zamítány, ale konečně myšlenka zprvu pronesená přece zvítězila. Egyptská vláda byla podniku nakloněna, protože mohla očekávati, že lepším zúrodněním polí bude mítí státní pokladna větší příjem.

Základ ke zřízení mohutné nádrže nilské u Asuanu byl skutečně již položen, a to dne 12. února 1899. Nespomohly ani námítky vědců a umělců, kteří tvrdili, že zavodněním utrpí velice starobylé stavby na ostrově File.

Obrovská tato stavba má býti provedena za 5 let a bude státí asi 50 milionů korun, počítáme-li v to také náklad na všechny průplavy a stoky, jimiž se bude voda po polích rozváděti.

Vodojemy a průplavy při ústí Nilu náležejí mezi nejslavnější vodní stavby na celém světě a pohltily celkem sumu asi 100 milionů korun.

Příloha 2. Na pobřeží Nisakém.

Proslulá cestovní kancelář.

Cook! Kdo hy neznal toho jména, jež se čte Kùk? Muž, jenž dovedl turistům zjednatí přístup do nejdálnějších končin světa a provésti je ve všem pohodlí nejrůznějšími národy, zasluhuje toho, aby jméno jeho bylo známo i těm, jimž není dopřáno plaviti se za moře a užívati služeb nabízených proslulou firmou téhož názvu. Zakladatel rozsáhlého toho podniku rozprostřel obchodní síť po všech koutech zeměkoule, umístil pobočky důmyslného závodu svého ve všech větších městech, pronikl všemi moři a všemi pevninami a poskytuje příležitost, aby jeho svěřenci mohli poznati na vlastní oči přírodní krásy všech dílů světa a těšiti se z podivuhodných výjevů, které se jim v cizině namalují každým krokem!

Tomáš Cook začal s málem, jakkoli obchodní firma jeho náleží nyní k nejrozsáhlejším na světě.

Tomáš Cook narodil se r. 1808 v Anglii. Když se vyučil řemeslu, pokračoval u svém vzdělání a stal se doma missionářem. Za svého působení kazatelského nabádal lid ke střídmému životu a byl horlivým podpůrcem spolku, jenž si vzal šílení střídmosti za svůj úkol.

Aby se mohli přívrženci střídmosti scházeti ob čas v počtu nejhojnějším, přišel Cook na zvláštní myšlenku. Dnes se jí ovšem nebude nikdo diviti, ale tehdy byl to nápad z brusu nový. Missionář Cook dohodl se s ředitelstvím tamější železnice, aby vyslala na veřejnou schůzi lidu zvláštní vlak za snížené ceny. Byl to první zábavní vlak. Výletníci, kteří se společně jízdy účastnili, byli všudy nadšeně vítáni jako nějací hrdinové. To se stalo r. 1841.

Šťastný počátek zavedl podnět k pořádání dalších zábavních vlaků, a ředitelství drah pokládalo si za čest míti ve svém středu zkušeného Cooka a dbáti jeho dobré rady.

Ze skrovných pokusů vznikla cestovní kancelář, jejíž sídlem stal se od r. 1865 Londýn. Úkolem toho podniku bylo konati za přiměřený poplatek společné vyjíždky a vycházky po Anglii a Skotsku. Turistickým těm zábavám dařilo se dobře. Vůdcem býval z počátku sám Cook.

Později vstoupil do podnikatelství také syn John Mason Cook. Působením jeho vzala na se cestovní kancelář novou tvářnost a rozšířila pole své činnosti nejenom na Anglii a Skotsko, ale také na pevninu evropskou a konečně na všechny díly světa. V horlivé činnosti podporují svého otce tři synové. Vedení cestovní té kanceláře svěřují se nyní nejen turisté stavu občanského, ale i hlavy korunované, ať již nastupují cesty po Svaté zemi nebo po Egyptě. Cookova kancelář pečuje o své svěřence tak, že účastníci společenských cest mohou se odvážiti i do nejdálejších končin světa bez veškerých starostí. Zřízenci firmy Cookovy téměř za své svěřence i myslí a pečují o jejich zaopatření na každém místě. Uštěpační lidé praví dokonce, že prý pan Cook vozi předplacené účastníky jako číslované kufry a podobná zavazadla.

Firma Cookova má agentury ve všech čelnějších městech. Vydává jízdní listky na dráhy všech zemí a na lodi plavící se po všech mořích, vyhotovuje na požádání cestovní plány a rozpočty, rozdává obrázkové knihy průvodní a turistické časopisy, obstarává příbytky a zaopatření v hotelích, ať již ve Vidni nebo Paříži, Neapoli, Římě, Káhiře, Kalkutě, Kolombu, Sanghaji, Jokohamě, Chicagu, Adelaidě, vydává poukázky na obědy a večere třebaž ve Španělsku nebo v Egyptě, Asii, Americe a Australii, obstarává tlumočnický, vozy,

koně, mezky, velbloudy, slony, stany, nosítka, nosiče, vůdce, potraviny, vyměňuje peníze, pronajímá své vlastní parolodi a veslové bárky k výletům po Nilu, vozí a vodí výletníky na cestách kolem zeměkoule a nežádá od jednoho účastníka, jenž podniká procházku kolem světa, nic víc a nic méně nežli asi 6000 zlatých na hotovosti.

Zkrácené jméno cestovní té světové kanceláře jest: Thos. Cook & Son, t. j. Tomáš (Thomas) Cook a syn.

Po zdárném prospívání podniku Cookova napodobili jej i jiní a zařídili si rovněž cestovní kanceláře. Tak vznikla firma Stangenova v Berlíně, podnikající společenské cesty do krajin evropského Středomoří, ba i kolem zeměkoule.

V Praze má své sídlo cestovní kancelář Schenkrova a Rosenbaumova.

V mezinárodní cestovní kanceláři Schenkrově lze dostati: přímé listky do Vídně, Drážďan, Berlína, Hamburku, Vratislavi, Mnichova, Paříže, Londýna a j., potom jízdní listky lodní do Ameriky, jakož i do všech přístavů světa za původní ceny, kupony hotelové pro více než 1000 nejlepších hostinců světa a pojistky proti nehodám na cestách. Prostřednictvím téže kanceláře lze nastoupiti společenské cesty na Severní mys, po Středozemním moři, na Východ, do horního Egypta, ano i kolem světa. Kromě toho prodává řečená firma jízdní řády a cestovní knihy a podává vysvětlení k zamýšleným výletům.

Starobylé pohřebiště v okolí Káhorském.

Za svého přebývání v Káhiře četl jsem návště, že dne 27. února vypluje z Káhiry výletní loď k návštěvě starobylého pohřebiště egyptského, jehož jméno Sakara. Ač jsem se tam mohl dostati také železnicí, přece volil jsem raději milejší plavbu po Nile.

Pohřebiště Sakarské jest vzdáleno od Káhiry asi 6 hodin cesty na jih. Parolodi vysílá tam Cookova firma v zimních měsících každých několik dní.

Aby směly parolodi cizích společností jezdit po Nilu, bylo třeba zvláštního dovolení od vládních úřadů. Svolení to vymohl si Cook již před třiceti lety.

Před rokem 1869 bylo lze plaviti se po památném tom veletoku toliko ve veslových člunech, zvaných dahibie, nebo po malých parnicích, jež náležely zvláštní společnosti. Ale správa tohoto podniku byla tak špatná a parníky tak chatrný, že bylo od podniku brzy upuštěno, a paroplavba vzala za své.

Potom ujal se opuštěného podniku Cook a pořádal společenské výlety dvěma parolodmi až k prvním přejům čili kataraktům.

Šest let na to prodloužil Cook paroplavbu až ke druhým kataraktům, a turistů přibývalo víc a více, takže hotel v Luksoru zařízený ani nestačoval.

Ale důmyslný Cook nepřišel do rozpaků. Co učinil? Kázal zakotviti loď vystrojenou lůžky a dobrou kuchyní, a plovoucí hotel byl hotov. Druhý takový hotel kotvil až v Asuanu.

Od té doby rostla Cookova moc vůčihledě. Egyptský vladař, kydyv Tefik, přál podniku velice, účastnil se sám plavby do hořejšího Egypta až ke druhým přejům a byl přítomen otevření nemocnice v Luksoru r. 1891.

Obyvatelé ponilští pokládali Cooka za velikého pána, jak o tom svědčí zpráva, kterou vypravuje vojenský velitel egyptské armády.

Hodnostář ten navštívil jednou arabskou školu v Asuanu a dával školákům rozličné otázky.

„Kdo jest nejslavnější muž v Egyptě?“

„Kydyv,“ zněla odpověď.

„A kdo jest po kydyvu nejslavnější?“ pokračoval vznešený host.

„Pan Cook“, odpověděli žáci jednohlasně.

Co Angličan Cook kdy podnikal, dobře napřed promyslel a dobrý výsledek byl zajištěn. Také paroplavební podnik na Nilu vydařil se Cookovi ke vši spokojenosti jeho.

Výletníků po Nilu přibývalo tou měrou, že dosavadní parolodi nestačovaly, a Cook se odhodlal, že objedná ještě několik nových.

Za krátko byly parní koráby dodány, a nyní má podnikavá firma Cookova již hezkou ponilskou flotu.

Každý ponilský koráb nese nějaké významné jméno. Jedna parolod' pokřtěna jest „Ramses Veliký“, jiná „Kleopatra“, „Osiris“, „Isis“ a podobně. Názvy ty připomínají nám starodávná jména slavných egyptských vládců, panovnic, bohů a bohyň.

Některé z parolodí nazvány byly jmény nynějších vládců egyptských.

Cestovní kancelář Cookova vysílá výletní parníky po Nilu i na delší dobu. Tak na př. možno vykonati výlet z Káhiry hodně daleko proti proudu na jih až do památného Luksoru a zpět. Výlet takový trvá celkem asi 20 dní a stojí s veškerým zaopatřením na loďi a v hotelu Luksorském přes 600 zl.

Častěji pořádá Cookova kancelář výlety z Káhiry k pohřebišti Sakarskému. Parník vyloďuje hosty na stanici, ježž jméno Bedrašín.

Za jízdní lístek tam a zpět platil jsem asi 9 zl. dle našich peněz.

Parník, jenž nás odvázel, jmenoval se „Princ Abas“. Byl tak nazván podle nynějšího mistokrále (kydyvá), jenž ujal se vlády v Egyptě jako jinoch osmnáctiletý r. 1892.

Na parníku sešlo se mnoho výletníků a pluli pod ochranou tureckého půlměsíce. Vlajka s tímto odznakem třepetala se na špičce vysokého stožáru.

Den byl jasný, jako obyčejně. Po levé ruce pily se stinné skály a zakončovaly Arabskou poušť. Na druhé straně řeky zelenalo se mladé osení, a v ovzduší košatily se listové korany palem datlových. Tu onde viděl jsem v dáli bělavé chýše egyptských hospodářů, a nejdále na pokraji výšiny, kterou počínala Libycká poušť, točila se ramena větrných mlýnů, a pily se do modrého nebe skupiny ohrovských pyramid.

Za dvě hodiny přistála loď v Bedrašíně. Na pobřeží bylo živo. Arabští pohůnci očekávali tam panstvo se stádem osedlaných mezků. Aby se mezkari mezi sebou neporvali, bděli nad nimi policisté a užívali, když bylo třeba, karabáče.

Za chvíli byl jsem obklopen dotěravými mezkari se všech stran. Každý se ptal, co mu dám za jízdu.

I vyslovil jsem po anglicku číslo, znamenající, kolik šilinků (1 šilink asi 60 kr.) dostane za propůjčení mezka, vyhoupl jsem se na vyšperkovaného ušáka a poklusem ujtžděl jsem lesíkem palem datlových. Pohůnek v patách za mnou.

Když ustával ušák v běhu, pobádal ho pohůnek k čilosti palmovým prutem, mnohdy až nemilosrdně.

Život ubohých těch čtyrožců jest brozný. Srdce puká žalostí, vidíme-li, jak surově se tam se zvítětem zachází. Mnohý mezek je od stálého šťouchání samý bolák a samá rána.

Mezi jízdou stavi se nám do cesty selské ženy a dívky, a žebrají o dárek. Některé strhávaly se sebe šperky a nabízely nám je na prodej.

Hned na to vrhají se na nás otrhaní klučínové, a ukazují nám starožitnosti pochybné ceny a chtějí za ně peníze.

Na polích viděl jsem na tisíce úlomků z vypálených cihel. Mistry povalovaly se bromady stěpů a úlomků ze ztroskotaných staveb.

Vypálené cihly svědčily zřejmě, že pocházejí z nějakých starých chrámů a paláců, protože ke zbudování obyčejných příbytků užívali staří Egyptané cihel sušených toliko na vzduchu. Tak to činí i nyní egyptští sedláci čili felahové.

Jméno felahové jest odvozeno z arabského slova felaha, t. i. orati.

Četné rozvaliny věstily, že jedu místem starobylého města, jehož jméno Memfis.

Okolní obyvatelé zašlé té osady srovnávají trosky se zemí víc a více, tak že zmizí s porychu zemského docela. Kde jaká cihla ještě vězí ve zdivu, vytrhne se a odváží se na pole.

Velbloudi nestačují odvážeti staré ssutiny na role. Hospodáři vykopávají tam úlomky starého zdiva, plní jím pytle, nakládají je na bedra dromedarů a mrví jím svá pole.

Slavné město Memfis leží již sta a sta let v ssutinách. Blízko něho vyrůstala zatím Káhira.

V jednom místě, bylo to v palmovém háji, slezl jsem na chvilku s mezka, abych si prohlédl žulového obra, jenž jest natažen ve stínu datlovníkových korun. Obr ten představuje slavného Faraona, známého jmenem Ramses Veliký.

Když jsem vyjel z palmového lesa, vynořily se přede mnou vrcholky četných pyramid, vypínajících se do nebe na pokraji pouště Libycké. Ještě chvíli a budu státi u pyramidy nejbližší.

Na blízku ni rozkládá se hřbitov kočičí. Staří Egyptané pochovávali tam zesnulé macky.

Jak dávnověci Egyptané měli u vážnosti kočku domácí, snad jste již četli nebo slyšeli. Starý řecký letopisec Herodot vypravuje, že Egyptané, vypukli-li v domě oheň, starali se nejprv o to, aby vynesli z domu svého macínka, a teprv potom že hasili. A když kočka přece zabýnula, ať již smrtí přirozenou nebo jinou, tu prý obyvatelé domu ustříbali si na znamení smutku vlasy. Kdo zabil kočku, propadl trestu smrti. Jednoho člověka dokonce prý Egyptané i ukamenovali, když zvěděli, že byl příčinou její smrti.

Nesmírnou lásku dávali Egyptané na jevo nejen ke kočkám živým, ale i k mrtvým. Jakmile macek pošel, ihned se jeho tělo napouštělo vonnými mastmi a připravoval se pro něho brobeček na kočičím hřbitově.

Nebožka kočka ukládala se do hrobu co nejpečlivěji. Pochovávali ji z pravidla zaobalenou do pěkného plátna.

Chcete-li viděti, jak taková kočičí mumie vypadá, navštívte mě ve škole. Památku tu přinesl jsem z Egypta pro poučení naší mládeže. Je to památka velmi stará, neboť odpočívala na kočičím hřbitově několik tisíc let.

Jedna staroegyptská bohyně měla hlavu kočičí. Modlu tu přechovávali Egyptané v nádherném chrámě v městě Bubastis a kořili se jí jako pravému Bohu.

U první pyramidy slezl jsem opět s mezka a rozhlížel jsem volně po kraji. Daleko široko neviděl jsem před sebou nic nežli písek a kamení.

Ze dalších procházek spatřil jsem v písčité zemi četné jámy a prohlubně. Kolem nich povalovaly se kosti, člověčí hnáty, žebra, obratle, pánevce, rozpadlé lebky, spuklé hadříčky, vše od slunce vybledlé, vyblášené a vetché.

Věci ty pocházely z hrobů, jichž tam jest kolkolem na tisíce. Lakotní lidé vyhrabali nebožtíky z hrobů a obrali mrtvoly o všecky ozdoby a skvosty, jimiž je příbuzní kdysi vykrášlili. Tak dělo se zvláště za starodávna. Kde co bylo k potřebě, vše bylo mrtvolám odňato. Lupiči vrhali se na mumie jako hyeny, strhávali s nich roucha a dělili se o kořist jako dravci. Co se jim nehodilo, rozházeli a rozmetali, až teprve písečná bouře zase všecko zavála a přikryla.

Některé hroby jsou tam posud otevřeny a zbaveny všeho obsahu. Ty pocházejí od badatelů, kteří věnovali vykopaným památkám všecku pozornost a vystavili je potom pro poučení ve veřejném museu.

Na některých místech je pohřebiště Sakarské převráceno na ruby, ale jinde jest ještě svaté pole dávnověkých Egyptanů nedotknuto, a novými výkopy přichází se na překvapující nálezy. Sám měl jsem štěstí, že jsem bez velkého namáhání vybral z pisku kusy mumie. Lebku, jež náležela dle všeho kdysi mladé Egyptance, uložil jsem do svého tlumoku i se spuklým plátnem, do něhož byla zabalena. Kolik tisíc let odpočívala v zemi, nemohu vám pověděti.

Sakara byla místem, kde pochovávali staří Egyptané nejen lidi, ale také posvátné býky, apisy. Egyptané ctili býka jako vtěleného boha Osirisa a prokazovali mu všecku úctu, i když apis zcepeněl.

Hroby posvátných apisů objevil v Sakaře slavný francouzský egyptolog Mariette. Nyní jsou podzemní hrobky jejich všem hostům za zvláštní poplatek přístupny.

Hlavní chodba je několik set metrů dlouhá. Postranních chodeb jest přes třicet, a v každé bylo místo pro ohromnou kamennou rakev neboli sarkofag, v němž odpočívala mumie apisoava.

Když Mariette prozkoumal hroby apisů, shledal, že byly skoro všechny již dávno vyloupeny a násilně poškozeny.

Jedna ze žulových těch rakví, vytesaná z jediného kusu kamene, váží přes 600 metrických centů. Má podobu ohromného koryta a je popsána písmem hieroglyfickým.

Když byly nápisy ty rozluštěny, poznalo se, že sarkofag ten byl vytvořen skoro před čtyřmi tisíci lety.

Hrůza nás ovanuje, procházíme-li památným podzemím, v němž skrývali Egyptané zvířecí modly. Hrůza ta vane z ohromného stáří, zaráží poutníka, činí ho pokorným a skroušeným a uvádí mu na mysl, že vše na světě je pomíjivé, i díla nejslavnější.

Rozhled s vrcholku Velké pyramidy jest úchvatný a nezapomenutelný. Ani se mi odtamtud nechtělo. Na straně jedné žloutla se poušť, jinde černala se čerstvě zdělaná role, zelenalo se osení, a košatily se palmy datlové. Dále leskla se v září sluneční hladina posvátného Nilu, vystupovaly mohutné budovy káhirské, a trčely skalní stěny, kde se lámal kámen na velestavbu proslavených pyramid.

Velká pyramida skládá se z tolika kvádrů, že by se mohla z nich vystavěti zeď kolem celé říše francouzské.

Rozměry této pyramidy jsou ohromny. Vystřelili se na př. z dobré bambitky na jejím vrcholku, dopadá koule asi uprostřed poboční stěny. Takovým a podobným způsobem snažíme se učiniti si představu o nesmírných rozměrech památné té stavby.

Divák je obrovskou stavbou pyramid unesen. Škoda, že nám ošemetní beduini kazí náladu. Vidí-li, že jsme velikolepostí díla dojatí, žebrají hned o zpropitné, a slovo „bachšiš“ zní po celé pyramidě, na hoře i po všech stupních, protože vyletníků, pánů i dám, bývá každý den v hojnosti.

Ale přestanou-li beduini mámiti z nás zpropitné, potom zavládne na vrcholku pyramidy hrobové ticho. Z úpatí k nám žádný zvuk nezalehne.

Hned u pyramidy má svou vládu poušť, nemá, nehostinná a skoro jako bez konce, věčná. Život z ní vymizel. Jenom smrt nad ní kraluje. Vybledlé hnáty padlých zvířat podávají o tom svědectví.

Staří Egypťané nemohli voliti lepšího místa za pohřebiště svých zesnulých. Nikde na světě není klidnějšího svatého pole. Tu vidávali obyvatelé poniláti slunce každého dne mizeti a zapadati jako do hlubokého hrobu, a obraz jeho upomínal na hynoucí život lidské bytosti. Také člověk, když se nejvýše vznesl a rozumem objímal svět, počal pozbývati životní síly, a tělo jeho zapadlo konečně do pusté tišiny Libycké. Smrt zahálila ho tam do závoje pisku a ustlala mu lože na mrtvé pláni, kde vane jenom hrůza nekonečnosti.

V takových místech vypínají se k nebi pyramidy.

Čas posmívá se všem věcem a ukončuje brzy jejich trvání, ale pyramidy posmívají se času, překonaly jeho moc a sílu, a stojí tam podnes jako nehybnoucí svědkové od tisíců let.

Asi podobně zní arabské přísloví.

A kdo postavil pyramidy?

Stavěli je králové čili faraonové. Každý farao stavěl pyramidu pro sebe a zakládal si do budoucnosti hrobku neboli mauzoleum. Čím déle žil, tím větších rozměrů nabývala hrobka.

Až posud spatřují se u Káhiry pyramidy nedohotovéné. Zajisté, že farao záhy zemřel, a že jeho nástupce v započatém díle již nepokračoval a stavěl raději hrobku pro sebe.

Stavebním kamenem pyramid byl vápenec, jenž jest plný zkamenělých živočichů, zvaných numuliti. Zkameněliny ty mívají velikost a podobu čočky, jindy objevují se v rozměrech našich haléřů neb i našich korun a stříbrných zlatníků.

Starý kronikář Herodot myslel, že jsou numuliti zkamenělá čočka, kterou tam Židé roztrousili, když na pyramidách pracovali.

Numulitový vápenec lámali staří Egypťané dosti daleko od staveniště Starodávné ty lomy jsou na protějším břehu řeky Nilu a zachovaly se až do dneška na mnohých místech tak, jak snad vypadaly před několika tisíci lety.

Dopravovati ohromné kvádry vápencové až na staveniště vyžadovalo mnoho namáhání. Bylo třeba zakládati k tomu účelu pobřežní bráze a silnici, po níž se kameny odvážely. Památky po této silnici byly zřejmě zjištěny.

Navštívil jsem ty lomy ve skalách Masarských (jižně od Káhiry) a podivil jsem se, jak znamenitě uměli staří Egypťané kámen dobývat. Nynější kameníci lámou tam kámen na povrchu země, ale staří předkové jejich vynášeli kámen na světlo z hlubokých chodeb podzemních.

V jedné štole viděl jsem hieroglyfické nápisy a malby, které věštily, kdo tam kámen dobýval, a jak se stavitel jmenoval. Ani nevíte, jak mi bylo úzko, když jsem přemýšlel o pomíjetelnosti všeho pozemského. Barva na polovypouklých řezbách byla ještě tak jasná a živá, jakoby pocházela ze věčejška. A přece uplynulo od té doby, když si tam dal stavitel nápis ten udělání, již několik tisíc let.

Staří dějepisci zaznamenali, že bylo zaměstnáno při stavbě pyramidy, kterou stavěl král Cheop, dvakrát stotísíce lidí. Vystřídávali prý se ve třech měsících. Pracovalo se nepřetržitě snad dvacet až třicet let.

* * *

Když jsme slezli s Veliké č. Cheopovy pyramidy, měli nás jiní beduini k tomu, abychom navštívili také vnitřek její.

Dlouho nedali jsme se pobízeti a smluvivše se s nimi, jakou žádají za průvod odměnu, ubírali jsme se sráznou, nízkou a tmavou chodbou do útrob obrovského mausolea.

Ale nebyli jsme ještě daleko a již jsme svého činu litovali. Cesta byla velmi krátká. Krčili jsme se co nejvíce, jen abychom se mohli dostat dále těsnou skulinou.

Plamínek svíčky mnoho nevydal, a my tápali jako ve tmách tajemné propasti.

Pot řinul se nám s čela, a odporný zápach zkaženého vzduchu v podzemních prostorách nedovoloval, abychom mohli volně dýchat.

Chvillemi jsme slyšeli, jak piští netopýři. Již se nám nechtělo ani dále jíti, ale zase jsme se vzmužili a lezli jsme po čtyřech ku předu.

Teploty přibývalo a s ní také únavy. Kdo nemá pevného zdraví, ať do pyramidy neleze. Slaboch upadl by tam jistě do mdlob.

Cestou jsme viděli, jak se stěny kvádrů blyští. Od samého otírání jsou hladky jako mramor. Kámen přiléhá ke kameni tak těsně, že není mezi nimi ani patrné mezery.

Potom dostali jsme se s průvodčím do komory, v níž bylo kdysi pochováno tělo krále Cheopa. Leželo v žulové rakvi. Ale když lupiči vnikli do pyramidy, vyloupili vše, co bylo cenného, a zanechali tam toliko prázdné ponzdvo z pětvrstvého kamene. Královská ta kobka má asi takové rozměry, jako náš pokoj, a je vyložena plotnami žulovými.

Učenci věnovali královské komoře pečlivou pozornost a přišli na překvapující objevy.

Víte, co našli?

Bedlivým prohlížením zdíva přišli na nápis a když jej rozluštili, poznali, že je to královské jméno Cheop. Bylo napsáno červenou barvou. Má se za to, že nápis ten udělali kameníci již v lomech. Jak měl být kvádr položen, kameníci se asi málo starali, a tak spočítvá kámen, jak se říká, nohama vzhůru.

Návštěva naše trvala v pyramidě Cheopově toliko půl hodiny, ale když jsme nitro opustili, byli jsme jako znovuzrození a ssáli jsme do sebe čerstvý vzduch Libycké pouště jako žíznivý poutník vodu.

V sousedství pyramidy Cheopovy vypíná se pyramida krále Chefrena. Egyptologové vyzkoumali, že byl nástupcem Cheopovým.

Třetí pyramida přechovávala v sobě ostatky Mykerinovy. Na ní lze až posud pozorovati, že byla kdysi obložena hladkými plotnami z červené žuly. Ve vnitřku této pyramidy našli bádavi Angličané krásnou rakev z hnědého čediče. Škoda, že tento sarkofag utonul, když jej převáželi do proslulého musea Britského v Londýně.

V sarkofagu Mykerinově odpočívaly ještě zbytky kostry a vlněného rubáše, do něhož byl pravěký faraó přistrojen.

Komora, v níž vladař Mykerin byl se sarkofagem uložen, skládala se ze žuly.

Sfinx.

Když jsme si prohlédli pyramidy, najali jsme velbloudy a vyjeli jsme si na nich do okolní pouště.

Ale jízda na korábu pouště se nám valně nelíbila. Za podivného běhu dromedárova dech se nám krátil, a toužili jsme, aby naše projížďka byla již u konce.

Nežli jsme slezli s hrbolů svých soumarů, zastavili jsme se ještě před obrovskou sfingou.

Jak vypadá tato starobylá socha, bude vám asi dobře známo. Obr ten stojí na pokraji Libycké pouště jako na stráži. Hlava jeho jest lidská, ostatní tělo podobá se ležícímu lvu a vyzírajícímu tam, kde slunce vstává.

Kolosální tu sochu vytesali staroegyptští sochaři ze skály, jež se tam kdysi rozkládala. Byla to socha úžasných rozměrů. Výška její rovnala se výšce čtyřpatrového domu. Škoda, že se nezachovala celá. Přední tlapy vybájeného toho zvířete scházejí.

Praví se, že sfinx byla obrazem velikého boha a vycházejícího slunce. Její lvi tělo mělo znamenati nepřemožitelnou sílu a její obrovská lidská hlava vševědoucnost.

Když se učenci jali sfingu prozkoumávati, našli před ní nápisy hieroglyfické. Přetčením těch znaků vyšlo na jevo, že socha ta byla zasypána pískem již pldruhého tisíce let před Kristem. Tak dávno již tomu, co byla vytesána jako památník, jemuž není rovného na světě. Více než tři tisíce pět set let přešlo, a sfinx vyhlíží z pouště posud jako němý svědek dávnověké vzdělanosti egyptské.

Větrné bouře, jež rádivají z Libycké poušti, byly již několikráte příčinou, že se kolos ten pískem zasypal. Prudká vichřice, zvaná u Arabů *chamsin*, valivá celé mraky drobnozrného písku úžasnou rychlostí a vytváří z něho vysoké závěje. Tak se stává, že je sfinx jednou zcela obnažena, jindy na polo nebo až po hlavu zasypána.

Už je tomu několik let, co hlava sfinx zcela v písku pohřbena. Když ji chtěli z písku vyprostiti, nedostávalo se peněz na nákladnou práci.

Ale dilo tak ohromné stálo přece za to, aby je mohli lidé viděti a jemu se obdivovati, a proto se sestoupila anglická společnost, jež opatřila peníze a věnovala sebraný kapitál na odkrytí sfingy.

Peněz sešlo se tolik, že mohla býti sfinx vyproštěna z písku docela. A víte, co našli při tlapách lví obludy? Našli rozsáhlé místo chrámové, kde se přinášeli modle oběti.

Za své návštěvy viděli jsme sfingu zcela odkrytou. Na památku dali jsme se před ní na velbloudech fotografovat. Umělec, jenž jest kolem pyramid vždycky po ruce, zachytil obrázek naší karavany a odevzdal nám třetího dne tučet velikých snímků asi za 50 korun.

Růže z Jericha.

Na jednom ze svých výletů po pustinách okoli Káhirského vykračoval jsem si se svými soudruhy po písčné a štěrkové půdě, usazené z někdejšího náplavu nilského.

Železnici jeli jsme z Káhiry až na stanici, položené blízko památných lomů Másarských.

Když jsme prohlédli všechny starověké podzemní chodby a štol, šli jsme dvě hodiny pěšky do města Heluanu.

Po levé ruce měli jsme strmé skalní stěny s četnými jeskyněmi, po pravici viděli jsme Nil, za ním veliké háje palem datlových a na konci našeho obzoru pláň Libycké pouště s pyramidami.

Krok za krokem šustěl jenom písek a hýbaly se valouny. Neúrodná půda prosta vši prsti dala tam výhost všemu rostlinstvu.

Ale jedna z rostlin přece se zachytila v nehostinné té půdě a schoulené povznášela se nad vypráhlou zemi jako klubičko. Rostlinopisci dali jí zcela vhodné jméno choulivka.

Několik kroků dále spatřil jsem druhou, jinde třetí, čtvrtou. Divil jsem se, jak mohly podržeti život v samém písku a šterku. Kořen choulivky vězel ovšem velmi hluboko v zemi, takže mohl alespoň trochu vláhy přiváděti ostatním částem dřevnaté rostliny.

Přál jsem si dávno poznati choulivku v samé přírodě. V sousedství Libycké pouště naskytla se mi k tomu poprvé příležitost.

Na první pohled zdála se býti choulivka již docela uschlá a bez života. Dřevnaté větvičky byly křehky jako dřevo a lámaly se, když jsem je natahoval.

Ale při všem tom smutném vzezření choulivka nebyla mrtva, ale žila a za velkého sucha jenom dřímala nebo spala. Za takového odpočinku čekala jen na první déšť, a rozvine klubko svých větviček dokořán jako deštník, jakmile spadne vlaha a dotekne se vypráhlých jejích údů. Potom snad také vyrazí ze sebe zelenavé lístky a drobné bělavé květy.

Ani nevíte, jakou radost jsem měl, když jsem památnou choulivku mohl v samé přírodě pozorovati a sbírat ji jako upomínku na putování po Egyptě.

Památná jest choulivka proto, poněvadž ji přinášeli s sebou poutníci ze Svaté země v dobách nejdávnějších a odkazovali ji potomstvu jako drahocenné dědictví a památku na tu zemi, do níž táhli se svatým křížem v ruce, chtějíce vyrvat půdu Kristem pánem posvěcenou z moci tureckého pultěmce.

Kdo navracel se z Palestýny, jistě přinášel svým přátelům na památku také choulivku. Snad ji koupil v Jerusalemě, snad v Jerichu. Odtud zove se skrovná ta rostlinka choulivka jerišská čili růže z Jericha.

Každý mohl by se domýšleti, že choulivka jerišská roste v Jerichu nebo v blízkém okolí jeho. Ale tomu není tak. Na blízku Jericha není po choulivce v přírodě ani památky.

Vlasti choulivky jerišské jsou pusté a písčité kraje v Palestýně, Syrii, Arabii a Egyptě.

Za sucha bývá schoulená růže jerišská beze vši obrany proti vichřici, a jednoduchý kořen její snadno podléhá síle větru. Jakmile počne orkán řádit, všechny choulivky běhají po pusté pláni a za vířivého pohybu tančí divoký rej. Silný vítr lehce vyryl je ze sypké půdy a popobání je úžasnou rychlostí v před, anebo točí jimi v ovzduší v podobě sloupu vysoko se vznášejícího. Zdá se, že choulivky jedním rázem ožily a běhají za sebou jako o závod.

Ale sotva že vichřice utichla, a rozmetané hyliny napojí se rosou nebo deštěm, již se zase otvírají a rozkládají své větvičky do kruhovitě růžice.

To stává se i tehdy, popřejeme-li choulivce již i zcela uschlé a položené na talíř tolik vláhy, aby se mohla vodou napojiti. Za nedlouho rozevírá se jako živá a choníl se zase v klubko, když vláhy opět pozbyla.

Úkaz ten byl zajisté přelínou mnohých pověstí, jež se o růži z Jericha vypravují.

Mezi jiným vypravuje se o choulivce, že kvete jenom o půlnoci v den narození Krista pána. I dávaly ji křesťanské rodiny o Vánocích do vody, zplávaly nábožné písně a čekaly, až se rozvine.

Před několika desetiletími platvalo se u nás za choulivku jerišskou až 30 zlatých. Nyní ji lze koupiti u obchodníků s přírodninami za několik haléřů.

Rostlinopisci popisují choulivku jerišskou těmito slovy: Choulivka jest jednoletá rostlina z čeledi křížatých, barvy zelené, květů drobných, bělavých, plodů (šešulek) četných, vzrůstu nízkého, rozkladitého. Když plody její dozrály a listí opadalo, choníl se v klubko. V takové podobě dostává se k nám do Evropy. Ale i za živá jest neuhledná, tak že si jí v přírodě všimne jenom botanik.

Dokud byla na Směchově botanická zahrada, vidal jsem choulivku jerišskou růsti každý rok, neboť se jí i v Čechách dobře dařilo.

Památné rostliny staroegyptské.

Za několik haléřů lze dostati za našich dob tolik jakéhého papíru psacího, že si ho již nikdo ani neváží. Žádný si již nevzpomene, jak býval papír kdysi vzácný a drahocenný. Tím méně napadne někomu, aby se ptal, jakého původu je slovo papír, a jak všickni vzdělanci národové doby nynější k tomu jménu přišli.

Kronikáři dávných časů vypravují o starém Egyptě, že v bažinách ponilských všude rostla pfeužitečná hylina, která přinášela obyvatelům nesmírné bohatství, a prolo mohla býti zvána královnou rostlin na celém Nilu. Tán, kde rozbíhá se památný ten veletok v četná ramena a vytváříje z nich podobu řeckého písmene Δ , t. j. delta čili dě, zelenalo se kdysi všechno zvlášt-

ním rostlinstvem. Říkalo se, že tam bují „les bez větví a křoví bez listí, a že tam bývají žně na vodě místo na poli“.

A víte, jak ta podivuhodná rostlina vypadala?

Vypadala asi jako naše sítina nebo tráva, jenom že měla stéblo vyšší nežli je sám člověk a k tomu obyčejně bezlisté, tříhranné jako ostřice a z tloušti našeho prstu.

Starověký zeměpisec řecký Strabon píše o té bylině zcela případně, že měla podobu „holé tyčky s otypkou na konci“.

Otypkou tou jest hustý okolkík přemnohých stopek a štětinatých listků, plev a květů.

Také bychom mohli říci, že to vše vypadá jako střapec vzhůru obrácený nebo jako bělavá paruka.

Kdo by chtěl viděti tu rostlinu ještě dnes v Egyptě, marně by ji v nilských deltách hledal. Už tam neroste; vyhnula v těch krajinách. Tak alespoň tvrdí zkušení rostlinozpytci, kteří tam cestovali. Žádný ji v těch místech za naší doby již nenašel, jakkoli se objevovala při výtoku nilského ramene u Damiety ještě před sto lety, když tam přitáhlo francouzské vojsko a egyptský kraj opanovalo. Nyní vyskytuje se památná ta bylina již jenom v horním Egyptě, a to v bažinách okolo města Chartumu.

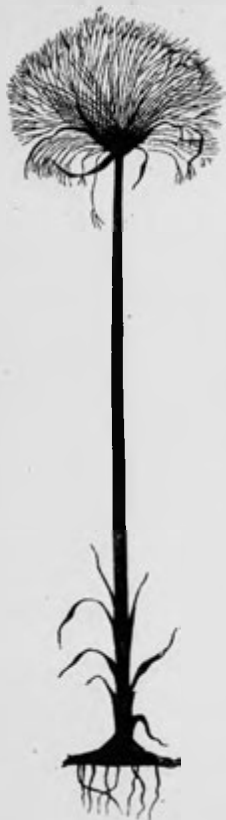
I rostlinstvo podléhá svému osudu a má vyměřeno jenom jistou dobu svého trvání a žití. Mnoho jest rostlin, které v Egyptě již vyhnuly. Většina nynějších rostlin egyptských pochází z jiných zemí.

Než jak se zove ona pamětihodná bylina starých Egyptanů, spatřovaná na všech malbách, jež se z těch pravěkých časů zachovaly?

Ve spisech starých Řeků a Římanů uvádí se jmenem papyros nebo papyrus, po česku šáchor papírový neboli prostě papírovník. Chápete zajisté, proč se asi tak jmenuje.

Za starých časů egyptských nedělal se ještě papír způsobem jako nyní. Egyptané brávali k výrobě psací látky toliko šáchor papírový. Výrobek ten líbil se národům vzdělaného světa tak, že jej rádi kupovali a drazě platili. Egyptané zaslali šáchorový papír na všechny strany a měli dobrý odbyt. Arch tehdejšího papíru byl by stál však mnoho peněz. Můžeme říci, že se zaň platilo několik korun dle naší měny.

Ale později staří Egyptané o prodej papíru ani nestáli. Jeden vladař do konce i vývoz egyptského papíru zakázal, aby jiní národové nemohli psáti na něm znamenité knihy, a aby toliko Egypt mohl slavnouti znamenitým písemnictvím. Učinil tak z pouhé žárlivosti.

Šáchor papírový.

V tom ušlechtilém zápase duševním vynikala zvláště proslulá knihovna v Pergamonu v Malé Asii. Znamenitá škola tamější byla střediskem učenosti, a knihy tam psané požívaly veliké úcty.

Egyptští vládcové domnívali se, že řečeným zákazem přestane v Pergamonu také písemnictví, ale přepočítali se. Konec konců byl, že se potom papír z Egypta již nekupoval, neboť ho v Pergamoně nepotřebovali; vynášeli si novou látku psací, zvanou podnes *pergamén*.

Jméno Pergamon zaměnilo se později za *Bergama*. Badatelé starých památek objevili v dávnověkém tom sídle, ležícím severně od nynější Smyrny, znamenité výtvořky stavitelské a sochařské.

Jak staří Egyptané připravovali papír ze šáchoru, nevíme zcela určitě. Víme jen, že brali čerstvá stébla, zbavovali je svrchní tuhé kůry a vynímali z vnitřku jemnou blánu, kterou jest obalena šáchorová dřevina neboli duše. Z blány té obdrželi, když ji rozprostřeli, teninkou a dlouhou pásku. Šírka její byla velmi nepatrná. Slepováním jednotlivých blánitých pásek mohli vyhotoviti pásy širší. K slepování blanek hodila se již sama cukrutá šťáva v šáchoru obsažená. Mírným tlakem v lisu dodávalo se páskám tím pevnějšího spojení. Kromě toho potíral se povrch blan lepkavou kašičkou, připravovanou ze pšeničné mouky. Hlazením stala se slepená blána hladkou a lesklou a hodila se již ke psaní.

Takovou výrobou papíru zaměstnávalo se při dolním Nilu mnoho továren. Vyráběly rozličné druhy papíru, širší i užší. Na listech takových, zvaných obyčejně *papyrusy*, psávali nejslavnější spisovatelé té doby: Cicero, Virgil, Plinius a m. j. Zajisté, že nakládali s psací tou látkou šetrněji nežli my. Psátí na tak drahé látko mohl si dovoliti tehdy málo kdo.

Písmo psané na šáchorovém papíru mohlo se z blány snadno smýti, a blána byla opět k potřebě.

Při vši své jemnosti byl tento papír velmi pevný a trvanlivý, neboť přečkal staletí a tisíciletí bez porušení.

V Herkulaně vykopaly se staré listiny, psané na papíře šáchorovém, ještě velmi dobře zachované. Písmo jejich četli znalci zcela zřetelně, když stočené blány rozvinuli a narovnali. A přece uplynulo od té doby, co bylo Herkulanum za soptění Vesuvu popelem a lávou pohřbeno, přes 1800 let.

Starodávne a pěkně zachované jsou také papyrusy, jež byly objeveny před několika lety v okolí Fajjumu, jihozápadně od Káhiry.

Za časů starých Egyptanů bylo v tom kraji zle o vodu. Ale slavný jeden Farao učinil tomu nedostatku konec; kázal vykopati vodovod od Nilu až do Fajjumu, dal založiti ohromnou nádržku vodní, naplnil ji vodou a vytvořil umělé jezero, jehož vláhrou napájela se pole, kdykoli toho bylo třeba. Tím

Šáchor papírový stylisovaný.

způsobem proměnil se pustý kraj v nejrůdnější zemi, v níž se podnes znamenitě daří všeliké obilí, cukrová třtina, olivy, fíky, broskve, bavlník. Za takových poměrů vznikala tam již za starodávna města, vyzdobená skvělými stavbami a paláci, ve kterých i králové rádi přebývali.

Avšak-po stech a stech letech nastaly v okolí Fajjúmské ohromné převraty a změny: města zmizela, podivuhodné paláce plné bludů byly stroskotány a nmělé jezero zaniklo. Ostatky po starých těch stavbách svědčily o veliké vzdělanosti lidí, kteří tam tehdy sídlili.

Archeologové vzali si za našich dob velikou práci, aby památky ty prozkoumali a minulost světle nám vylíčili. Co našli, budilo obdiv mezi milovníky starožitností.

Také felahové všude kopali a snaželi starožitnosti, jež vyhrabali z hrobů. Pohřebiště mělo půdu suchou a z písku složenou, takže se v něm našly věci zcela zachované. Mezi jinými nálezy vyhrabaly se ve Fajjúmu četné papyrasy, z jejichž písma dověděli se znalci mnoho nového o starodávném písemnictví.

Papyrasy fajjúmské jsou nyní ozdobou vídeňských muzeí.

Popsané staré papyrasy nalezají se vždycky stočené a svinuté ve zvláštních svitcích neboli rolech. Z takových rol skládala se tehdejší kniha a měla tedy zcela jinou podobu nežli knihy nynější.

Jméno role vyskytuje se v našich jazycích podnes. Divadelní herci nazývají až do dneška svou opsanou úlohu roli.

Druhé jméno papíru šáchorového jest biblos. Slova toho užívali staří Řekové a Římané, poněvadž i oni psávali na této psací látce. Ze slova biblos pochází jméno bible.

Na papíru šáchorovém psávali staří Egypťané dvojí barvou. Každý nový odstavec začínal se barvou červenou, zvanou rubra, z čehož vznikl nynější název rubrika. Ostatní písmo psalo se barvou černou.

První proužek blány šáchorové slul za starodávna protokollon, z toho pak utvořil se náš protokol, znamenající první zápisu o nějakém jednání.

Přeúčitečného šáchoru papírového neužívalo se za starodávna jenom k výrobě papíru, ale také jako výborného pletiva na dělání lehoučkých člunů, provazů a rohožek. Egypťané kněží směli vstupovati do chrámů toliko v sandálech upletených z lodyh šáchorových.

Někteří vykladaelé bible tvrdí, že byl Mojžíš vložen na vysmolené ošitky, upletené ze šáchoru.

Podobné výrobky zhotovují ze šáchoru až podnes jezerní obyvatelé v Ha-beši, neboť i tam jest šáchor papírový ještě velmi hojný.

Kdo by chtěl viděti šáchor papírový v Káhíře, nenašel by ho již při Nilu, kde jej za starodávna také uměle pěstovali, ale spatřil by jej ve vodojemech, založených v zahradách tamějších velmožů.

Kde jsou ty časy, kdy mohl egyptský panovník říci: Mám tolik papíru v zásobě, že bych jeho prodejem získal peněz k vyživení celé své armády.

Šáchorového papíru se již nyní ke psaní neužívá, a proto již dávno přestali šáchor k takovému účelu pěstovati. Vynalezením jiného papíru v Evropě přestala také všechna výroba papíru šáchorového v Egyptě.

Papíru šáchorového přestalo se užívatí již asi před tisíci lety.

V našich botanických zahradách není šáchor papírový žádnou vzácností, ale přes zimu by pod širým nebem nevydržel, a proto přenášejí se do skleníku.

Příbuzné druhy, šáchor hnědý a šáchor žlutavý, rostou také v Čechách, a to v písečných rybnících, tůních a zátokách říčních.

Druhou památnou rostlinou starých Egyptanů jest libezná vodní květina lotos. U národů ponilských byla u veliké uctivosti, a proto zove se lotosem posvátným, zasvěcena byvši bohyni Isis a bohu Osiris.

Co vše staří Egyptané o lotosu bájili, my již ani nechápeme. Ale zadíváme-li se na nějakou malbu staroegyptskou, všudy spatříme podobu lotosovou, jednou věrně podle přírody udělanou, jindy trochu odchýlnou od pravé skutečnosti a stylisovanou, to jest přizpůsobenou egyptskému slohu neboli stylu.

Staří Egyptané malovali lotos pestrými barvami, někdy jako květinu v poupěti, někdy zase v plném rozkvětu se stonkem a listem.

Vedle těchto malovaných ozdob čili ornamentů zobrazovali staří Egyptané také šáchor papírový, ratolesti palmové a ptačí křídla.

Vzorů těch užívali při svém tvoření uměleckém také stavitelé a kameníci a dávali rádi kamenným sloupům podobu lotosu zpřímá stojícího. Hlavičky sloupů představovala květ, buď zavřený nebo otevířený, dílek sloupů představoval stonek. Celý sloup byl na povrchu samá pestrá malba; druhdy byl také vykrášlen ozdobami vypouklými a rovněž mnohobarevnými čili polychromovanými.

Lotos posvátný vymizel již dávno z Nilu. Zanikl právě tak, jako slavný národ staroegyptský. Tehdy vyhlíželi obyvatelé ponilští s velikou touhou na posvátný Nil, aby spatřili, jak hojně přibývá rozvodněním řeky také květů lotosových. Říkávali: čím více lotosů, tím větší požehnání spočine na naší zemi. A měli pravdu, neboť čím dále od břehů Nil se rozlil, tím více pokryl půdy, v níž byly oddenky lotosu ukryty. Zavodněním suché půdy oživily také oddenky půvabné květiny, a vyrazily brzy nádherné květy a listy. Když pak vody nilské stáhly se do původního řečiště, zmizely také lotosy. Jeť lotos posvátný rostlinou vodní, jako na příklad náš leknín nebo stulík.

Leknín posvátný.

V popředí květ a listem. V pozadí leknín stylisovaný.

Lotos starých Egyptanů jest vlastně také druh leknínu. V českých knihách botanických zve se proto leknínem posvátným.

Botanicky říká se leknínu nymfea (Nymphaea). Jméno to dostala ta květina proto, poněvadž stará báj řecká praví, že se v tuto rostlinu proměnila jistá vodní víla čili nymfa.

Po odkvětení dozrál leknín posvátný v kuželovitý plod, plný škrobovitých semen. Egyptané je svého času rozemílali a připravovali z nich mouku na pečení chleba. Také z ostatních částí rostliny dělali pokrmy.

Podivné peníze.

Národové krajů studených, kteří vedli a vedou život lovecký, plativali a posud platí kožešinami ulovené zvěře, jako jest bobr, kuna, tchoř, hermelin, sobol, liška.

Na Rusi užívalo se dlouhý čas jako peněz zvláště kožešin kuních, zvaných v ruském jazyku kunice.

Ženichové ruští, chtěli-li za dřívějších dob pojeti za manželku dívku, kupovali si nevěstu od nastávajícího tchána kožešinami kuními. Čím byla dívka krásnější, tím více žádal otec za dcera. Až posud říkají někteří národové slovanští penězům kuny, což upomíná na dávné ty časy, když mezi lidem kolovaly kožešiny jako peníze.

Kožešinami platí se doposud u národů severosibiřských. Zvláště cení se tam kožešina sobolů.

Za jednu sobolinu lze vyměnití několik méně cenných kožešin tchořích, hermeliních, kuních nebo liščích. Tak tomu jest i v krajinách severoamerických na př. v Kanadě a Alasce. Do nedávna měla tam 1 kožešina bobří takovou cenu, jako 3 kožešiny tchoří a 3 bílé liščiny. Černá liščina platila za 4 bobříny. Za pušku dávalo se 15 bobrů. Podobným způsobem vyměňují polární národové kožešiny za železné kotlíky na vaření, za stříbrný prach, kořalku, tabák a mouku.

Obchodníci ruští přijíždějí za nejkřutějších mrazů na tržiště sibiřské a vykládají zboží na zmrzlém sněhu. Naproti nim rozestavují se kočovní Sibiřané a rozprostírají před sebe rozmanité kůže. Za takových okolností začíná trh.

Národové, kteří zabývali se chovem dobytka, oceňovali bohatství podle množství chovaných zvířat. Tak tomu je podnes ještě mezi kočovnými Kirgízy na Rusi evropské a v Sibiři.

Starý řecký básník Homér praví o skvělém odění jistého hrdiny, že mělo cenu 9 volů. Zbroj jiného hrdiny cenil na 100 volů.

Ukládati poplatky a pokuty ve způsobu určitého počtu zvířat bývalo za starších dob obyčejem. Sám kníže Václav, potomní patron České země, odváděl německému králi Jindřichu Ptáčníkovi kromě stříbra také 120 volů ročně.

Před sto léty plativali přistěhovalci v některých krajinách severoamerických toliko živým dobytkem a opatřovali si zaň zboží potřebné k živobytí. Kirgizové skládají posud výkupné za nevěstu v koních, velbloudech, skotu a bravu.

Na dalekém severu americkém, zvláště pak na Novém Fundlandě, kupovalo se přivezené zboží za sušené tresky, jež se tam objevují v úžasné míře.

V prvních dobách plativali přistěhovaleci kalifornští hlavami zastřelených datlí. Cenu měli zvláště datlové s červenou blavičkou. Jediná hlava takového opeřence měla do sebe cenu několika dolarů.

V některých končinách jihoasijských vyrovnávaly se účty lebkami buvolními, jeleními, tigřími a opičími, a na ostrovech Tichého oceánu platilo se před nedlouhou dobou zuby žraločími.

Jako peněz užívalo se v Číně kdysi želvoviny a cihlového čaje. V Mexiku a jinde ve střední Americe platovalo se zrnky kakaovými, jinde tabákem, na ostrovech tichomořských ořechy kokosovými.

Když jednou koncertovala pařížská pěvkyně také na dvoře kteréhosi krále ostrovů tichomořských, byla jí vyplacena za přednesené zpěvy z opery „Norma“ a „Lucie“ podivná odměna: dostala 3 vepře, 20 slepic, 40 kuřat, 500 kokosových ořechů, 1200 ananasů, 120 měr banánů, 120 tykví a 1500 pomorančů.

Jako peníze sloužily lidem tu onde i kameny. Ostrované tichomořští plativali sopečným sklem čili obsidiánem, kulíčkami štěpného vápence, jaspisu, opálu neb i skleněnými perlemi, přivezenými k nim z Evropy.

* * *

Také v Africe kolují podivné peníze. Z nejoblíbenějších peněz jsou tam zvláště skořápky mořských měkčů, známých v knihách přírodopisných jakožto zavínutec hadíhlava čili kauri. Jméno to pochází prý ze staroindického koparda.

Kauri objevuje se hojně v moři Indickém, zvláště na pobřeží východní Afriky. Mušličky ty jsou velmi hezké a jako drobné peníze některým domorodcům africkým nejmilejší.

Také Evropanům se líbí. Líbivaly se jim již za starodávna, neboť vykopávají se zhusta z pravěkých hrobů jak v Anglii, tak i u nás ve střední Evropě. Zajisté, že je dostávali nebožtíci do hrobu jako šperk, jež nosívali za svého života.

Ozdůbky takové vidali rádi i naši vozkové, dokud ještě jezdili s těžkými povozy do vzdálených míst, a těšili se nemálo z toho, mohli li vyšperkovati mušličkou kauri řemeny, chomout a vůbec celý postroj svého tabouna.

Mušličky kauri kolují mezi africkými národy v milionech kusů. Na jeden cent jde jich 50 a více tisíc, což závisí na velikosti skořápek. Jsou některé nápadně malé, menší nežli liskový oříšek.

Četl jsem kdesi, že se ročně vylovuje až 100 tisíc centů kauri. Dovozy podivných těch peněz sprostředkují hlavně kupci Angličané.

Kauri rozvázejí se ve velikých kožených pytlicích. Cena drobných těch peněz jest nepatrná a klesá rok od roku. U moře mají mušličky menší cenu, uvnitř Afriky větší.

Před léty dostalo se v Africe za španělský stříbrný peníz, jenž se rovnal našim pěti korunám, 3000 skořápek, mělo tedy 600 skořápek cenu jedné koruny. Na jeden náš haléř bylo by šlo 6 kusů. Nyní se jich dostane za tutéž minci dva i třikrátě tolik.

Před šedesáti léty vyváželi kaurové skořápky z východního pobřeží afrického na západní zvláště kupei hamburští a dělali tam znamenité obchody, když v nitrozemské jedné řiši byly ustanoveny mušličky za drobné peníze. Jméno té říše, rozložené při 10° severní šířky, jest Bornu.

Před tím kolovaly v bornské řiši jako drobné peníze bavlněné pásky o jisté délce. V řiši měřily toliko 5 centimetrů. Té doby byl tam oblíbenou mincí stříbrný dolar. Zavedením mušlíček platil takový peníz asi 4000 kauri.

V Africe bývá zvykem navlékati kauri také na šňůrky o 100 kusech. Počítání je pak snadnější a nezabírá tolik času.

Za jednoho otroka platívalo se v některých krajích afrických až 20 tisíc kusů kauri, za koně dávalo se místy až 5 otroků. Dva otroci neměli do sebe větší ceny než 3 volí.

Skofápek měkkýchších užívali za peníze též v Americe. Zvláště byla oblíbená na severozápadě kelnatka, podobná svým tvarem malinkému tesáku slonímu.

Uživati za drobné peníze tkaniva, jest až posud v Africe obyčejem. Tkanivo to bývá bavlněné nebo lněné. Mívá podobu stuhy. Někteří kmenové afričtí libují si ve stuhách barvy bílé, jiní chtějí pásy jenom modré.

Kdo z cestovatelů vydává se do Afriky, musí dobře vědět, jakými tkáninami má se na cestu zásobiti, aby jimi mohl platiti svým nosičům. Špatně by pochopil, kdyby neměl v zásobě právě takové proužky tkaniv, jakých domorodci rádi užívají.

Obvyklým platidlem v Africe je též kuchyňská sůl. Důležitý ten nerost není ve všech krajinách afrických rozšířen a proto se přiváží mnohdy z daleka široka. Zvláště je nouze o sůl v krajinách rovníkových. Z nouze spalují černoši i některé bažinaté rostliny a připravují si z popelu náhradu za sůl kuchyňskou. Ale tato rostlinná sůl chutná odporně.

Hojná ložiska solná vyskytují se na Sahare. Arabští kupci věděli o nich již v dávných dobách a dopravovali dobytou sůl do rozličných končin, zvláště do Sudanu, a to ve velikých kusech. Každý kus měl podobu plotny, a každá plotna měla do sebe určitou cenu.

Podle solných kusů počítá se také hodnota zboží v Habeši. Sto solných krušců platí tam asi jeden tolar.

Na západě tropické Afriky zabaluje se sůl do listů a lýč, a slouží hlavně jako peníz, za nějž kupují se otroci v takových krajinách, kde je o sůl veliká nouze.

Oblíbenými penězi jsou v Africe též dráty a pruty mosazné, měděné, železné nebo slonovina.

Ražené peníze kolují v Africe v zemích, jež jsou již hojně osazeny Evropany.

V říších, zalidněných v Africe obyvatelstvem polovzdělaným, koluje zhusta stříbrný tolar s obrazem císařovny Marie Terezie.

Z některých krajů severoafrických byl tolar tereziánský vytlačen stříbrňáky španělskými a francouzskými. V Maroku koluje nyní španělská mince duro a francouzský pětifrank.

Rupíemi indickými platí se zhusta na východním pobřeží africkém. V zemích, jež náležejí Německu, kolují mince zvláště ražené. Své mince má také stát Konžský.

Tolar Marie Terezie.

V krajinách středoafických a při pobřeží Rudého moře platívá se zhusta stříbrným tolařem Marie Terezie.

Peníz ten je větší nežli stříbrný náš zlatník a má v průměru asi 4 cm, tedy asi o 1 cm více. Na jedné straně jeho spatřuje se rakouský orel a na straně druhé poprsí císařovny Marie Terezie s letopočtem 1780.

Moudrá tato panovnice věnovala mincovnictví své říši velikou pozornost a dala raziti stříbrňáky se svým obrazem. Peníze ty líbily se velice i cizím národům, s nimiž vedli rakouští kupci obchod, vysílajíce do Turecka a na sever Afriky četné lodi se zbožím. V některých těch zemích kolovaly peníze špatné, takže měl domácí lid větší důvěru ke krásným mincům cizím nežli ke svým vlastním a rád je přijímal.

Kromě tolaru tereziánského bývaly tam v oběhu mince francouzské, španělské, portugalské, italské a jiné. V některých zemích východních oblíbili si domácí národové peníze francouzské, v jiných přijímali za zboží raději zvonivou minci španělskou.

Mincovny evropské posílaly na východ stříbrňáky velmi úhledné a z dobrého stříbra ražené. Tím způsobem důvěra v cizí mince rostla.

Mezi všemi jmenovanými mincemi cizími těšil se největší oblibě tolar Marie Terezie. Rakouské mincovny měly stále co dělati, aby mohly vyhověti četným objednávkám. Rok co rok vyváželo se jich na východ za mnoho set tisíc zlatých, ano i za několik milionů. Některé z nich razily se ve Vídni, jiné v Praze, Solnohradě, Štýrském Hradci, Křemnici, Benátkách, Miláně.

Tehdy ovšem náležely vlaské Benátky a Milán říši rakouské, a naše Praha měla ještě svou vlastní mincovnu.

Roku 1837 vyrazilo se celkem asi $\frac{1}{2}$ milionu tereziánských tolarů,

1867	"	"	$1\frac{1}{2}$	"	"	"
1868	"	"	$3\frac{1}{2}$	"	"	"
1876	"	"	5	"	"	"
1892	"	"	3	"	"	"
1896	"	"	$6\frac{1}{2}$	"	"	"
1897	"	"	$5\frac{1}{2}$	"	"	"

Přijímají-li orientálci stříbrnou minci, prohlížejí si ji velmi pečlivě, aby nemohli býti tak snadno ošizeni. Cinkáním přesvědčují se o jejím zvuku a podle něho posuzují pravou hodnotu peníze. Kromě toho všímají si na něm vyražené podobizny a všech jiných známek. Najdou-li na tolaru jen malou změnu, již ho neuznávají za pravý.

Stalo se, že k nařízení císařovny Marie Terezie byly raženy tolary s podobiznou, jež představovala panovnici zastřenou závojem. Závoj ten měl značiti smutek, jež měla císařovna po zesnulém svém choti Františku I. Ale jakmile se tolary takové objevily v Egyptě a Malé Asii, lid počal k nim míti velikou nedůvěru a nechtěl jich přijímati. Proto se musely raziti tereziánské tolary zase takové, jako před tím, a podobizna se závojem musila ustoupiti podobě původní.

Také změna letopočtu mohla by orientálce zviklati v důvěře, a z té příčiny razí se na tereziánských tolaích letopočet starý, ač pocházejí snad z roku právě minulého.

Tereziánský tolar má cenu asi 1 zl. 15 kr. dle našich peněz.

Tolary tereziánské vyvážejí se z Terstu do Aleksandrie, Tripolisu, Masy a Zanzibaru a dostávají se podivuhodnými cestami daleko do nitrozemí afrického.

Nyni kolují tereziánské tolary ve mnohých oasách, v Habeši, na pobřeží východní Afriky a při březích arabských.

Z některých zemí byla ta mince vytlačena teprve od té doby, co byly mnohé kraje africké přivtěleny k říším evropským. Tak na př. nekolují v Alžírsku a Tunisu tolary tereziánské, nýbrž peníze francouzské.

Zelený kraj na poušti.

Vpravuje se, že synové israelští, když táhli na své cestě do zaslíbené země po poušti, rozložili se táborem blízko pramenů, kde rostly palmy.

Jest mnoho druhů palem, a všechny z nich prospívají jenom v horkých krajinách.

V severní Africe, Arabii a v zemích sousedních rostou nejvíce palmy datlové neboli datlovníky.

Obyvatelé afričtí mají palmu datlovou tak rádi, že ji nazývají svou matkou, protože jim dává po celý rok živobytí. Kdyby nebylo palmy datlové, nemohli by obyvatelé pusté Afriky a Arabie ani žít. Z té příčiny mají datlovník u veliké uctivosti a pokládají jej za strom posvátný; neboť kde každý jiný strom vadne, usychá a zaniká, tam posvátná palma datlová nejbujněji roste a povznáší svou listnatou korunu vysoko nad vypráhlou půdu. Ona kvete a zelená se, když všecko slunečním žářem hyne, a odolává bouři a vichřici, i když vrcholek její až k zemi se nahýbá. Ji žádná bouře nezlomí, ji žádný víchř ze země nevyvrátí. Propletené její kořeny pevně se drží země, a vláknitá její lodyha nedopustí, aby se zlomila.

Uvidí-li Arab na poušti palmu datlovou, tu srdce jeho vždycky se rozveselí. A což teprve, objeví-li se unavené karavaně celý háj palem datlových!

Ubohý karavana snad přetrpěla zhoubnou bouři a viděla se již na pokraji jisté smrti, hynouc žízni, když pojednou ukážou se býstrému zraku arabských kočovníků košaté koruny palem datlových. Radost beduinů bývá k nevypsání. Všichni pozdravují jejich zjev jako svého vykupitele a nové nabývají zmuzlosti, neboť kde datlovník ze země se vypíná, tam také pramen vyvírá. Říkáváť Arab, že datlovník svou hlavu v ohni smaží a nohy ve vodě koupá.

Košatou korunu palmy datlové slunce neproniká, ale vrhá stíny na půdu travou se zelenající. Pod palmami rozkládá se chladivý stín, v němž beduini docházejí zotavení. Ve stínu palmového háje postavili stany, občerstvili vypráhlé své útroby vodou z blízké studánky a odpočívají po strastiplné cestě. Odpočívají, aby co nejdříve své stany opět složili, velbloudy své osedlali a po západu slunce opět na další cestu se vydali. Snad dlouho budou opět putovati, než-li dojdou míst tak blažených.

Domnívám se, že víte, jak zelený ten kraj na poušti se nazývá. Jsou to oasy, osazené lidmi a podobné ostrovům rozsetým v širém pískovém moři.

Takové oasy jsou nejenom v Africe na poušti, nazývané po arabsku Sahara, ale i v Arabii.

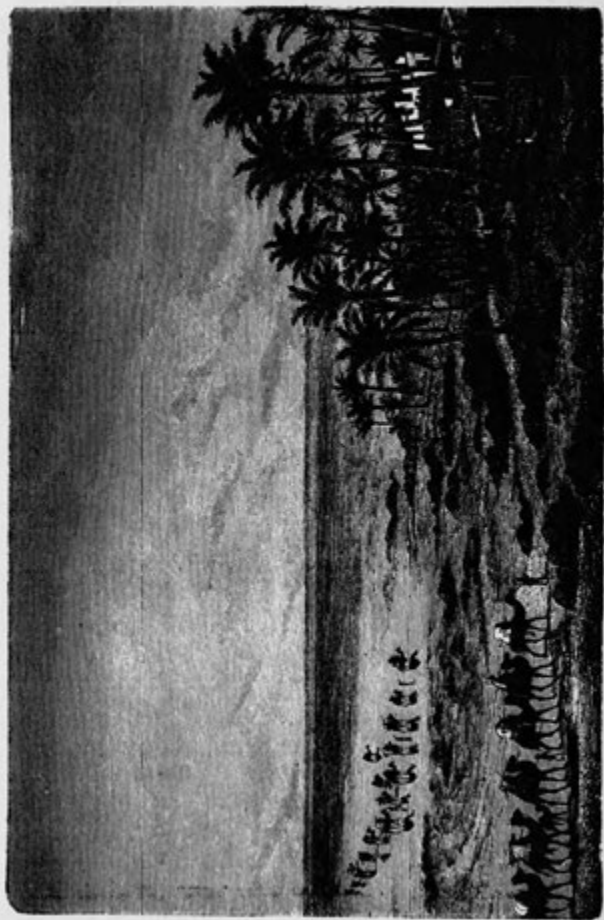
Oasy jsou také ve střední Asii na poušti, řečené v mongolském jazyku Gobi, ale místo palem roste na nich jiné rostlinstvo.

Obyvatelé saharští říkají osám po arabsku biled, to jest na česko země. Jistý slavný cestovatel přirovnává Saharu ke kožešině leopardi, plné tmavých skvrn na žlutém poli. Žluté pole znamená písek na poušti, a tmavé skvrny oasy.

Na osách rostou skoro samé palmy. Usedlí Arabové neboli felahové rádi je pěstují a věnují sadům datlovníkovým všechnu péči jako u nás hospodáři svým polím. Vždyť mají z datlovníkových sadů největší užitek.

U nás mluvívá se na trhu, jak se urodilo obilí, na trzích arabských mluvívají obchodníci o tom, jak bude hodné datlí.

Zle se dařívá arabskému hospodáři, má-li špatnou úrodu ve svých sadech datlovníkových.

Oaia.

Praví se, že jediná palma datlová, hojně ovoce nesoucí, je s to, aby uživila po celý rok rodinu a k tomu ještě velblouda, jenž však musí vzítí za vděk toliko datlovými peckami.

Snad již každý z vás okusil, jak ovoce datlovníku chutná, a ulizuje se po něm ještě při pouhé vzpomínce.

Arabové umějí si připravovati datlový pokrm rozmanitým způsobem. Dobrá hospodyně arabská umí prý připravovati datlové pokrmy na tolikýrý způsob, že může po celý měsíc každého dne předkládati svému pánu jiné a jiné jídlo datlové.

Arabové jídají datle čerstvé, sušené, smažené na másle, tlačené v placky a v koláče, smíchané s rýží, vařené v mléce jakožto hustou kaší, s medem a Bůh ví jak ještě.

Kromě toho připravují si z datlí rozličné nápoje, jako víno, kořalku a ocet.

Datle jídá Arab nejraději čerstvé. Ale doba ta dlouho netrvá. Potom jídají se datle jenom sušené.

Na arabských tržištích prodávají se datle v pevnou hmotu stlačené. Datlové ty stlačky krájí arabský kupec svým odběratelům právě tak, jako to činívají u nás ve svých krámech pekaři. Datlový ten chléb jest hlavním pokrmem chudého obyvatelstva.

V datlovníkových sadech pěstuje arabský hospodář též fíky, meruňky, mrkev, cibuli a jiné rostliny. Ale kromě těch vyrůstají tam, a to bez přičinění hospodářova, i krásně kvetoucí kaktusy.

Vlastní kaktusů jest sice horká Amerika, ale také jinde v tropických krajinách dobře prospívají.

Na oasách žijí lidé ve stanech nebo v domích s vodorovnými střechami a s malými okénky.

Pochybují velice, že by se vám chtělo usaditi se v takových tmavých prostorách trvale.

Oasa Jupitera Amona.

Na západ od Káhiry leží oasa, zvaná od Arabů Siva čili Sivah. Za starých časů stávala tam proslulá věštirna, v níž měla své sídlo božská bytost Jupiter Amon.

Jakkoli leží tato oasa od Káhiry jen asi tak daleko, jako je z Prahy do Kravkova, přece se tam málo kdo odvažuje. Před několika desetiletími byla návštěva této oasy spojena s nebezpečenstvím života.

Zajímavou zprávu o návštěvě oasy Jupiterovy v posledních letech máme od německého cestovatele Burchardta.

S cestovatelem tím seznámil se náš cestopisec Kvido Mansvet Klement a vyžádal si od něho zápisky, jež si Burchardt o řečené oase zaznamenal. Pan Burchardt rád svolil, poněvadž se chtěl zdržeti v Orientě ještě několik let, a pan Klement uveřejnil jeho zkušenosti v časopise „Květy“ r. 1894. Článek ten má nápis „Oasa Jupitera Amona“.

To, co v této knize podávám o jmenované oase, jest jenom kratinký výtah, jenž má býti pobídkou ke čtení obsírnějších cestopisů.

V Káhře, píše pan Burchardt, začal jsem studovati řeč domácího lidu, abych se mohl na příští své cestě jakž takž dorozuměti. Obyčejné cesty tritické mne nelákaly, a proto jsem chtěl zaměřiti do kraje, jehož se Evropané ještě nedotýkají.

Prohlížeje mapu Egypta, byl jsem upoután zajímavým bodem: oáson Jupitera Amona.

Dostati se na tuto oásu nebylo tak snadné. Potřeboval jsem přede vším dobrého vůdce, jenž by mě přes veliký písek ke šťastnému ostrovu Libycké pouště dovedl.

Průvodce toho našel jsem v arabské osobě, jejíž jméno Husein Kubrusli. Muž ten uměl dobře arabsky a turecky, a uvykl si brzy na mou arabštinu tak, že mi lépe rozuměl nežli já sobě.

Husein tvrdil, že se zná dobře se šechem Achmedem v Káhře, jenž prodléval na Jupiterově oase po několik let a že vyžádá si u něho rady.

Navštívili jsme tedy nejdříve šecha Achmeda a přednesli jsme svou žádost.

Šech Achmed nám řekl, že k oase Amonově vede jedna cesta z Káhry, druhá z Aleksandrie. První cesta že jest kratší, ale obtížnější. Pohodlnější, ale delší, je tam cesta z Aleksandrie, poskytující dostatek vody a píse.

Šech Achmed radil nám dále, abychom si opatřili prostřednictvím konsulátu doporučení od ministerstva, svědčící správci oásy Amonovy. Ten prý bude náš život účinně chrániti a zabezpečí nám, že budeme dobře přijati.

Učinili jsme, jak bělovousý šech mnil, a ve dvacettýřech hodinách byl nám vládní cirkulář doručen.

Na blízku pyramid u Gize najali jsme potřebné „koráby pouště“. Vyjednávali jsme dlouho. Šech Amir, jenž nám velbloudy pronajal, žádal nestydatou sumu, ale později slevil. Dle písemné smlouvy měl od nás dostati za 4 velbloudy tam a zpět do Aleksandrie 120 zl. Smlouva byla podepsána a svědky potvrzena v Káhře.

Šech Amir neznal sám cesty do Sivy a zpět do Aleksandrie, a proto bylo třeba najmouti ještě průvodčího v osobě dohazovače Kasima.

Na cestu byl zakoupen stan a celé jeho zařízení: kuchyňské nářadí, měchy na vodu, kožené láhve, potraviny, plechové krabice, bedny a j. Lhal bych, kdybych tvrdil, že jsem měl s sebou stříbrné stolní přebory, porcelán, kuřata v klecích, pašтики, pamlsky, šampaňské, pivo a likéry, jako je v skutku měl Gerhard Rohlf s na své výpravě r. 1873.

Za tři dny měli jsme vše uchystáno na cestu. Pochod jsme nastoupili odpoledne podle zvyku arabského. Arabové začínají delší výpravu vždycky v tuto dobu.

Nedaleko údolí Rauvašského jsme nocovali. Pyramidy měli jsme ještě stále na očích. Koly svého stanu zarazili jsme na blízku kupeckého tábora, jehož karavana čítala 20 velbloudů.

* * *

Z rána vzešlo jasné slunce a v okolí vládl klid. Jenom v našem ležení panovala bouře. Propukla z hádky mezi vůdcem sousední karavany a několika řelaby, kteří prodali karavaně žito a jáhly.

Konečně vydali jsme se do Libycké pouště. Hned na počátku byl jsem nevlídně uvítán. Vitr hnal proti nám jemný písek, jakoby nás chtěl zabnat.

Za dlouhé jízdy uvažoval jsem o přednostech a nemilých stránkách „korábu pouště“. Vyznávám, že jízda na velbloudu je nepohodlná. Arabské sedlo

velbloudí jest velmi nepraktické, a člověk kolísá se strany na stranu. Neseděl jsem dobře, ani když jsem dal nohy pod sebe, jak to činívají Arabové.

Můj osobní sluha, jenž měl také za povinnost stavěti a rozbíjeti stan, špatně se osvědčoval. Byl líný, vzdorovitý a neposlušný, takže jsem ho vypověděl ze služby a najal jiného z našeho průvodu.

Nocleh po denním pochodu byl mi milý a žádoucí, ale spal jsem špatně, ježto mě arabští kupci hlasitým hovorem v odpočinku rušili a mého okřiknutí si nevšímali.

Časně z rána putovali jsme neutěšeným údolím Natronským a potom údolím Farirským. Jeli jsme plných jedenáct hodin, nežli jsme dorazili ke studnici blízkého kláštera, ležícího v poušti. U studnice rozbili jsme ležení. Do kláštera samého měli jsme několik set kroků.

Krajina kolem kláštera je mrtvá, neutěšená. Koptický klášter Abu Minkarský vyniká z ní jako pevnůstka. Divil jsem se, jak v pochmurných jeho zdech mohou bydleti bytosti lidské a trávit život ve věčné samotě.

Kamenitou a písčitou cestou přijeli jsme k nízké klášterní brance, pobité plechem. Zaklepali jsme na dvéře. Za chvíli ozval se uvnitř hlas. Kdosi se tázal, čeho si přejeme.

Po delším vyrozumívání otevřela se branka, a několik mnichů vítalo nás na prahu svého bydliště. Omlouvali se, že nás nechali dlouho čekat. Jsou nedůvěřiví, majíce smutné zkušenosti. Okolním Arabům a podezřelým cestujícím jest přístup do kláštera zamezen. Žádají-li chudí poboční muhamedáni stravu, spouští se jim košík s chlebem a čoučkou ze zvláštního otvoru.

Vnitřek kláštera skládá se z několika domků a malého kostelíčka, okrášleného starými obrazy.

Klášter Abu Minkarský založen byl již dávno před Muhamedem. Kolem něho stávaly kdysi utěšené osady. Soudíme tak z četných rozvalin a kopečků, složených ze samých střepů.

Mniši sami oddávají se po celý den modlení, domácí práci a odpočinku, ale paprsek vzdělání ještě jich neosvitil.

Odpoledne oplátili nám dva klášterníci návštěvu, při níž jsme je uctili čajem. Ale měli jsme co dělati, nežli jsme je přinutili, aby okusili též sucharů. Přílišná skromnost jim v tom bránila.

Před odjezdem poslal jsem dne 8. dubna sluhu do kláštera, aby tam koupil trochu hrubého chleba, pečeného na oleji. Arabům chutná takové pečivo jako delikatesa.

* * *

Další náš pochod byl velmi neutěšený. Po několik hodin neviděli jsme nic kromě šedého nebe a žlutavého písku. Mne zmocoval se hluboký stesk, a toužil jsem po zelené krajině tvorstvem oživené.

V podvečer našli jsme v moři písku místo k přenocování. Rád uleh jsem do své železné skládací postele a unikl jsem tak neveselé náladě.

Pochod dne 9. dubna ušel opět v jednotvárnosti. Byl přerušen jenom prudkou hádkou v sousední karavaně. Šlo totiž o chudého pohůnka velbloudů, jenž se cestou dosti těžce poranil a jenom s velikým namáháním dále se vlekl. Jeho čistý pán byl by ho nejraději nechal již v Káhiře, avšak dle starého zvyku, jenž platí v Sívě, byl povinen ručiti za jeho návrat do oasy, kde ho najal. Ubohý pohůnek trpěl cestou hlad a žízeň, protože jeho pán neměl v sobě špetky soucitu. Teprve nevole ostatních kupcůků přiměla ho k jinému jednání. Nesčetné nadávky a hrozné proklínání sypalo se na bezcitnou duši se všech

stran. V prudké vádě chápali se mnozí i svých pušek, ale neublížili si. V divném světle objevilo se tu chválené milosrdenství arabské. Hnus mě pojal před tou surovou chasou, neboť ani ti, kteří se poraněného pohánka zastávali, nechtěli ubožákovi pájčiti svého velblouda k jízdě zadarmo. Pohánek přidal se potom ke karavaně naší.

Také já měl ostrou srážku s Abu Kasimem. Z muže toho vyklubal se znenáhla pořádný šejdř. Abu Kasim měl obstarati v Káhiře dobré měchy na vodu. Nařídil jsem mu, aby je také náležitě vyčistil. Ale Kasim opomenul toho a následky se brzyjevily, neboť voda nabraná v klášterní studnici zbarvila se od nečistých měchů a nahyla odporné chuti. Za druhé naplnil Kasim místo čtyř měchů jenom tři, ač věděl, že nenajdeme na poušti vody po čtyry dny. Přesvědčil jsem se, že se nelze na Araby spolehnouti. Člověk nemá jim nikdy důvěřovati.

Odpoledne utišil se vítr úplně a večerní ležení prožil jsem jako v ráji. Slunce sklánělo se do pískového moře, a barevné tony pokryly krajinu báječným světlem, když poslední paprsky sluneční pohasly. Konečně rozložila se všude temnota, a na klenbě nebeské trpily se hvězdy jako démanty.

* * *

Ranním pozdravem byl nám řev velbloudů. Sténali a hekali jako by zápasili se smrtí, a zatím upevňovali jim Arabové na bedra jenom náklady. Koncert ten opakoval se každého jitra.

Písek, v němž jsme putovali, byl misty vyšlapán stopami karavan. Zjistě se tam ubíraly teprv nedávno, jinak by je byl vítr již pískem zavál. Jemný písek měl barvu červenavou. Tu onde trčela z něho křemenitá skála. Skrovné rostliny poskytl misty velbloudům potravu a oblíbené pochoutky. Bylinstvo to miluje slanou půdu a náleží druhu, jehož jméno juchovník.

Dne 10. dubna trval pochod 10 hodin. Před západem slunce postavili jsme stan a varili jsme pokrmy. Můj průvodčí konpil v Káhiře větší zásobu skopového masa, zavařeného v ovčím tuku, jak to činívají Arabové. Ale maso to zavánělo již tak, že jsem je rád mezi ostatní rozdál. Arabům šlo jak náleží k chuti. Pro sebe kázal jsem přinést na houněný „stůl“ všeliké konzervy, čaj a pomoranče. Kůra pomorančů sice na cestě ztvrdne, ale vnitřek ostává přece šťavnatým a znamenitou pochoutkou.

Dne 11. dubna měli jsme před sebou nudnou poušť až do 4. hodiny odpolední. Potom ukázalo se nám uprostřed jednotvárné roviny solné jezero. Tu a onde vyčnívaly ze země palmové pahýly. Prozrazovaly, že tam bývala před lety krajina utěšenější. Velká část roviny byla porostla travou, z níž dělají egyptští košíkáři ohebné koše, ošatky a rohože.

Noc byla bouřlivá. Prudký víchř zanašel do vnitř stanu jemný písek, takže se dýchalo nepříjemně. Ve staně bylo všecko pokryto vrstvou prachu. Také jsme trpěli chladem, a bylo třeba haliti se v hůně. Rozdíl teploty denní a noční byl velmi značný.

O pitnou vodu byla v krajině nouze, a Arabové marně hledali nějakou studnici.

Dne 12. dubna odhodlali se naši lidé, že budou pátrati po vodě a že vykopají studnici novou. Pracovali skutečně bez přestání celé dvě hodiny a vyhrabávali písek a zemi. Voda se skutečně v jámě objevila, ale byla kalná a trpká. Chtěl-li jsem ji přece pít, byl jsem nucen přimícheati do ní notnou dávku čaje a cukru. A takový nápoj měl nám sloužiti k ukájení žízně pc

celých pět dnů další naší jízdy. Ale poněvadž na této cestě není po pitné vodě ani památky, nezbyvalo nic jiného, nežli že jsme se musili zásobiti na pochod nechutnou břečkou. V duchu jsem si opakoval slova: „Člověče nezlob se!“ Arabové říkali zase: „Bůh jest nejmoudřejší, jeho vůle budíž velebena!“

Toho dne rozbili mi naši lidé velkou kuchyňskou mísu a těšili mě výrokem: „Vše jest pomjjetené.“ Měl jsem sto chutí hoditi jim střepy na hlavu.

Večer jsme pekli chleba v podobě tenkých placek. Uhnětené těsto pekli jsme na plechu v horkém popelu ze spáleného trusu velbloudího. Jiného paliva jsme neměli.

Dne 13. dubna potkali jsme malou karavanu. Ubírala se s nákladem datlí do Aleksandrie. Od účastníků jejich dostali jsme trochu toho ovoce a občerstvili jsme se velice. Peněz od nás došli ti lidé nežádali.

Dne 14., 15. a 16. dubna byly naše pochody velmi nudny.

* * *

Dne 17. dubna vedla nás cesta širošírou solnou rovinou. Čistá sůl jevila se na mnohých místech. Arabové pravili, že jest lepší, nežli jaká se prodává v Kairu.

Po dvou hodinách přišli jsme zase na cestu kamenitou. Po okolí viděl jsem mnoho hromádek z vyrovnaného kamene. Arabům jsou tyto kopečky dobře známy, a proto mohli dáti o nich poučení také mně.

Pluje-li koráb přes rovník, vykonává se na nováčcích žertovný křest, z něhož vycházejí pasažéři celí vodou postříkaní. Něco podobného odehrává se na poušti.

Kdo koná takovou cestu poprvé, jest povinen vystrojiti sondruhům hostinu na počest „otce cestování“, jehož jméno Bu Safra. Obvyčejně se obětuje skopek, ovce nebo koza. Nehce-li však ten neb onen lakomec takové oběti přinést, bývá hned pohřben. Ale nelekejte se té smrti. Pohřeb takový vykonává se bez ztráty života v ten způsob, že se snesou kameny, a vystaví se z nich hromádka jako výstražný památník na mamonáře, jenž se zdráhal učiniti ostatním sondruhům dobrý den.

Mně nepostavili na poušti pomník lakoty, neboť jsem slíbil, že otci Saftrovi hostinu vystrojím.

Náš průvod zabočil do údolí, vroubeného malebnými skalami a balvany. Dále jsme spatřili datlové palmy na blízku oasy Um Serirské. Malá ta osada rozkládá se na zvětralé skále. O 7. hodině večerní rozbili jsme pod skalním tím blíždem své stany.

Nad sebou viděli jsme v noční tmě matná světélka, jež prosvítala z okeníh děr několika stavení. Zdálo se, že je v osadě na hoře vše bez života.

Ale karavana naše byla přece zpozorována, neboť brzy dostavil se do našeho ležení jeden z obyvatelů, u něhož jsme objednali vejce a datle.

Za nedlouho ležel před námi veliký koš upletený z palmových ratolestí. Hned jsme se dali do přípravy pokrmu, zvaného „bea beage“. Z datlí vybrali jsme pecky, naházeli jsme dužninu asi s desíti vejci do rozpuštěného ovčeho másla a mícháním v pánvi obdrželi jsme pokrm, jenž chutnal božsky, jako nejlepší rýžový nákyp.

Hned ráno dne 18. dubna přinesl nám onen muž nakyslé mléko „lakhi“, oblišený nápoj všech Arabů.

Brzy na to přišel do našeho tábora šech blízké osady. V jeho společnosti ubírali jsme se ke vchodu vesnice, vyzdobené palmovými ratolestmi. Té doby

počínala právě slavnost bairam, t. j. doba porušení postu, a osadníci oddávali se modlitbám.

Vstup do dědiny samé nebyl nám dovolen, zvláště ne mně křesťanu. Ba nesměl jsem ani fotografovati obyvatele, kteří nám přišli vstříc; poněvadž prý to jest eh, to jest hanba.

Vyjednával jsem tedy s představeným o přenechání jedné ovce.

Po delším hledání přivlekli jedno ubohé zvíře, jež se sotva na nohách drželo. A přece žádal za ni nestydatý šech 40 franků. Po velikém smlouvání slevil polovičku. Arabové vlekli hubený ten ovčí stín do ležení za veliké radosti.

Koupená ovce byla zabita dle způsobu muhamedánského. Potom jsme přikročili k dělení. Já jsem si vzal kýtu, hubený ocásek a kousek od žeber. Ostatek byl rozfazan na 13 dílů a rozdán účastníkům naší karavany. Hody měly se odbyvati na večer.

Opoledne prohlíželi jsme zatím skály a v nich mnohé staroegyptské komory pohřební. Nápisů jsme na nich neshledali.

Palem viděli jsme kolem osady hojně. Vypadali šťavnatě. Poskytují zajisté mnoho užitku.

Voda dvou tamějších studnic nebyla nám po chuti; byla hodně nahořklá.

Po oleji a ovčím másle marně jsme se sháněli. Skrovný počet obyvatelstva žije na té osadě život dosti krušný, jednotvárný a polodivý. Potrava jeho záleží hlavně v datlich, chlebu a opojném lakbi. Pokrmy vařívá tam mnohý baráček jednou za měsíc.

Hostina pořádaná na počest „otce cest“ byla zahájena před západem slunce. Hosté vrhli se na jídla jako vlci.

* * *

Další pochod nastoupili jsme dne 20. dubna. Jeli jsme červenou rovinou a o polednách vysoučinou, s níž jsme již spatřovali vrchy blízké osady Amonovy.

Z rána dne 21. dubna byli jsme vzdáleni od Sivy asi 3 hodiny cesty. U solných bažin potácelo se několik kravek. Byly na kost hubeny.

Jště v noci vydal se jeden z našich lidí, aby zvěstoval v oase Sivské, že se její příslušníci šťastně z cesty po poušti navrátili. Mohl se těšiti, že dostane za tuto veselou novinu nějaké zpropitné od příbuzenstva.

Vitání naší karavany bylo velmi upřímné. Příbuzní se objímali a celovali. Přišli k nám také rozpustilí kluci a tropili si ze mne jakožto nevěřícího žerty. Nejvíce se smáli mé arabštině. Jeden dokonce složil o mně písničku, jejíž obsah byl, že mi seberou všechny peníze, které u mne najdou. Dobré dětičky!

Někteří z naší karavany umyli se pečlivě u pramene, oblekli sváteční roucha, a v dobré náladě putovali jsme dále pěknými háji palmovými a zaměřili jsme k domu, v němž bydlel správce Sivské oasy.

Úředník ten očekával nás již v selamliku, síni, v níž přijímají se pánové.

Když nás pozdravil, přijal od nás vládní doporučení a nabídl nám obvyklou kávu. Slíbil, že učiní pro nás vše.

Potom kázal přinést naše zavazadla do svého domu vedle selamliku. V prostranné té síni měli jsme po všecken čas svého pobytu na oase bydleti. Byl jsem správcí kraje za to velmi povděčen a radoval jsem se, že nemusíme tábořit ve staně pod širým nebem.

Správce oasy Sivské, Mamur Ismail Cheider bej, původem Turek, zastává úřad svůj nepetržitě již plných dvanácte let. Je to příjemný veselý muž, jenž se pro arabskou chásku na oase výborně hodí.

Na konec rozmluvy mi radil, abych se neodvažoval na vycházky sám bez průvodu strážníků (kavasu), které mi přikázal. Právil, že je obyvatelstvo poslední dobou proti Evropanům velmi zaujato a že by se mohlo snadno odvážití násili.

Po obědě, jenž mi zase jednou dobře chutnal, přicházeli ke mně mnozí hosté a dívali se na mne jako na nějaký výstavní předmět. Vypyčovali se mne na vše možné, ale mnoho lichotného si o mně asi nemyslili.

Nežli vypovím, jak vypadá oasa Amonova dnes, zachyťm několik hlavních rysů z dějin proslavené oasy Jupitera Amona.

* * *

Prvním věštcem byl prý v oase Amon. Jiní tvrdí, že chrám na oase založil pastýř Amon. Ať je tomu tak či onak, jisto je, že věštitna tohoto kraje byla nejtajemnější ze všech starodávných věštíren. V ní pronášela se proroctví podle změn, jaké se jevily na drabokamenech. O radu tážali se tam mocní králové a řídili se výrokem, jež poslové přinesli z místa odloučeného od ostatního světa. Tato odloučenost a nepřístupnost dodávala věštitně Amonově tajemného významu.

Mezi králi, kteří připutovali do věštitny Amonovy, dlužno jmenovati na prvním místě Aleksandra Velikého, jenž neobával se namáhavého pochodu mrtvou pouští a šťastně až k božišti dorazil. Práví se, že byl dojat pohledem na hrad starých králů a na zahrady, jež obklopovaly svatyni.

Na prahu svatyně uvítal Aleksandra velekněz a pronesl o něm věštbu, že bude nepřemožitelným vládcem celého světa.

Na věštbu tak skvělou obdaroval Aleksandr svatyni bohatě a zůstal jí vděčen po celý svůj život. Často vysílal na oasu posly, kteří přinášeli věštitně důkazy královské přízně. Ještě před svou smrtí projevil Aleksandr přání, aby jeho ostatky byly pochovány v chrámě Amonově. Ale nestalo se tak; a mocný kdysi vládce světa pohřben byl ve velikolepém mausoleu v Aleksandrii.

Později klesalo proslulé místo na oase Amonově víc a více, a sami učení lidé říkali o něm: „Jak by bylo možno, aby si Bůh zvolil za své sídlo opuštěné místo ve vyprahlé poušti a tam pravdu lidem věstil?“

Vítězstvím křesťanské věrouky vzaly za své všechny starověké věštitny, a konečně upadla v zapomenutí i věštitna nejslavnější. Po mnoho set let nikdo o ní ani nemluvil.

Po dlouhých a dlouhých dobách přicestoval na oasu Sivskou jistý badatel anglický a vypravoval o ní zajímavé věci. Tomu jest již přes 100 let.

Také později přišli tam někteří cestovatelé, ale měli co dělati, aby se z oasy dostali ven, protože jim obyvatelé hrozili smrtí.

Teprve r. 1853 podařilo se vynésti o bývalé věštitně Amonově překvapující zvěsti, neboť Skot Hamilton našel skutečné ostatky po ní.

Než i tento badatel nebyl tam jist svým životem a ukrýval se před rozlícenými obyvateli po sedm neděl u náčelníka. Mezi tím poslal Hamilton o sobě zprávu ke konsulovi do Káhiry a žádal ho za vysvobození.

Konsul pospíšil ihned k místokráli, a ten pak poslal na oasu Sivskou 150 jezdců, aby vyprostili ohroženého cestovatele ze zajetí.

Hamilton objevil na oase stavby staroegyptského původu. Stěny jejich byly pokryty hieroglyfy. I starou studni našel, v níž se očisťovaly oběti přinášené bohu. Hamilton řídil se za svého pátrání starými kronikami a dobře učinil,

protože staří dějepisci popsali tehdejší věštitrnu zcela podrobně a uvedli nového badatele na jistou stopu.

Z bádání toho vyšlo na jevo, že nynější osada Sivská jest založena na půdě proslulé věštitrny Amonovy.

Po Hamiltonovi navštívil oasu Sivskou odvážný cestovatel Gerhard Rohlfs. Odporučením, jež s sebou přinesl od místokrále, zaručilo Rohlfsovi nejlepší přijetí.

Rohlfs potvrdil údaje dřívějších cestovatelů a odevzdal pořízené obrazy hieroglyfických nápisů zkušenému znalci památek staroegyptských. Po rozluštění tajemného toho písma ukázalo se, že v něm je řeč o božské bytosti Amonově, zobrazovaného v podobě beraní hlavy.

Rohlfs navštívil oasu Sivskou r. 1869 po první a r. 1874 po druhé.

* * *

Já sám — píše dále Burchardt — pobyl jsem na oase 10 dnů. Bydlil jsem asi půl kilometru od města v domě nejvyšší vládní osobnosti. Dům její skládá se z nízkého přízemku a jednoho posechodí. Vše jest splácáno ze solné hlíny. I ty sedačky kolem stěn jsou z hlíny, ovšem přikryty koberci a houněmi.

V zahradě mého hostitele rostly datlové palmy, granátové jabloně, fíky, merunky, olivy, réva.

V sousedství náčelníka bydlí soudní písař s rodinou. Oni jsou jediní křesťané a to koptičtí na celé oase.

Ve společnosti kavasa Huseina Slimana vyšel jsem si na první výlet. Po několika dnech viděl jsem zase zelený kraj jako svěží ostrov a byl jsem duchem v ráji.

Ale dojem ten netrval dlouho. Člověk se brzy jednotvarného života na oase nabažil.

Nebe bylo jasné. Nikde ani mráčku. Pod ním zelenaly se palmové háje, a trpytily se čisté potůčky. Mezi nimi žloutla se políčka žitná a pšeničná. Klasy obilné byly plny bohatého zrna. Kolem viděl jsem skalnaté strminy, jezírka a vzdálenější osady, jako jsou Agermi, Sebucha a j.

Po celou dobu mého pobytu v Sivě nepršelo. Pršívá tam zřídka kdy, někdy jen po mnohých měsících. Ale ztrhne-li se liják, zdá se, že se samo nebe protřlo. Běda potom chatrčím!

Největší parna bývají na oase v srpnu a září. Tou dobou řádívají také zimnice. Nemoc ta vyhlíží z očí veliké části obyvatelstva.

Zdravé vody má oasa Sivská s dostatek, ale také je tam mnoho kalužin a tůní, v nichž voda hníje a šíří odporný zápach po krajině.

Sladkovodních pramenů počítá se na oase Amonově přes 30. Skoro všechny mají teplotu 30° C.

Obyvatelé rozvádějí vodu do sadů, zahrad a polí a proměňují půdu v uťšenou krajinu. Ve stínu palem datlových může se každý zotaviti a občerstviti, i když slunce hodně praží. Datlovník roste tam bujně, jako málo kde, a obtěžkává se úžasnou úrodou.

Znamenitě se tam daří též olivám a oranžům. Jablka a švestky neprosplývají na oase tou měrou, abychom si na nich mohli pochutnati.

Ze zelenin pěstují siviští hospodáři okurky, tykve, melony, rajská jablíčka, česnek, cibuli, fazole, papriku, řetkev, kmín a pod.

Největší užitek plyne osadníkům z pěstění datlí. Dle počtu datlovníků platí se daň.

Na oase Sivské roste celkem na 230 tisíc datlových palm, ale obyvatelé udávají úřadům číslo mnohem menší, aby platili daň nižší.

Datle vyvážejí se ze Sivy hlavně do Káhiry a Aleksandrie. Ročně dodává se z oasy až 9000 velbloudích nákladů, každý asi po 160 kilogramech.

Prodejem datlí vydělávají Sivané slušný peníz a rozhojňují svůj skrovný blahobyt.

„Bez vody nebylo by datlí, a bez datlí nebylo by Sivanů“. Řčení to je zcela pravdivé.

Za prodané datle přivázejí karavany látky oděvní, kávu, cukr, tabák, nástroje, sirky, nádobi.

Ročně platí oasa Amonova na daních asi 12 tisíc tolarů terezianských.

Soli netřeba na oase kupovati. Obyvatelé mají ji v jezírkách s dostatek. Vypaří-li se voda, pokrývá sůl pobřeží jako bílý snh nebo náledí. Mistry usazuje se z vody solná vrstva až 1 dm silná. Zhusta objevují se také pěkné krystaly solné a třpytí se ve sluneční záři jako drahé kameny.

Zvířena je na oase Sivské chudá. Nejdůležitějším živočichem je tam velbloud. Mnoho strasti zakouší koráb pouště od ovadů. Pichnutí těchto much jest velmi bolestné.

Krávy a oslové vypadají bledě. Jsou to vlastně jen kravičky a oslíčkové.

Bravu a kozám daří se v Sivě lépe.

Uvedeme-li ještě ušatou lišku fenku a myši, jsme s vyjmenováním čtyřnožců skoro hotovi.

Havrani a vlaštovky poletují na oase Sivské jako u nás. Též vrabci a divoci holubi jsou tam domovem.

V tůních chytají lze kaprovité ryby a žáby, ve vlhku hlemýžďe, pod kameny štíry, v písku ještěrky, jinde zvláštní druhy střevlíků.

Obyvatelé Sivští se mi nelíbili; jsou oškliví. Také jsou tvrdohlaví, nevážaní a plní nedůvěry.

Tabáku užívají více ke žvýkání nežli ke kouření.

Celkem počítá se v Sivě asi 6000 duší.

Do vnitř města Sivy nechtěli mne pustit, a také jsem tam nebyl. Hamilton vypravuje, že se tamější domky podobají brlohům spojeným tmavými chodbami a galeriemi. Vše je splácáno ze solné hlíny. Vzduch a světlo sotva tam mohou vniknouti. Špíny je všude až hrůza.

Náměstí je neveliké a slouží zároveň za tržiště. Prodávají tam náramky, perličky, trepky, košíky, talířky pletené z lýč a z palmových ratolestí, též žito, skopové maso a j. Mraky much obletují hubené zbytky masa. Dříve se tam prodávali také otroci, ale obchod ten provozuje se nyní jenom tajně.

Za náměstím je prostranství, kde se prodávají datle. Obchodníci složili je v těch místech ve velikých pytlech. Z mnohých datlí vytekla tam šťáva a smísila se se zemí. Půda taková je pak celá sladká a datlovou šťávou potažená.

Tu onde povalovaly se datle odhozené. Na těch pochutnávají si velbloudi, oslové, konci, vrabci, holubi.

Průmysl v Sivě jest velmi skrovný. Nejvýnosnější jest výroba olivového oleje, vytlačovaného ještě způsobem co nejprostším.

Procházky po okolí hlavního města Sivské oasy jsou velmi pěkné. Z Amónova chrámu viděl jsem ještě stíceniny. Tam tedy stávala ona proslulá věštirna, kam tolik lidí se hrnulo, aby slyšeli orakul z úst šibalského velekněze.

Oasa Sivská má v délce asi 30 km a v šířce 2 km.

Zklamání na poušti.

Karavany táhnoucí široširou pouští, bývají na cestách mnohdy několik neděl. Na cestu zásobují se vším, čeho potřebují k zachování života. Ale mnohdy nepřicházejí dlouho k prameni nebo k cisterně, a zmocňuje se jich již strach, že zahynou žízní.

Také velbloudům dochází již voda v jejich útrokách, a též oni počínají prahnoti po vodě, běžíce jako o závod a natahující krky v před, jako by větřili vodu již z daleka.

Kolkolem jeví se samá poušť, místy závěje drobnounkého a lehkého písku poletujícího i slabým větrem tak snadno jako peří.

Místy vyčnívají pusté skály, v tisíceré trosky rozmetané a rozvalinám hradu podobné.

Pojednou však objeví se na obzoru krásné jezero a při něm ztepilé palmy a jiné stromoví.

Karavana přichází tomu vzácnému zjevu blíž a blíže.

Zdá se, že co nevidět bude již u cíle. Vždyť ukazují se již i domy, chrámy, věže, brány, ulice, lidé, zahrady, velbloudi, jezdci.

Všecko zdá se býti blízké, vzdálené již jenom několik set kroků.

Velbloudi vidouce ten blízký, luzný kraj, zrychlují běh. Nemohou se již ani dočkatí té blažené chvíle, až se budou napájeti svěží vodou z chladného jezera.

Také jezdci těší se již nevýslovně na ten okamžik a pocítují rozkoš při pouhém vyslovení slova „voda“. Blaženě se všickni usmívají, a slovo „voda“ jde od úst k ústům.

Ale arabský vůdce, muž starý a zkušený, jinak tomu zjevu rozumí a diví se, že jezdci a velbloudi dávají se svým zrakem tak klamatí.

Radost jezdců netrvá dlouho, neboť čarovná ta krajina, jevící se na obzoru ve vši slávě, kráse a živosti, není krajina skutečná, nýbrž toliko obraz její, vykouzlený v ovzduší arabské pouště.

Kdyby se karavana za tím domnělým krajem dále pouštěla, nikdy by ho nedostihla. Ty krásné chrámy se zlatými střechami a to pěkné stromoví s chladivým jezerem, s lidmi a zvířaty, vše zmizelo by konečně před nimi jako sen. Vždyť nebyla to skutečnost, byl to pouhý přelud a klam.

A co je příčinou toho vzdušného přeludu? Příčiny toho jsou paprsky sluneční, které přinesly obraz nějakého vzdáleného města až na širou poušť africkou.

Takový vzdušný obraz nazývá se fata morgana.

Fata morgana byla již i v Čechách několikrát pozorována, ale přece jenom velmi pořídku. V Africe bývají vzdušné ty obrazy úkazy zcela obyčejnými.

Písmo hieroglyfické.

Staří Egyptané psali zvláštním písmem, jež se zachovalo po nich až na dnešní časy. Badatelé památek egyptských našli je na skalách, pyramidách, obeliscích, kamenných plotnách, na dřevě, kůži i papíru.

Ale těch, kdo tomu písmu rozuměli a uměli je přečísti, bylo mezi dávnověkými obyvateli egyptskými velmi málo. Povědomost toho měli nejvíce učení kněží, o nichž domýšlel se prostý nevzdělaný člověk, že mohou rozprávěti i se samými bohy.

Kněží utvrzovali lid v tom domnění a namlouvali národu, že písmo od nich užívané pochází od jednoho z četných egyptských bohů.

Lid takovému tvrzení věřil, díval se na písmo jako na zjevení boží a pokládal písemná znaménka za posvátná.

Tajeplnému tomu písmu neříkali Egyptané jinak nežli písmo slov božích nebo písmo svaté řeči.

Řecký název posvátného písma starých Egyptanů jest hieroglyfy.

Jméno to jest složeno ze dvou slov hiero a glyfy a znamená na česko božské neboli posvátné rytiny.

Písemná znaménka ryla se mnohdy do kamene velmi tvrdého, jako na př. do žuly, jindy do kamene měkčího, jako je vápenec.

Zhusta spatřujeme hieroglyfy také vypouklé, any z kamene trochu vyčnívají.

Bylo potřebí zajisté mnoho práce a času, nežli se takovými rytinami psala celá plotná žulová.

Jakými nástroji se staroegyptské rytby prováděly, není ani bezpečně známo. Archeologové se domýšlejí, že té doby Egyptané ani železa neznali. Jak tedy mohli prováděti ve tvrdém kameni rytiny tak znamenité, nejde nám ani do hlavy.

Jména hieroglyfy užívá se obyčejně i pro takové písmo staroegyptské, jež jest toliko barvou namalované. V tom si Egyptané velmi libovali a psali jím rádi zvláště na dřevěné rakve, jež dělávali nejčastěji z trvanlivého dřeva smokvoňového.

Písemná znaménka starých Egyptanů představují obrazy bohů, lidí, zvířat, rostlin a rozličných jiných věcí buď přirodních nebo uměle udělaných. Znalci napočítali celkem asi 3000 rozličných znaků.

V jednom znaménku poznáte dobře muže sedícího nebo o hůl se opírajícího.

Ve druhém uhodnete na první pohled ženu, ruku, nohu, ovci, osla, opici, lva, hrocha, gazelu, kočku, lišku, zajíce, žirafu, zobák ptačí, ještěrku, rybu, pavouka, strom, loď, stůl, hudební nástroj a pod.

Kruh s tečkou uprostřed znamenal slunce,
paprsky z něho vycházející znamenaly světlo,
vlnitá čára značila vodu,
trojitá vlna znamenala vodstvo,
lotosy ze země rostoucí představovaly zahradu,
lotos jediný byl znakem pro Egypt,
šáchor papírový znamenal horní Egypt,
člověk o hůl se opírající zobrazoval stáří,
člověk na zádech ležící znamenal porážku,

překocená loď byla symbolem zkázy,
člověk tančící byl znamením pro radost,
člověk nesoucí něco na hlavě znamenal nésti,
ruka se štětcem znamenala psáti,
dvě nohy znamenaly jiti,
beraní hlava znamenala statečnost,
pták držící rybu představoval lovití,
pták, jenž se čepýří, znamenal hněv,
ptačí hlava s rozevřeným zobákem znamenala zpívati.

Hieroglyfů užívalo se v Egyptě skoro plných 4000 let, to jest od počátku staroegyptských dějin až do 3. století po Kristu pánu.

* * *

Rozluštění tajemné značky na četných památkách staroegyptských bylo vroucím přáním všech archeologů.

Někteří učenci jali se luštit hieroglyfy již před několika sty lety, ale práce jejich byla skoro vesměs pochybená a pojmání značek nesprávné.

Hieroglyfy byly by ostaly snad navždy tajemstvím, kdyby se nebyl našel za výpravy Napoleonovy do Egypta proslulý kámen Rosetský, jenž měl na sobě nápisy psané trojím druhem písma, z nichž jedno bylo hieroglyfické a druhé řecké.

Učenci přečetše řecký nápis poznali, že to jest jedna a táž vyhláška, psaná trojím druhem písma. Pomocí známého písma řeckého mohli tušiti, co znamenají také ostatní značky, a rozřešili pracnými studii veškeré znaky hieroglyfické.

Vysoce památný kámen našel v Rosetě jistý francouzský inženýr r. 1799. Drahocenný ten skvost uschován jest v Britském museu v Londýně.

Zapomněl jsem ještě říci, jakým písmem byl psán třetí nápis na paměti-hodném kameni Rosetském neboli Rašidském.

K vysvětlení toho třeba pověděti předem, že staří Egyptané užívali hieroglyfických značek také tehdy, psali-li rákosovým pérem v barvě namočeném.

Psaní hieroglyfů podobalo se spíše kreslení nežli krasopisu a vyžadovalo mnoho času. Proto vymysleli si Egyptané pro rychlejší psaní písmo jiné, běžné a odchylné od původních hieroglyfů.

Co bylo na hieroglyfech méně důležité, to vypustili a spojovali značku se značkou tak, že obrázky zhusta spolu souvisely.

Tím způsobem obdrželi písmo valně zkrácené, ale hodně rozdílné od pravých hieroglyfů. Nové písmo líbilo se od starého asi tak, jako na př. naše psané písmo od písma tištěného, a nazývá se písmem hieratickým.

Ale hieratické písmo zdálo se později Egyptanům ještě příliš složitým a při psaní zdoluhavým. Z té příčiny pokoušeli se o nové jeho zjednodušení, a tak vzniklo písmo, jímž psával hlavně obecný lid egyptského národa. Odtud nazýváno jest písmem demotickým, to jest národním.

Demotickým písmem psávalo se až do 8. století po Kristu.

Takovým písmem byl psán třetí nápis na čedičové desce Rosetské. Véstil totéž, co ostatní nápisy.

Řecký nápis obsahuje 54 řádky. Dali jej zhotoviti knězi k uctění krále Ptolemaea Epifana, když r. 196 před Kristem nastupoval na trůn.

V nápisu tom uvádějí se všechny titule královské, potom čas a místo, v němž byl nápis složen, jakož i to, že vyhláška vydána jest písmem hiero-

glyfickým, demotickým a řeckým, a že má být vystavena ve všech hlavních chrámech.

Jakmile byl kámen Rosetský objeven, šly jeho odlitky a otisky do celého učeného světa, aby se odborníci pokusili o rozluštění značek až posud neznámých. Ale šloha nebyla tak snadná.

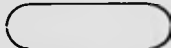
Někteří z badatelů myslili, že jednotlivé hieroglyfy znamenají jednotlivé pojmy a že jsou znamením pro úplná slova. Leč mylili se. Vše vysvětlilo se teprv později. Jen poslyšte!

Jistý Angličan našel r. 1815 v Egyptě starý obelisk, jenž stál kdysi na ostrově Filském. Památku tu přivezl si r. 1821 do Anglie a postavil obelisk i s podstavcem na svém statku.

Téhož roku podal na veřejnost nápisy, jež je zdobily. Obelisk byl popsán hieroglyfy, podstavec písmem řeckým.

Řecké písmo bylo dopisem, který poslali knězi z ostrova File králi Ptolomeu Eurgetovi a jeho choti Kleopatře.

Nápadno bylo, že některé hieroglyfy filského obelisku byly ohraničeny křivou čarou této podoby:

V odborných spisech slove tento rámeček kartuš.

Právě takové zarámování několika hieroglyfů pozorovalo se i na desce Rosetské.

Odborníci sondili o těch obrazech, že jsou to jména králů a královen. Ale jak by se měla ta jména čísti a vysloviti, nevěděli.

Nápisy z Rosety a File studoval také zkušený znalec egyptských památek, Francouz Champollion (čti: Šanpoljon).

Srovnáváním obou nápisů poznal Champollion, že zarámovaný obrazec v nápisu Rosetského kamene znamená jméno Ptol(e)maios a zarámovaný obrazec obelisku filského nepochybně jméno Kleopatra. V obou jmenech objevují se stejná písmena *p*, *t*, *o*, *l*. I mohl se Champollion domýšleti, že najde pro tyto hlásky stejné hieroglyfy v nápisu filském. A to se mu skvěle podařilo. Tak přišlo na jevo, že hieroglyfy neznamenal v tom případě celá slova, nýbrž jenom písmena, a tedy značky pro poubé hlásky. V obou rámcích byl čtverec □ znamenající písmeno *p*, lev znamenající písmeno *l* atd.

Tím způsobem bylo rozluštěno, kterých hieroglyfů užívali staří Egyptané pro hlásky *p*, *t*, *o*, *l*, jakož i pro hlásky *k*, *m*, *i*, *r*, *a*, *s*, *e*, tedy celkem pro 11 hlásek.

Později byl také rozluštěn hieroglyfický nápis, jenž obsahoval jméno Aleksandr. I přibýlo opět několik hieroglyfů pro vyjádření nových a před tím neznámých písmen.

Nyní počítá se ve staroegyptské abecedě celkem 25 rozličných hieroglyfů, z nichž každý znamená jiné písmeno.

Vyobrazený orel značí *a*

vyobrazený lev značí *l*

vyobrazená sůva značí *m*

obraz vlny ~~~~~ značí *n*

obraz □ značí *p*

obraz ▤ značí *q* (*k*)

obraz značí *t*

obraz značí *h*

obraz značí *i*

obraz značí *r*

obraz kuřete značí *u*

Kromě abecedy byly zjištěny v hieroglyfech také znaky pro slabiky, na př. :

Hieroglyf znamená *men*,

" znamená *ra*,

" znamená *neb*.

Rozluštěním hieroglyfů mohly být čteny všechny památné nápisy staroegyptské, a badatelé řešili tak záhady, jež byly po dlouhá staletí tajemstvím celému vzdělanému světu.

Rozřešení hieroglyfů lze pokládati za nejdůležitější historický objev 19. století.

Náš krajan Němec pořadatelem loveckých výprav v Africe.

Kdo je Němec?

Pan Němec je odvážlivý muž, jenž šel svého času do Turecka za službou lékárnickou. Z Turecka do Afriky nebylo již příliš daleko.

Pan Němec zaskočil si tedy nejprve do Egypta. Zápasil tam s obtížemi dosti velikými. Především jiným vadilo mu, že neznal řeči, jakými se v Egyptě mluví. Štěstí bylo, že uměl trochu vlasky.

Ale s italštinou p. Němec daleko v egyptské zemi nedošel. Tím více bylo však mu třeba, aby si osvojil arabštinu.

Jazyku tomu naučil se p. Němec dosti brzy, neboť byl často ve styku s domácím obyvatelstvem, zvláště s Araby kočovnými neboli beduiny.

Na svých cestách po poušti utvrzoval se p. Němec v arabštině víc a víc a naučil se ovládati také nářečí.

Jako náruživý lovec podnikal náš krajan z počátku lovy ve svůj prospěch a pořádal sbírky přírodnin za účelem obchodním. Když nabyl hodně zkušeností loveckých v Egyptě a v sousedních zemích, nabízel se za vůdce loveckých výprav a obstarával za ceny předem ustanovené a vyjednané vše, čeho bylo k expedici potřebí: stany, velbloudy, zbraně, pokrmy, služebnictvo, honce a j.

Náruživí nimrodi světovali se rádi vůdcovství p. Němce a ochotně zaplatili vyjednanou sumu, jen když mohli střílet v horách kozorožce, jinde pak antilopy, gazely, lvy, nosorožce, slony, zebry, žirafy, paviány, kance, levharty a lvyeny. S radostí vraceli se potom domů do Evropy, přinášejíce s sebou bohatou kořist jako chloubu svého umění loveckého.

Na takové lovy je ovšem třeba mnoho služebnictva, a proto pochopíte, že to je zábava, stojící mnoho peněz.

Pan Němec podniká lovecké výpravy do okolí káhirského, do pohoří Nilského, na poušť, do Egypta horního, do Palestýny a Syrie, ba až do země Somalů a do Haběše. Cesta taková trvá mnohdy několik měsíců.

V jednom dopise píše mi pan Němec, že žádá za tříměsíční lovecký výlet do Habše ode dvou osob 18.000 zlatých. Ode tří lovců žádal by přes 20.000 zlatých.

Kdo by se chtěl o podobné výpravě s naším krajanem blíže dohodnouti, nechť adresuje svůj dopis takto: Pan Němec. Káhira. Egypt.

Plavba Rudým mořem.

Když jsem se r. 1894 vracel z cesty kolem světa, užil jsem ku plavbě Indickým oceánem a Rudým mořem parníku, jenž náleží rakouskému Lloydu. Parolof nesla jméno „Gisela“.

Dne 15. února přistál náš koráb u skalnatého kraje jižní Arabie, jenž slove Aden. Po stromoví nebylo nikde ani památky. Příkré stěny vysmáhlých skal byly rozhlodány a pustý. Škvárovité kamení prozrazovalo, že hory ty vyvřely, ba že tam byla kdysi i sama výheň mohutné sopky, z níž se láva vychrlila a po okolním kraji rozlila.

Litoval jsem v duchu obyvatelstvo, jež se v nehostinném tom místě usadilo.

Když jsme vystoupili na břeh, přicházeli nám vstříc dotěraví obchodníci a nabízeli ke koupi svazečky pštrosích per.

Cestou potkávali jsme karavany velbloudů. Soumaři tito nesli na svém hřbetě kávu, arabskou gumu, tabák, kůže, kadidlo a jiné zboží.

Vedle karavany vykračovaly si statné postavy černochů somalských. Na oslech klusali Arabové.

Odpolední slunce páliło nemilosrdně, ač byl měsíc únor. Což teprv v červnu a červenci. Lidé pryť tam té doby sotva dechu popadají. Nesnesitelná vedra mučí je od máje až do září. Po celou tu dobu mnohdy tam ani nekrápně.

Když jsme prošli smutnou osadu Adenskou i s okolím a podivili se skalním baštám, jež tam založili Angličané k obhájení získaného území, arabského to Džibraltaru, vraceli jsme se za večerního šera na loď.

Krátce před půlnocí opustila „Gisela“ přístaviště Adenské a veplula brzy na to do vod Rudého čili Červeného moře.

Časné ráno byl jsem již na loďním můstku u milého kapitána Kosoviče a vyčetl jsem z námořských map, že jsme na blízku ostrova Perimu.

Loď plula velmi úzkým průlivem. Na východní straně viděl jsem nedaleké břehy arabské, na západě vynikaly nejasně vzdálenější břehy pevniny africké.

Také ostrov Perim vyvřel kdysi z nitra zemského, a nynější přístav jeho označuje místo, kde býval samotný jícen vulkánu.

Jsmo v kraji, kde před dávnými věky vyváděly sopečné síly podivuhodné věci. Všecky kraje na tamějším pobřeží arabském a africkém jsou samá pemza, láva a sopečné sklo čili obsidián. Vesměs doklady utuchlé činnosti vulkanické.

Příznivý větřík rozčeřoval hladinu mořskou, a teplota jeho byla velmi příjemná. V pravé poledne ukazoval termometr toliko 28° C.

Za plavby měřili námořníci také teplotu vody. Toho dne ukazoval teploměr v též čas také 28° C. Mořská lázeň, již jsem na lodi denně užíval, osvěžovala mě ráno velice. O trampotách brozných veder, jaká bývají v Rudém moři za jiných měsíců, nemohu vypravovati z vlastní zkušenosti pranic. Děkoval jsem pánu Bohu, že jsem nepocítil, co je teplota vzduchu 41° C ve stínu.

K večeru minula „Gisela“ ostrov Zukur. Několik roztrfštěných korábů, pochovaných na korálovém úskalí, pobádaly důstojníky k napjaté ostražitosti.

Dne 17. února spadl mírný deštík. Rozdíl teploty za dne a za noci činil jen 2 stupně.

Hlubiny, nad nimiž se náš koráb vznášel, byly rozličné. Rudé moře má místy hloubku až přes 2000 m. Rakouská loď „Pola“, jež tam r. 1897 konala měření, zjistila na dvou místech 2190 m.

Dne 19. února skučel vítr, a teploměr ukazoval o polednách 22° C.

Odpoledne uviděli jsme železný maják, vypínající se uprostřed moře. Je zbudován na korálovém útesu, jenž vynořoval se do nedávna až nad hladinu a hrozil záhubou lodím.

Útesů korálových má Rudé moře velmi mnoho. Některé jsou ještě oživeny myriadami polypů, jiné vynořují se nad vodu jako mrtvé skály a obrubují pobřeží.

Nejnebezpečnější pro plavbu jsou korálová úskalí, jež dosahují toliko ke hladině a nejsou zcela zřejmá. Vjede-li koráb na takovou mělčinu, bývá po něm veta. Nebezpečenství brozívá tam korábům zvláště za větrů, které vanou v Rudém moři od řtjna do máje a od června do září.

Při všem pustém pobřeží má však Rudé moře přece několik dobrých přístavů. Takovými jsou na straně africké Suez, Suakin a Masaua, na straně arabské Džida a Moka.

Džida jest konečným bodem plavecké cesty pro ty poutníky, kteří ubírají se do Meky ke hrobu velikého proroka Muhameda.

Na plavbu po Rudém moři nezakusili jsme ani veder, ani silných větrů. Pamatuji se dobře, že za celých šest dní pěnílo se moře toliko jednou. Vítr skučel a foukal, že jsem se až zimou chvěl, a hladina mořská bělala se jako nesčetným stádem bílých beránků. Ale den na to bylo moře opět klidné a hladina jeho plála jako rovné zrcadlo.

K večeru mělo moře při březích barvu žlutočervenou. Právě se, že v těch místech bývá voda nejvíce slaná a že právě tam lze pozorovati červenavý nádech. Od této barvy vzalo moře nepochybně své jméno.

Zkoumáním pobřežních vod shledali přírodopytci, že v nich prospívá dobře vláknitá řasa purpurové barvy.

Na jasného dne vidal jsem Rudé moře krásně modré a po červeni nebylo nikde ani památky.

Na slunečné doby provázeli naši loď lidožraví žraloci a pluli s ní jako o závod dlouhý kus cesty. Mnohdy sešlo se jich najednou několik a vynořovali se až z vody. Hodil-li jim kuchař do moře nějaké odpadky, vrhali se na ně jako praví nenasytové. Krutý hlad pobádal je k vytrvalosti.

Přírodoukumci prohlíželi útroby vylovených žraloků lidožravých. A víte, co našli v jejich žaludku? Pranic. Žaludek byl mnohdy zcela prázdný.

Ale přes všecken hlad a vyzáblost mívá v sobě chycený žralok ještě tolik životní síly, že je třeba několika střelných ran, nežli nenáviděný lupič a postrach Indického oceanu vezme docela za své.

Dne 20. měsíce února, když se slunce schylovalo k západu, kolovala od úst k ústům zpráva, že se ukázala na dalekém obzoru biblická hora Sinai. Kde kdo měl jaké sklo, řídil je k památnému vrchu. Ale hora Sinai byla tak daleko od nás, že ani nevím, byla-li to skutečně ona sama, za kterou ji zkušný kapitán vydával.

Potom plula „Gisela“ již zálivem Suezským, dlouhým přes 300 km, a dne 21. měsíce února zakotvila před východem slunce v přístavě Suezském. Nízká

teplota časného jitra nutila nás, abychom se oblékli v teplý svrchník. Teploměr ukazoval toliko 12° C.

O 7. hodině dostavila se na palubu zdravotní komise a budila cestující, kteří ještě spali tvrdý spánek spravedlivých, ze sladkého snění.

Na lodi shledal turecký lékař všecko v nejlepším zdraví. Úbytěmi trpěl jenom náš měsíc, protože z několika tisíců zlatých zbývalo v něm již několik stovek.

Za frank vylodil nás osmáhlý Arab v malém člunu na břeh, a my stáli na pňdě někdejších faraonů — v Egyptě.

Průplav Suezský.

Podíváte-li se na mapu Asie a Afriky, spatříte, že oba ty díly světa souvisí spolu jenom úzkým pásem země, ježž slove úžina neboli šíje Suezská.

Jména toho dostalo se jí podle egyptského města řečeného Suez.

Úzký ten pruh země dělí od sebe dvě moře, Středozemní a Červené neboli Rudé.

Úžina Suezská pokládala se za velikou překážku již za dávných dob. Byla závadou, pro kterou nemohly lodi plouti z moře Středozemního přímo do Rudého. A přece se přiváželo tamtudy mnoho plodin z Asie. Zboží muselo býti z lodí skládáno a dále dopravováno namáhavou cestou po suché zemi.

Staří obyvatelé egyptští měli již tehdy sto chuti úžinu Suezskou prokopati a spojití obě moře průplavem, po němž by mohly námořské koráby volně plouti do Indie a jiných zemí asijských.

Mnozí egyptští králové pokoušeli se o to, a jednomu se skutečně také podařilo, spojití řeku Nil, vylévající se do moře Středozemního, s mořem Červeným. Tím způsobem mohly koráby plouti z jednoho moře do druhého. Splavná řeka Nil byla mezi nimi prostředníkem.

Ale průplav ten, založený již ve třetím století před Kristem, byl později víc a více zanedbáván, až konečně úplně se zanesl a zanikl.

Co hodlali již staří Egyptané, o to pokoušeli se lidé opět v našem století.

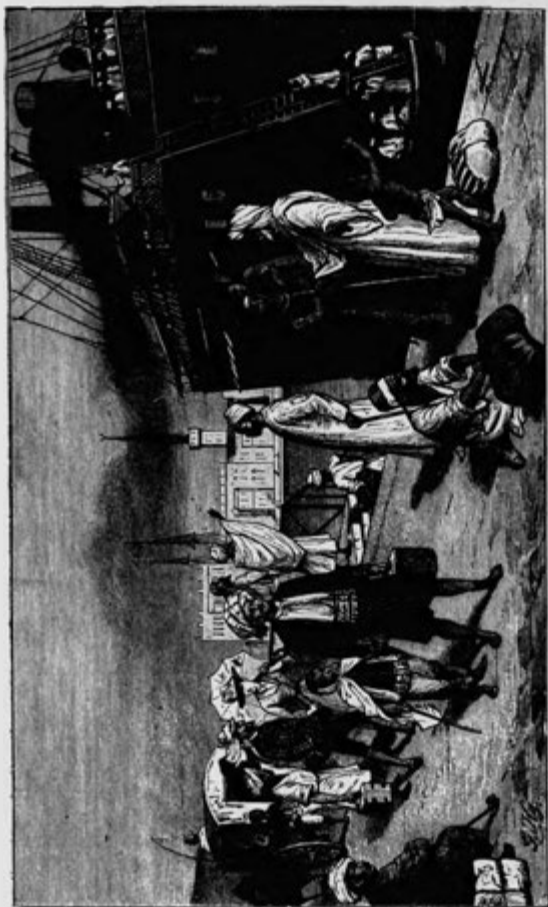
Ten, jemž se podařilo Suezskou úžinu prokopati a průplav v ní vytvořiti, jmenuje se Ferdinand Lesseps (čti Lessep). Dílem svým proslavil se francouzský ten inženýr tak, že požívá slavného jména po celém světě.

Statečný Křištof Kolumbus námořskou cestu do Indie hledal, slavný plavec Vasco da Gama (čti Vasko) ji našel, důmyslný Ferdinand Lesseps ji vytvořil a odevzdal plavcům.

Když roku 1854 dostal inženýr Lesseps svolení k prokopání úžiny Suezské, získal brzy mnoho příznivců pro svůj záměr. Podnikatelská společnost potřebovala k provedení ohromné té práce mnoho peněz, ale peníze ty brzy byly sehnány.

Roku 1859 začalo se v Suezské úžině skutečně kopati. Celá krajina podobala se ohromnému mraveništi: Na tisíce lidí zaměstnáno tam bylo kopáním koryta přes 8 metrů hlubokého, asi 22 metry širokého a 160 kilometrů neboli asi 40 hodin cesty dlouhého.

Po destileté pilné práci dílo slavně se vydařilo, a roku 1869 byla plavba po Suezském kanále za nadšeného jásotu zahájena.

V Suezském průplavu.

Koráb za korábem přijížděl z moře Středozemního do průplavu Suezského a plavil se dále mořem Červeným do zámořských krajín asijských, zpět pak navracely se lodi opět touto nejkratší cestou.

Jak urychlena byla cesta Suezským průplavem, vychází na jevo z následujícího.

Plavba z Cařihradu do Bombaje v Indii kolem mysu Dobré Naděje měla v délce 14.700 námořských mil, průplavem Suezským zkrátila se na 4.350 námořských mil. Jaká to úspora času a peněz!

Za průjezd Suezským průplavem vybírá se od každé lodi zvláštní poplatek jako mýto na silnici. Z dospělé osoby vybírá se asi 5 zlatých, z dítěte asi 2½ zlatého dle našich peněz, kromě poplatku za vyvážené zboží.

Roku 1869 plulo Suezským průplavem 10 lodí

"	1870	"	"	"	489	"
"	1880	"	"	"	2026	"
"	1889	"	"	"	3425	"
"	1893	"	"	"	4296	"

Roku 1869 vybralo se projezdného asi 50.000 franků,

"	1870	"	"	"	7 milionů franků,
"	1880	"	"	"	40 " "
"	1889	"	"	"	68 " "

Podnik Lessepsův vydařil se tak znamenitě, že vynášil účastníkům mnoho peněz do roka.

Průplav Suezský je sice tak široký, že i největší koráby mohou jím prolouti, ale jeden nemohl by druhému se vyhnouti, kdyby se průplav na jistých stanicích nerozšiřoval.

Takových zátok uděláno jest v průplavu Suezském několik a zřizuje se jich víc a více, aby koráby nemařily dlouhým čekáním na vyhybkách a stanicích mnoho času.

Při Suezském průplavu zvelebilo se plavbou několik měst: jsou to Port Said, Ismailia a Suez.

Port Said leží při moři Středozemním, Suez při zálivu moře Rudého.

Plavba Suezským průplavem.

Navštivte se mnou v duchu daleké ty krajiny a podnikněte se mnou plavbu z Rudého moře do moře Středozemního.

K námořské té cestě užijeme jedné z oněch velikých parolodí, jakéž vysílá do zámoří Rakousko-uherský lloyd, nebo poplujeme s korábem paroplavební společnosti francouzské, anglické, vlaské nebo německé.

Někteří cestující chválí parolodí anglické, jiní vychvalují koráby francouzské.

Zámořské parolodí jsou pravými obry mezi koráby; mnohý z nich mohl by ve svých útrobních pohltnouti několik velikých domů.

Rybářský člun, stojící vedle takového námořského obra, vypadá věru jenom jako skořápka.

Naše cesta vede nás z oceánu Indického do moře Rudého podél arabských břehů, na nichž založena jest anglická pevnost Aden.

Brzy potom vepluje náš koráb úzkým průlivem do moře Rudého.

Kdo poprvé pluje po Rudém moři, ten obdivuje se četným žralokům, kteří korábu stále jsou v patách, čekajíce na nějaký odpaděk z lodní kuchyně. Žraloci ti vynořují se zhusta až nad povrch moře a hladově vrhají se na vše, co se jim předhodí.

Námořníci tropívají si z těch hladověčů mnohdy žerty a předhazují jim všechny slámy, staré hadry, roztrhané boty, škatule, láhve a jiné věci.

Žraloci pohlenují vše jako nejchutnější kořist, avšak brzy ji vyvrhují, když se přesvědčili, že byli notně napáleni. Ale při nejbližší příležitosti polknou opět třebaž starý smeták, lodním kuchtkem jim předhozený.

Námořníci mívají se v Rudém moři a v Indickém oceánu na pozorů před nenasytností lidožravých žraloků. Vědí dobře, že by sotva vyvázli životem, kdyby některý z nich spadl s korábu do moře. Nežli by přišla pomoc, námořník by byl již dávno od žraloka chycen a pozřen.

Z té příčiny nenávidí námořníci žraloky a ničí a hubí je. Často chytávají je na udici.

Ale je to hodná udice! Bývá až metr dlouhá. Není zhotovena ze silného drátu, ale ze silné tyče železné. K železnému háku nepřivazuje se šňůra, nýbrž silný řetěz.

Sotva že námořníci vyhodili udici s vnadidlem do moře, žralok již bere, hltavě se do vnadidla zakusuje a je chycen. Chyceného žraloka námořníci potom ubíjejí a vrhají do moře.

Po několikadenní plavbě blížíme se k Suezu.

Rudé moře zužuje se víc a více, až jsme konečně v mělkém a úzkém chobotu, kde ozývá se hukot pišťal četných korábů, tam právě kotvicích. Pára a kotouče dýmu valí se vzhůru k nebi, a co nevidět objeví se na březích rozložený přístav Suezský. Vysoký maják označuje jasným svitem cestu do něho za noci.

Kamkoli jen pohlédneme, všudy viděti lze velikolepé loděnice a stavby přístavní.

Avšak jinak vypadala zde krajina před čtyřiceti lety. Tehdy rozkládala se tam bahnitá mělčina, a blízké město Suez bylo bídým hnízdem arabským. Jen špina a bláto připojovaly se k žhavé pobřežní písčině.

Ale od té doby, co zde byly vytvořeny železná dráha a průplav, krajina rázem se změnila, a hřbitovní klid její proměnil se ve hlučné rejdiště. Jedna loď odchází, druhá přichází, a každá přiváží s sebou nové a nové cestující z Anglie, Francie, Španěl, Arabie, Turecka, Indie, Číny, Žaponska, Javy, Sumatry a jiných a jiných zemí. Jaká to směsice národů!

Suez jest město dost uhlavné, a cestovatel může v pěkných jeho hotelích pohodlně přebývat. Ale udělá-li několik kroků dále od města, vidí před sebou jenom písčitou a smutnou poušť.

Na své další plavbě ze Suezu dostaneme se do velikého jezera a potom do několika menších jezítek, naplněných vodou mořskou.

Při jednom takovém hořkém jezírku rozkládá se na vysokém břehu město Ismailia jako nějaký ráj uprostřed písčné pustiny. Zahrady, stromůřadí a paláce uprostřed pěkných domů jsou jeho ozdobou.

Také Port Said zvelebil se stavbou průplavu Suezského velice. Byl to památný den pro celý svět, když se tam dne 15. dubna roku 1859 počalo budovati prvním rypnutím do země dílo, počítané mezi divy světa. Tehdy vypínalo se tam z písčiny jediné stavení, a než prošlo několik let, vypučelo tam město, čítající nyní zajisté asi 25 tisíc obyvatelů.

Nové přístavní město nazváno bylo ke cti syna tehdejšího místokrále egyptského Saida, Port Said.

Slovo port jest původu latinského a znamená na česko přístav.

Okoli Port Saidu zelená se bujným rostlinstvem, rostoucím tam na březích a ostrůvech blízkých zátok jezerních. V houštinách jeho probáhl se hojnost

Plameňáci.

zvěře, a houfy opeřenců oživují bahnitě málčiny od božího rána až do večera. Hemžení tam není konce, a na obzoru pozorovati jest stálý ruch.

Houfy pelikánů plují tam v řadách po šedo-zelené vodě, v rákosí rozléhá se klepotání tisícerych čápů.

Nad bažinami poletují hejna štíhlých volavek a zapadají do bažin sousedních.

Příloha 6. Beduin.

Ke stránce 69.

Dlouhonoží plameňáci, stavíce se v pravidelné řady, připadají cizinci jako armáda vojska v nachovém kroji.

Nad nimi houpají se v červenavé mlze kmeny palem a jiného stromoví tropického, a vysoko na nebi vznášejí se pluky divokých nilských hus.

Všudy pískot, šum a lomození.

Takovou armádu plameňáků představuje obrázek. Všickni odpočívají po pilném lovu. Lovili na mělčinách ryby a v bažinách červy.

Někteří z nich ještě pasou po kořisti, ponořují dlouhý krk do vody, zaryvají zobák do bahna a hltavě požírají pulce i žáby.

Co nevidět opustí i těchto několik nenasytá loviště, přidruží se k ostatním do řad, zastrčí hlavu pod křídla, postaví se na jednu nohu a budou se chystati ke spánku.

Dobrou noc, růžoví plameňáci!

Beduini.

Kdo cestuje po severních zemích afrických, slyší zhrsta o beduinech. Také ve spisech, jež vyličují život národů v pustinách afrických a arabských, čítáme každou chvíli jméno beduin.

Chcete vědět, co to slovo znamená?

Slovo beduin jest jméno arabské a odvozuje se ze slova bedv, což značí na česko poušť.

Název beduin vztahuje se tedy na Araba, jenž jest synem pouště.

Kolébkou beduinovou jest širá písečná poušť. Nehostinný ten kraj jest zamilovanou jeho vlastí. V ní žije beduin celý život a v ní rád také umírá.

Život beduinův je samá změna. Dnes je zde, zítra onde.

Kočuje s místa na místo s celou rodinou a se všemi svými soudruhy.

Stany své umějí beduini mžikem rozkládati a mžikem postavovati. Se stanem vleče se beduin na všech cestách jako hlemýžď se svou skořepinou.

Velbloudi konají mu při stěhování znamenité služby.

Někteří beduini mění své obydlí jenom v létě a v zimě.

Za našich dob kočují beduini ve všech pustinách severní Afriky, od Atlantického oceánu na západě až po Červené moře na východě.

Ale za dávných dob beduini v těch krajích nežili. Badatelé praví, že pravlastí beduinů jest poloostrov Arabský, odkud se řečení kočovníci rozšířili daleko po Africe a po západní Asii. Až posud počítá se nejvíce beduinů v Arabii.

Kolik beduinů žije v Africe, nelze bezpečně udati. Sčítání lidu provádí se tam velmi nesnadno; je to spíše odhadování nežli sčítání.

Ještě nejspolehlivější čísla máme z Egypta. Četl jsem nedávno, že má Egypt asi 200 tisíc beduinů původu arabského a asi třikrát tolik kočovníků plemene černého.

V Arabii samé, jež má asi 1 million lidí, záleží asi pětina veškerého obyvatelstva z beduinů.

Kolik je beduinů v Maroku a jinde na Sahare, neví snad nikdo na světě.

Přál bych vám, abyste viděli, jak beduini vypadají. Jejich postavy jistě by se vám líbily.

Beduini jsou vzrůstu štíhlého, ale svaly mají jako z ocele. Pleť jejich podobá se naší. Ovšem že ji palčivé slunce hodně pozměnilo.

Oči beduinů černají se jako dva uhly a svítí jako jiskry. Nad nimi klene se černé a husté obočí.

Uprostřed bystrých zraků ční rovný nos, na špičce trochu zakřivený.

V malých ústech beduinových bělají se bílé zuby jako řada perel, a s hlavy splývají hladké vlasy černé nebo také hnědé.

Každý pohyb beduinův prozrazuje člověka mrštného. Při tom jest beduin zároveň otužilý a vytrvalý, tak že umí snášeti hlad, žízeň a všecku psotu kočovnického života úžasnou měrou.

Beduini.

Veliká střídmost v jídle a pití naučila beduina obdivuhodnému sebezapření. Jeť beduin po všecken svůj život ve stálém boji, a z toho zápasu vyvinula se u něho statečná mysl, udatnost, bojovnost a neodvislost.

Svoboda a volnost jsou beduinovi nade všecko, a širá příroda, byť snad jenom písčiná poušť a skalní divočiny, jest jeho těšitelkou.

Proto beduin měšťákem pohrdá a vyhýbá se městským osadám již z daleka.

Také ženy beduinů pohrdají měšťáky a raději by umřely, nežli by zase ně provdaly.

Ze stálého kočování vyvinula se však u beduinů také divokost, nedůvěra, drzost, vyděračství, ziskuchtivost, pomsta a u mnohých i lupičství.

Olupovati pocestné a donucovati karavany k tomu, aby se vykouply penězi, náleží u některých beduinů k obyčejnému zaměstnání. Svědomí je pro páchání takových nepravostí nebryže.

Za to však jiní beduini vynikají poctivostí a rádi projevují cizincům pohostinnost, přátelství a službovolnost. Tak alespoň tvrdí někteří cestopisci. Jsou to ovšem příklady za naší doby velmi vzácné.

Ještě nejspíše zachovali beduini své krásné vlastnosti duševní, žijí-li daleko od větších měst a od hlavních cest karavanských. Život jejich podobá se potom životu, jaký žili staří národové biblií. Takovým ctnostným beduinem byl nepochybně i Job, oplýváje bohatstvím stád.

Život beduinů je krušný a prostý. Od pradávných časů biblických se asi nepozměnil. Až posud žijí beduini v prvotní prostotě. Pokroky nynější doby ještě si cestu k beduinům neproklestily.

Jako jindy, tak i dnes žijí jednotlivé tlupy beduinů jako jedna rodina a mají v čele svého patriarchu, zvaného šeich, šeik, šech. Hodnost ta je dědičná a přechází s otce na prvorozeného syna.

Zemře-li šech a zanechá syna nedospělého, řídí záležitosti celého kmene beduinského dva poručníci až do zletilosti následníkovy.

Slovo šechovo platí velmi mnoho. Kdo si nakloní šecha, má na své straně celý kmen. Úcta k šechovi je veliká. Poctivý šech je s to udržeti vzornou kázeň u všech beduinů a umí zameziti všeliké loupeže, k nimž jsou arabští kočovníci velmi náchylni.

Proto se také kupecké karavany obracejí vždycky k šechovi, chtějí-li cestovati jeho krajem v bezpečnosti. Šech propůjčuje karavanám průvodní stráž, aby bránily jeho svěřence proti možným výpadům.

Karavany přijímají s vděčností služby šechovy a odměňují se mu penězi nebo zbožím.

Za práce takové dostává se šechům mnohdy zvláštní odměny od zemského vladaře, jenž dbá na pořádek a bezpečnost v zemi. Tak tomu jest na příklad v Egyptě.

Beduinských kmenů je v Africe velmi mnoho. Někteří zanechali již skutečného života kočovného a usadili se na trvalém místě. Mnozi bydlí ve stanech, někteří v domech.

Vesničky beduinů bývají malé. V některých nežije ani 100 obyvatelů. Beduinské osady s tisícem duší jsou málo kde.

Beduini chovají ve svých osadách koně, mezky, velbloudy, kozy, ovce, někteří usedlí i slepice a holuby. S touto domácí čeládkou se stěhují, když je třeba, na pastvisko jiné. Domáci zvířata prožijí celý život pod širým nebem. Stáje se pro ně nestaví.

Potrava beduinů není rozmanitá. Maso skopové střídá se zřídka kdy s velbloudím. Rýže, proso a datle jsou hlavní potraviny arabských kočovníků. Ječné placky pékává domácí hospodyně buď na plechu nebo v horkém popelu.

Za topivo slouží beduinům zhusta jenom trus velbloudí a koňský.

Beduini jsou stvoření jezdcí, a bujný oř jest jejich nejlepším přítelem. S koněm srůstá beduin již od útlého věku a váží si ho více nežli člověka. S ořem beduin rozmlouvá, laškuje, zpívá mu a mazlí se s ním jako s nejmilějším děckem.

Mnohý beduin tvrdí, že jeho arabský kůň pochází z přibuzenstva klisen, na nichž jezdil sám Muhamed.

Potomek takového rodu koňského cení se mezi beduiny vysoko, a majitel neprodal by ho ani za živý svět.

Vypravuje se, že jistý beduin raději svého milovaného oře usmrtil, než by byl dovolil, aby na něm jezdil někdo jiný.

Raduje-li se beduin z krásné klisny, raduje se ještě více, vyliíbne-li se mu hříbátko. Údaloť ta oslavuje se v celé jeho rodině za veselé hudby. Rozumí se samo sebou, že se rodinná ta slavnost neobejde bez hodů. Hostina bývá právě tak blučná, jako kdyby se slavila v rodině svatba.

Jízdecké umění mezi beduiny proslulo daleko široko. Rozjede-li se tlupa arabských jezdců po krajině, dělá prý za okázalých průvodů slavnostních pravé divy. Koně vzpínají se se svými jezdci jako posedlí, říčí, dupotají a provádějí skoky, jakoby chtěli jezdce se sebe setřásti. Ale beduin sedí na svém oři jako přirostlý a mává k tomu všemu ještě dlouhou puškou, vymršťuje ji do vzduchu a opět se jí chápé, aby z ní vypálil střelnou ránu.

Slavnosti takové zovou se u Arabů *fantasia*.

O duševní vzdělání se beduini mnoho nestarají. Jen málo který z nich umí čísti a psátí. Za to všickni poslouchají rádi pohádky a jsou šťastni, mají-li mezi sebou dobrého vypravěče. Zapadne-li slunce, seskupují se kolem pohádkáře a naslouchají jeho slovům se zatajeným dechem jako malé děti. Mnohý při tom až usne a přespává noc třebas pod širým nebem, zahalen jsa ve svůj plášť.

Ve stanu arabských kočovníků.

Táhnou-li kočovní Arabové čili beduini poušť, nosívali s sebou zároveň své stany. Přijdou-li pak po delší cestě na příležité místo, kde tráva roste a voda se přýští, utáboří se tam. Velbloudům snímají břemena a dopřávají jim svěží pastviny.

Hned na to počnou stavěti se stany. Arabové umějí postavovati stany tak rychle, že jsou s prací v okamžiku hotovi. Mnozí z Pražanů přesvědčili se o té zručnosti, když prodlévala v Praze karavana arabských beduinů návštěvou.

Arabský stan je prostranný. Zhotoven je z vlněných plachet, přivázaných pevně k tyčím, jež Arabové zatloukli do země.

Jedno oddělení stanu slouží ženám, druhé oddělení mužům. Arabská žena není paní domu. Arab pokládá ji toliko za svou služku.

Nablédneme-li do stanu, uvidíme v něm na zemi rozprostřené koberece, mnohdy velmi krásné a drahocenné. Arabové sami si je zhotovili, aby mohli jimi ozdobiti svou domácnost.

Kromě koberců uviděli bychom ve staně mnoho vaků a pytlů. Zajisté, že jsou v nich uschovány šaty, v některých pak obilí a jiné zásoby potravin.

Stolice a stoly hledaly bychom v arabském staně marně. Za židle slouží Arabům velbloudí sedla. Na těch si Arab pěkně hovi a kouří. Chce-li si udělati ještě lepší pohodlí, natáhne se na koberec.

V oddělení ženském spatřují se četné nádoby na vaření; mají ženy všecku domácnost, na starosti. Mezi nádobami bývá ještě nějaká pánev měděná na pečení masa. Kromě té nesmí tam scházeti mozdík, v němž roztloukává se obilí ve hrubou mouku, a několik haněk na velbloudí mléko.

Nejmenší hrnečky slouží Arabům k pití kávy. Kávu pijí Arabové velmi rádi. Denně pívají ji několikráte, ale nikdy bílou, nýbrž černou a neslazenou.

Také ženy sedávají ve staně na sedle, ne-li na kobercích. Ale sedlo žen bývá pestřejší. Arabky vyzdobují je barevnými hadítky a přstosi mi péry.

Také sebe Arabky velmi rády vyzdobují, navlékajíce na prsty mnoho prstenů, na ruce náramky a na štje všeliké korálky.

Na velbloudu sedávají arabské ženy tak pevně a tak jistě jako muži. Velblouda popohánějí tenkou hůlkou.

Ani velbloud, na němž ženy sedávají, nemůže býti bez parády. Ženy vyšňořují ho, jak jen mohou a umějí, zavěšujíce mu na hrdlo rolničky, aby pěkně cinkaly.

V mnohých vacích, přechovávaných v arabském staně, byvá velbloudí srst.

Když velbloud líná, pozbývá na mnohých místech srsti. Arabové srst tu sbírají a dávají do vaků. Shromažďují ji proto, aby z ní potom upřádali niti a z niti všeliká tkaniva a koherce.

Kromě těchto vaků bývá v arabském staně několik měchů, z nichž nepryští se vzduch, ale voda.

K uchování pitné vody neužívá Arab nádob dřevěných, skleněných nebo hliněných, ale kožených. Jsou to vlastně celé kůže staženého zvířete, obyčejně kozy.

Jediný otvor, který se v takovém koženém vaku ponechává, je k tomu, aby se jím voda do vaku pouštěla nebo z něho vypouštěla.

Takových měchů s vodou brávají Arabové na cestu několik. Vědí dobře, že dlouho bude jim jeti bezvodnou krajinou, nežli dojedou na nějakou oasu s pramenitou vodou.

Blízko stanu uvazuje Arab svého oře. Privazuje ho na řetěz k železnému kolíku tak pevně, jak jen možná.

A víte proč?

Aby mu ho nikdo neukradl.

A stalo se to už někdy?

Ovšem, že se to již stalo a stává se to mezi Araby velmi zhusta. Mnozí z Arabů jsou obratní zloději a umějí krásti skoro před samýma očima.

Mezi tím, co unavení kočovníci odpočívají ve stanech, přibližují se prohnání zloději ke koňům a velbloudům, přestípnou řetěz a ujiždějí s koněm v jednom trysku. Nežli se kočovníci vzpamatují, bývají zloději již za horami.

Dost možná, že kočovníci probudí se ještě v čas a že budou lupiče pronásledovati na život a na smrt. Snad i některého lupiče postřelí a život mu ukráti.

Některí z kmenů arabských nic jiného ani nedělají, nežli loupi a přepadají karavany. Již za časů patriarchy Joba byli v Arabii loupežníci. Snad se ještě pamatujete, že přepadli jeho dobytek a připravili ho o všechno.

Přijde-li Arab loupeží o svého koně, bývá velmi nešťasten. Arab miluje svého koně nade všechno a zachází s ním jako žádný jiný člověk na světě. Arab se svým koněm rozmlouvá, hladí jej a usmívá se na něho jako na nejlepšího přítele. A bujarý arabský oř řehce radostí a kypí zdravím.

Do cizích rukou Arab svého důvěrného soudruha nikdy neprodá, ale zůstává mu věren až do smrti.

Do Alžíru.

Na severním pobřeží africkém rozkládá se země, jejíž jméno Alžírsko. Rozlohou svou překonává císařství Rakouské. Od několika desetiletí náleží africký ten kraj Francouzům.

Země nynějšího Alžírska byla známa již starým Řekům a Římanům. Tehdy bydleli v ní hlavně kmenové národů kočovných.

Dávni Feničané zakládali i tam četné osady a podnikali kupecké výpravy do vnitř země.

Polním hospodářstvím vynikala nynější země alžírská již před tisíci lety, a obilí vyváželo se z ní daleko široko do Evropy. Ale časté války zpusťovaly ji velice.

Jednoho času přistěhovalo se tam velmi mnoho muhamedánských uprchlíků ze Španělska, a protože podlehli v Evropě přesile vojsk křesťanských, usmyslili si, že se budou mstiti na křesťanech, jak jen budou moci.

A skutečně mstili se křesťanům hrozným způsobem. Z utečenců stali se odvážliví námořní loupežníci, kteří byli potom postrachem všech obchodních lodí na celém moři Středozemním. Lupičství to potrvало až do počátku 19. století.

Evropské země nesly těžce tuto nejistotu majetku a života. Nezbyvalo, nežli vésti s piraty boj na život a na smrt.

V pútkách s námořskými loupežníky zahynulo mnoho křesťanů. Ale nepomohla ani veliká výprava křižácká, jež chtěla alžírské muhamedány pokořit a země jejich dobýt. Muhamedáni ostali pány a provozovali námořské loupežnictví tím horlivěji.

Abyste měly obchodní koráby od alžírských pirátů pokoj, uvolily se, že jim budou odváděti ročně jisté poplatky.

Ale když ani to nepomáhalo a alžírský velitel tureckého vojska janičarského, zvaný de j, pohanil k tomu všemu ještě francouzského konsula, udeřiv ho vějířem ve tvář, odhodlali se Francouzi, že vymohou si náležitě zadostiučinění, a vyhlásili r. 1830 Alžírsku válku. Chtěli tak moc loupežných muhamedánů na dobro zlomit a země se zmocniti.

A to se jim také skutečně podařilo. Kde jaká válečná loď francouzská byla, plavila se s vojskem do Alžírska a počala krutá válka.

Marně shromáždilo se na 40.000 alžírských beduinů, aby čelili vojsku francouzskému: v bitvě zvítězili Francouzi, a město Alžír padlo do jejich rukou.

Ale všichni obyvatelé Alžírska nebyli tím ještě pokořeni, a Francouzi měli mnoho práce, aby si naklonili také lid. Přes všechno to, že slibovali obyvatelstvu mnohé svobody a volné vyznávání muhamedánského náboženství, bouřil se tu onde lid a dorážel na francouzskou posádku se zbraní v rukou.

Bouře ty potrvaly několik let, ale konečně stali se pány celého Alžírska přece jenom Francouzi a učinili z něho svou osadu čili kolonii. Otroctví, které v Alžírsku kvetlo, přestalo, a spustošené kraje obracejí se v úrodné a pozebnané lány.

O zvelebení půdy získali si Francouzi v Alžírsku mnoho zásluh a provedli opravy, jež jsou hodny všeho uznání. Železnice tam zakládáné se množí a přispívají k výnosnosti osady. Po železně trati jedné může se dostati turista ve všem pohodlí až na samý pokraj Sahary.

Podtívatí se do Alžírsku nebývá za nynějších časů obtížno. Mnozí z našich krajanů byli tam již návštěvou a mohou se pochlubit, že viděli kus Afriky. Někteří z těch turistů vydali o své návštěvě v Alžírsku i knihy a rozhojnili tím způsobem cestopisné zprávy o afrických končinách.

Českých samostatných spisů o severních zemích afrických jest v naší literatuře málo. Hezká jest knížka, kterou jsem sepsal dovedný náš cestopisec prof. Jiří Guth. Název její jest „Na pokraji Sahary.“

Vybral jsem něco málo z toho, co řečený spisovatel píše o své cestě ke břehům africkým a o svém pobytu v městě Alžíru.

„Bylo to v únoru r. 1887, když jsem setřásl denní starosti s umdlených beder, zašněroval turistický tlumok a odebral se na jih. Jara nemohl jsem se již ani dočkati.

Ale už v Marsilii bylo jinače. Teplé slunce zlatilo tam záliv a prohřívalo ovzduší.

Loď, s kterou jsem měl vyplouti v jednu hodinu s poledne, byla již připravena k odjezdu.

Spojení s Alžírskem je nyní velmi dobré. Lodi odjíždějí tam každodenně a vykonají cestu 417 námořských mil (asi 750 km), dělicích Alžír od Francie, za 28, ano i za 26 hodin. Je to jenom malý výlet.

Ve středu vyjel jsem ze Ženevy a v pátek odpoledne viděl jsem již břehy africké.

Počasi nemohlo býti krásnější, a moře jako zrcadlo.

V dáli vynořila se občas nějaká loď, ale brzy zase zmizela.

Sotva že se však počaly objevovati nejvyšší vrcholky pohoří Atlasu, rozkolébala se také půda pod našima nohama, a mnozí cestující bledli a uchýlovali se do svých kabin.

Brzy na to zajel parník do zálivu Alžírského.

Už z dálky bylo viděti zelenavé stráně a bělavé město Alžír. Rozeznával jsem dobře bílé domky arabské čtvrti od evropských staveb na mohutném nábreží. Četné villy byly porůznu roztroušeny uprostřed olivových sadů a palmových hájů.

Na vysokém kopci bělal se veliký chrám panny Marie Africké. Boží rodička, již jest kostel zasvěcen, má chrániti africké pobřeží.

Místy bujely olivy, níže palmy, aloe, blahovičnick čili eukalyptus, fíky, nopály a jiné rostlinstvo horkokrajné — vše pod nebem modrým, bez mráček. Slunce rozlévalo všecken svůj lesk plným proudem. Evropu opustil jsem v zimě a za dva dny byl jsem v plné jarní kráse jižních krajů.

V přístavě uvítaly nás četné čluny a bárky s osmáhlými veslaři v arabských krojích.

Když jsem vystupoval z lodi, zmocnil se jeden člunař mého vaku, druhý mé cestovní pokrývky, třetí se chytil mého ramene levého, čtvrtý pravého a samou úslužností vznášel jsem se nad zemí.

Na celním úřadě se mnou mnoho oklik nedělali. Zeptali se na jméno, a již se o mne nikdo nestaral, ani v hotelích.

* * *

Z celnice vystoupíte po širokých schodech na terasu, jež tvoří vysoké nábreží, vroubené až pětipatrovými domy a oživené kavárnami, restauracemi, kanceláři paroplavebních společností, omnibusy, vojskem, stády mezků a oslů. Také tam je dost zevlounů.

Město skládá se ze dvou částí: z části horní čili starého města a z části dolní čili evropské.

Staré město zve se též čtvrtí arabskou. V městě Alžíru sídlí hlavní úřad celého Alžírsku, řízený generálním guvernerem.

Úřadové alžírští šetří pokud jenom lze zvyků a mravů domácího obyvatelstva. Domorodci mají tam své vlastní soudce, zvané kadi.

Domorodci bývají zvaní obecným jménem Arabové, ač jsou někteří potomky Turků, jiní potomky černochů. Také Židů jest tam hojně.

Původními obyvateli Alžírsku jsou Berberové čili Kabylci a obývají hlavně na pobřeží a v horách. Zaměstnáním jejich jest řemeslo, polní hospodářství a chov dobytka. Práví se, že jsou dobří pracovníci.

Kabylci, s nimiž se cizinec stýká, rozumějí a po většině i mluví francouzsky.

Alžírský Arab vypadá jinak nežli Kabyl. Jeho rty nejsou veliké a naduřelé, oči ne modré a postava ne prostřední.

Arab je vzrůsta vysokého, oči černých, rtů malých. Chodí vždycky s hlavou pokrytou.

Evropský kroj ještě do domácího obyvatelstva nepronikl. Šosatý kabát je u něho vzácnou věcí.

Na ulici lze vidati z domácího lidu toliko muže. Muhamedanské ženy objevují se tam zřídka, a to ještě se závojem.

Židům vede se v Alžírsku dobře. Obchodem obohacují se tam tak, jako v Evropě.

Nábřežím dostal jsem se na široké náměstí, jež jest střediskem Alžíru. Ve večerním chladu lidé tam pootívali. Domorodci rozložili se po lavičkách nebo seděli na holé zemi se skříženými nohama. Roznašeči prodávali noviny přišlé právě s parníkem a vyvolávali jejich jména. Omnibusy sjíždějí se ze všech stran, neboť mají tam také své stanoviště. Před kavárnami seděli Evropané a pili kávu nebo absint.*

V jednom koutě náměstí, vysázeného platány a palmami, točil se kolotoč a hrál flašinet. Kolem bylo rozestaveno několik kramářských bud.

V klikatině ulic a uliček bloudil jsem arabskou čtvrtí dlouho do večera. Za horkého léta bývá v nich stálý stín a chlad. Domky jsou tam nízké a obrácené do ulice zády. Arab zakrývá rád soukromý život, a proto vidáme z ulice toliko úzké dvře, pobité železnými hřeby, a kromě nich snad ještě okénko hustě zamřížované, udělané asi ve výši prvního patra.

V jedné ulici umístěny jsou krámy hokynářů, ovocnářů, řezníků a řemeslníků, potom arabské kavárničky. Ale všude jen samé tváře mužské: muž šije, muž krájí zeleninu, muž prodává a kupuje — nikde pomocné ruky ženské.

Hokynář prodává zeleninu, papriku, vejce, mléko, oranže, citrony, košťata, svíčky, olej, hliněné nádoby.

Reznické krámy vypadají odporně: kusy a kousky masa skopového visí tam na bidélkách a dány jsou na pospas mouchám a všemu jinému hmyzu a prachu. Před některým z těchto závodů stává malá plotýnka, na níž špinavý

* Absint jest velmi silný likér, jehož součástí jest výtažek z jistého druhu pelyňku a také anýzu. Lihovina ta vyrábí se zvláště ve Francii a Švýcarsku. Francouzi navykli si pít absint od té doby, co obsadili Alžírsko. Tehdy trpěli francouzští vojáci v nové osadě častými zimnicemi, jichž přibývalo pitím špatné vody. Jako prostředek proti zimnicím osvědčoval se výtažek z pelyňku, přidávaný do vody. Když pak vrátili se vojáci do vlasti, pili absint na dále, a nápoj tomu uvykal i lid. Nyní pije se absint ve Francii náruživě a jest příčinou mnohých chorob. Lékaři tvrdí, že častým požíváním absintu ničí se tělesné ústroje. U pijáků náruživých objevují se silné křeče.

prodavač smaží malé rybky a kousičky masa. Smaží je v olivovém oleji. Arabové pojíždají ta sousta se zvláštním gusem. Ale výrobky toho kuchafského umění rozšiřují daleko široko takový zápach, že se až hrdlo stahuje.

Ulicemi popohánějí domorodci své malé mezky, obtížené rozličným nákladem. Ubohá zvířata! Více trpělivosti nelze na nich již žádati. Snášejí rány obušků a kopání svých arabských pánů mlčky a vyhýbají se sami chodcům s velikou zdvořilostí.

Každým desátým krokem narazíš na nějakou kavárničku. Arabové, staří i mladí, sedí v malém tom kumbálku podél stěn s nohama skříženými a srkají do sebe černou kávu, roznášenou v malých koflících. V kavárně kouří každý cigaretu.

Večerem obcházejí kavárny potulné dívky a provádějí v nich své národní tance.

Prohlížíme-li bedlivěji arabská stavení v Alžiru, přesvědčíme se, že málo která budova vyniká monumentálností a nemůže se rovnati čarokrásným zbytkům stavitelského umění, jež po sobě zanechali Arabové ve Španělsku.

Všecky domy arabské stavěny jsou v Alžiru na jedno brdo a liší se jen velikostí.

Žádný dům arabský nemá zevnější fasády. Místo střechy vidíme na něm plochou terasu. Vše jest obileno vápnem.

Nad domovním vchodem lze viděti ruku vytesanou z kamene nebo toliko červeně namalovanou. Mnohdy je to pouhý otisk ruky namočené do beráncí krve. Arabové činí tak z pověry a domnívají se, že znamená to ochráně domácnost přede vším zlym.

Projdeme-li chladnou předsíň, přijdeme do otevřeného nádvoří, opatřeného do kola galeriemi. Pod galeriemi jsou světnice.

Nejlépe zachovaný dům staroarabský jest v Alžiru, dům Mustafa paše. Do něho smí se podívat každý, neboť jest proměněn v museum a knihovnu. Stavba ta vyniká líbezností, nádherou a přepychem.

Večerem přicházejí na terasu arabského domu ženy, procházejí se po ní a vyhlížíjí z dlouhé chvíle na moře. Zhusta se suší na terasách prádlo.

Vnitřek arabských světnic jest jednoduchý. Stěny vyzdobeny jsou plotýnkami majolikovými. Strop je dřevěný. Nábytek záleží z truhlic na šaty a klenoty, z divanu, sloužícího ve dne za sedadlo a v noci za lůžko, ze zrcadla a koberců.

Kamen arabská světnice nemá, leda kuchyně.

Muhamedánských chrámů má město Alžír několik. Jedna mešita alžírská pochází prý z 11. století. Jest vykrášlena vkusným sloupením z bílého mramoru.

Když jsem do velikolepé té mešity, zvané Džama Kebir, vstupoval, musil jsem zouti obuv.

Pro ženy jest v mešitě vykázano místo zamřížované.

Město Alžír je opevněno několika pevnostkami.

Že je v hlavním městě francouzské osady vojenská akademie, arcibiskupství, francouzské divadlo asi pro 2000 osob, podotýkám jen mimochodem.

* * *

Okoli města Alžiru má krásné procházky, zvláště při běhu mořském. Mírné podnebí činí tam pobyt velmi příjemným.

Širý rozhled po krásném zálivu Alžírském a po kraji až k horám vysokého Atlasu jeví se zvláště s výšiny, na níž stojí chrám Matky boží Africké.

V jedné postranní kapli chrámové chová se socha sv. Michala ze samého stříbra. Je to dar neapolských rybářů.

Do okolních osad lze se dostat z Alžíru omnibusem. Domorodci užívají toho spojení velmi rádi. Také jsou nám ke službám drožky a jiné povozy.

V jednom místě viděl jsem muhamedánský hřbitov. Hroby vypadaly velmi prostě. Arabové nekladou svých mrtvých do rakví, nýbrž dávají je prostě do nehlubokých hrobů. Místo poníků vidáme na hrobích ploché kameny. Každý hrob opatřen jest prkennou obrubou. Hroby bohatších jsou obloženy plotnami hliněnými a mramorem.

Nedaleko hřbitova rozkládá se veliká zahrada zkušební. V ní pěstují se rostliny za tím účelem, aby se vyzkoumalo, kterým cizím stromům, keřům a zelinám dobře se v Alžírsku daří, aby se jich pak mohlo užití v průmyslu, sadech a v polním hospodářství.

V promenádách rozsáhlé té zahrady rostou v alejích rozmanité druhy palem, platány, smokvové čili fíky, bambus a m. j.

V jiném oddělení zahrady pěstuje se se zdarem stádo pěkných pštrosů, též kasuáři, lámy a gazely.

Z města Alžíru odjel jsem do Konstantiny. Železnice 464 km dlouhá je sice mizerná, ale z nouze dost dobrá. Domorodci jezdí po ní rádi.

Přímé spojení mezi těmito dvěma alžírskými městy jest toliko jednou denně. Vyjeli jsme v 5 hodin ráno a jeli jsme až do půl noci.

Z Konstantiny zamířil jsem přes Batnu k pokraji Sahary, do Biskry.“

Cizinecká legie.

Když se chtěla Francie zmocniti některých zemí severoafrických a učiniti z nich své osady čili kolonie, přijímala do svého vojska dobrovolníky a utvořila z nich zvláštní vojenský sbor.

Do sboru toho přihlašovali se účastníci ze všech zemí a ze všech národů.

Mnozí z dobrovolníků byli uprchlíci, kteří stíháni byvše ve své vlasti pro nějaké provinění, utekli ze země, aby mohli žítí v cizině na svobodě a ušli tak trestu a žaláři.

Tím způsobem sešli se ve vojenském tom sboru nejen Francouzi, ale též Švýcaři, Němci, Poláci, Rusové, Češi, Italové, Španělové, Portugalci, Belgičané a j. Z té příčiny dostalo se celému sboru jména cizinecká legie.

Jména legie užívali již staří Římané a nazývali tak vojenský sbor o několika tisících vojínch.

Ve francouzské legii cizinecké mohou se státí důstojníky přede vším rozením Francouzi, a toliko jedna třetina důstojníků může záležeti z vojínů jiné národnosti. Dobrovolníci najímají se na několik let. Někteří slouží v Africe, jiní posílají se do Asie a vůbec do těch osad francouzských, kde jich je potřeba. Tak se stalo, že ten neb onen legionář sloužil po léta v Alžíru, jiní v Tunisu, Tonkině nebo Kočínčině, všickni daleko od své vlasti.

Vojín z cizinecké legie osvědčili v mnohých taženích válečných chrabrost a udatnost, ale nejsouce zvyklí cizokrajnému podnebí, zkusili také mnoho protivenství a hynuli a hynou smrtelnými chorobami.

Až podnes utíkají se do cizinecké legie francouzské mladci, aby tam hledali štěstí a útočiště. Ale jak často docházejí trpkého zklamání! A vy-

prostění z toho trápení nebývá snadné. Mnohdy jen smrt může přispěti nerozváznému jinocu na pomoc a vysvoboditi ho z nesnesitelných muk. Těch několik let, jež jest slabému legionáři prožiti v zámořských končinách, zdají se býti věčnostmi, a zpomínky na rodnou zemi a přátele ve vlasti rozrývají celé nitro ubohého trpitele.

Mnoho otužilosti a sebezapření je třeba, aby člověk, zahnaný osudem do cizinecké legie, přestál všechna utrpení ve zdraví a došel v cizině spokojenosti. Ale takové případy jsou velmi vzácné. Neznalost jazyka francouzského stěžuje obyčejně krušné postavení legionářovo, a mnoho měsíců uplyne, nežli se stav jeho zmírní a polepší. Smutné zprávy, zasílané ob čas od českých legionářů do veřejných časopisů, jsou toho dokladem a naplňují čtenáře bolestí a soucitem.

Vojínovi, jenž přijal místo v cizinecké legii, dařívá se obyčejně zle. Jen vyslyšte vypravování jednoho z našich krajanů, jenž hledal štěstí u cizinecké legie alžírské:

„Churav ležel jsem na pryčnách Oranské tvrze a očekával jsem trpělivě, až budu dopraven s ostatními soudruhy na loď.

Zbědovaný zevnějšek můj budil mezi ostatními legionáři útrpnost. Jeden z nich si ke mně přisedl a vyptával se mne, odkud jsem a co mi je.

Bolí mě na prsou, těžce dýchám, hlavu mám jako v ohni, také mě oči páli. Myslím, že zdejší krajina je nezdravá.

Ovšem, milý brachu. A což teprve v jiných kolonitích francouzských. Přijíždím z Tonkinu, z Asie. Dostanu sice za své mnohaleté služby několik set franků roční pense, ale z těch živobytí neubájím. A pracovati? To půjde asi stěžka. Hlava mě bolí, nohy mi neslouží...

Věřil jsem starému legionáři. Sloužil v legii patnáct let. Jak má býti zdrav. Věděl jsem, že po takové službě je na dobro ztracen. Zdraví je to tam. Chceš cibuli? Udělá ti dobře; je dobrá pro prsa.

Ne, děkuji, nemohu jí zvyknouti.

Starý legionář schoval cibuli do vaku a přisedl blíže. Potom zase vypravoval: Jsem z Elsaska. Moje matka věděla, že služba v legii je těžká, ale řekla přece: „Než bys sloužil armádě německé, jdi raději sloužit Francii!“

Šel jsem tedy. Ať žije Francie, ať žije vlast! Taková byla moje hesla. Bylo mi teprv 23 let, byl jsem mlád a zdrav a šel jsem rád.

Při slově vlast oživila tvář starého legionáře a vyjasnila se. Hleděl jsem na něho s úctou.

Potom starý soudruh odešel. Nebyl z Elsasanů sám, jenž opustil rodnou zemi, přivtělenou k Německu již po třicet let. Rok co rok přicházejí houfy elsaskolotrinských synů a přihlašují se do cizinecké legie francouzské.

A proč ty jsi sem přišel? tázal jsem se mladého Elsasana, jenž seděl nedaleko mne.

Poněvadž jsem Francouz.

Ta odpověď mi stačila. Porozuměl jsem jí dobře.

Zatím vracel se můj starý soudruh a přinášel mi kornout fíků.

Nemáš-li peněz, vezmi si, co jsem ti přinesl. Chceš?

Nedal jsem se pobízeti a dal jsem se s chutí do fíků.

Když jsme dojždali, vešel do světnice desátník a zvolal: Do práce!

Nemohu, jsem churav a tak slab, že se nemohu ani na nohy postaviti — odpověděl jsem.

Do práce, pravím!

Opět jsem se omlouval. Ale omluva byla marná. Desátník trval na rozkaze, nevěřil mi a sápal se na mne.

Tedy nechceš? Dobrá! Já ti zatopím, lenochu!

Desátník odešel, ale za chvíli byl tu opět. S sebou přivedl dva vojáky. Do vězení! Seberte jeho věci, nevrátí se již.

Šel jsem tedy. Vedli mě do úzké komůrky za branou tvrze. Vchod obrácen k moři. Pod námi strměla skála asi dvě stě metrů vysoká. Modravé vlny bušily do skalní stěny a bučely a šuměly. Dvěře zapadly, a byl jsem v žaláři. Slyšel jsem ještě, jak desátník křel: „Počkej, já tě u představených omaluji.“ Byl to necita a tyran. Takových je v legii velmi mnoho. Podřízený odbude si u nich očistec na zemi a je hotovým mučedníkem.

Slova desátníkova mě ohromila. Potom jsem se schoulil a ulehl jsem na pryčnu. Pomsta desátníkova tlačila mě však jako můra. Těšil jsem se, že budu jako nemocný člověk z legie propuštěn. Měl jsem již také zadáno u komise. A teď? Již se v duchu zdálo, že je veta po naději.

Upláchnu! Myslil jsem si. Nebo se raději usmrtím. Smrt bude mi milejší nežli ta hrozná otročina v cizinecké legii.

Potom jsem povstal a prohlížel jsem si dvěře a zamřížované okno. Z dlouhé chvíle zapálil jsem si cigaretu. Kouř utiňuje prý rozčilení.

Dávno minula dvanáctá noční, ale spánek se nedostavoval. Noc probděl jsem v úzkostech.

Ráno probudil mě z polosnění rachot klíčů. Ve dveřích zahlédl jsem něčí ruku. Někd se nade mnou smíloval a podával mi polévku a chléb a hned na to zápalky.

Kouřil jsem a kouřil, jen abych se omámil. Sny se brzy dostavily.

Zdálo se mi, že mě vojíní pronásledují jako všechny utečence. Se všech stran vidím sbíhat se Arabi a slidiče v tmavomodrých čapkách, některé na koních. Již vidím, že mi jsou v patách, že mě spoutávají, bijí a do vězení odvádějí.

Divné sny vířily mi hlavou, a hlavu jsem měl jako v ohni.

Konečně jsem se probudil. Otevru oči a vidím několik vojáků kolem sebe. Jeden mě pokropuje vodou, jiný dává mi studený obkladek. Také mi podali hověztí polévku a ústřice, abych se osvěžil.

Chceš víno? pravil jeden vojin.

Ano, řekl jsem.

Vypiv víno, povstal jsem s pryčny. Ale slabostí jsem zavravoral. Měli se mnou soucit, když poznali v žaláři mou horečku, a odvedli mě do nemocnice. Sám surový desátník nabízel mi cigaretu. Ale nepřijal jsem ji.

Potom mě předvedli vojenské komisi. Všichni viděli na mně, že jsem těžce nemocen.

Generál vyslechnuv mou žádost za propuštěnou, řekl: Přestojíte cestu přes moře?

Ano, pane generále!

Tedy jste z cizinecké legie propuštěn.

Vzdal jsem čest, jak sluší vojákovi, a vrávorat jsem se ze sálu.

Brzy na to vstupoval jsem na loď a odjížděl jsem do Evropy. Otrocká pouta se mne spadla, a pouhá vzpomínka na vlast, rodiče a přátele mírnila těžkou mou chorobou.

Málo je těch šťastných, kteří z legie vyvázli tak, jako já.“

Na pokraji Sahary.

Jedna z alžírských železnic vede na jih. Při ní leží města Konstantína a Batna. Město Biskra tvoří pak konečný její bod, ačkoli co nevidět bude snad šuměti parní stroj i po další trati, řízené až do saharské osady, jejíž jméno Tugurtu.

Na příručních mapách školních marně byste tuto železnici hledali, a proto vydejme se s chutí na cestu alespoň v duchu. Za průvodčího vezmeme si opět našeho cestopisce, přítele doktora Gutha, jenž vypravuje o svém výletu na pokraj Sahary toto:

„Jeli jsme dlouho pustým krajem. Nikde živého tvora.

Roku 1886 jezdilo se z Batny do Biskry povozem. Cesta měla v délce asi 120 km. My jeli již železnici, a to až do El-Kantary. Z ní není už do Biskry daleko.

Čím dále jsme jeli na jih, tím pustší byl pahrbkovitý kraj. Nízké křovi pokrývalo půdu.

Tu onde zakmitly se olivy a keře jalovcové.

Po táborech kočovných Arabů nikde ani památky.

Později spatřovali jsme rozlezlá stáda ovec a koz, řídčeji též velbloudy.

Vzdálenosti osamělých stanic jsou dlouhé.

„Nedostaneme-li ale v Biskře ani vína, ani absintu!“ sténal můj soudruh.

„Voda tam bude jistě, vždyť je Biskra oasou,“ dodávám útěchy, „při nejhorším dostaneme alespoň palmové víno“.

„Prosím vás, mlčte, kdo pak by pil vodu. A tu palmovou břečku ať si vypijí Arabové sami. Jen kdyby tam bylo alespoň něco pořádného k jídlu! Pomeranče a datle přece nebudu ustavičně jíst. Vy byste také mohl přemluvit nějakého Švýcara, aby se tam přestěhoval a nějaký hotel zařídil, když se v tom již tak mnohý znamenitě osvědčil“.

„Upokojte se,“ konejšil nás třetí spolecestující, „nejsme první, kteří jedeme do Biskry“.

A jeli jsme dále, celou hodinu a bez zastávky.

V dáli červenaly se rudé skály a mezi nimi široký průchod jako brána k Saharě. Arabové říkají mu zcela vhodně „ústa Sahary“.

Odpolední slunce osvětlovalo všecken kraj. Za prvorov skalní vypínaly se štlhlé palmy a zeleň jejich odrážela se od žluté pouště.

* * *

Vlak zastavil, a my vystoupili v El-Kantare.

Na nádraží čekala veliká, rozviklaná a zaprášená diligence. Omnibus ten koná denně pravidelnou službu do Biskry.

Šedm utahaných hřebců arabských táhlo starou tu archu. Místa je v ní asi pro 18 osob: 8 z nich sedí uvnitř, 3 v předním kupé a 7 na banketě na hoře a na kozlíku. Na střeše je místo pro zavazadla.

Bylo odpoledne, když jsme vyjeli ze skal kantarských. Krajina rázem se změnila. Před námi objevila se kotlina s mírnými pahrbky. Byla to první oasa saharská, vesnice El-Kantara s dlouhým palmovým lesem. Všech datlovníků počítá se tam asi 20.000. Ves jest obydlena pouze domorodci.

Náš povoz řídil silný mladý kočič z Biskry, kam jsme měli 52 km cesty. Cesta byla kamenitá a písčitá, brzy dolík, brzy kopec. Ale kočič nedbal překážek a ujížděl tryskem s kopce do kopce.

Rozhlížel jsem se kolem. Všude žlutavý písek s drobným bylinstvem a tu onde zelené trávy palem datlových. Sahara se ještě neukazovala.

Cestou potkávali jsme karavany velbloudů o 10 až 20 kusích. Arabové seděli buď na nich, nebo je provázeli pěšky. Trpěliví soumaři pohybovali se zvolna, vážně, stejnoměrně s nataženými krky a rozumovým očima.

Jednou jsme přepřáhali. V karavanseraji, hospůdce, jsme povečeřeli za tři franky dosti dobře. Potom jelo se dále.

Slunce zapadlo, a byl již večer. Vůz lezl pozvolna na příkrý svah posledního vrchu, jenž nás dělil od cíle naší pouti.

Když jsme dojeli na temeno nevysokého kopce, vynořila se před námi Sahara.

Povoz se zastavil. Všichni cestující vystoupili a mlčky dívali se na velikolepý ten zjev. Měsíc leskl se v úplňku na obloze a rozléval tajemné světlo nad nekonečným krajem. Na nebi nikde ani mračku. Bylo тихо jako v hrobě. Žádný z přítomných ani nedutnul. Jen umdlení koně těžce si oddechovali.

Před námi rozkládala se nehostinná poušť a nekonečná pláň. Všude písek a jenom písek. V silné záři měsíční rozeznávali jsme dalekohledem černé body — byly to oasy.

Když přišly na místo, na němž jsme stáli, pluky francouzského vojska, volali vojáci udiveně: Moře! Moře!

A opravdu! Jako je pusta pláň širého moře, tak pusta je Sahara, a ostrovy oceánu jsou jako oasy na poušti.

Větřík se ani nehýbal. Nikomu nepřipadlo ani na mysl, že občas rádivá tu také divý vítr, hrozí záhubou karavanám a rozvlňuje písek jako vody oceánu.

Sjeli jsme s vrcholu a přibyli jsme o 10. hodině večer do Biskry.

* * *

Hotel zvaný „Sahara“ byl plný. Řeklo se nám, že není pro nás ani místička. „Já se odtud nehnu, dokud mi někam neustelete,“ lálel jeden můj soudruh. Konečně ujednána věc tak, že nám ustelou do vedlejší jídelny. Zítra že se snad několik pokojů uprázdní.

Obrátili tedy stoly nohama vzhůru, položili do vnitř rohožky a nějakou přikrývku, a lůžka byla hotova.

Když jeden z noclehářů natákal na špatný nocleh, a v hloubi jednoho stolu ozývalo se sténání jako ze šuplíka, podotkl jsem: „Račte se upokojiti, pomyslete si, že jsme na poušti. Což kdyby zde ani hotelu nebylo, a vy nucen byl spáti pod palmami, kam by se chodili na vás dívat šakalové a lvi, a vy byste musel přikládati celou noc dříví na ohněček. Tedy jen spěte klidně!“

„Příteli, vy jste mudrci. Vám se to pěkně povídá. Vy jste tenký jako louč, ale já se tady lisuji jako květina v herbáři. Nu, co dělat. Dobrou noc!“

„Dobrou noc, vašnosti!“

Časně z rána nabízeli se nám do služeb arabští průvodci, vozkové i majitelé jízdeckých koňů. Najal jsem jednoho koně na celý den za 7 franků.

„Není-li pak tvůj kůň příliš líný?“ ptal jsem se majitele.

„Buď, pane, bez starosti! Je divoký jako vítr samum a poslušný jako dítě.“

Sotva že jsem vypil trochu kávy, oznamoval mi majitel, že kůň stojí před hostincem osedlán.

Těšil jsem se, jak se budu po poušti na arabském oři probáněti a zdupávati měkkou půdu hebkého písku.

Ale jak jsem se poděsil! Před průjezdem držel koňaf za uzdu mrchu starou, opelichanou, s vyplazeným jazykem a s hlavou až k zemi skloněnou, s nohama schvácenými a zkrácenými jako paragrafy. A to sedlo! Jako kůň, roztrhané. Cucky z něho lezly. Třmeny rezavé, místo řemenů spukřelé provazy.

Byl bych se musel studem začervenati, kdybych se byl na toho ubožáka posadil. Nabízeného koně jsem zamítl a zasedl jsem s ostatními spolucestujícími do najatého povozu.

Oasa biskerská jest kraj velice pěkný a příjemný. Má několik silných pramenů sladké vody. Kolem bují palmový les.

Ve čtvrti, v níž jsou usazeni Evropané, založena jest rozsáblá promenáda a sad s nádhernými rostlinami horkých krajů.

Podél sadu jest řada domů se stinným podloubím a nízkými střechami. Domy jsou vystavěny z cihel na slunci sušených a obileny. V těch místech je též dům pro důstojníky a trochu dále škola a katolický kostelík.

V širokých ulicích saharského toho městečka vane svěží vzduch, a v okolí je samá čerstvá zeleň.

Oasa Biskra stala se francouzským majetkem r. 1844. Silná pevnůstka, kterou Francouzi vystavěli, mohla by poskytnouti útočiště všem tamějším Evropanům, kdyby se Arabové náhle proti nim zbouřili.

Do biskerské školy chodí asi 50 dětí arabských a 12 francouzských.

Mezi 1600 obyvateli žije v Biskře na 400 Evropanů. Z těch je 250 Francouzů. Přistěhovalci tito zabývají se obchodem, prodávajíce tkaniny, bračky, zboží koloniální, vína, likéry. Mnozí hledí si obchodu obilního a sprostředkují vývoz datlí.

Na velikém tržišti bývá dopoledne velmi živo, neboť přichází karavana za karavanou. Jednohrbí soumarí odpočívají tam po namáhavé pouti a přežvokují suchou snídaní.

Kořalečnictví mají v rukou biskerská židé.

* * *

Navštívili jsme též blízkou vesnici černošskou. Dědina ta jest složena z nízkých chatrčí cihlových, ale nebílených. Na rovných ulicích batolí se černošská mládež a rve se divoce, hodíme-li mezi tlupu dětí nějaký peníz.

Ženy černošské chodí bez závojų. Šperky mají dle všeho velmi rády. Viděl jsem na nich celý bazar náušnic, náramků a jiných tretek.

Opodál černošské vesnice má přeskvostnou zahradu s letohrádkem jakýsi pan Landon. V nádherném tom sadě pěstují se skvělé druhy rostlinstva. Úprava zahrady jest skvostná a založená s velikým nákladem. Člověk prochází se tam po pěšinách obtékaných potůčky čerstvé vody jako v kraji vyčarovaném v pohádce.

Millionář Landon založil si v Biskře letohrad z pouhého rozmaru a vyjíždí si občas na svůj africký statek až z Paříže. Cizincům jest jeho zahrada vždycky otevřena. Domácím osadníkům dává pan Landon rozličné rostliny ze svého sadu, aby je dále na svých pozemcích pěstovali a domácímu podnebí přivykali.

Obyvatelé biskerská žijí se hlavně pěstěním a prodejem datlí. V Biskře samé roste přes 70 tisíc datlovníků.

Ale v Biskře samé nejsou datle příliš laciné, ačkoli jsme u pramene. Francouzští obchodníci skupují tam obyčejně již napřed všecku úrodu a prodávají datle v Evropě mnohdy laciněji, nežli je lze dostati v Biskře.

Výcházek po biskerském okolí není mnoho. Můžeš navštívit nejvýše nějakou sousední oasu. Na pokraji saharském nejsou oasy od sebe příliš vzdáleny, někdy jen asi 20 km, t. j. asi 5 hodin cesty.

Výlety takové podnikali jsme vozmo. Tlouci se na velbloudu se mi nechtělo. Jízda na něm jest velmi nepřijemná.

Nejobyčejnějším místem výletním bývají v okolí biskerském sirné lázně. Jsou vzdáleny od Biskry asi 7 km. Silný tamější pramen dává ve vteřině asi 40 litrů léčivé vody teplé 44° C. Nedaleko lázní jsou dvě solná jezírka.

Můj soudruh chtěl mermomocí viděti na pokraji Sahary nějakého lva. Ale toužil po něm marně, neboť šelma ta je tam již dávno vyhlazena. Z večera slyšeli jsme výti jenom šakaly a zdivočilé psy.

Večerem Biskra ožívuje. Domorodci i Evropané tam usedlí vycházejí tou dobou z domů a procházejí se po městě, hlavně však ve dvou nebo třech ulicích, kde jsou soustředěny kavárny.

Podnebí je v Biskře rozkošné z jara. V létě ukazuje ovšem teploměr až 40° C ve stínu, v zimě mezi 10—30°.

Žeč počínají tam již v květnu. Vínó sbírá se dvakráté do roka.

* * *

Z Biskry odjel jsem zase do Alžíru. Toho dne musel jsem si přivstati, protože dostavník odjíždí do El-Kantary ve 2 hodiny ráno.

Noc byla jasná, skoro jako vždycky na Sahare. Hvězdy třpytily se skvělým leskem, a ticho vládlo po celém kraji. Jenom potůčky v rozsáhlém sadě šeptaly si své noční sny.

Zase viděl jsem Saharu při městění záři. Myslím, že naposled v životě“.

Korál červený.

Znáte ozdůbky z červeného korálu?

Která dívka by jich neznala! Vždyť nosívala celou šňůrku „sekaných“ korálků, dokud byla ještě dítětem. Matka vyzdobila jimi ručky své dcerušky a učinila potěšení sobě i svému dítěti za málo peněz.

Dražší jsou korálky broušené do kulata a nosené kolem krku. Za jedinou šňůrku velkých korálků platívá se mnoho zlatých, a šťijové té ozdoby mohou si dopřáti jenom ženy zámožnější.

Šperkem z pravého korálu červeného zdobivali se lidé již za pradávných dob jak v Evropě, tak v Asii. Nosívali je ze dvou příčin: předně z ješitnosti a za druhé z pověry. Tehdy bylo obecné mínění, že kdo nosí při sobě červený korál, bude uchráněn bouře, blesku a jiného nebezpečnství. Připisovala se tedy korálu zázračná moc.

Od těch dob uplynulo mnoho staletí, ale pověra ta přece se ještě udržuje. Na evropském jihu, zvláště v Italii, zavěšují si lidé podnes korálové ručičky, aby prý nepřátelé nemohli jich uhranouti. Není-liž to jednání bláhové?

O korálech šířeny byly rozličné pověry do nedávna i u nás. Říkalo se, že červené korálky prozrazují, jak se dítěti daří. Měly-li barvu bílou, věštily nemoc. Korálky krásně červené byly známkou nejlepšího zdraví.

Veliké vážnosti těšil se červený korál v daleké Asii, v Persii, Číně a Japonsku, a vyvažoval se zlatem. Nevědělť se ani, co vlastně červený korál jest.

Za starých časů mysli se, že jsou korále zkamenělé mořské rostliny. Mínění to mělo se za svatou pravdu až do nedávna.

Přede dvěma sty lety tvrdil jistý slavný přírodopysce v Paříži, že našel dokonce i květ tajepných rostlin korálových, a o korálech nevědělo se zase o nic více a o nic méně.

Asi též dohy vytasil se jistý učený Francouz s jiným náhledem a pronesl jej v jednom shromáždění francouzské akademie. Tvrdil, že domnělý květ korálových rostlin jest živočich a předložil toho doklady.

Ale nad takovým výrokem zarazili se všichni učené akademikové. Sám proslulý přírodopysce, i vám dobře známý fysik Réaumur, byl tvrzením takovým všecek překvapen. Nemile se ho dotklo, že něco tak nesmyslného může jeho soudruh předkládati učenému shoru pařížskému. Ale poněvadž nechtěl Réaumur svému soudruhu na dobrém jméně ublížiti, zamlčel ze samé šetrnosti jméno důmyslného muže, jenž poprvé tvrdil, že jest korál červený původu živočišného.

Za našich dnů vi o tom již každý školák, jenž nahlíží pilně do učebnice přírodopisných.

Živočichové, kteří korálovou hmotu ze sebe vyměšují, jsou nepatrní tvorové, podobní drobným kvítkům. Tělíčko každého jednotlivce skládá se z několika chapadel, paprskovitě rozložených. A poněvadž bývá takových chapadel podobných nožičkám u některých druhů mnoho, dostalo se korálovým těm živočichům vědeckého názvu polypí.

Slovo to jest odvozeno z řeckého jména poly, t. j. mnoho, a ze slova pes, t. j. noha. Doslovně znamená tedy polyp tolik, jako mnohonožec.

Někteří polypové vylučují ze svého těla výměšky vápnité, jiní rohovitě. Barva korálové hmoty bývá bílá, červená, černá a j.

Mnozí z polypů budují si společně stavby, jež jsou podobny stromkům, vějířům, trubkám, houbám nebo deskám. Na miliony zvířátek spojujce se v jednotnou osadu a staví na dně mořském podivuhodná díla, známá jakožto korálové trsy, korálové útesy a korálové ostrovy čili atoly.

Mnoho korálových útesů a ostrovů zjistili přírodopysci zvláště v oceáně Indickém a Tichém.

Byli časové, kdy i naše vlast byla místy zalita mořem, na jehož dně budovali polypí korálové útesy. Dnes ovšem spatřují se v těch místech toliko vápencové skály a místo živých polypů toliko zkamenělé výměšky jejich.

Ještě před málo lety chodívali jsme se dívat na korálový útes ke Hlubčepům u Prahy. Korálová ta skála zmizela již skoro na dobro. Skalníci založili v ní lomy a vypálili dobytý kámen ve výborné vápno. Jen občas se podaří, že tam lze získati ještě nějaký kus deskovitého korálu, jehož povrch připomíná pozorovateli voštiny včelího díla.

Polypové staví korálové stavby toliko pod vodou. Nad hladinou vodní korálová zvířátka záhy umírají, těla jejich podléhají hnilobě a rozkladu, a ze zvětřalých korálů vzniká na vzduchu výživná půda pro rostlinstvo.

Hmota korálových útesů bývá mnohdy tak pevná, že jí lze užíti jako stavebního kamene. Na svých cestách po ostrovních městech Indického oceánu vidal jsem zhusta dlažbu a nábřežní terasy vystavené ze samých korálů.

Pravý korál červený vyskytuje se na zeměkouli jenom na málo místech. Až posud jsou nejvíce známy podmořské krajiny blízko břehů severoafrických, zvláště při Alžíru a Tunisu. Loviště tato jsou nejvýnosnější.

Kromě toho vylovují se červené korále ze dna mořského v okolí ostrovů Balearských, u Sardinie, Korsiky, Sicilie a kolem souostroví řeckého a dalmatského.

Také záliv Neapolský může se jimi pochlubit. Z něho pocházejí obyčejně ony oživené trsy, jež se pak chovají tu onde v akváriích. Ovšem že v takových nádržkách netěší se polypové dlouhému životu a brzy hynou.

Ze zeměpisného rozšíření červeného korálu jde na jevo, že se jeho polypové obmezují skoro výhradně na moře Středozemní.

Trsy tohoto druhu byly také zjištěny při západním pobřeží afrického, asi v těch místech, kde se rozkládají ostrovy Kapverdské.

Lovem pravého korálu červeného zaměstnávají se u pevniny italské lovci vlasti, na březích alžírských a podél Tunisu lovci francouzští.

Společnost těchto korálolovců nezáleží právě vždycky z lidí nejlepších, ale za to mnohdy z nejvybranějších, neboť málo který najde se mezi nimi, jenž by nebyl pykal za svá těžká provinění v některém žaláři jako trestanec.

Lov pravých korálů třeba provozovati rozumně, nemá-li podmořská osada polypů vzíti za své. Z té příčiny lovívá se v témže místě obyčejně teprve po několika letech, když korálových staveb zase přibude.

Korálolovci nabyli provozováním své živnosti zajímavých zkušeností. Shledali, že nejvýdatnější lov bývá ve hlubinách 80 až 200 m. Na mělčinách a ve velkých hloubkách polypové tito budují svá díla neradi.

Dále bylo pozorováno, že pěkně vyrostlé stromčky korálové vyskytují se hlavně na spodní straně skal, jež se k mořskému dnu sklánějí. Dobývání korálů ze spodiny přečnávajícího úskalí bývá velmi namáhavé, nesnadné a nejisté.

Nástroje, jichž korálolovci užívají, jsou posud takové jako bývaly za dob dřívějších. Podoba jejich se nezměnila.

Lovecký přístroj korálolovců záleží v dlouhém laně, navinutém na pevném jeřábu. Otáčením válce může se lano do moře spouštět a z něho vytahovati.

Na konci lana spouštěného do moře upevněno jest několik železných a skřížených tyčí, nesoucích na svých koncích sítě.

Ponoří-li se tento přístroj do hlubin, osazených korálovými stromky, zachycují se větve jejich do sítě a ulamují se, jakmile se přivede lano do vleku.

Mnohdy se utrhnou také celé stromky i se skaliskem, k němuž byly přirostly. Ulovená kořist zatěžuje sítě tak, že to lovci nahoře snadno pozorují.

Potom je čas navinovat lano na jeřáb a vytáhnouti poklady moře na denní světlo. Vylovené korále ukládají se do člunu, a přístroj spouští se do moře na novo. Tak to jde ve dne v noci.

Lov korálů počíná obyčejně koncem února a trvá až do října. Tou dobou vrací se korálolovci domů a odvádějí kořist pánům, jimž slouží.

Podnikatelé prohlížejí ulovené zboží, oceňují jeho jakost a vyrovnávají účty s najatým lidem. Možná, že cena vyloveného zboží bude menší nežli lovci očekávali a že místo doplatku budou mít ještě dluh, protože všickni lovci

dostali již předem odměnu jakožto zálohu. V takovém případě splácou ovšem nad výdělkem.

Na lov korálů červených vydává se ročně několik set lodí. Na každé z nich bývá velitel, dva lodníci, šest lovců a jeden hoch, průměrně asi 10 osob. Jediná loď vylovuje za sezonu asi metrický cent korálů.

Vydatí-li se lov, vydělá velitel takového člunu měsíčně asi 100 korun dle našich peněz, lodníci a lovcí asi polovičku. Jak vidíte, je to skrovná odměna za práci tak namáhavou.

Odvážliví korálolovci vrhají se mnohdy i přímo na dno mořské a odlamují stromky rukama; ale práce taková jest životu jejich velmi nebezpečná, protože se stávají zhusta obětí žraloků. Od té doby, co jest Středozemní moře spojeno pomocí průplavu Suezského s mořem Rudým, nebývá tam žralok lidožravý žádnou vzácností.

Vylovené korále třídí se podle tloušťky, barvy a neporušenosti. Kilogram dobrého zboží surového stojí 40—400 korun, nejlepší jakost až 2500 korun.

Střediskem korálového průmyslu jest Neapol, potom Livorno a Janov. Hotový zboží vyniká zvláště Paříž.

První práce, jež se při zpracování vylovených korálů podniká, záleží v odstraňování měkké kůry a živočichů. Zbývající kostra očišťuje se pak pilníkem.

Korálová hmota takto připravená se řeže, seká, brousí, vrtá a leští, aby nabyla žádoucí podoby šperkové. Ze silnějších kusů vyřezávají řezbáři skvostné výtvary umělecké.

Něco o Maroku.

Málo je cestovatelů, kteří viděli říši Marockou.

Před několika lety byl vyslán do té říše královský posel z Itálie. Přinášel panovníku marockému důležitá poselství od svého vladaře, krále italského. Chcete-li zvědětí jméno onoho vyslance, povím vám je.

Jmenuje se Edmondo de Amicis (čti: Amičis).

Myslím, že to jméno znáte. Či jste nečetli znamenitý spis „Srdce“, který de Amicis tak krásně pro vás napsal, dovoliv vydati jej také po česku?

Mnoho příprav bylo třeba na cestu, nežli ji Amicis mohl nastoupiti. Do jiných zemí cestuje se snáze nežli do Maroka.

A co je toho příčina?

Maročané vidají Evropany ve své vlasti neradi a nedůvěřují jim.

Je velmi podivno, že Maročané, bydlíce naproti vzdělaným Evropanům, nechovají se jako lidé vzdělání, nýbrž jako divoši. S člověkem zachází se v Maroku jako se zvířetem. V Maroku usmrcují lidi pro nic za nic.

Maročané nenávidějí zvláště křesťany, kteří u nich nejsou ani životem jisti. Proto Evropané neradi navštěvují Maroko a obávají se vkročení hlouběji do země.

Slovo Maroko pochází z arabského jména *Maghrib* t. j. na česko západní země.

A kde leží Maroko?

Málem byl bych zapomněl říci, kde ta země leží. Vezměte do ruky mapu Evropy a podívejte se na její jižní místo země španělské. Snad víte, že

nazývá se Džibraltar. Tak slove skalnaté pohoří, jehož vápencové skály přikře vyčnívají nad moře. Tam jest městečko téhož jména.

Slovo Džibraltar pochází z arabského džebel al Tarik, to jest hora Tarikova. Byla tak pojmenována ke cti arabského vojevůdce téhož jména.

Angličané přišli Gibraltar. V našich knihách mělo by se psátí vždy Džibraltar.

Se skal džibraltarských jest rozhled daleký po moři a po pevnině.

Na skalním výběžku nedaleko města Džibraltaru jest postavena štihlá, ale vysoká budova, ve které svítívá za noci nebo za mlhavého dne přejasně světlo. Plavci vidají to světlo již z veliké dálky velmi dobře. Plavci musí se mítí u džibraltarských skal na pozoru, aby loď nepřišla k úrazu. Takové strážné budovy nazývají se světlárny neboli podle ruského majáků.

Světlárny stavili si již národové v dávných dobách. Za těch starých časů býval nejslavnější maják u Aleksandrie v Africe, a to na ostrově, jenž nazýval se Farus (Pharus). Maják ten byl vysoký jako ohromná věž a celý z bílého mramoru. Nejvýše plápolal oheň, jež bylo za noci viděti na mnoho hodin cesty. Za dne bělal se zase jasný mramor majáku.

Od té doby uplynulo již asi dva tisíce a jedno sto let, ale jméno toho majáku posud se zachovalo v řeči francouzské, vlašské a španělské. Znamenat slovo *phare* nebo *faro* na česko světlárnu neboli maják.

Maják farský pokládal se tehdy za sedmý div světa a stál až do r. 1370. Takovým byl též proslulý kolos na ostrově Rhodu u Malé Asie. Představoval obrovskou postavu lidskou, rozkročenou nad průplavem a držící v pravé ruce pánev na oheň.

Tehdy svítivalo se na majácích dřívím, smolou a sirou, ale nyní zářívá v nich světlo petrolejové, plynové nebo dokonce světlo elektrické.

Kdosi plul v noci z Džibraltaru po moři. Loď, kterou plul, byla vzdálena od majáku již šest hodin cesty, ale náš cestovatel viděl kmitati se v těch místech jasnou hvězdu. Ale nebyla to hvězda nebeská, nýbrž světlo džibraltarského majáku.

Na majáku bdí strážce. Bdí, aby světlo dobře svítilo. Běda korábům, kdyby neviděly za tmavé noci a za hroznou bouří světla majákového! Domyslte si, co by se stalo.

Cestující, kteří přišli až na Džibraltar, neopomínají podívatí se odtamtud na jih.

A víte, co uvidí za jasného dne?

Spatří břehy africké. Kdo pak vyhlíží sklem ze španělského přístavu Tarify, která jest nejižnější osadou evropské pevniny, ten rozezná v dáli marocké město Tandžer (Tanger).

Průliv mezi Španělskem a Marokem je místy široký asi šest hodin cesty.

V přístavním městě Tandžeru usadilo se několik Evropanů. Není jich mnoho. Jsou mezi nimi úřední zástupcové cizích vládařů. Je tam na příklad zástupce Španělska, Anglicka, Francie, Německa a jiných zemí. Žádá-li cizí vládař něčeho na panovníku marockém, užívá za prostředníka zástupce, který je usazen v Tandžeru. Takoví zástupcové vlád slují konsulové, jindy vyslanci nebo vele vyslanci.

Evropané tandžerští navštěvují se vzájemně, aby se jim v té podivné říši nestýskalo. Majíť Maročané zvyky a obyčeje zcela jiné nežli obyvatelé evropští.

Když Amicis přistál ke břehům Marockým, přišlo mu vstříc mnoho vojska. Panovník neboli sultán marocký poslal je naproti, aby vojenští hodnostáři mohli uvítati vzácného vyslance vlášského na marocké půdě a aby doprovodili ho bezpečně do města Fezu, kde marocký sultán sídlí.

Sultán vyslal s vojskem nejlepšího svého generála a přísně mu nařídil: „Ručíš mi svým životem, že vyslanec italský dostane se do mého císařského sídla bez pohromy.“

Panovník marocký jest ctěn ne jako vladař, ale spíše jako Alláh, to jest jako bůh muhamedánských věřících.

Generál ubíral se s vojskem a se vším dvořanstvem ke břehům do Tandžeru. Byla to dlouhá, nepohodlná cesta k moři, ale ještě nepohodlnější byla potom cesta pro vlášského vyslance z Tandžeru do Fezu.

Zástup ozbrojených vojnů uvítal přátelsky a oddaně vzácného cizince a volal: Alláh-ja-únek, to jest po česku: Bůh ti pomoz!

Vyslanec Amicis vsedl potom na bujného koně arabského, bohatě vyzdobeného, a všecken zástup dal se na pochod ke královské residenci. Někteří jezdci seděli na mezcích, jiní na koních. Na počest střílelo se z dlouhých pušek, a provozovaly se divoké tance a kousky.

Velbloudi nesli těžká zavazadla. Také na velbloudech seděli jezdci, jeden nebo dva. Uháněli, až se kotouče prachu zvedaly.

Marocký generál neuměl italsky. Aby se mohl srozuměti s vyslancem, měl tlumočníka, který uměl arabsky i vlasky. Maročané mluví totiž jazykem arabským.

Komonstvo poslouchalo svého vůdce na slovo. Vážili si svého generála velice. A víte, proč měli k němu takovou úctu? Inu, protože uměl dobře čísti a psáti.

Což v Maroku neumějí čísti a psáti?

V Maroku je málo lidí, kteří se umění tomu naučili. Ale kdo se tomu naučil, ten je u Maročanů ctěn a vážen. Takový oslovuje se potom si, to jest pane.

Kdo však neumí čísti a psáti, tomu říká Maročan pouze já rádžil, to jest: ó muži, já marra, t. j. ó ženo, já uld, t. j. ó synu!

Marocká škola.

V Maroku nejsou školy takové jako u nás. Marocké školy vypadají zcela jinak. Však hned se to dovíte.

Vesnice marocké jsou prapodivné. Místo kamenných domů vidíme tam mnoho stanů. Podobají se našim perníkářským boudám. V nich bydlí marocká rodina po celý rok. Stan je složen z tyček, pokrytých tmavými plachtami.

Látky plachtové tkají si Maročané z velbloudí srsti nebo z vláken palmového listí.

Marocká vesnice složená ze stanů nazývá se duar.

Nade všechny ostatní stany vyniká však zvláště jeden největší. V tom staně vládne marocký pan učitel.

Ve školním staně scházejí se děti a učí se tam den co den, rok co rok týmž věcem.

Ještě nežli vejдемe do školy, slyšíme z daleka hulákání. Vite, co ten hluk znamená? Školáci modlí se tak hlasitě korán.

Korán sluje arabská bible, kterou sepsal veliký prorok Muhamed.

Korán je složen ze 114 kapitol, z nichž každá jmenuje se sura. První jest kratší, druhá nejdelší.

Modlí-li se Maročan nebo jiný vyznavač víry Muhamedovy korán, začíná modlitbou nejkratší a končí modlitbou nejdelší.

Chce-li pan učitel, aby jeho žáckové naučili se brzy koránu, předřikává jim slova z něho tak dlouho, až se mu žáci naučí. Všichni žáci opakuji předřikávaná slova najednou, a proto ten hluk ve škole.

Pan učitel sedí ve staně na bobku nebo má nohy podložené křížem na plachtěce nebo rohožce. Kolem něho sedí boši rovněž tak. Dívce v marocké škole nevidíte

A kam chodí dívky do školy?

Marocké dívky nechodí nikam do školy. Sotva marocká dívka trochu doroste, pomáhá matce v práci.

Ostatně také žáci naučí se málo čemu. Málo který žák umí dobře čísti, protože se učením dlouho netrápí a chodí raději s otcem na pole.

Někteří školáci naučí se ve škole také psátí. Při tom drží tabulku v levé ruce třebas na koleně a čmárají po ní arabská písmena a slova.

Stolice a lavce v marocké škole nejsou.

Píší-li žáci, namáčeji péro

Péro?

Ne, to není péro jako naše.

Maročané a jiní Arabové píší rákosovou trubičkou, již přitíznou jako přezávají se péra brková. To písátko namáčeji do hustého inkoustu. Píšíce kladou papír do levé ruky, jež jest jejich podložkou.

To se jim asi špatně píše, pomyslí si každý z vás.

Z toho vidíte, jak naše školy vynikají nad školy marocké pěkným a pohodlným zařízením, jen aby česká mládež dobře prospívala a naučila se mnohým věcem, kterých bude v životě potřebovati.

Mezi vyučováním zaběhne leckdy do školy marocké drůbež, pes nebo kočka, ale maročetí školáci uvykli již tomu tak, že si těch nezvaných hostů ani nevšimají.

Nedávají-li žáci pozor, napomíná je pan učitel. Nezbedný školák dostává za své nepěkné kousky výprask palmovým prutem.

Po škole ubírají se žáci domů, každý do svého stanu. Kamarád s kamarádem zastavuje se tu onde, jako to děláte vy. Marocké děti mají si též mezi sebou co povídati.

Ale má-li marocký hošík říci svému soudruhu něco důležitého a dlouhého, tu si k takovému vyprávění oba sednou na bobek. Naučili se tomu způsobu od lidí starších.

Je-li hochu asi dvanáct nebo patnáct let, vstupuje do vojska. Ale je to podívaná na takové vojáky! Každý je jinak oblečen. Jistý anglický cestovatel nemohl se zdržeti smíchu, když porvé spatřil marocké vojsko.

Ještě o Maroku.

Marocká dědina mívá deset až dvacet stanů. V každém staně bydlí jedna rodina. Všecky rodiny jedné vsi bývají mezi sebou skoro vždycky zpřiznány.

Vyslanec Amicis vstoupil za svého pobytu v Maroku do takového stanu.

A co tam viděl?

Viděl stan, dlouhý asi deset kroků. Stan byl rozdělen rákosovou stěnou ve dvě části. V jedné polovici bylo místo pro otce a matku, ve druhé spávaly děti a ostatní členové rodiny.

Po straně stanu stála truhla strakatě pomalovaná. Nad ní viselo zrcátko; ale domácí výrobek to nebyl. Takové zboží posílá se do Maroka z Evropy.

Za truhlou viděl Amicis dva veliké okrouhlé kameny. Těmi mele si Maročan mouku.

Maročané nemají velikých mlýnů. Potřebují-li mouky, aby z ní napekli placek, nemohou jít pro ni do krámu, protože tam moučné sklady nejsou. V marocké zemi mele si mouku každý sám, a to následujícím způsobem: Na spodní kámen nasype se trochu obilí, snad trochu žita, a rozetírá se svrchním kamenem tak dlouho, až jest obilí na dobro rozmělněno. A mouka je hotová. Je ovšem hrubá a černá.

A co ještě viděl Amicis v marockém staně?

Spatřil tam starožitný stav tkalcovský, na kterém Maročané tkají látky z vlny velbloudí.

Velbloud má dobrou vlnu na těle. Ob čas velbloud líná, to jest, srst mu počne vypadávati, až ostane skoro celý holý. Teprve později naroste mu srst nová.

Maročané seškrabují v tu dobu vlnu s velblouda a uschovávají ji. Tkají z ní teplé látky, předou z ní nitě a pletou z ní pevné provazy.

Kromě několika houní, rohožek a hrnců leželo ve staně na zemi sedlo na koně a na velblouda, mezi nimi v koutě seděla kvočna, jež právě vyseděla kuřátka. Maročané rádi chovají drůbež. Z vajec strojí si rozličná jídla.

Amicis navštívil ještě jeden stan. Rodina byla právě u jídla. U veliké misy seděla žena s dětmi. Všichni vytahovali jídla z misy rukama.

Maročané nenaučili se podnes jísti nožem a vidličkou. Z hrnců vytahují maso tak, jak to činivali dávní Israelité na poušti. Chléb v Maroku se nekrájí, nýbrž láme.

Mužové s ženami nejídají. Mají oběd pro sebe. Nežli počnou jísti, volají: Bism Alláh, t. j. ve jménu božím.

Jídlo zapijejí chudí vodou, bohatí čajem.

Z ovoce jídá Maročan nejraději datle. Kolem marockých dědin pěstuje se mnoho datlovníků. Datle jídají se tam čerstvé nebo sušené. Tvrdé pecky z datlí dostává velbloud a rozkusuje je silnými zuby tak, až to chrupá a chrastí.

Marocká hospoda.

V Maroku bývá z osady do osady velmi daleko, a pocestný neměl by kde noclehovati ani si odpočinouti po namáhavé cestě, kdyby Maročané na to nepamatovali.

Přijde-li cestující do našich vesnic nebo do měst, dostane nocleh a celé zaopatření v hospodě. Ale v dědinách marockých hospody nejsou.

Kam tedy půjde pocestný?

Obyvatelé maročetí nedají zahynouti poutníku, ale přijmou ho srdečně a pohostí ho, jak náleží.

Každá obec stará se o pocestné. Nechť přijdou pocestní kdykoli, vždycky bývá pro ně připraven zvláštní stan. V něm mohou cestující pobýti tak dlouho, jak se jim líbí.

Přijde-li do marocké vsi cizinec, roznese se o tom zpráva po všech stanech. Osadníci přicházejí vítat cizince, který přiválal s několika soudruhy na velbloudech a na koních, a skládá zavazadla před stanem mu vykázaným. Chce, aby si také velbloudi trochu po trampotné cestě odpočinuli.

Někteří osadníci přinášejí pocestným chléb, jiní trochu vína, které Maročané pěstují. Jiní osadníci starají se, aby se dostalo občerstvení též velbloudům a koním. Proto je napájejí vodou z některého pramene.

Každý z domácích vyptává se cizince, odkud přichází, kam se ubírá, a co je nového v jeho kraji. Dává mu otázky všelikého druhu, jen aby se dověděl něčeho o světě. Maročané nemají tištěných novin, a proto jsou tak zvědaví.

Kdysi přišel takový cizinec do marocké vsi a odnášel své věci jednu po druhé do hostinského stanu. Za chvíli se vrátil, aby odnesl ještě houni pěkně vyšívanou. Ale po houni nebylo ani památky.

I tázal se domácího Maročana, zdali neví, kam se houně poděla.

„Baid-alia, chabar-and Alláh,“ to jest doslovně: „Ne u mne, ale u Boha je toho povědomost.“

Ale cizinec dobře věděl, že otázaný ví, kdo odnesl houni, ba že i zloděje na vlastní oči viděl.

Maročané lhou, a kdo lže, ten krade, praví staré přísloví.

Lháti není Arabům bříchem. Sotva se najde mezi nimi člověk, který by si byl již často nezalhal. Ale co horšího jest, že cestovatelé nejsou v Maroku jisti ani svým životem. Loupeže a vraždy vyskytují se ve všech končinách marocké říše.

Marocké hlavní město.

Hlavní město marocké říše není Tandžer, nýbrž Fez. Ve Fezu sídlí marocký sultán.

Ale konsulové a vyslanci cizích zemí nesmějí tam bydleti. Ti mají své sídlo v Tandžeru naproti břehům evropským.

Když vyslanec Amicis přijížděl do Fezu, aby tam měl slyšení u marockého sultána, rostl jeho průvod víc a více. K průvodu přidalo se zvláště bojně marockých kluků, oděných v bílé plachetky a pláštiky.

A což teprve v samém Fezu! Kde jaký obyvatel, ženy a děti, všechno hraulo se na ulici. Každý chtěl vidět slavný průvod italského posla. Ve Fezu bývá to řídká událost. Děti křičely, ženy odvracely své tváře od Evropanů, někteří obyvatelé hrozili průvodu zatatými pěstmi a nadávali cizincům hlasitě. Byla to mela!

Italský vyslanec sotva se mohl s průvodem prodrati ulicemi císařské residence. Každou chvíli musil se průvod zastaviti, protože nemohl dále.

A víte proč?

Naproti průvodu jel jezdec na velbloudu a za ním jiný na koni a na oslu. Ulice byla příliš těsná, že těžko bylo se vyhýbat.

V městě vonělo všechno samým kořením, kadidlem a jiným zbožím vonavým, které bylo vyloženo v krámech na prodej. I jiného zboží bylo vyloženo hojnost na odív a na prodej: střevice, koberce, pštroší péra, drahocenné opasky, zbraně, sukna, šperky zlaté a stříbrné, fezy.

Domnívám se, že znáte ty červené vlněné čepičky s dlouhými modrými třapci. Těž u nás říkáme jim fezy. Mají jméno po hlavním městě říše marocké.

Ale fezy nezhotovují se jenom ve Fezu, nýbrž také jinde. Za nejlepší pokládají se fezy tuniské, po nich pražské.

Zhusta též dělají se fezy v městech italských a francouzských.

I z českých Strakonice mnoho se jich vyváží do muhamedánských krajů.

Fez nosívá v těch krajích pán nepán místo klobouku. Paní nosivají tam rády fezy bílé a zlatem nebo stříbrem vyšívané nebo též perličkami a lesklými cetkami posázené.

Domy fezské jsou nízké, bílé. Okénka jejich podobají se děrám. Nad některé domy vyčnívá štíhlá věž marockého kostelíka neboli mešity, a ze zahrad vypínají se vysoké palmy datlové.

Na prostranných ulicích bylo vidět ozdobné kašny. Ale nejhezčí budovou jest palác sultánův a hlavní chrám se třemi sty mramorovými sloupy.

Po ulicích fezských viděl Amicis potloukati se mnoho neduživých lidí. Někteří byli skoro celí nazí, plní vyrážky a strupů na těle.

Když se právě ocitl uprostřed města, strhl se veliký povyk. Se všech stran rozléhalo se: „Ruku, ruku, ruku mu utít!“

Amicis díval se v tu stranu, odkud hluk pocházel.

A co viděl?

Viděl čtyry marocké vojáky, kteří vlekli v poutech nějakého nešťastníka. Ten byl všecek rozedraný a silně krvácel. Byl postižen při krádeži. Zajisté, že přijde za ten skutek o ruku.

Fez je město veliké. Žije v něm asi sto tisíc obyvatelů. Středem města teče řeka, které říkájí Perlová. V koutech povaluje se mnoho zdechlin a věcí hnijtých. Cizinec rád opouští taková místa, plná pachu a nečistoty.

Fez proslul u cizích muhamedánů svou vysokou školou, do níž utíkají se na studie nejenom Maročané, ale také muhamedáni z Alžíru a Tunisu.

Ob čas sídlivá sultán marocký v druhém hlavním městě, a tím jest Mekinez. Amicis pravil o něm, že jest úhlednější nežli Fez; má mnoho sadů a zahrád olivových.

Panovník marocký bydlívá v Mekinezu jenom za léta. Tou dobou mívá Mekinez více než padesát tisíc obyvatelů.

Třetím městem v marocké říši jest Maroko. V něm žije asi třetina lidí jako v Praze. Kupci cizí nesmějí se tam usazovati.

Když tam byl Amicis návštěvou, viděl běhati mnoho opiček na střechách. V Maroku jsou opičky domovem. Ale maroští obyvatelé nemají z nich mnoho

radosti, protože kradou a odnesou vše, co se jim hodí k snědku nebo k zábavě. Kradou jako Maročané.

Říše marocká je země veliká. Jest o něco větší nežli mocnářství rakouské, ale obyvatelstva má jen o málo více nežli naše česká vlast.

Jak se žije v Tunisu.

Jiné kraje, jiné obyčejy — praví přísloví. Cizí národové žijí jinak, nežli my ve své domovině.

Dovedu tě, čtenáři, do země hodně vzdálené. Cestovali bychom tam z Čech zajisté asi dva dny po železné dráze a asi čtyři dny v korábě po moři. Koráby mořské jsou veliké lodi, hnané buď větrem, jenž optrá se o široké plachty, anebo silou parní. Parolodi bývají u svého cíle mnohem dříve nežli lodi plachetní.

Moře, po němž chceme se dostat do Tunisu, jmenuje se moře Středozemní. Rozlévá se mezi jižní Evropou a severní Afrikou.

Naším cílem bude město Tunis. Tak nazývá se i země, ve které město Tunis leží.

Kdo se z Čech ubírá do Tunisu, vydává se napřed do města Janova, krásného přístavního města italského neboli vlaského. Mnohý z vás si vzpomene, že v tom městě spatřil světlo světa Krištof Kolumbus, objevitel Ameriky.

Do Tunisu plují koráby z Janova jednou za týden.

Za dne viděli byste na pobřeží tuniském na tisíce dlouhonohých ptáků s růžovým peřím, kteří smáčejíce svůj dlouhý krk ve vodě, loví drobná zvířata mořská. Jsou to plameňáci.

Z daleka běhají se tuniské budovy a štíhlé minarety muhamedánských mešit.

V mořské hladině zrcadlí se pěkné záměčky, letohrádky, datlové palmy, olivové sady a zahrady s překrásnými stromy pomorančovními.

U přístavu prochází se mnoho velbloudů. Jedni zboží přinášejí, druhí odnášejí vaky a bedny z korábů.

Jezdci přijíždějí na velbloudech nebo na koních a jsou oděni v bílé pláště. Na hlavě nosí turban. Vyzbrojeni jsou dlouhou puškou. Nepochybně co nejdříve opustí přístav a nastoupí cestu s velbloudy, kteří ponosou náklad.

Všickni jezdcí jsou zajisté Arabové. Kromě Arabů žijí v Tunisu také Francouzi, Vlaši, Židé a černoši.

Země Tunis jest asi dvakrát tak velká jako Čechy, ale obyvatelstva má méně o dobrou polovici nežli naše vlast.

Hlavní město Tunis jest město veliké. Žije v něm skoro tolik lidí jako v naší Praze.

Evropané, kteří se v Tunisu usadili, vedou život skoro jako my. Ale Arabové tamější jsou živi po dávném způsobu svých předků. Muhamedánské náboženství zapovídá Arabům zaváděti cizí obyčejy.

Zámožné paní tuniských Arabů vycházejí ztřídka na ulici. Bez závoje nevycházejí nikdy. Městem ubírají se velmi rychle a s nikým se nezastavují. Kdo by k takové paní se přiblížil, aby ji oslovil, ten by se dopustil skutku nedovoleného. Vznešené paní jezdívají na procházky, ale vůz, ve kterém jedou, bývá zavřený a má místo oken záclony.

Chudé ženy tuniské vídati lze častěji na ulici. Ony musí opatřovati si věci potřebné pro domácnost. Ale žádná z nich nechodí bez závoje, byť byla sebe chudší.

V domě zámožnějšího Araba tuniského je zvláštní oddělení, kde přebývají ženy a děti pobromadě. Přijde-li některý muž na návštěvu, jistě neuvidí žen a dětí u svého přítele. Ba není ani slušno ptáti se domácího pána: „Co dělá vaše paní?“ Domácí pán pomyslí by si o takovém zvědavci, že je nepůsobný člověk.

V tuniském bazaru.

Tuniský Arab scházívá se se svými známými nejraději v bazaru.

Bazar znamená po česku tržiště nebo krámy.

Tuniský bazar jest uprostřed města mezi úzkými a klikatými uličkami. Uličky nemají nápisů, a domy nemají žádných čísel.

Blízko bazaru jsou místa nejšpinavější.

Cheč-li poznati tuniské kupce v bazaru, vstup k nim do jejich krámu. Pán jeho rád tě v něm uvítá. Snad nabídne ti též koflík černé kávy, s níž zasedneš někde na rozprostřený koberec.

Mezi tím vykládá se ti zboží na podívanou. Líbí-li se ti něco, začneš s kupcem smlouvat. Neumíš-li smlouvat, jistě budeš ošizen. Koupíš zboží dvakrát tak drahé, nežli ten, jenž smlouvatí umí. Nekoupíš-li nic, je také dobře, a zajdeš do krámu jiného. Tam tě kupec opět kávou pobostí, aniž za ni čeho žádá.

V bazaru tuniském jsou také malé kavárny a hostince pro kupce, kteří přijíždějí na trh na velbloudech ze všech konců tuniské země. Na cestu vydávají se společně. Hostinský nepřipravuje jídla pro hosty ve zvláštní kuchyni, nýbrž na ulici pod širým nebem nebo na krytém chodbě. Snad vaří právě datlovou polévku, nebo smaží v oleji maso a peče medové koláče.

Hostinský zastává zároveň službu kuchaře. Sedí pěkně při obniti a odhánění palmovým listem mouchy. Much tam lítá kolem jídel na tisíce. Mnoho se jich utápí v pokrmech. Ale hosté si z toho nic nedělají. Jen když se mohou lacině najísti.

A věru, v takové kuchyni je všechno laciné. Člověk se tam může najísti do syta asi za deset krejcarů. Ovšem musí jísti všechno stoje nebo sedě na bobečku, protože tam nejsou ani stoly ani stolice.

Vina Arabové nepijí, piva neznají. Žízeň hasí vodou, kterou nabízejí roznašeči za laciný peníz na prodej. Ale pochybují, že by vám ta voda chutnala. Není studená, ale spíše vlažná.

Po obědě jde host do některé kavárny. Kavárník roznáší kávu v malých koflíčkách. Pro každého hosta vaří kávu čerstvou.

Při kávě se kouří a hovoří.

Krámy v bazaru zavírají se hned, jakmile slunce zapadá. Z rána se zase otvírají. Jenom v pátek ostávají zavřeny po celý den. Pátek jest sváteční den všech muhamedánů. Ten světí se jako u nás neděle.

V tuniském bazaru lze koupiti zvláště pěkné fezy. Kdo v těch krajinách cestuje, rád kupuje si nějaký fez na památku, a prodáváč se raduje, že zase

něco vydělal, a velebí za to svého boha. Věříť pevně, že kupce posílá mu sám Alláh.

Prodavači mají své dozorce, kteří pečují o pořádek a bdí nad spravedlností. Tak na příklad pekari volí si svého dozorce, který má právo udíleti tresty za přestupky pekařů. On zkouší, mají-li chleby spravedlivou váhu, a není-li v nich škodlivá přísada. Denně lze viděti dozorce toho na koni v uličkách.

K ruce mívá dozorce dva strážníky: jeden nosí váhy, druhý nosí provaz a hůl. U každého pekaře se pečivo zkouší a váží.

Běda pekaři, prodává-li zboží nespravedlivě! Strážníci hned se chápou podvodného pekaře na ulici, povalí ho na zemi a bez milosti dají mu do šlapadel padesát až sto ran.

Sahara.

Podíváte-li se na mapu Afriky, uvidíte na jejím severu tečkovanou čáru, kteráž jest částí kruhu rovnoběžného s rovníkem. Tato rovnoběžka slove o b r a t n í k r a k a. Po obou stranách toho obratníku rozkládá se široké území. Délka jeho jest ohromná. Vždyť dotýká se na jednom konci oceánu Atlantického a na druhém moře Červeného.

Ohromné toto území označuje se na některých mapách nesčíslným počtem drobných puntíků. Zeměpisci chtějí tak označiti písčitou pouštinu, jejíž jméno S a h a r a.

Slovo Sahara nebo Sahra jest arabské a znamená na česko poušť neboli pouštinu.

Sahara africká jest největší poušť na světě. Pochybuji velice, že si můžete v duchu představití, jak je Sahara veliká, řeknu-li, že zaujímá plochu přes 6 milionů čtverečních kilometrů.

Kdo procestoval říši rakouskouherskou, ten učiní si o rozloze Sahary snadno představu, uslyší-li, že jest asi desetkrátě větší nežli celé naše mocnářství nebo že zaujímá asi takovou plochu, jako dvě třetiny celé Evropy.

Myslím, že každý z vás slyšel již jméno Sahara. Každý nepochybně viděl před sebou v duchu nekonečnou písčinu bez vody, bez deště, bez řek a beze všeho rostlinstva, kde lidé vedrem hynou a umírají.

Skutečně je v tom mnoho pravdivého; neboť na mnohých místech Sahary není ani památky po vodě, po prameni, po řece. Na celé Sahare není ani jediné řeky nebo říčky, v níž by tekla voda po celý rok. Na mnohých místech Sahary ani neprší, a také nic neroste. Tam viděti lze pouze nepřehledné závěje pískové, vlnící se jako moře a stěhující se větrem brzy sem, brzy tam.

Tu onde vyčnívají z pískové pláně Sahary skály pískovcové, vápencové nebo žulové. Některé černají se v opuštěném kraji jako příšery.

U prostřed Sahary vypíná se dokonce i ohromné horstvo, rozlehlé jako evropské Alpy a vysoké místy až 2400 metrů. Ale i tyto výšiny jsou pustý, divoce rozervány a prosty bujného rostlinstva. Místy rozprostírá se moře oblázků a ostrého kamení, místy hlína, ztvrdlá jako kámen. Není pochybnosti, že nyníější Sahara bývala před věky mořským dnem, zkamenělina mořských ježků a jiných tvorů to potvrzuji.

Leč i v té širošíře pouští jsou místa lahodná, půvabná, šťastná a bujným rostlinstvem se zelenající. Hájí datlových palm vyhřívají tam své koruny

Když samum zučí.

v úpalu slunečním a přinášejí bojnou žeň. Tam vyvírají prameny na blízku lidských osad, tam bují obilí, a pastvíska hostí stáda koz, ovec a velbloudů.

Domnívám se, že víte, jak ta blažená místa na poušti se nazývají. Jsou to oasy podobné ostrovům rozsetým v pískovém moři.

Obyvatelé saharští neznají toho jména a nazývají taková úrodná místa biled, což jest na česko země.

Jméno oasa pochází ještě z časů egyptských a znamená obydlené místo v pískovém moři.

Můžete si pomyslet, jakou radost mají kupci, táhnou-li široširou poušť a spatří-li v dáli osu. Nepochybně táhli již mnoho hodin, ano i mnoho dní, co opustili obydlený kraj. Postupovali pohromadě u velikém průvodu, vedeném zkušeným průvodcím, jenž zná cestu po širé Saharě a doveđe je bezpečně na žádoucí místo.

Na Saharě není silnic, vyjetých kolejí a vyšlapaných pěšin, při nichž by ukazoval sloup cestu do té neb oné oasy. Poutníci vídají tam před sebou jenom nebe a nekonečné moře písku a rozervaných skalisek. Z té příčiny nevydává se tam nikdo na cestu sám, nýbrž připojuje se k jiným pocestným. Ti pak nevypravují se na dalekou cestu pouští jinak, nežli na velbloudech. Vším právem nazývá se velbloud korábem pouště. Bez velblouda nebylo by možno skřížovati ohromné končiny saharské.

Na Saharě užívá se velbloudů jednohřbých neboli dromedářů. Kupci saharští nakládají na ně všeliké zboží, jako slonovinu, kaučuk, kávu, pryskyřici, datle, oranže, pširosí perí a rozvázejí je po tržištích mnohdy až k moři, kde se zboží nakládá na lodi a vyváží do zamoří.

Takový průvod pocestných slove arabsky kairvan nebo kervan, u Evropanů karavana. Karavany blíží se k oase. Co nevidět k ní dorazí a odpočinou si po strastiplném pochodu.

Na oase rozloží se karavany táborem ve svých skládacích stanech, tam uvolní se velbloudům těžký náklad. Potom uvaří se výborná káva, a budou se strojit všeliká jídla datlová a jiná.

Snad přijdou domácí obyvatelé a nabídnou na prodej nějaké kuře neb ovci, snad čerstvé datle, fky, pomoranče nebo rýži.

Také nezapomene se na velbloudy. Ti napojí se vodou z čerstvého pramene nebo vodou, vyváženou na povrch země z cisterny.

Šťastnější jsou oasy, jimiž protéká voda nikoli pod zemí, ale na povrchu země v řekách. Takové oasy bývají na úpatí saharského pohoří.

Na poušti povalují se tu onde kostry.

Chcete vědět, z kterého zvířete pocházejí?

Pocházejí z padlého velblouda. Nepochybně ubohý dromedář na tom místě padl a nemohl již dále. S takového velblouda sejme se náklad a naloží se na jiné dromedáře. Nemocný velbloud zanechává se potom svému osudu.

Ještě nežli umírající velbloud dodělá, vznášivají se nad ním supové. Za noci pak dostavují se hyeny a šakalové, a čekají, až zvíře pojde. Několik dní na to nezbyvá po zdechlině nic více, nežli obryzené hnáty. Palčivé slunce brzy je vybělí a vítr po poušti rozmetá.

Za noci bývá na Saharě velmi chladno. Rozdíly mezi teplotou denní a noční jsou nápadně veliké. Za dne může člověk horkem zahynouti, za noci chladem zmrznouti. Mrazy o 9° C nebývají tam vzácností. Nicméně je prý tam podnebí velmi zdravé.

Bouřky slýchají se na Saharě málo kdy. Za to však mají tam vládu silné větry.

Příloha 5. Karavana na cestě Saharou.

Větry, jež na Saharě panují, řádívají hrozně. Či neslyšeli jste o děsném víchru saharském, jehož jméno samum nebo chamzin?

Běda karavaně, kterou zastihl samum na širé Saharě!

Děsnou tu vichřici tušila karavana již několik hodin napřed, neboť viděla na nebi slunečnou kouli řefavou jako žhavý uhel. Takové slunce bývá na Saharě znamením, že se blíží samum.

Za nedlouho zahaluje se obloha tmavými mraky, a čirá tma zakrývá příšerné jeviště. Vichřice skučí a bouří, a lehký písek poletuje v celých mračnecích. Kamení a valouny rozmetávají se po poušti mocnou silou a chumáče rostlin a vyrvaných keřků víří v dusném ovzduší. Strach a hrůza pojímá všecko stvoření: velbloudi bez pobídky se zastavují, klekají, odvracejí se od písečné bouře, tulí se ke svému pánu a hledají u něho ochrany a spásy.

Ale člověk sám strachy trne a hyne úzkostí. Možná, že ve hrozné té bouři zahyne velbloud i s jezdcem, že nejbližší vichřice pohravní si bude jejich vybledlými hnáty.

Takovou bouři na poušti představuje náš přiložený obrázek. Nešťastný Arab odvrací se od písečné smrti a očekává trpělivě konec zúfického orkánu. Jen aby se ho šťastně dočkal!

Na konec toho článku povím vám ještě, co znamenají slova samum a chamzin. Těšilo by mě, kdybyste si jich výklad pamatovali.

Slovo samum jest arabské a znamená na česko jedovatý vítr. Jedovatým (po arabsku samma) nazývá se proto, poněvadž zeslabuje tělo tak, jako by bylo nějakým jedem otrávené a zmalátnělé. Teplota samumu bývá až 56° C.

Také slovo chamzin jest arabské a znamená po česku padesát (dní). Egypťští Arabové říkají tomu větru proto tak, poněvadž nejvíce řádívá v padesáti dnech po jarní rovnodennosti.

Chcete-li věděti, jak znějí po arabsku řadové číslovky, uvedu zde některé:

1 vahed, 2 etnen, 3 telate, 4 arbaa, 5 chamse, 6 sitte, 7 saba, 7 temaje, 9 tysa, 10 ašara, 12 etnašer, 15 chamstašer, 16 sitašer.

Já slove po arasku ana, ty inte, on huve, my ehna, vy entu, oni hum, kdo min, co eš, ano ejva, ne la, otec abu, syn ibn, starý kebir, zdravý salini, pohoří džebel, Josef Jusuf, Abraham Ibrahim.

Ale i z nehostinné Sahary vyvážejí se mnohé věci. Jsou to hlavně slonovina, zlatý písek, kamenná sůl, indigo, pštrosí péra, olejovitá podzemnice a j.

Doktor Stecker a jeho černocho.

Mezi mnohými cestovateli, kteří vydali se za vědeckými výzkumy do Afriky, je také náš krajan doktor Antonín Stecker.

Stecker je rodákem Josefodolským. Narodil se 19. května 1855. Jako student gymnasia Mladoboleslavského často mi psával a s radostí oznamoval, co kde pěkného o přírodě čel a jaké přírodniny nasbíral. Přírodopis býval jeho koníčkem již za mladosti.

Za těchto studijních dob zkoušel se Stecker již v pracích spisovatelských a obstál v prvních pokusech velmi dobře.

Vychodiv školy v Mladé Boleslavi, vstoupil na universitu Pražskou a studoval přírodní vědy.

K rozšíření svého badatelského obzoru prodléval také nějakou dobu na studiích ve školách Heidelberských.

Články, které Stecker psával jako universitán, budily mezi odborníky pozornost, a Stecker těšil se důvěře a přízni i přírodopysců cizích.

V Praze byl Stecker horlivým jednatelem Přírodovědeckého klubu.

Jako mladík dvaadvacetiletý dosáhl Stecker hodnosti doktorské a brzy na to zvolen byl za společníka proslulého zeměpisce Gerharda Rohlfsa, jenž se strojíval na výzkumnou cestu do Afriky.

Uzavřevše smlouvu s německou společností zeměpisnou, jež vedla veškerý náklad na výpravu, vydali se oba badatelé r. 1878 na cestu. Cílem jejich byla oáza Kufra v pustinách severní Afriky.

Na této výpravě dařilo se oběma společníkům zle, neboť byli skoro o všecko oloupeni. Byli rádi, že zachránili své životy.

Nezdar cesty přiměl badatele k návratu. Rohlf s zřekl se dalšího vedení a postoupil vůdcovství Steckrovi, jenž zatím čekal v Tripolisu na nové zprávy z Německa, posílaje z pobřeží afrického zajímavé dopisy do Prahy.

Roku 1880 vydal se Stecker do Habeše a pohybl v zajímavé té říši delší dobu. Vědecké jeho zkoumání bylo podporováno přízní tamějšího krále, v jehož společnosti vykonával Stecker zároveň některé výpravy válečné.

Na těchto cestách po Habeši prozkoumal Stecker některá jezera, až do té doby zeměpiscům neznámá, probádal prameny některých řek a určil podrobněji jejich tok.

Po pětiletém pobytu v Africe vrátil se Stecker r. 1882 do Čech a byl od svých známých přátelsky uvítán.

Ale namáhavými cestami utrpělo zdraví Steckrovo v krajinách afrických tak, že se stále horšilo. Po dlouhém utrpení tělesném i duševním Stecker skončil. Dožil se věku 33 let zemřel v Mladé Boleslavi dne 15. dubna 1888.

Choroba a předčasná smrt byly zajisté příčinou, že přišlo z cesty Steckrovy tak málo na veřejnost.

Náprstkovo museum získalo od Steckra sbírku zajímavých předmětů národopisných.

Z Habeše přivezl si Stecker také mladého černocha, jenž byl ve věku pěti let zavlčen do otroctví. Jméno jeho bylo Tyksa. Doktor Stecker dostal Tyksu v Habeši darem.

Mladistvý černoch přinul brzy k svému pánu a provázal ho až do Čech, kde se naučil záhy jazyku českému.

V Praze a v Mladé Boleslavi, kde se dlouho se svým pánem zdržoval, cítil se Tyksa velmi šťasten. Rád si hrával s českými hochy, kteří ho provázeli po Praze se zvláštním potěšením.

Bylo to radosti, když se objevil Tyksa mezi kamarády na plovárně Žofinského ostrova! Tyksu měl každý rád. Každý hleděl si ho nějakým dárkem nakloniti.

Pro hochy bylo velikým vyznamenáním, mohli-li si s Tyksou také trochu zahrát.

Pamatují se dobře, jak se jednou jistý klučina chlubil svému soudruhu: Heč, já si hrál s Tyksou, s tím mouřenínem!

Tyksa v Čechách odrůstal, a bylo tedy na čase poslati ho také do školy. Mnogo péče věnoval mu zvláště jeho dobrodinec a živitel pan Dotzauer,

obchodník v Praze. Stecker byl rád, že se Tyksy lidé ujali, neboť upadl sám u velikou tiseň a nedostatek a žil mnohdy o hladu.

Když doktor Stecker zemřel, plakal Tyksa pro svého pána hořce a nemohl se od jeho hrobu ani rozloučiti.

Po smrti Steckrově ujal se Tyksy pražský arcibiskup a poslal ho do Říma. Tyksa měl se vycvičiti v Římě v bobosloví a měl se státi misionářem mezi svými krajany africkými.

Ale mladému Tyksovi zastesklo se v Římě velice. Také mu podněbí nesvědčilo, a on churavěl víc a více, až konečně 15. března 1889 zemřel. Pochován jest daleko od své rodné země.

Habeš.

Na východě Afriky rozkládá se říše, jejíž jméno H a b e š. Zhusta se slychá také název Abesinie.

K pobřeží Rudého moře nemají Habešané daleko.

Sousední zemi říše Habešské na severu jest italská osada Erythrea s hlavním přístavem Masaua.

Nad Habeši vládne císař, zvaný obyčejně negus.

Cestovatelé vypravují o africké té řiši, že je nedobytná. Pro samé hory a hluboké rokly nemohou se jí nepřátelská vojska zmocniti.

Již přístup ke hranicím císařství Habešského jest nesnadný, neboť rozkládají se kolem něho širé pouště písčité.

Prekážky ty jsou však na škodu také Habeši samé, protože znesnadňují obchodní spojení s národy vzdělanými.

Horstvo Habeše vypadá zcela jinak nežli pohoří jiných zemí. Něco podobného nemají ani Alpy, ani Kordillery, ani Českosaské Švýcarsko.

Doktor Stecker, jenž Habeš procestoval, praví, že psané slovo nepostačuje, aby mohlo vylíčiti ráz tamějšího pohoří.

Některé skupiny habešského horstva druží se k sobě jako titanské stoly. Jiné zdvihají se do výše několika tisíců metrů jako obrovské bány, kuzele hroty, cimbuří, věže, obelisky, pilíře, varhany a splývají v dáli s oblohou jako rozvlněné moře.

Lijavce mění podobu habešských hor ustavičně a rozrývají jejich útrohy do veliké hloubky. Bezedné propasti a krkolomné žleby jsou dílem těchto účinků. Na mírnějších svazích a stráních zapustilo kofeny bujné rostlinstvo a vyzdobilo divokou krajinu co nejmalebněji. Jen místy prokmitá červená barva pískovců vedle jasné zeleně hájův akáciových.

Stěny některých stolových hor jsou tak srázné, že bychom se o jejich slezení marně pokoušeli. Ale domorodci vynašli místy k výšině přece neschůdnou cestu a usadili se na rovné pláni jako v nedobytném hradě. Před nepřitelem jsou tam v úplné bezpečnosti a mohou oddolávati dlouhému obležení, mají-li zároveň zásobu vody.

Nejvyšší vrcholky habešské měří přes 5000 metrů. Za chladnějšího počasí ročního pokrývají se sněhem a vypadají jako ledovce. Sněh ostává ležeti po celý rok jenom v roklicích na straně severní.

Kupy habešských hor jsou původu vyvřelého. Roztopené kamení prorazilo tam pískovce a rozlilo se po nich místy v podobě homolí asi tak, jako České středohoří na opukách.

O svých cestách po horách habešských píše doktor Stecker následovně: Po dlouhém a namahavém pochodu utábořili jsme se ve výšinách 3000 m. Pod námi bučela voda. Řinula se z rosedlin hor, pokrytých sněhem a ledem. Noc byla chladná. Za východu slunce ukazoval teploměr sotva 4° C. K polednímu se oteplilo. O 3. hodině odpoledne naměřil jsem ve stínu 18° C.

Kromě stromů a keřů bujely v půdě rozkošné vřesy, ozdobené milliony kvítků barvy bílé, podobných džbáněčkům. Kromě vřesu kvetly tam velkokvěté tfezalky, obrovský bodlák s květy jako hlava velikými, dále lomikameny a jiné drobné květiny horské, jež poskytují chutné potravu kozorožcům.

S kozorožcem sídlivají ve výšinách i hejna opic dželad, čítajících mnohdy několik set kusů. Do nížin odvažují se jenom někdy, aby si vyhledaly pastvu na polích. Škoda, kterou způsobují hospodářům, bývá veliká. Co nesežerou, zpusťoší a zničí.

Čím výše jsme stoupali, tím více mizela nádherná vegetace, ale vyhlídka stávala se každým krokem úchvatnější.

Ve výši 3300 metrů kynul nám kostel s maličkou osadou. Horská ta dědinka skládala se jen asi z patnácti chatrčí, chráněných proti větrům vysokými ploty. Při bližším ohledání poznal jsem, že jsou ploty udělány z větví stromovitých vřesů.

Kolem vesničky zelenaly se palouky, přervané místy poli pšeničnými a ječnými.

Obilí prospívá v Habeši i ve větších výšinách, je-li jen chráněno před mrazivým dechem osněžených hor.

Hranice ječmene a pšenice končí ve výši 3800 metrů. Snad by se dařilo obilí ještě výše, kdyby se horská úbočí mohla v pole sdělavati. Ale srázný svah je tomu na překážku.

U čerstvého potoka jsme přenocovali a časně z rána nastoupili jsme další cestu. Kolem nás rozkládaly se palouky jako brčál zelené. Později bylo nám překonávati různé překážky. Sesuté balvany stěžovaly nám pochod. Místy museli jsme lézt po čtyrech.

Za několik hodin stáli jsme ve výši 4530 metrů a mohli jsme dohlédnouti až k čarokrásnému jezeru Tana, obstoupenému v dáli nebetyčnými kolosy. Pohled do toho kraje jest unášející. Sotva který kraj na světě se mu vyrovná. Etiopské císařství rozkládá se pod nohama divákovými jako ohromná mapa, na níž bylo lze sledovati přečetná údolí, řeky, jezera, pláně, kupy a hroty nejmalebnějšího horstva.

Však dlouho jsme v těch výšinách nemohli prodlévati. Krutá zima vyháněla nás s čarokrásné vyhlídky.

Sotva jsme níže sestoupili, objevilo se před námi hejno dželad. Myslím, že jich bylo asi 600, každá zvýši člověka.

Některé seděly na bokku ve skupinách, jako by se o něčem radily. Jiné hopkovaly po skalách a brozně vřeštěly.

Rána z ručnice vypálená způsobila mezi nimi vzrušení k nevypsání. Okamžik, a celé stádo bylo na nobách, či vlastně na rukách. Postačil jediný výstřel do vzduchu, a armáda dželad vzala do zaječích.

Ale za chvíli se opice vzpamatovaly a počaly se na skalách nově kupiti. Divokým skřekem jaly se nás odháněti a doprovázely nás ve slušné vzdálenosti hodný kus cesty.

Vysočiny habešské prorvány jsou četnými potoky a řekami. Vody ty vyhráždily si již velmi hluboká údolí. Některá z nich jsou neobyčejně divoká.

Za suchého počasí jsou habešská údolí mnohdy zcela vyschlá, a tam, kde šuměla nedávno divoká řeka, plíží se lině jenom potůček.

V roklicích habešských vládne pološero skoro celý den. Odvěké ticho je tam přerušováno jenom hrkotem horského pramene a někdy také vřeskotem rozmarných opie.

Ale běda tomu, kdo prodlívá v roklicích habešských za doby deštivé. Snad přišel chodec mezi skalní propasti ještě za nejkrásnější pohody a uleh na zelené stráni, aby si odpočinul. Leč pojednou zachvěje se všechno lupení na stromích, a hned na to lámají se a praskají větve v korunách stromů. Všude to duní, puká, syčí a hučí. Před očima probuzeného poutníka valí se živá zeď a žene se k němu s úžasnou rychlostí. Toť přivalí lijavce, jenž se náhle s nebe snesl, celé dno rokle zaplavil a vše, co se mu v cestu stávl, zachvacuje a ve vlnách pochovává. Běda tobě, nešťastný poutníku! Zachrániš se jen, máš-li křídla orlí a drápy opie, jež se posmívají osudu, jaký v té chvíli očekává člověka, pyšného pána přírody. V tom okamžiku není příroda služebníci a otroky ní jeho, ale je největším zhoubcem a hrobařem všeho živého.

Není tomu dávno, co v jedné habešské rokli zasáhl neočekávaný přival na sta lidí i se stády a odplavil je lehee jako třítku.

Taková jsou údolí habešská. Ale i tato brozná zkáza má některé dobré stránky, neboť přivalem zúrodní se kraj, a nanesená pršť poskytne rostlinám nové výživy. Máť Nil svou vládu již v Habeši a zanáší potom urvanou pršť až do Egypta.

Za pravé zřídlo Modrého Nilu lze pokládati jezero Tanské. Břeby jeho jsou lemovány zelenými luhy a nivami. Hladina toho alpského jezera leží ve výši skoro 2000 metrů. Četné ostrovy jsou jeho ozdobou.

Plošný obsah Tanského jezera činí asi 3000 čtverečních kilometrů, tedy asi pětkráté tolik jako plošný obsah jezera Bodamského.

Hloubku nemohl jsem určitě stanovit. Na některých místech zjistil jsem 70 metrů.

Ryb má Tanské jezero hojnost. Krokodilů jsem v něm neviděl, ač jest jich v Modrém Nilu velmi mnoho.

Za to však se honosí Tana množstvím brochů.

Kromě Modrého Nilu má Habeš ještě mnoho jiných řek a to hlavně přítoků jeho.

Mocnější a tedy hlavní řekou habešskou jest Takasie. Při ní zdržují se rádi sloni. Také lvi mají tam svá doupata.

Bujné rostlinstvo v poříčí Takasie poskytuje zvířectvu bezpečné ochrany; dále od řeky rozkládá se neproniknutelný prales. Ohromné kmeny k zemi povalené zahrazují chodci cestu.

Podnebí habešské jest velmi rozdílné. V několika hodinách může se člověk ocitnouti z pásma rostl nstva tropického v pásmu vegetace alpské. Ve výšinách habešských žije se příjemně.

Habeš jest obydlena různými kmeny národními. Jedni slovou Aganové, druzí Falašové, jiní Kamantové.

Obyvatelé horští žijí se hlavně chovem dobytka. Někteří Habešané vynikají dovedností průmyslovou, jako je na př. tkalcovství, hrnčířství, rudnictví.

Mezi Falaši vyskytují se mnozí, kteří si oblíbili stav řeholní a šatí se jako naši mniši. Opovrhují ženami a štítí se jich tak, že nechťejí od nich ani žádné potrawy vzíti, jestliže ji samy připravily. Pokládají totiž ženy za tvory velmi nečisté.

Různá vyznání náboženská mezi habešskými kmeny jsou příčinou, že se lidé jedné víry štítí lidí vyznání jiného. Přijdou-li mezi sebou ve styk, pospíchají honem, aby se umyli a od poskvrnění očistili.

Opovrženým kmenem u Habešanů jsou rybářští Vojtové. Bydlí při jezeře Tanském.

V Habeši mluví se hlavně řečí zvanou tygriña. Také se mluví místy ambarštinou.

Zbraněmi Habešanů jsou meč, kopí a štít. Oděv vojnů záleží v kožešině lvi nebo levhartí. Obecný lid odívá se koží ovčí.

Boty a sandály nosí pouze král a kněží. Habešané neradi se myjí, zvláště ne za doby smutku.

Dívky habešské brzy se vdávají a brzy stárnou.

Světnice habešského domku hostívá v sobě nejen lidi, ale zároveň dobytek a drůbež.

Setmí-li se, jde Habešan spat. Lůžkem jest mu volská kůže.

Habešané jedí dvakrát denně, v poledne a po západu slunce. Syrové maso jest hlavním pokrmem.

Porazí-li Habešan vola, dělí se hned o maso celá rodina. Každý člen hlta je do sebe ještě za tepla.

Maskání při jídle je znamením dobrého mravu.

K masu přikusuje Habešan rád chléb, žízeň ukájí rád pivem.

Kouřiti a šňupati tabák je v Habeši zapovězeno. Přestoupení toho zákazu třeše se velmi přísně. Přistilnou-li rovinilce, uříznou mu nos nebo rty.

Postů mívá Habešan mnoho. Pravidelně připadá půst na středu a pátek. Velkonoční půst trvá padesát šest dní.

Habešská církev.

Obyvatelé říše Habešské přidržují se většinou víry křesťanské. Křesťanství je tam rozšířeno již od pradávných let.

O tom, jak učení Kristovo vniklo do Habeše, vypravuje se událost následující:

Roku 316 po Kristu podnikli dva mladíci z Malé Asie, jménem Frumentius a Aedesius, výzkumnou cestu s jistým přírodopyscem a byli v přístavě Rudého moře zajati a odvedeni do otroctví.

Oba řečníci jinoši vynikali nevšedním vzrůstem a sličností, a proto byli posláni ke dvoru samého krále habešského.

Ušlechtilé mravy obou zajatců a otroků libily se králi velice. Brzy na to získali si mladíci největší důvěry vladařovy a stali se v jeho říši vysokými úředníky a rádeci královskými.

Král vážil si každé jejich rady a povolil jim také, aby směli šířiti v zemi víru křesťanskokatolickou.

Když král zemřel, nastoupil na trůn mladistvý dědic. Někdejší rádceové zesnulého krále stali se zároveň rádeci krále nového a vychovávali ho po všecku dobu, pokud nedospěl v muže.

Frumentius získal si zatím o víru křesťanskokatolickou tolik zásluh, že byl posvěcen na prvního biskupa habešského, což se stalo roku 328 v Alexandrii.

Když se Frumentius navrátil do Habeše, přiměl královskou rodinu k tomu, že se dala pokřtiti. S královskou rodinou přijali křesťanství též i vysocí hodnostáři a velmožové.

Snahy obou věrozvěstů podporovali v Habeši četní mniši, kteří tam přišli na pomoc z horního Egypta. Zásluhou jejich jest, že byla bible překládána do jazyka domácího obyvatelstva.

O několik set let později počali Habešané od víry katolické odpadávati. Proud ten nezastavili ani horliví Jesuité.

Habešané měli té doby zvyk přijímati každý rok poznovu křest. Také líbovali si i v jiných obřadech, jež upomínaly na víru židovskou.

Počínání protikřesťanské nesla katolická církev velmi těžce, a proto snažili se římští papežové, aby si Habešany naklonili a na pravou cestu křesťansko-katolické víry přivedli.

Z té příčiny byl zřízen v Habeši apoštolský vikariát, a misie katolické šířily se tím horlivěji.

Ale habešský král Theodor, jenž nastoupil na trůn uprostřed 19. století, stavěl se na odpor šíření katolictví, takže nemohlo učiniti valných pokroků.

Také misionářům protestantským a anglikánským nekyнула u Habešanů lepší budoucnost, a židovské obřady nabývaly v lidu vrhu.

Vedle víry israelské rozšířilo se v Habeši též učení Muhamedovo.

Novější dobou přišli do Habeše také pravoslavní kněží z Ruska a byli přijati od lidu se vzácnou vřídností.

Jak putovali do Habeše tři čeští Františkáni.

V klášterní knihovně u Panny Marie Sněžné v Praze chová se rukopis, v němž řeholník Prutký popisuje radostné i žalostné události své cesty do Habeše.

Také v jednom dopise latinském čteme od téhož řeholníka zajímavé zprávy o misijní výpravě do odlehlého toho kraje afrického.

Od té doby uplynulo již sice téměř 150 let, ale cestopis českého Františkána, jenž přijal jméno Remedius, podnes nás zajímá.

Roku 1751 vypravil vladař habešský Jaso Odiam Sagad svého poslance do Káhiry ke knězi Jakubovi Římařovi, jenž byl rodem z Kroměříže na Moravě, aby jako generální vikář františkánských misí v celém Egyptě a na přilehlých ostrovech uvolil se poslati nějaké katolické kněze do království habešského, kteří by královskou rodinu a poddaný lid vyučili ve víře katolické.

K tomu cíli vyvolil zasloužilý apoštolský vikář tři řeholní spolubratry a zároveň spolučleny české provincie františkánské Martina Langa, Antonína Salema z Aleppa v Syrii a Remedia Prutkého, kteréhož ustanovil za jejich prefekta.

Před tím působil P. Remedius apoštolsky v egyptském městě Girgeh na Nilu. Z poslušnosti bylo mu opustiti toto místo, odebrati se do Káhiry a čekati tam s jmenovanými dvěma spolubratry na tureckou karavanu, putující každoročně do Mekky a Mediny. Samotní nemohli se dříve na cestu k Rudému moři vydati pro mnohá nebezpečí na poušti.

Zaopatřivše se nejn nutnějšími věcmi pro založení nové misie, vsedli na velbloudy a odcestovali s nepřehlednou karavanou z Káhiry dne 28. srpna r. 1571. Neobvyklá jízda na velbloudech, nesmírné parno, strach před krvelačnými Araby,

žízeň k neuhášení — to přivádělo všechny až k vysílení. K tomu na celé cestě nebylo kolem dola nic jiného, než poušť, prázdná a holá. Ani stromu, ani studánky nenalezli na celé cestě. Proto musil si každý nésti potřebnou výživu. Jako chudí synové chudého světce z Asie spokojili se naši misionáři soustem chleba a vodou.

Prvního září dorazili do Suez na Rudém moři, odkud na doporučení kupců káhírských bylo jim dovoleno vstoupiti na loď dne 10. září. Převozné na nich žádané bylo neobyčejné. Měli platit sto zlatých mincí, avšak uprosili to na sedmdesát. Místa bylo na lodi té tak málo a lidí tolik, že s těží mohli tělem a hlavou pohnouti. Stravou jejich byl jen suchý chléb a nápojem byla již páchnoucí voda, v níž se i červi hemžili. K tomu museli ji draze platiti.

Čtrnáctého září připluli na ono místo, kudy Israelští zázračně přešli Rudým mořem.

Sedmnáctého září uviděli temeno hory Sinai.

Čtvrtého října připluli do arabského přístavu Džida, odkud turečtí poutníci putovali pěšky do nedaleké Mekky ke hrobu Mubamedovu.

V tomto přístavním městě spůsobili Řekové našim misionářům nesmírné obtíže. Dověděli se cestou, že oni se ubírají do Ethiopie na misie, a proto popouzelili Turky proti nim, chtějíce jejich zamýšlenou cestu naprosto zmafiti.

Avšak několik spolecestujících katolíků se jich ujalo, doporučilo je do ochrany jednoho vznešeného muhamedánského kupce, který jim od tamějšího vezíra vymohl další volnou cestu.

V listopadu přistáli šťastně do Masavy, kam se konečně po mnohém ntrpení dostali na den sv. Ondřeje apoštola. V přístavu byli podrobeni skoro tyranské prohlídce.

Že však gubernátor masavský žádnému křesťanu nedovolil dále jiti do země ethiopské bez písemného svolení samého krále, poslali naši misionáři dva rychlé posly ku králi se psaním, v němž ohlašovali příchod svůj do Masavy. Zatím ubytovali se v jakémsi domku.

Konečně po 80 dnech přišli dva královští ministři a 30 služebníků se 16 muly jim naproti. Zároveň přinesli sebou blahovonnou odpověď královskou tohoto znění:

„Od přítomného Vladaře vladařů, panovníka křesťanů a poddaných Turků, Pána světa, jenž zachovává věci tohoto světa i věci víry, jenž jest ustanoven pro záležitosti stvoření, skrze kterého Bohu se zalíbilo dobře uspořádati lidi, skrze něhož osvětil země a provincie; který jest užitečný, poněvadž zanechal památku, která po všech zemích prohlášena byla za spravedlivou, dobrou a prospěšnou; který silný radou a moudrostí dokonalé; který přebývá v císařství odvěkém, máje za sebou pokolení otců, dědů a pradědů; který jest kovem svobody, dobrodiní a dobroty; náš Pán nejvyšší císař a král vznešený, šťastně panující, který jest hrdí všech stvoření pro svou magnificenci, máje takové vlastnosti, které převyšují i samé hvězdy. Jest takových mravů, jejichž uhlazenost sotva někomu pod sluncem podaří se nápodobiti, takže vzhledem k nim jsou všichni ostatní lidé slabí. Jest takové vznešenosti, jakou všichni králové světa hleděli nápodobiti, ale nedosáhli jí, poněvadž jej nalezli vznešenějšího všech knížat národa křesťanského. Jest větší všech králů a výtečnějším od toho času, co ponořen byl do vody křesťné. Jest obhájcem svého zákona, zastáncem spravedlnosti mezi dnšemi tureckými a křesťanskými. Jest čistého svědomí a jistý své víry a církve. Jest usazen v národu křesťanském v Gondaru, který chrání a hájí císař Jaso Odiam Sagad a jeho syn Bakkata Masich Sagad. Buďtež rozmnoženi dnové jeho spravedlnosti a obnoveny člunové jeho blaha

skrže moc Ježíše Krista a jeho Matky, Amen. Přítomné tři muže lékaře císař pozdravuje a jim hojného zdraví přeje. Přijďte ke mně hned s mými služebníky, a nic jiného ať se vám neděje, než co se vám bude líbiti a co srdce vaše rozradostí. U Nás budete mítí úctu, spravedlnost a blaho.“

Mimo tento královský list poslal našim misionářům královský pokladník Jíří Drako Anio dopis následujícího znění:

„Chvála samojedinému Bohu! Přítomným přátelům, Spolubratrům vznešeným, úctyhodným, potěšitelným třem lékařům, přišedším z Veliké Kábiry, vzkazujeme všeho dobra a blaha, ujišťujeme vás, abyste žádného strachu více neměli. Děkujeme Bohu, že jste ve zdraví přišli, že jste bezpečně zachováni byli od nebezpečí a překážek lidských a nepřátelských. Všechno, po čem toužíte, přijde neporušené a dokonale k uším císařovým, který vašim žádostem vyhovuje a pro vás služebníky své posílá. Nezdržujte se, nemeškejte rychle přijít! Chraň Bůh, abyste dlouho meškali! Buďte zdraví! Zůstávám povždy váš věrný přítel.“

A nyní nechme vypravovati samého prefekta pátera Remedía:

„Jsouce potěšeni těmito dvěma listy, ukázali jsme je gubernátorovi masavskému, který nás nyní volně nechal odejít do Ethiopie.

Děkujice Bohu z celého srdce, opustili jsme Masavu dne 25. února 1752. Přišli jsme do hor nebetýchých, hustými lesy porostlých a sestupovali jsme zase do hlubokých údolí.

Země habešská nemá žádných ujezděných cest a nic jiného není viděti, nežli převysoká temena hor, takže vstupování na ně podobá se vstupování do nebe a sestupování jako do nejhlubší propasti pekelné spojené s největším nebezpečím života a s nevyjádřitelnou unaveností těla.

Často bylo nám léztí po rukou i po nohou, často nejhustějšími lesy procházeti a při tom zvláště na oči pozor dávatí, abychom si je ostny nevypíchali. Ruce, nohy i oděv mnoho utrpěly, a což největší nesnázi jest pro pocestné, že celou cestou nic k jídlu se nenacházelo. Chtějí-li na živu zůstati, mouku místo chleba musí sebou nésti a to ještě přebídnou. Vody lze sice hojnost dostati, ale přistřeší žádné k přenocování.

Nebezpečí od loupežníků, lvů, slonů a krokodilů jsou na denním pořádku.

Bylo by dlouho všechno vypisovati. To jediné pravím, že, konajíce tuto cestu do Ethiopie, častěji se vzdýcháním jsme si naříkali, že raději chceme v tomto království umřítí, nežli takovým mizeriím a nebezpečím stále vysazeni se navraceti.

Konečně dne 19. března dostali jsme se do královského města Gondaru, kdež jsme byli a velikou radostí uvítáni a pohodlně v královském paláci umístěni.

Druhého dne, poněvadž panovník nebyl v Gondaru, byli jsme voláni k audienci.

Když jsme učinili náležitou počtu, král takto k nám promluvil: „Vás z celého srdce objímám, přijímám a raduji se z vašeho šťastného příchodu, neboť již jako chlapec přál jsem si vás ve svém království viděti a mítí. Proto se z vaší přítomnosti nanejvýš raduji a vám svou milost, službu a ochranu po celý čas života svého příslibuji.“

Brzy potom začal se nás vyptávati: 1. kde jsou desky Mojžíšovy, 2. o královně Sabě, 3. jakou řečí bude Kristus souditi svět, 4. jaké řečí Kristus za svého pozemského života užíval, 5. která řeč byla na světě první a mnoho jiného o našich královstvích evropských, o zvyku a životu v nich.

Když jsme mu na všechny otázky uspokojivě odpověděli, sestoupil s trůnu a řekl: 'Tento dům budiž vám obydlím.' Sám zatím se ubytoval ve vedlejším domě.

Druhého dne nás panovník navštívil. Když jsem mu vydal listiny poslané od pátera Jakuba z Kroměříže, prefekta misí, ptal se mne: 'Jsou to listiny od papeže?'

Na to jsem odpověděl: 'Když jsme k přání Vašeho Veličenstva z Egypta sem se ubírali, nemohl mítí svatý Otec ještě žádné zprávy o této naší misií etiopijské, poněvadž jsme si s cestou pospíšili, chtějice rozkazu a přání Vašeho Veličenstva tím rychleji vyhověti. Avšak nepochybuji, že co nejdříve sv. Otec bude zpraven o milosti Vašeho Veličenstva a o naší přítomnosti v Habeši a že pošle psaní plné otcovské laskavosti.'

Zatím již 19 dní v královském paláci jsme zůstávali, byvše každého dne početní návštěvou panovníkovou a potřebnou výživou od krále zaopatřeni. Jinak bychom byli hladem zahynuli, poněvadž po osm let kobylinky všechno osení ničily a zničily, následkem čehož všechno za nejdražší cenu bylo prodáváno. Naše však záloha, kterou jsme si od Propagandy na dvě léta napřed vyžádali, pro dalekou cestu, pro veliké výlohy na moři, jež jsme Turkům musili zaplatiti, tak skrovná zůstala, že bychom při té nesmírné drahotě i na ty nejnnutnější výlohy sotva tři měsíce vydrželi. Bez královské milosti nebyli bychom životem obstáli.

Zajisté Prozřetelnost Boží učinila, že pro hojnou přízeň nejenom od krále, nýbrž i od královny matky, spoluvladařky, po celých sedm měsíců všim potřebným jsme byli zaopatřováni.

Za tuto dobu přemnohé z rodiny královské počali jsme vyučovati ve spásitelné víře.

Rovněž scházeli se k nám ministři královští, i někteří kněží a mnoho lidu, jimž jsme v řeči chaldejské učení katolické zvěstovali.

Svědomy mnohých tak jsme pohnuli, že veřejně volali: Jací jsme to špatní křesťané! Takto bezpochyby přijdeme do pekla.

Někteří chtěli již složití vyznání katolické víry, avšak my, nejsouce doposud ujištěni o stálém pobytu v tomto království, odložili jsme to ještě na pozdější čas.

Než, ejhle! Co jsme se domnívali, že můžeme býti ujištěni přízní krále, ministrů, některých kněží a lidu, co jsme se těšili na přehojnou žeň duší, co zatím panovník již se rozhodl, že mne jako svého legáta vypraví k římské kurií pro rozhojnění víry katolické — přišel nepřítel lidského pokolení, který učinil vzpouru jak proti nám, tak proti samému králi.

Jakýsi koptický arcibiskup, boje se ztratiti kořist, hrozil vyobečváním jak králi tak jeho spojencům, jestli nás ze země nevyžene.

Jedné noci potom nejenom lid, nýbrž i přemnozí koptičtí mniši, kteří jsou zběsilejší než lid, obklíčili královský palác, volali na krále, zvony vyzváněli, žádajice naše vyhnání, sice že nás i krále zabijí.

Král chtěje povstání utišiti, dne 2. října r. 1752 zavolal mne k audienci a ohlašoval mi trudnou zprávu: 'Velice mě bolí, že jsem nucen vám ohlásiti váš odchod z mé říše, a to pro pobouření mého národa, který mne i vás chce připravit o život, jestliže co nejdříve neodejdete. Již dlouho ozyvala se proti vám nespokojenost, což jsem se snažil potlačit, ale nemohl jsem. Proto odejděte, rychle odejděte, mou a svou hlavu zachraňte!'

K tomu jsem odpověděl, že z jeho říše bez vědomí a souhlasu svaté kongregace de propaganda fide*) na žádný způsob odejiti nemůžeme, a prosil jsem za vyčkání odpovědi.

Nechtějce z paláce odejiti a připraveni jsouce na smrt pro víru katolickou, zůstali jsme proti vůli královské ještě celé tři měsíce v jeho paláci, jakkoliv nám častěji bylo poručeno odejiti.

Mezi tím časem byl jsem mnohokrát u panovníka, a vykládal jsem jak jsem, tak i matce jeho mnoho o spasitelné víře, na věčné zavržení jsem poukazoval a přechásto slova našeho Spasitele jim opakoval: „Nebojte se těch, kteří zabijí tělo, ale duši zabít nemohou. Více bojte se toho, který může i duši i tělo uvrhnouti do pekla.“

Avšak přes to ničehož jsem nepořídil.

Konečně po tříměsíčním utrpení byli jsme z královského domu násilím vyhnáni. I řekl jsem vladařovi a lidu: Ejhle, od falešných křesťanů jsme vyhnáni, a proto se obrátíme k pohanům.

Odešli jsme k Turkům, poblíž města Gondaru přebývajícím, vynakládajícím všechnu starost, jen abychom v misií habešské zůstati mohli.

Jakkoliv ještě celý měsíc v jednom tureckém domě jsme se zdržovali, jsouce připraveni na nejhorší, přece přes naše namáhání a orodování ministrů královských nemohli jsme déle na místě zůstati.

Abychom tedy zbytečně život svůj do nebezpečí nevydávali a nezískavše některých duší bídně nezahynuli, usnesli jsme se o návratu a to tím spíše, poněvadž právě toho času přišlo psaní z Káhiry od prefekta misí P. Jakuba z Kroměříže, ve kterémž nám oblašťoval dobré zdání, došlé od kongregace de propaganda fide: Není-li žádná naděje na volnost význání náboženského, na obrácení krále, jeho rodiny a zvláště mnichů, abychom se v tomto nestálém, věrolomném a vždy nevěrném národu nezdržovali.

Obdrževše tuto zprávu, strojili jsme se na cestu.

Jakkoliv již čtvrtý měsíc v ustavičném pronásledování jsme byli, přece rádi bychom až do posledního vydechnutí tam byli zůstali, třeba bychom v horách, v jeskyních o hladu a žízni žili.

Avšak uvažujice rozkaz svaté kongregace, odhodlali jsme se podrobiti se poslušnosti.

Kromě toho ještě jiné soužení ranilo srdce naše: král násilím zadržel P. Antonína z Aleppa, aby mu přeložil písmo do arabské řeči a nedovolil mu, aby mohl s námi odejiti.

K tomu já nechťel svoliti. Poslal jsem ho tedy ke králi s protestem: nemohou-li všichni v království zůstati, jeden samojediný že zůstati tam nemůže.

Král ve zlosti odpověděl mu: „Vím, že tvůj představený tebe vybil, chtěje tebe sebou mti. Já však na žádný způsob s tím nesouhlasím a Boha

*) Slovo propaganda jest odvozeno od latinského propagare, t. j. šířiti. Jménem tím označuje se každá společnost, jež si vzala za úkol šířiti jisté zásady a učení. K šíření katolictví založil papež Řehoř XV. r. 1622 duchovní ústav, jenž skládá se z rozličných hodnostářů církevních, a má jméno kongregace (Congregatio) de propaganda fide. Ústav ten pečje o vychování misionářů a přijímá mladé muže všech národností, aby se mohli ve zvláštním semináři vycvičiti a hlásati katolickou víru mateřským jazykem po celém světě. K účelu tomu vydává ústav katolické knihy ve všech jazycích a tiskne je ve vlastní tiskárně. Sidlem této propagandy jest Řím. Propaganda vládně velikým jménem, získaným též z odkazů. Péči propagandy bylo založeno museum, v němž se chovají památky ze všech zemí, kam až misionáři vnikli. Zvláště zajímavá je v něm sbírka bůžků a model.

za svědka беру, jestli tě přece sebou násilně vezme, pošlu své služebníky zavámi, kteří superiora s druhým společníkem zabijí a tebe i proti vlastní vůli zpátky přivedou.'

Když jsem byl o tom uvědoměn, byl jsem přinucen P. Antonína v Gondaru zanechat a se zaručením královským, že po ukončení překladu během pěti měsíců musí být vrácen do Kaira. Já pak s druhým společníkem P. Martinem k Massavě jsem se ubíral a po druhé prošed zarostlou, neschůdnou krajinou ethiopskou a zbaven jsa peněz a pln strachu před loupežnými Araby, zaměřil jsem cestu do města Mekky ve šťastné Arabii.

Jakkoliv jsme nejpotřebnější věci v Ethiopii ztratili a pro neschůdnost cesty skoro nic sebou nésti jsme nemohli, skoro nazí se vracějíce, vzbuzovali jsme obdiv i útrpnost samých Turků, přece tyranský gubernátor v přístavu masavském za náš odchod mnoho peněz požadoval, ale k velikým prosbám, uznávaje konečně naši bídu, přijal polovičku.

Přeplavivše se přes Rudé moře, přišli jsme do města Mekky, kde naleznuvše loď evropských kupců, plujících do Indie, dobročinností Francouzů dostali jsme se do Východní Indie.

Přistávše v městě Pondyšery na moři poblíž Madrasu, byli jsme přijati od gubernátora francouzské kolonie s velikou laskavostí a dobrotou. Odtud dostali jsme se po moři do Marsilie, pak opět po moři do Itálie. Odtud putovali jsme do svatého města, abychom tam podali zprávu o naší zmařené misií ethiopské svatému Oci.⁴

Tak zakončila misionářská výprava do Habeše tři českých Františkánů.

Snaživ P. Remedius Prutký umřel ve Florencii 9. února r. 1770.

P. Martin Lang, vrátiv se nemocen do své české provincie, zemřel jako kaplan na hoře sv. Hippolyta u Znojma dne 18. března r. 1759.

Třetí soudruh z misie habešské, P. Antonín, byl od počátku svého řeholního života přivtělen české františkánské provincii. Přeloživ králi habešskému knihy Mojžišovy do arabštiny, vrátil se do Kaira. Potom působil v horní Egyptě, kde skonal 31. srpna r. 1766. Jeho úmrtí ohlašováno bylo těmito slovy: 'Tento muž nejenom od misionářů, nýbrž i ode všech žijících katolíků, ba i od kacířů, a což ještě více jest, i od samých Turků jest oplakáván, neboť on všecky lidi slovem i příkladem učil, živil a vzdělával.'

Již na počátku těchto řádek byla řeč o P. Jakubu Římařovi rodem z Kromětříže. Týž vytrval přes 30 let v zemi faraonů. Roku 1737 ustanoven byl od Propagandy prefektem misí egyptských. R. 1750 od papeže Benedikta XIV. jmenován vikářem apoštolským. Neúmornou činností jsa vysílen a star, vrátil se do své provincie.

Když byl ve světě 17 let a v řeholi 55 let prožil, zbožně dokonal běh života svého v Brně v konventu Sv. Maří Magdaleny dne 5. června r. 1755.

Madagaskar.

Svou rozlohou náleží Madagaskar k největším ostrovům na světě. Za největší pokládá se Grónsko. Druhým v řadě jest Nová Guinea, třetím Borneo, čtvrtým Madagaskar.

Madagaskar je skoro tak veliký jako celá říše Rakousko-uherská. Jižním koncem svým přiléhá k obratníku kozorožce a má tedy podnebí tropické.*)

*) Obratník slove latinsky tropicus (tropikus).

Průlivem Mozambickým jest oddělen od pevniny Afriké. Šířka tohoto průlivu měří místy 400 *km*.

Za starých časů slyšávaly se o Madagaskaru podivuhodné zprávy. Slavný Benátčan Marko Polo, jenž žil asi před sedmi sty léty, sám sice na Madagaskaru nebyl, ale vypravuje o něm mezi jiným, že v těch krajinách žije obrovský netvor noh neholi ruk, jenž jest zcela pták a zcela lev. Podobaje se ohromnému orlu, má prý takové drápy, že v nich může unést i slona. Rovněž má prý i křídla ohromná, takže může jimi zakryti plochu třicet kroků dlouhou. Těmito perutěmi vznáší prý se do povětří, uchvacuje do svých spárů slony, pouští je s výše k zemi a živí se masem rozbitých těl jejich.

Zmocnití se ostrova Madagaskaru, jenž prý oplýval také vždy bezměrným bohatstvím přírodním, pokoušeli se mnozí národové: Portugalci, Španělové, Angličané a Francouzi.

Pro nás Slované je zvláště zajímavo, že svého času chtěl odvážný Slovák Beňovský Madagaskar opanovati a předati jej Francii. Život tohoto dobrodruha stojí za to, abych o něm na tomto místě pověděl více.

Beňovský pocházel ze zemanské rodiny, jež vzala jméno po Beňově v Trenčanské stolici. Narodil se roku 1741 jako syn elsafského generála. Když odrostl, byl dán na vychování do Vídně. Potom vstoupil do vojska a bojoval v bitvách jako poručík také u Prahy.

Zdědiv po svém strýci v Litvě na Rusi pěkný majetek, cestoval po Německu, Holandsku a Anglii, a zamýšlel navštívit též Indii. Té chvíle seznámil se však s některými Poláky, kteří ho vyzvali, aby vstoupil do řad polských a bojoval proti Rusům. Beňovský návrh přijal a stal v čele vítězného vojska jako plukovník a později jako generál. Ale v jedné bitvě byl Beňovský zajat a vyvezen roku 1770 na odlehlý a smutný poloostrov Kamčatku.

Leč dvorný a příjemný Beňovský uměl si brzy získati přízeň tamějšího náčelníka vojenského, takže s ním hrával v šachy a vyučoval jeho děti. Konečně dosáhl i toho, že mu dal náčelník svou dceru za manželku.

Té doby usmyslil si Beňovský, že z vyhnanství uprhe, a co chtěl, to provedl. Roku 1771 odrazil se svými společníky a se svou chotí na neveliké lodi od břehů a plavil se po moři.

Za té plavby zkusili všichni utečenci mnoho nesnází, ale přestáli konečně všecko nebezpečství a dostali se do Žaponska, Číny a na ostrov Formosu. Ostrované přijali utečence přátelsky. Beňovský zatím přemýšlel, zdali by se hodil ostrov některé říši evropské za osadu, a proto odplul do Francie a nabízel Formosu vládě francouzské.

V Paříži uměl si Beňovský získati opět přízně ve všech společnostech a byl všude vítaným hostem. Celá Paříž vypravovala si jenom o odvážném hrdinovi a byla by ho na rukou nosila.

Francouzská vláda byla sice nakloněna osaditi některou námořskou krajinu, ale místo Formosy si přála mlti Madagaskar. Beňovský ujal se hned díla, odplul k řečenému ostrovu a přistál k jeho břehům 1. června r. 1774.

Na Madagaskaru vydával se Beňovský za potomka tamějšího krále, sprátil se s ostrovaný a všecky si naklonil lbezným jednáním a chováním.

Konec konců byl, že ostrované vyvolili si Beňovského za krále.

Ale v hodnoti té neměl Beňovský ještě dost vojska, aby mohl zachovati v zemi pořádek a rozšířiti svou moc ve mnohoslibné osadě. Proto odebral se opět do Paříže, aby se, byv nařknut francouzským guvernérem, u vlády ospravedlnil.

Leč přijetí Beňovského bylo chladné, a proto ohlížel se Beňovský po jiném zaměstnání. Za krátko vstoupil do služeb vojska rakouského a brzy na to do služeb anglických. Později odplul se zbožím do severní Ameriky, potom do Brazílie a v červenci roku 1785 přibyl opět na Madagaskar, aby tam zakládal osadu pro obchodní dům americký. Leč brzy dostal se zase do pútky s Francouzy a padl v boji, zasažen byl kulí do prsou. Skonal na bojišti dne 23. května 1786.

Tak skončil Slovák a někdejší král na ostrově Madagaskaru.

Pobyt Beňovského na Madagaskare přinesl Francouzům velmi dobré ovoce, protože obchodníci, kteří z Francie později na ostrov se odebrali, dělali dobré obchody.

V našem století ucházeli se o Madagaskar kromě Francouzů také Angličané, a to prostřednictvím svých misionářů, kteří byli takofka pány při královském dvoře. Ale francouzská výprava, vedená k podmanění Madagaskaru, skončila vítězstvím Francouzů. Královna Ranavalona III. byla roku 1895 s trůnu sesazena a vypovězena z vlasti. Od roku 1899 hostí ji Alžírsko.

Nyní počítá se na Madagaskaru asi 3,500.000 obyvatelů. Vlastnostmi těla a řeči liší se obyvatelstvo madagaskarské od sebe velice. Jedni slovou Hovové a Betsileové, druhí Sakalavi, Betsimisarakové, Tanalové, Antakaři a j.

Jako zvláštnost uvádím, že rodinná jména Madagaskarů bývají velmi dlouhá. Nezná-liž na př. podivuhodné jméno: Ravoninahitriniarivo?

Přivtělením ostrova k francouzské říši počínají na Madagaskare nové práce výzkumné. Co počal již před desítkami lety Alfred Grandidier, v tom pokračuje jeho syn Vilém. K němu druží se zeměpisec Bastard, vykonav v letech 1896—98 mnohé práce zeměměrné.

Odvážná cestovatelka.

Při svém vypravování o Madagaskaru vzpomněl jsem si na odvážnou paní Idu Pfeiffrovou. Žena ta vykonala znamenité cesty po celém světě a budila svého času obdiv i mezi učenici a učenými společnostmi. Každý se divil, jak ona samojediná a s prostředky tak skrovnými mohla se vydati daleko za moře mezi cizí a divoké národy, zdržujíc se brzy v tom brzy v onom díle světa, brzy v krajích ledových, brzy v pralesích horkých pásů mezi divochy.

A co ji lákalo do světa?

Touha po cizině vyvábila ji do dalekých a málo známých krajů. Touha po cizokrajné přírodě a podivuhodných národech mírnila trampoty, jakých bylo jí okoušetí na cestách plných nesnází a nebezpečností.

Život paní Idu Pfeiffrové je ojedinělý mezi jinými a hoden jest, abych se o něm zmínil podrobněji. Paní Ida Pfeiffrová zasluhuje toho pro svou vytrvalost, houževnatost a odvážlivost.

Jak paní Pfeiffrová toužila poznati cizí kraje, o tom vypravuje sama ve svém vlastním životopise: „Již jako děcko přála jsem si ze srdce, abych mohla spatřiti celý svět. Kdyžkoli jsem viděla přijížděti postilionu, přála jsem si býti na jeho místě a poznati tak cizí kraje, jako on.

Když mi bylo dvanáct let, četala jsem nejraději o cestách. Té doby jsem již nezáviděla službu postilionu, ale za to bolelo mě tím více, že jsem se na cesty, o nichž cestopisci tak pěkně vyprávěli, nemohla sama vydati. Chtěla

jsem býti sama světoplavcem a plaviti se širošířnými moři k nejzazším končinám světa.

Když jsem se rozhlížela s návrať po kraji a spatřila v dáli modravé bory, tu mi bývalo až do pláče, že tak málo vím o cizině.

Když jsem povyrostla, hrávali mě na malé cesty a vyjíždky moji rodiče. Ale přání moje, abych užela kraje zámořské, vyplnilo se mnohem později...

Naše odvážná cestovatelka narodila se 14. října 1797 a to ve Vídni. Otec její byl zámožný kupec. Dcerka Ida ráda hrávala si s hošíky a veliké potěšení mivala, mohla-li se obléci do chlapeckých šatů. Místo panenek a kuchyňského nádobí oblíbila si malá Ida šavle, pušky a bubínky. Otec měl z jejího počínání radost a říkával žertem, že jí dá na vychování do vojenského ústavu, aby se mohla státí důstojníkem.

Dobrého, ale přísného otce ztratila Ida velmi záhy. Po smrti otcově zbyla vdova a sedm dětí. Idě bylo tehdy devět let. Brzy potom učinila matka pokus, svléci s malé Idy chlapecký kabátek a kalhoty a ustrojiti ji do šatů divčích.

Ale změna ta způsobila svéhlavě Idě tolik žalu, že se až roznemohla. K radě lékařově podržela desítiletá svéhlavička chlapecký kabát a kalhoty na dále a opět se pozdravila. Od té doby běhala Ida zase jako kluk a libovala si ve brách chlapeckých.

Co dívky dělaly, Idě se nelíbilo. Každou práci ženskou opovrhovala. I hra na piano zdála se býti Idě ženskou zábavou, a proto se té hře vyhýbala. Nejednou si zúmýslně raději prsty od pečetiho vosku popálila, jen aby mohla říci, že nemůže na pianě hrát.

Tím více těšila Idu hra na housle, ale pečlivá máť přání jejímu nevyhověla.

V době válek roku 1809. vjel do dvanáctileté Idy duch vojenský. Litovala velice, že není hochem, aby mohla táhnouti do boje.

Ve třináctém roce svého věku oblékli Idu do ženských šatů po druhé a tentokráte již na vždy.

Dobrý učitel, jenž v domě Idu vyučoval, zacházel se svou svěřenkou velmi vřelě a snažil se přivésti rozmarnou dívku na cestu, jaká sluší ženskému stvoření. Laskavost učitelovu splácela Ida oddaností a jak sama praví, činila vše jen k vůli němu. Z náklonnosti ke svému vychovateli učila se i šiti, plésti a vařit. Z divokého kluka vyrůstala vedením rozumného učitele vzorná divčína.

Ale záliba čísti v cestopisech rostla při Idě víc a více. Literatura cestopisná byla jí náhradou za parádu, plesy a divadla.

Když bylo Idě 22 let, provdala se. Jejím mužem stal se dr. Pfeiffer, advokát ve Lvově. Novomanželům dařilo se první léta velmi dobře, ale později bylo hůře, ba velmi zle. Muž zřekl se svého postavení a upadl v bídu a nouzi. Ženě jeho nezbyvalo, než aby vydělávala peníze soukromým vyučováním. Učila hudebě a kreslení a neštítala se žádné práce, chtěla-li opatřiti pro své děti něco více k obědu nežli suchý chléb.

Úmrtím své matky ve Vídni získala Pfeifferová trochu jmění a odstěhovala se tam s celou rodinou. Za nových těchto poměrů mohla dopřáti svým dvěma synům nejlepšího vzdělání a učiniti je samostatnými.

Za své jedné návštěvy v Terstu spatřila Ida Pfeifferová poprvé moře. Dojem ten probudil a oživil v ní všechny dřívější tužby po cizině, a brzy na to vidíme Pfeifferovou na cestě po světě.

Roku 1842. opustila Vídeň a odecestovala do země, kterou Kristus Pán posvětil svým životem a svým umučením. S malou sumou peněz vydala se přes Cařihrad do Malé Asie, prochodila všechna nejdůležitější místa v Palestýně, pustila se do Egypta a na Rudé moře, navštívila ostrov Maltu a Sicílii a navrátila se přes Neapol a Řím do Vídně.

Co na své cestě viděla a kusila, napsala a vydala tiskem. Cestopis její líbil se čtenářům tak, že bylo první vydání brzy rozebráno a tiskla se vydání nová.

Ze svých spisů vytěžila spisovatelka několik set zlatých a mohla pomýšleti na cestu novou. Cílem jejím byl tentokráte ostrov Island.

Roku 1845. spatřujeme Pfeiffrovou opět na cestě. Z Vídně jela naše cestovatelka do Prahy, a to omnibusem, z Prahy pak do Obříví a po Labi do Litoměřic, Ústí a Drážďan, železnicí do Lipska a Děvina, po lodi dále do Hamburku, železnou drabou do přístavu Kielského a parolodí do Kodaně, načež 4. máje vyplula na Island. Na zpáteční cestě navštívila Norsko a Švédsko a přibyla po půl roce do Vídně.

Po svém návratu z Islandu vydala Pfeiffrová cestopis o dvou svazcích. Se zkušenostmi přinesla též mnoho přírodnin, jimiž podělovala přírodnická musea. Já mám po ní kus sopečného skla (obsidianu) z Islandu.

Cesta, kterou vykonala Pfeiffrová na Skandinavský sever, nebyla poslední. Sotva že si odvážína ta paní odpočinula, již opět chystala se do světa. Evropa byla však již pro ni trochu malá, a proto zaměřila roku 1846. do Brasílie, obeplula nejjižnější cíp pevniny americké u mysu Hornova, dostala se na ostrov Tahiti v Tichém moři, obrátila se do Číny, na Cejlon a do Indie, byla tam přítomna pohřbu, když upalovali za živá nešťastnou vdovu, podnikala smělé výpravy a lovy na krvelačné tygry, plavila se po Tigridu do Bagdadu, navštívila zříceniny Babylonské, táhla s karavanou k rozvalinám Ninivetským, dostala se do Persie, Armenie, na Kavkaz, na Krym, do Řecka a navrátila se po dvou letech a čtyřech měsících do Vídně.

Cestopis, jež Pfeiffrová o své cestě kolem světa napsala, byl přeložen též do jazyka anglického a francouzského.

Než ani na této namahavé cestě neměla Pfeiffrová dosti, neboť již roku 1851., obdrževši od rakouské vlády podporu 1500 zlatých, vydala se do Londýna, přeplavila se do Kapského města v jižní Africe, potom na ostrov Borneo do knížectví Saravaického a do území holandských, kde byla zasypávána pozorností tamějších úředníků, odjela na čarokrásný ostrov Javu, odtud na Sumatru, aby žila mezi lidojedy Bataků, ze Sumatry vydala se opět na Javu, prochodila lužné kraje proslulé té osady holandské, ocitla se pak na ostrově Celebesu a přeplavila se po Tichém oceaně do zlaté Kalifornie, strávivši na moři celkem dva měsíce. V Kalifornii obrátila svůj zřetel k dobývání zlata, navštěvovala dále tábory divých rudochů, nocovávala v jejich stanech, překročila nedaleko velehorý Čimborasa pohoří Kordilérské, byla svědkyní výbuchu sopky Kotopaxi (čti Kotopachy), vypravila se pak střední Amerikou do Ameriky severní, pustila se po řece Misisipi k vodopádům Niagarským, cestovala v Kanadě, odplnula z Nového Yorku na ostrovy Azorské a navrátila se přes Lisabon a Londýn do Vídně.

Přírodniny a národopisné předměty, jež Pfeiffrová na veliké té cestě nasbírala, jsou uloženy v museu Vídeňském a Britském v Londýně.

Slavný přírodopysce Aleksander Humboldt a proslulý zeměpisec Karel Ritter projevíli Pfeiffrově svou úctu tím, že navrhli zeměpisné společnosti

Berlinské, aby paní Ida Pfeiffrová byla jmenována čestným členem jejím a král pruský udělil jí za veliké zásluby zlatou medaili.

Popis té velké cesty vydala Pfeiffrová tiskem roku 1856., a to ve čtyřech svazcích.

Čtenář pomysli si asi: „No, teď se paní Pfeiffrová snad již nabažila cestování!“ Ale naše neunavná cestovatelka neměla ani potom žádného stání doma a pomýšlela opět na cesty. Zvláště ji vábil tajeplný ostrov Madagaskar.

Učený Humboldt sice zrazoval statečnou Videňanku od tohoto úmyslu, ale umíněná paní nastoupila příštím rokem namahavou pouť k západním břehům temné pevniny africké.

Leč na Madagaskare dařilo se obstárle paní Pfeiffrové zle. Po přestálých nehodách navrátila se šedesátiletá paní Pfeiffrová všecka vysílena a churava do své vlasti. Zdraví její utrpělo na této cestě tak, že se již více nezlepšilo. Smrt, jež následovala po kruté zimnici, učinila konec jejímu životu r. 1858.

Poslední cesta paní Pfeiffrové.

O své poslední cestě na ostrov Madagaskar vypravuje Pfeiffrová ve své knize*) asi takto:

Dne 21. máje 1856. opustila jsem Vídeň. Pěkná paroloď odvážela mě do Lince. Plavba po Dunaji jest plna malebných obrazů. Dobré nebe popřálo mi krásné pohody, a já si přála, abych mohla projížděti krajem tím co nejčastěji.

Z Lince jela jsem do Solnohradu dílem železnici, dílem po omnibusu. V Solnohradě přšelo jako obyčejně. Vzpomněla jsem si na anekdotu, jež se vypravuje o jistém Angličanovi. Také on přijel do Solnohradu za deště, a přšlo tam po všechny dny, co v městě prodléval. Rozmrzen odjel ze Solnohradu a přijel tam po dvou letech zase. Ale v Solnohradě přšlo opět. I zvolal náš Angličan: „Což pak ten déšť ještě nepřestal?“

Ze Solnohradu do Mnichova užila jsem nepohodlné jizdy v omnibuse jak náleží. Prohlídkou pasu nebyla jsem na hranicích dlouho obtěžována a dne 1. června spatřila jsem Berlín.

Doporučovací list, jež mi tam vydal pro své přátele ve světě Aleksandr Humboldt, velice mne potěšil. Také professor Karel Ritter, slavný zeměpisec, prokázal mi velkou čest a pozval mě do zasedání zeměvědné společnosti. Šla jsem do schůze jako čestný člen.

Hodnosti tou byla jsem vyznamenána již v březnu. Bylo to poprvé, co byla žena takovým způsobem od zeměvědné jednoty Berlinské počtěna.

Z Berlína jela jsem do Hamburka a potom do Amsterodamu. Kapitán holandské lodi přijal mě na parník zcela bezplatně a poskytl mi celého zaopatření.

V Holandsku prodlěla jsem asi 14 dní, a dne 2. července byla nastoupena plavba do Londýna. Paroplavební společnost vydala mi lístek rovněž darmo a uspořila mi mnoho peněz.

V Londýně utíkaly týdny jako okamžiky. V musetech měla jsem co prohlížeti. Za velikou laskavost jsem velmi vděčna řediteli musejnímu a dávnému příteli Waterhousovi.

* * *

*, Reise nach Madagaskar. 1861.

Dne 1. srpna odjela jsem z Londýna do Paříže. Účel mé návštěvy byl, abych se seznámila s některými členy francouzské vlády a vymohla si snazší přístup na ostrov Madagaskar.

V Paříži odevzdala jsem doporučovací list Humboldtův a Rittrův presidentovi zeměpisné společnosti, jež měla mítí toho večera poslední zasedání. Schůze té byla jsem též účastna. V síni vykázali mi sedadlo trochu dále od stolu.

Sotva byla schůze zahájena, ujal se slova president, představil mě přítomným, vyličil v krátké řeči, jaké cesty jsem již vykonala, a navrhl, aby mě společnost jmenovala čestným členem.

Přítomní pánové pozvedli ruce, a jednohlasným snesením byl návrh přijat.

Hned na to odváděl mě president ke stolu, u něhož sedávají jenom členové jednoty, a představil mě přítomným pánům. Pozdravení jejich bylo velmi srdečné.

V samém zasedání promluvila jsem o své zamýšlené cestě na Madagaskar, ale můj plán nezdál se přítomným učencům býti té doby právě na čase. Všichni mě z toho zrazovali, protože přátelské poměry Francie s Madagaskarem valně utrpěly, a válečné loďstvo se tam právě chystalo, aby zahájilo válku.

Z té příčiny byla jsem nucena cestu na Madagaskar na nějaký čas odložit. Té doby věnovala jsem všecku pozornost Paříži, jejímu životu a jejím znamenitostem.

Dne 12. srpna opustila jsem hlavní město Francie, jela jsem do Londýna a brzy na to opět do Holandska. Zamýšlela jsem se odplavit nizozemskou plachetní loď k africkým břehům. To se mi také podařilo.

Dne 31. srpna vyplul koráb z přístavu a za časného jitra dne 16. listopadu zakotvil v Kapském městě v jižní Africe. Tu vyptávala jsem se, jak nejspíše bych se dostala na Madagaskar. Vyslechla jsem mnohé rady od svých známých v městě, mezi jinými též, abych se přeplavila napřed na ostrov Mauricius a potom teprva na Madagaskar.

Tak radil mi Francouz jménem Lambert, s nímž jsem se seznámila.

Pán ten věděl o mých záměrech již z Paříže a učinil mi nabídku, abych nastoupila s ním cestu společně. Pravil, že zná dobře ostrov Mauricius a že očekává tam od královny madagaskarské dovolení, aby se směl do její země podívat. Řekl mi dále, že vymůže dovolení také pro mne, ale že je třeba rychle se rozhodnouti, protože parník jeho odpluje k ostrovu Mauriciu již zítra.

Můžete si pomyslit, jak jsem byla šťastna i tentokráte. Předně se mi podařilo dostat se bez otálení na Kap, což je věru vzácné, neboť holandská loď vydává se tam toliko dvakrát do roka. Za druhé přálo mi štěstí, že jsem poznala dobrého pana Lamberta a mohla jeho zkušenosti a pohostinství.

Loď, po níž jsme měli odplouti k Mauriciu, byla postavena na akcie, a větší část akcií náležela panu Lambertovi. Zdvěřily můj soudruh poskytl mi kabiny lodní bezplatně.

Dne 18. listopadu odrazili jsme od břehů afrických. Plavba nebyla sice příznivá, ale přece dostihli jsme šťastně svého cíle.

Pan Lambert nabídl mi další pohostinství ve svém domě, což jsem s vděčností přijala. Zvláště mě zajímaly na jeho statečích rozsáhlé plantáže cukrové třtiny.

Mnoho zajímavého viděla jsem v botanické zahradě. Správce její poznal moji náklonnost ke přírodě a pozval mě do svého domu k delšímu pobytu. S květin snášel mi hmyz všeho druhu a rozhovířoval mé sbírky.

Ostrov Mauricius procestovala jsem křížem krážem, a všude mě hostili co nejsrdečněji.

* * *

Dne 25. dubna 1857. rozloučila jsem se s krásným ostrovem a nastoupila cestu na Madagaskar. Lístek přeplavni vydal mi majitel lodi opět darmo.

Bouře burácela, když loď brala se po širém moři, a plavba naše se prodloužila. Do Tamatave — přístavu madagaskarského — přibyl koráb teprve šestého dne.

V zátoce Tamatavské bývá mnoho lodí. Přijíždějí tam, aby nakládaly některé plodiny, jimiž Madagaskar oplývá. Zvláště se vyváží rýže, potom hovězí dobytek a drůbež. Za mé návštěvy bylo v přístavě smutno. Osada sama podobá se veliké vesnici. Místo domů bylo viděti jen chudobné chýše, vystavěné ze dřeva nebo z bambusu. Střechy jsou pokryty trávou nebo palmovými listy. Všechny chatrče spočívají na pilotách. Světlo vchází dovnitř okny, ale skleněných tabulí jsem v nich neviděla.

V Tamatavě ubytovala jsem se u jisté slečny Julie. Ochotný pan Lambert doporučil mi tuto dámu nejlépe a to proto, poněvadž mluví dobře francouzsky. Jako domorodá dcera krásného ostrova nabyla řečená dáma trochu vzdělání a vede dále obchod po svém zesnulém muži. Je sice vdova, ale proto se jí netká jinak, nežli slečna. Tak oslovuje se na Madagaskare každá dáma, byť měla třeba kopu dětí.

Za jedné procházky navštívila jsem bazar. Prodávali tam rohožky, ovoce, rýži, cukrovou třtinu, hovězí maso a j. Dobytěk poráží se před očima kupců, načež se zvíře rozřezává a maso i s kůží dle velikosti a nikoli dle váhy prodává.

Zboží platí se kousky stříbra. Jiných peněz na Madagaskare nemají. Běžnou mincí je tam toliko španělský tolar, a poněvadž nemají Madagasové žádné jiné drobnější mince, rozkrajují tolar třebas na několik set kousků. Opatrní lidé nosívali na trh malé vážky, aby se přesvědčili o pravosti stříbra. Podvodníci žijí i na Madagaskare.

Domorodci se mi mnoho nelíbili. Mají veliká ústa, veliké rty, sploštělý nos a špinavě hnědou kůži. Za to líbily se mi jejich bílé zuby a krásné oči. Z černých a chundelatých vlasů jde až hrůza. Ženy spleťají vlasy v copy.

Mnoho oděvu Madagas nepotřebuje. Kousek látky kolem kyčlí a trochu větší kus kolem hrudníku je celá toaleta mužů i žen.

Jednoduchá jest i strava jejich. Hlavním pokrmem bývá rýže a zelenina, podobná našemu špenátu. U řek jídávají se také ryby. Maso a drůbež pojidá Madagas za zvláštních příležitostí. Oblíbeným nápojem ostrovanů jest jistý výrobek rýžový.

Sluhové Madagasů jsou obyčejně otroci. Za otroka platí se na trhu 12 až 13 tolarů. Nejvíce jdou na odbyt děti u věku 8—10 let. Majitel vychovává si je podle své libosti. Na štěstí nevede se otrokům zle.

* * *

Okolí přístavu jest samý pisek. Rostlinstvo počíná teprve dále od břehů, ale tak daleko nemohla jsem se odvážiti pro veliké lijáky. Však touha má brzy se vyplnila. Těšila jsem se poznati lesy, při nichž bydleli synové mé hostitelky.

Cestu nenastoupila jsem pěšky, nýlřž v nosítkách, jak to bývá zde obyčejem. Pěšky chodí jen lidé zcela chudí a otroci. Má-li kdo konati cestu třeba jen pár set kroků dlouhou, již zjednává si nosiče. Nosítka nosívali obyčejně 4 mužové. Na delší cestu brává se 8 až 12 nosičů, kteří se v práci střídají.

Tamatave opustila jsem z rána. Cílem mým byla osada Antadroroho. Nosiči letěli se mnou jako o závod. Nesli mě tak lehce, jako by nenesli nic.

Syn paní Julie přijal mě laskavě a vykázal mi ve svém domku čistou světničku za obydli. Nábytek v ní nebyl. Rozložila jsem se tedy na zemi a čekala jsem, až mi něčeho podají.

Za hodnou chvíli přišel otrok a přinesl v kotlíku vařenou rýži, kromě toho pak ještě vařené fazole a rybu. Snědla jsem vše s nechutí. Za lžici sloužil mi zavinitý list. Takovou lžici jídají všichni Madagasové.

Synové mé hostitelky studovali sice v cizině, jeden dokonce v Paříži ale proto přece přidrželi se opět domácích zvyků, jakmile se navrátili do vlasti.

Lépe zřízenou domácnost měl druhý syn mé hostitelky. Pluli jsme k němu v malém člunu po krásné řece. Stůl v jídelně byl vyložen chutnými zákusky po způsobu evropském. Také jsem byla spokojena s okolní přírodou. Mé sbírky přírodnické byly opět rozhojneny krásnými druhy hmyzu.

Příštího dne odcestovala jsem opět do Tamatave.

* * *

Dne 15. máje slavila se v Tamatave památka, zvaná slavnost „královniny koupele“. Lid slaví ji okázale po celém ostrově. Tou dobou počíná na Madagaskaru jakýsi nový rok. Královna přijímá v předvečer slavnosti všechny vysoké hodnostáře a předkládá jim v sále své residence misu rýže smíchané s medem. Každý z hostů bere do prstů trochu té sladké míchaniny a odchází ze sálu. Den na to přichází panstvo opět do paláce. Královna prodlévá tou dobou za zvláštní záslonou, svléká se sebe oděv a dává se polévatí vodou. Když se opět oblékla, předstupuje před shromážděné panstvo a postříká je rovněž vodou. Totéž činí královna, když vystoupí na pavlač palácového nádvoří, kde ji očekává vojsko.

Po tomto obřadě následují samé hody, tance, zpěv a radovánky, a trvají osm dní nepřetržitě.

Prvního dne poráží se dobytek v takovém množství, aby se vystačilo masem po všecku dobu slavnosti.

Také my v Tamatave, ač vzdálení hodný kus cesty od residence královniny, byli jsme účastni hodů, pořádaných na počest madagaskarské panovnice. Já i pan Lambert, jenž také šťastně na Madagaskar zatím přibyl, byli jsme pozváni k vojenské tabuli.

Pokrmů bylo hojně. Maso pocházelo z drůbeže a ryb. Také nescházela vína francouzská a portugalská, ba ani anglické pivo. Na konec častovali nás cukrovinkami, ovocem a šampaňským vínem.

Připitků byla dlouhá řada a po každém pilo se na zdraví. Vojenská hudba mísila se v náš hlučný hovor.

Hody skončily nejlepším náladou. Někteří důstojníci spolu tančili, popíjeli ještě anýsového likéru, a hudba hrála národní hymnu.

Když jsem odcházela ze sálu, pohřešovala jsem slunečník. Zmizel na dobro. Někdo jej ukradl. V Tamatavé není to nic zvláštního, ač se tam tresce krádež i smrtí.

* * *

Dne 19. máje nastoupila jsem společně s panem Lambertem cestu do Antananariva, hlavního města ostrovní říše. S námi cestoval zároveň pan Marius, rodem Francouz. Přebývaje na Madagaskaru již po dvacet let, znal dobře domácí jazyk a byl nám laskavým tlumočníkem.

Přípravy na cestu vyžadovaly dosti času. Zvláště pečlivě zabalili jsme dary pro královnu a prince Rakotu.

Dary záležely v nádherném oděvu pro královnu, princezny a prince, potom z hracích hodin, flašinetu a některých uměleckých výrobků. Pan Lambert vydal za ně asi sto tisíc zlatých.

K nesení darů a jiných zavazadel bylo třeba čtyř set lidí. My sami potřebovali jsme jich 200. Každý z nosičů dostává za cestu z Tamatave do Antananariva toliko jeden tolar, a přece je do hlavního města přes 200 kilometrů cesty. K tomu všemu musí se každý nosič za řecenou odměnu sám stravovati.

Prvního dne urazili jsme toliko asi 7 km cesty a přenocovali jsme na statku v Antandrorohu u syna naší slečny Julie. Tentokráte vypadalo pobostinství zcela jinak, nežli když jsem tam přišla sama. Inu, pan Lambert je bohatý a mocný pán a nad to ještě dobrý přítel královnin. Takoví pánové vítají se v domácnosti jinak nežli cizí chudá paní.

Dne 20. máje pluli jsme celý den po jezerech a řekách a to nejvíce blízko mořského pobřeží. Příboj mořských vln slyšeli jsme neustále. Noc přespali jsme ve vládní budově, sloužící počestným k přenocování. Takových stavení je na cestě do hlavního města mnoho.

Dne 21. máje vedla nás cesta jednak po vodě, jednak po suché zemi. Nosiči nesli čluny mnohdy hodný kus cesty, nežli jsme mohli dále plouti. Krajina byla močálovitá a nezdравá. Člověk v ní může snadno onemocněti zimnicí. Té chorobě podléhají tam za deštivého počasí i domorodci.

Cestou viděla jsem všude rýžová pole. Rýže jest nejpřednější obilím na Madagaskaru. Klidí se dvakrát do roka. Jakmile je po žních, užívá vláda prázdné chvíle mužů a ukládá jim rozličné práce, zvláště silniční. Také jich užívá jako nosičů. To vše musí konati muži darmo. Nejhuře jsou v tom obyvatelé bydlící blízko veřejných cest. Polovička našich nosičů nebyla placena, poněvadž nesli dary královské. Nosiči střídají se ode vsi ke vsi. Místo chleba brávají s sebou na cestu rýži.

Dne 22. máje nocovali jsme v osadě Manambotre. Pan Lambert dal poraziti pro celou karavanu dva voly.

Dne 23. máje byli jsme na noc ve vsi zvané Ambatoarna. Také zde padli nám dva voli za oběť. Kromě toho dostali jsme od obecního starosty hojnost drůbeže a rýže. To vše dělo se z úcty k panu Lambertovi, jenž oplatil laskavost stejnou měrou. Dárky převyšovaly zajisté cenu dodaných potravin.

Dne 24. máje bylo sncho a cesta dosti dobrá. K soudani měli jsme též papoušky a jiné ptáky, jež pan Lambert cestou zastřelil. Naši nosiči pochutnávali si na šupavém tabáku, jež však necpali do nosu, nýbrž do úst.

Dne 25. máje byli jsme již v krajině hornaté a pralesem porostlé. Všude bylo viděti rozkošné orchideje, liány a bujné kapradiny. Vyhlídka s výšin byla čarokrásná.

Dne 26. máje stoupali jsme po příkrých stezkách horských. Den na to ukázalo se před námi široké údolí.

Dne 28. května trval náš převoz na druhou stranu řeky několik hodin. Loďky byly malé a udělané z vydlabaných kmenů. Cestou pozorovala jsem zvláštní kameny. Vypadaly jako pomníky. Řeklo se mi, že se jimi označuje místo, kde se odbývají trhy.

Podivno, že lidé docházejí tu na trh na opuštěná místa a že se neshromažďují raději v místech ohydlených. Tohoto dne překročili jsme příkré pohoří. Nosiči popadali sotva dech.

Tak tomu bylo i dne 29. máje, když jsme dorazili do vlasti kmene Hovů, v jejichž středu leží hlavní město celé říše.

Lesy ubývalo víc a více. Místo něho objevovala se před námi rýžová pole. Osady byly málo kde. Chýše osadníků skládaly se z hlíny. Střechy měly rákosové.

Vnitřek světnic vypadá dosti úhledně. Nábytku jsem v nich neviděla. Místo něho užívají obyvatelé rohoží a zakrývají jimi holou zemi. Několik hrnců železných nebo hliněných na vaření rýže bylo všechno knochyňské náčiní. Posteli tam nemají. Spává se na zemi. Některé vesničky byly opatřeny valy. Pocházely z dob, když se jednotlivé kmeny mezi sebou potíraly.

Několik hodin cesty před hlavním městem přicházel nám vstříc veliký průvod lidí s vojenskou hudbou.

Zástup ten vyslal princ Rakoto, syn královny Ranavoly a příští následník trůnu, aby přivítal pana Lamberta.

V deputaci té byli mnozí důstojníci a jiní vojíní, a kromě nich také sbor zpěvaček.

Pan Lambert byl uvítán slavně jako nějaký královský princ. Podobná čest neprokazuje se na Madagaskaru žádnému jinému příslušníku ostrova, byť byl i šlechticem. Průvod náš stále rostl, neboť se k němu přidávali zvelouni z každé vsi.

Ve vsi zvané Ambatomango byl podán panu Lambertovi nový důkaz královské přízně: tam očekával ho princův pětiletý synáček, kterého si vzal před nedávnou dobou pan Lambert za vlastního. Bývá totiž zvykem na Madagaskaru, že si domorodci brávají cizí děti za vlastní, aby se tak utvrzovalo přátelství mezi rodinami. Pan Lambert přišel rovněž tímto způsobem k dítěti, neboť mu je princ Rakoto sám nabídl na důkaz své milosti. Pan Lambert dal dítěti své jméno, ale synáčka ponechal u prince.

Za zvuků hudebního sboru ucházela cesta velmi vesele až do noci. Potom byla hostina. Odbývali jsme ji na zemi. Pilo se také na zdraví přemnohých osob. Výskání bodovníků rozléhalo se po okolí.

Sbor zpěvaček skládal se ze dvaceti dívek. Všecky usadily se v koutě prostranné světnice a vydávaly ze sebe takové skřeky, až nám uši brněly. Sbor zpěvaček řídil muž ustrojený do šatů ženských.

Dne 30. máje přišla deputace z vesnice, aby pozvala pana Lamberta k bytům zápasům. Pozvání to jsme zamítli a spěchali jsme raději do hlavního města, odkudž došlo poselství, že dle oznámení věstců bude náš příchod do Antananariva šťastný. Královna madagaskarská chová na svém dvoře sbor věstců, kteří se radí o každém předsevzetí své panovnice a vynášejí o něm orakul. Kdo chce býti královnou přijat, musí čekati, jak bude zníti věštba. Řeknou-li věstcové, že okamžik není příznivý, musí žadatel míti strpění třeba několik hodin nebo dní a očekávat orakul nový.

Cesta vedla nás krásnou vysočinou. Silnice byly v dobrém stavu, a nosiči běželi s námi jako posedlí. Z daleka ukazovalo se na obzoru hlavní město Antananarivo. Odpoledne byli jsme jeho hosty.

* * *

Královský palác vypíná se na nejvyšším místě kopečku. Ostatní domy rozkládají se okolo residence v nepravidelných skupinách. Niže jsou předměstí.

Pořádek v městě dost se mi líbil.

Velice mne překvapovaly četné hromosvody na domech.

Původcem toho opatření proti blesku jest Francouz Laborde, uselý v hlavním městě již po několik let.

Město může mu býti za to velmi vděčno, neboť ochránil tím mnoho lidí před smrtí.

Zvláštním úkazem v Antananarivu je, že tam blesk bije tak často, jako nikde jinde na světě.

V městě ubytovali jsme se u pana Laborda, výborného přítele Lambertova. U něho najde každý Evropan potřebné ochrany.

Pan Laborde přestál divné osudy. Jako rodilý Francouz vydal se do Východní Indie a provozoval v Bombeji sedlářství. Ale touha po cizích zemích vypudila ho jinam. Zamýšlel, že se usadí na některém z ostrovů malajských. Také se tam r. 1831 již plavil, ale na cestě byla loď zachycena bouří a zahnána až na Madagaskar. Ubohý pan Laborde přišel o všechno, ba i o svou svobodu, protože platil na Madagaskare zákon, že všichni cizinci, zabíjení bouří na ostrov, pokládají se za otroky. Pan Laborde byl již poslán do Antananariva, aby ho na trhu prodali, ale štěstí jeho bylo, že uměl také dělati a spravovati zbraně. Královna doveděla se o jeho dovedném umění a slíbila mu, že mu daruje svobodu, zaváže-li se, že jí bude pět let věrně sloužiti. Pan Laborde tak učinil a stal se zbrojířem při královském dvoře. Brzy založil tam dílny a vyráběl nejen pušky, ale i malá děla a zhotovoval střelný prach. Královna nenáviděla sice Evropany, ale pan Laborde uměl si získati její náklonnost tak, že se s ní královna často radila, chtěla-li učiniti důležitější rozhodnutí. Tím způsobem zamezil pan Laborde nejednou, že trest smrti nebyl na odsouzených vykonán.

Pana Laborda oblíbili si brzy též hodnostáři, šlechta a lid, a přijímali od něho dobré rady, mezi jinými i rady lékařské. V takovém zaměstnání uplynulo panu Labordovi nejen pět let, ale deset let. Královna dala mu dům, pozemky a otroky. Když pak se pan Laborde oženil s domorodou divkou, netoužil již po jiném domově.

Té doby provozoval pan Laborde mnoho živností, neboť zakládal též sklárny, barvírny, mydlárny, vinopalny, dělal svíčky, zveleboval plantáže cukrové třtiny, pěstoval révu, zaváděl na ostrov cizí druhy ovoce, zkrátka byl vtělená horlivost.

Za naši návštěvy u pana Laborda seznámili jsme se se dvěma missionáři, kteří tam prodlévají tajně. Doba nezdála se jim býti přízniva, aby zjevně vystoupili jako apoštolé křesťanského učení.

Hosina, kterou nám pan Laborde uchystal, byla znamenitá. Jedli jsme ze stříbrných talířů. I poháry byly ze stříbra. Na konec pilo se šampaňské. Něčeho podobného jsem se v Antananarivě nenadála.

Na konec hostiny přiběhl otrok a oznamoval, že jde princ Rakoto na návštěvu. Nežli jsme se zpatovali, vcházel princ již do světnice a padl panu Lambertovi do náručí. Výjev tohoto přátelství nás velmi dojal.

Princ Rakoto jest malé postavy a čítá 27 let svého věku. Zhusta obléká se do šatů stříbu evropského. Pan Lambert a Laborde nás ujišťovali, že má dobré srdce a že jest pravý opak své matky, jež jest známa jako ukrutnice, dávajíc ráda popravovati lidi. Lid má k princovi všecku důvěru a obrací se k němu vždycky, kdykoli má býti někdo veden na popraviště. Princ přijímá prosebníky v každý čas a nikoho neoslyší. Pomůže vždy, může-li. Chudina má v něm největšího dobrodince.

Dne 31. máje poslala nám královna svého úředníka s dary. Pan Lambert dostal vykrmeného vola a košík vajec.

Toho dne podnikla jsem procházku po městě, čítajícím mnoho tisíc domů, či jak Madagasové mluví, mnoho tisíc střech. Každá rodina bydlí ve svém vlastním domku. Četnější rodina obývá v několika chýších.

* * *

Dne 1. června byli jsme návštěvou u dvorní dámy, jejíž jméno Rasoarai. U ní dala nás královna vyčastovati. Salon naší hostitelky byl hezký a vyšperkovaný stříbrnými vásami. Výrobky ty byly zhotoveny doma a budily naši pozornost, protože dělaly zhotoviteli všecku čest. Madagasové jsou dovední klenotníci. Mnoho z pozvaných osob mluvilo francouzsky a anglicky. Znalost těch jazyků pocházela z doby, kdy král Radama kázal povolati na ostrov missionáře z Evropy.

Dne 2. června byli jsme přítomni prohlídce vojska. Důstojníci vypadali ve svém oděvu směšně. Každý byl jinak ustrojen. Jeden měl kazajku, druhý uniformu po anglickém námořníkovi, třetí strakatý kabát, čtvrtý dokonce šosatý frak.

Toho dne přijala nás královna v audienci. Pan Lambert mi pravil, že má sice u dvora mnoho přátel, ale také zaryté nepřátele, kteří ho u královny pomlouvají a očerňují, aby přišel o přízeň královninu a princevnu. Kdo ví, budeme-li pryč snad přijati milostivě.

Pan Lambert věděl o ukrutnostech, jež páše královna na svých poddaných, a proto žádal svého času francouzského císaře, aby se ostrovanů ujal a lepší život jim zabezpečil. Princ Rakoto souhlasil s návrhy. Sám si přál, aby měl ostrov lepší vládu, nežli ji provádí jeho matka. Ale ve Francii neměli pro Lambertova slova sluchu, a pan Lambert uchýlil se s návrhem do Londýna. Leč i tam byl oslyšen.

Když se angličtí missionáři dověděli, že pan Lambert nabízí Madagaskar Francii, měli strach, že by jim Francouzi přejali výdělek, a proto vyslali ke královně posla, jenž se vydával za vyslance celé říše anglické. Co anglický missionář o panu Lambertovi vypovídal, může se každý domysleti. Tak byl zanesen na ostrov místo křesťanské lásky jenom nesvár a to zášti církve anglické proti církvi katolické.

Odpoledne ve 4 hodiny dali jsme se donésti v nosítkách do královského paláce. Pozlacený orel zdobí jeho bránu. Z nádvoří viděli jsme královnu. Seděla v hedvábném oděvu na balkoně prvního poschodí. Byla obklopena hodnostáři. Po pravici seděl princ Rakoto. Z obličeje královnina bylo patrné, že jest panovnice ostrova již hodně stará. Čítala sice 75 roků, ale byla přece ještě velmi čilá. Pravili mi, že požívala dříve nemírně nápojů lihových.

Když jsme se před královnou třikrát poklonili, nastal rozhovor. Královna se ptala pana Lamberta, má-li nějaké přání. Mne se tázala, zdali jsem zdráva a nemám-li zimnici. Po krátké rozmluvě vykročili jsme všichni pravou nohou a opustili jsme nádvoří. Bylo po audienci. Ani nás do přijímací síně nepustili, jak bývá tam zvykem při audienci první.

O královně Ranavaloně slyšela jsem vypravovati hrozné věci. Když si podrobila kmen Sakalasů, dala jich na tisíce zavraždit a mučila zajatce ohavným způsobem. Domnělé čaroděje sprovozovala se světa jedem a dávala upalovati rodiny, o nichž se dověděla, že přidržují se křesťanství, jež zaváděl na ostrově král Radama. Nejmnírněji trestala Ranavalona své poddané, prodala-li je do otroctví.

* * *

Dne 6. června pořádál pan Laborde hostinu na počest prince Rakota. Byla jsem též pozvána. Pohoda byla pěkná a příjemná, teplota nízká. Nejchladnější bývá zde od máje do konce července. Sloupec rtuťový klesává tou dobou v teploměru skoro až k nule. Ale při tom zelená se celá příroda. Světnice uchystané pro hosty vytápěly se po celý den. Princ vyslal svou kapelu, aby nás obveselovala. Méně líbil se mi zpěv divěho sboru. Princ Rakoto dostavil se o 6. hodině odpoledne se svým synáčkem. Celá společnost bavila se toho dne velmi živě. Pan Lambert pobavil hosty zapěním několika písní. Za svitu měsíčního nastoupili jsme potom cestu do svých příbytků.

K vyzvání princovu vešli jsme ještě s panem Lambertem do vedlejší světnice, kde mi princ oznámil, že povolal pana Lamberta na Madagaskar proto, aby mu pomohl sesadit s trůnu královnu Ranava'onu. Pravil dále, že má na své straně mnohé dvořanky, kteří zahájí vzpouru přichystanými zbraněmi. Při tom ukázal na připravené šavle, pistole, pušky, kožené košile a jiný výzbroj.

Přiznávám se, že mě zpráva ta zarazila. Polekala jsem se, když jsem si vzpomněla, jak snadno může se zamýšlený plán spiklenců zhatit a jak nás může stihnouti pomsta krvežíznivé královny. Leč při všem tom strachu tvářila jsem se dost zmužila a přála jsem oběma pánům nejlepšího zdaru.

Byla půlnoc. Usnula jsem brzy, ale divoké sny vířily mi hlavou. Zdálo se mi, že se spiknutí prozradilo a že jsme souzeni a odsouzeni.

* * *

Dne 8. června pohostil nás navzájem princ a dne 9. června uspořádal dvorní ples k uctění pana Lamberta. S divnými pocity pozorovala jsem stav věci: dnes dvorní ples a za chvíli snad již spiknutí a vzpoura.

Dvorní ples počal o 1. hodině odpolední, a to na nádvoří, kde jsme byli přijati v audienci. Královna dívala se s balkonu. Hosté počali se scházeti. Přicházeli důstojníci, šlechtá, zpěvačky a tanečnice. Tanečnice zahájily ples domácími tanci. Po nich tančili důstojníci, potom děti. Také byly na tanečním pořádku tance evropské. Kroje hostů byly rozmanité, některé starošpanělské a ze zlatého brokátu. Všecky byly ušity na ostrově.

Bál trval asi tři hodiny a nestál královského hostitele pranic. Slunce svítilo na nádvoří domu a občerstvení mohl si každý opatřit, kde sám chtěl.

V potomních dnech trpěli jsme trochu zimnicí. Mně naskytla se příležitost zahrát královně na piano. Práce moje byla snadná, protože pan Lambert koupil pro královnu piano, na něž mohlo se hrát nejen rukama, nýbrž i pomocí

kliky. Pozvání to přijala jsem ráda, neboť jsem se chtěla zároveň rozhlédnouti po domácnosti královnině. Ale jak jsem se sklámala: směla jsem hráti toliko na nádvofi. Královna pokládala se za příliš vznešenou, než aby mi dovolila vstoupit do její komnaty.

Potom daň mi znamení, abych začala hráti. Spustila jsem, co jsem ještě uměla. Mnoho toho nebylo. Vždyť jsem se nedotekla piana již po dlouhá léta. Ale byla to hra! Piano bylo rozladěné, mnohé klávesy zvlhlé a nehybné. Ale královna měla z mé hry potěšení a vzkázala mi, že mě pozve k sobě. Téhož dne poslala mi jakožto dvorní pianistce několik kusů drůbeže a plný koš vajec.

* * *

Dne 20. června měl přijít rozhodný okamžik. Pan Lambert zotavil se po zimnici a odhodlal se, že za nastalé noci provede umluvené povstání. Bylo ujednáno, že po půl noci vpadnou spiklenci do paláce, zmocní se velitele a stráže a vyhlásí prince Rakota za krále.

Ale jeden ze spiklenců, kníže Raharo, vzkázal, že tato noc nehodí se k provedení činu a že je třeba jednání odložit. Zpráva ta nás velmi rozčílila, neboť jsme očekávali, že spiknutí vyjde na jevo a že je po nás veta.

Dne 21. června vyřídil nám princ Rakoto, že jest vůle královská, abychom se dostavili do paláce a tančili s panem Lambertem. K takovým směšnostem nechtěla jsem se propůjčiti, a proto vzkázala jsem, že pro nemoc pana Lamberta nemůžeme do paláce přijít.

Dne 22. června došla smutná zvěst, že se královna dověděla o našem spiknutí. Podezřelí padli na nás, a byli jsme pokládáni jako za zajatce, neboť nikdo nesměl s námi mluvit. Byl vydán i rozkaz, že trest smrti stihne toho, kdo by překročil práh našeho obydlí. Podezřelí lidé byli schytáni a odvedeni do vězení. Zvláště zle se dařilo poddaným, kteří byli obviněni, že se přidružují křesťanství. Princ Rakoto nesměl ani z paláce, ale jeho věrný sluha vyrozumíval nás o všem, co se v paláci připravuje. Dělo se tak prostřednictvím našeho sluhy, jenž mívá s princovým poslem schůzky na tržišti. Ministerská rada radila se dlouho, jak s námi naložiti. Někteří navrhovali, abychom byli popraveni. Jiní se tomu vzpírali, pravíce, že by z toho mohla vzniknouti válka s evropskými mocnostmi.

Dne 12. července vzkázal nám princ, že chce královna pořádati hostinu na počest pana Lamberta a že se máme k ní dostaviti. I pomyslíla jsem si: To bude asi divný kvas! Po několik dní střeží nás jako zajatce a teď nás zvou k hostině. Žili jsme u velikém strachu. Každý z nás myslil, že hodinka naší smrti se přiblížila. Tabule trvala velmi dlouho. Předkládali nám také rozličné upravené bronky, kobylky, housenky a jiné madagaskarské lahůdky.

Dne 16. července radila se královna se svými ministry opětne, jak nás potrestati. Strážným andělem byl nám však princ Rakoto. Varoval královnu před následky, kdybychom byli odsouzeni k smrti.

Den na to povolala nás královna do paláce před soud. Viděli jsme tam přes sto osob: soudce, šlechtice, důstojníky, vojny. Někteří z přítomných seděli na stolicích, jiní na zemi. Nám vykázal jeden z důstojníků místa před soudci, kteří byli oděni bílým rouchem. V sále vládlo mrtvé ticho, a nám bylo velmi krušno. Mysleli jsme, že tentokráte živi neodejdeme. Pan Laborde sám pravil: „Jsem připraven na všechno.“

Konečně povstal jeden ze soudců a promluvil ke shromáždění tato slova: „Národ náš se dověděl, že přišli na ostrov lidé, kteří chtěli naši milovanou

královnou s trůnu sesaditi, otroctví v zemi zrušiti a nové mravy u nás zaváděti. Obyvatelstvo města Antananarivy žádá, aby byli tito buřiči potrestáni smrtí. Ale naše královna uzavřela, že k nim bude milostiva. Následkem královské té milosti proměněn jest jejich trest smrti ve vyhnanství. Pan Lambert, Marius a paní Pfeiffrová nechť tedy opustí za hodinu město. Pan Laborde nechť odejde prodlením 24 hodin. Statky jeho se zabaví a případnou královně.“

* * *

Z rozsudku toho nemohli jsme se k nikomu odvolati, a proto chystali jsme se na cestu do přístavu. Dne 18. července opustili jsme hlavní město. Cestou slyšeli jsme, že byli všickni křesťané na ostrově mučeni, kamenováni a k smrti ubiti. Nosiči, které nám dala královna na cestu, šli tak pomalu, že uplynulo plných osm neděl, nežli nás dopravili k moři. Královna chtěla, abychom samým namáháním a zimnicemi zahynuli. V jednom močálovitém místě nechali nás v zajetí po 18 dní. Děšť a nepohoda ubližovaly v noclehárnách našemu zdraví velice, ale vojsko, jež nás doprovázelo, nedovolilo, aby se s námi lépe zacházelo.

Záchvaty kruté zimnice madagaskarské brzy se počaly u nás objevovati, a trpěli jsme jimi po celou cestu.

Dne 13. září dorazili jsme šťastně do Tamatave. Přání královnino se tedy nevyplnilo. Loď, jež měla odplouti dne 16. září na ostrov Mauricius, byla naším vykupitelem. S radostí opouštěli jsme Madagaskar.

V Mauriciu ujali se mne dobří lidé, vyléčili mě z nemoci, a já mohla tam slavit v dobré náladě své 60. narozeniny.“

* * *

Až potud psán jest denník vlastní rukou odvážné cestovatelky. Z Mauricia psala Pfeiffrová ještě několik dopisů do Vídně a odjela do Evropy. Choroba, jež vzala počátek na nehostinném Madagaskare, objevila se však opět brzy, až ji Pfeiffrová konečně podlehla. Cestopisný denník její upravil k tisku její syn Oskar.

Co píše o Madagaskare přírodozpytec.

Švýcarský přírodozpytec dr. Konrád Keller podnikl r. 1886. cestu na ostrov Madagaskar, aby tam sbíral přírodniny. To, co na své výzkumné cestě viděl a zkusil, popisuje ve zvláštní knize. Z ní vybral jsem jen malou okázkou: „Nohy bořily se mi do písku, když jsem chodil v ulici přístavního města Tamatave, abych si našel hostinec, v němž jsem chtěl bydlet. Tešil jsem se, že budu hostem u rodiny, jež pocházela z mé vlasti. Ale zarazil jsem se velice, když spatřil jsem domek, jenž se podobal spíše dřevníku nežli hotelu. Štít, upevněný na kokosové palmě, hlásal brdě „Hôtel Francie“.

Hostinský přijal mě ve svých skrovných místnostech velmi srdečně.

Jakmile se o mně rozhlásilo, že sbírám přírodniny, bylo před hospodou stále živo. Domácí lidé přinášeli mi denně rozličná zvířata na prodej. Nabízel mi opičky, cibetky, pestré ptáky, chameleony, želvy, hady, zbraně, náčiní a pod.

Také jsem měl příležitost poznati poprvé živého kuskola veverovitého, jenž se stal k mé veliké radosti mým majetkem. Choval jsem ho potom v zajetí.

Zvíře to bylo také přivezeno jednou do Londýna a chováno jako vzácnost v tamějším zvířinci po několik let.

* * *

Ksukol je zvíře podivuhodné. Má velikost naší domácí kočky. Jeho dva hladavé zuby v čelisti horní a dolní mátlý přírodozpytcům hlavy. Nevěděli, kam to zvíře podle chrupu zařaditi. Jedni tvrdili, že je ksukol poloopice, jiní pokládali ho za vačnatce nebo hladavce. Nyní se ví, že se podobá svými vlastnostmi nejvíce opicím.

Ksukol, jež jsem v Tamatave choval, byl z počátku velmi nevrlý. Kdykoli jsem se dotekl jeho klece, kručel a hněval se a byl připraven k obraně. Když jsem v tom škádlení ustal, ksukol se ode mne odvrátil, zastrčil hlavu mezi zadní nohy a zakryl se dlouhým chvostnatým ohonem. Jen chvílemi vystrkoval hlavu a pozoroval okolí.

Po dvou měsících milý můj ksukol zkontl a dovolil mi, že jsem ho mohl na zádech trochu hladiti.

Hladavé zuby slouží ksukolovi zajisté k tomu, aby mohl jimi odlupovati kůru rostlin a vybírat z ní tučné larvy broučů.

V zajetí krmlívá se ksukol čerstvým mlékem a vařeným žloutkem.

Ksukol jest zvíře noční. Světla se štítí. Lesnaté krajiny jsou mu nejmilejším bydlíštěm. V korunách stromů staví si své hnízdo z větví a listů. V něm přespává den.

Bylo mi řečeno, že podivné to zvíře madagaskarské vidá se v Tamatave častěji. Obyvatelé okolní přinášejí je na trh, aby zaň utržili několik stříbrňáků. V Evropě platívá se i za mrtvého kuskola slušný peníz. Za kostru ksukoli žádávají obchodníci s přírodninami několik set korun.

* * *

Zvířata, nabízená mně ke koupi, zajímala mě velice, ale město samo se mi nelíbilo.

Mám-li mluviti upřímně, řeknu, že je Tamatave ošklivé hnízdo. Půda, na níž se město rozkládá, vypadá jako písčité dno mořské, nedávno vyschlé. Vichřice řádívají v tomto městě velmi krutě a pustoší domy skoro každý rok.

Pobřeží města Tamatave vroubena jsou sady kokosovými a mangovými, jinde zapouštějí pevně své kořeny pandany.

Pravidelné spojení s Madagaskarem udržují lodi francouzské. Za to však jest obtížné cestování po ostrově. Obyvatelé jeho báli se, aby nemohli k nim cizinci, a proto nezakládali nikde silnic. Povozy jsou tam neznámy, a cestovateli jest užívati výhradně nosičů.

Tímto způsobem cestoval jsem i já. Na cestu do vnitř ostrova najal jsem 10 lidí. Čtyři z nich chopili se nosítek, zvaných filanzana, a nesli mě přes hory a doly. Brzy se šlo močálem, brzy strmými výšinami nebo hlubokými roklemi a propastmi. Zavazadla nesli jiní nosiči na bambusových tyčích. Denně platil jsem jednomu nosiči něco málo přes 1 frank. Jako zpropitné slibil jsem každému dáti sklenku rumu.

Cesta ucházela dosti rychle, protože nosiči běželi velmi rychle. Nosiči se zavazadly utkali za námi v patách.

Na noc přišli jsme do jedné vsi. Ložnice s ochranným závojem proti moskýtům přišla mi velmi vhod. Od komárů byl jsem tedy ušetřen, za to však ne od myši, které mě vyrušovaly po celou noc.

Druhý den byl mi přidán jako průvodce rodilý Madagas, jenž uměl francouzsky. Za jeho rady a poučení jsem mu zavázán veřejnými díky. Toho dne plavili jsme se po řece a to proti proudu. Řeka jmenovala se Ivondra a její přítok Fangandrona. Poslední to slovo znamená v překladě řeku běstů. Madagasové nazvali ten přítok podle poloopice, o nichž se domnívají, že v jejich tělech přebývají duchové starých ostrovanů.

* * *

Kraj, kudy jsme se ubírali, byl velmi úrodný. Místy bujely banány, místy se rozkládaly plantáže třtiny cukrové. Osaměle vynikala tam banánovitá bylina, jež slove ravenala. Také se jí říká strom poutníků, poněvadž se skrývá za širokými stopkami jeho listů křišťálová voda, kterou pocestní pijí a ukájejí žízeň.

Žasli byste, vidouce velebnou tuto rostlinu. Vypíná se hrdě jako nějaká palma a spanile rozkládá mohutné listy své v obrovský vějíř. Z Madagaskaru zanesli nyní ravenalu i do jiných zemí tropických, a ravenala prospívá tam utěšeně jako ve své původní vlasti.

Z užitečných rostlin pozoroval jsem na mnohých místech palmu, jejíž botanické jméno rafia. Zjevem svým upomíná na palmu kokosovou. Domorodci madagaskarští mají z ní užitek takový, jako Arabové z datlovníku.

Čím dále jsme přicházeli do vnitř ostrova, tím bohatší byla zvířena. Z bažin vyplašovali jsme častěji sněhobílé volavky a z bambusových houštin krásné druhy holubů. Chvillemi spatřovali jsme nad sebou pestrébarevné vlyhy.

* * *

Večerem přibyli jsme do vsi zvané Ambuduvanga. Noclehu poskytl mi přibuzný mého vůdce. Kuře a uzená ryba šly mi při večeři jak náležel k duhu. Tím špatnější bylo však mé lůžko. Spal jsem na holé zemi a vstal jsem ráno celý polámaný.

Den na to získal jsem mnoho nového pro své přírodnické sbírky, tak že jsem sotva stačil, abych mohl vše bez poškození uschovatí. Zvláště mi přibylo mnoho zajímavého hmyzu, pavonků a měkkýšů.

Jednoho dne bylo nám přejeti močálem. Nosiči brodili se samým bahnem a nesli mě na svých bedrách. Měl jsem strach, že v bažině utoneme, ale vše dopadlo šťastně. Potom šlo se bambusovým lesem po několik hodin. Noclehd dostali jsme u starešiny blízké vsi. K večeři měl jsem opět kuře a hojnost banánového ovoce.

* * *

Po pětidennt cestě ocitli jsme se konečně uprostřed pralesa. Za své bydliště zvolil jsem bidnou chatrč v dědině zvané Šahaname. Z ní podnikal jsem vycházky do pralesa. Časné z rána bylo v něm velmi veselo. Se svítáním začínal zvířecí koncert. Ranní píseň zahájily posvátné poloopice babakoti. Madagasové mají je u veliké úctě. Zároveň se jich bojí. Již pouhý řev babakotů nahání domorodcům strach. A jak se jich nemají báti? Vždyť hlas jejich podobá se brzy vytl, brzy sase plácí a nařikání mrňavého dítěte. Připomene-li

si pověřivý Madagas, že ve zvířeti tom jest zakletý duch některého jeho předka, potom pochopujeme jeho bázeň před babakotem.

Těšil jsem se spatřiti babakoty ve volné přírodě. Slídl jsem po nich dlouho, ale teprve třetího dne se mi podařilo jednoho z nich zastřeliti. Zpráva ta rozbláslila se brzy po vsi, a osadníci horšili se na mne velice, že jsem si troufal sprovoditi se světa uctívaného poloopičáka. Zabitého babakota štilili se tak, že jsem ho nesměl nechat ani ve své chatři, a proto uschoval jsem ulovenou kořist za dědinou.

* * *

Kromě babakota ulovil jsem na pokraji pralesa též několik černých papoušků a pestrobarevných holubů.

Zhusta slychal jsem kukati v pralese kukačky. U potoků poletovali četní lednáčkové, podobní velice druhům našim.

Každým krokem naráželi jsme v pralese na hnízda žravých mravenců a kousavých všekazů č. termitů. Tou cestou trpěli moji sluhové mnoho od hnědočervených pijavic. Pozemní tito druhové jsou na Madagaskaru velmi bojní a vrhají se na člověka. Kousnutí jejich jest velice bolestné. Způsobem svého života upomínají tito červi na pozemní pijavice cejlonské.

Časté výlety seslabily mé tělo tak, že jsem se sotva plížil, ale po několika dnech zase jsem se zotavil a podnikal jsem lovy nové.

Strava moje nebyla k závidění. Mnohdy jídal jsem jen vejce. Nejednou měl jsem se však velmi dobře. V jisté vsi dostal jsem i výbornou kávu, kterou mi připravila moje sousedka. Stavění její bylo obklopeno stromy kávovými a banány, a na dvoře hemžilo se plno drůbeže. Kávu podala mi zvláštním způsobem. Pokleknuvši přede mně, předkládala mi koflík s velikou uctivostí a požila kávy napřed sama. Učinila tak před mýma očima proto, abych mohl býti jist, že není nápoj otráven.

Zpáteční cesta do Tamatave ubíhala velmi rychle, neboť jsme se zhusta plavili po proudu.

Po čtrnáctidenním výletu navrátil jsem se zdrav do přístavu a odplul jsem parolodí k severozápadním břehům madagaskarským.

* * *

Loď zastavila u ostrova, jehož jméno Nosi-be, t. j. na česko Veliký ostrov. Tam vystoupil jsem na břeh.

Nosi-be jest půvabný ostrov, pravá perla východoafrického souostroví. Mně připadal jako krajina z pohádky vykouzlená. Větší část jeho půdy zrodila se ohněm. Čediče a jiné podobné horniny to potvrzují. Také tam lze spatřiti ještě několik sopečných jtenů. Vypadají tak, jako by byly teprv před chvílí vyhasly. Místo žhavé lávy zreadli se nyní v kráterech hladina jezerní. Břehy těch jezer vroubeny jsou bujným rostlinstvem. Také pobřeží ostrova jest samá vegetace. Jen na některých místech lze pozorovati rozervaná úskalí, složená z útesů korálových.

Hlavní osada ostrovní je Hellville. Leží na pláni, povýšené asi 20 metrů nad moře. Pohled po okolí jest velikolepý, ale městečko samo vyhlíží velmi chudě. Místo jabloní a bruslék spatřujeme v sadech stromy mangové, dávající zakyslé ovoce po celý rok. V mokřinách kypí bujností lesy mangrové neboli manglové, složené hlavně z kořenovníků. Kořeny těchto tropických rostlin vynikají vysoko nad bažiny, takže lze po nich přejíti daleko široko, aniž se zamokříme.

V houštínách vídal jsem častěji malé opičky maki. Domorodci chovají je zhusta ochočené. Za dne poletovalo mnoho pestrého ptactva, a večer objevovali se velcí druhové kaloůů.

Krokodilové jsou zde také domovem. Domorodci přinášeli mi je zhusta na prodej.

Z měkkýšů lovil jsem horlivě zvláště vzácné nautily.

Přes všecko původní bohatství ostrova přibývá obyvatelstva velmi málo, snad že jest podnebí příliš horké.

Obyvatelé tohoto kraje přebývají v domech postavených na pilotách, takže se jejich osady podobají nákolním stavbám starověkých obyvatelů, kteří sídlili při jezerech švýcarských. Piloty chrání osadníky před mokrem a lijavci, a patrně také před myši, které nemohou tak snadno vnikati do stavení.

Kryta dřevěných těch chýží se skládá z listů palmových, zhusta též ravenalových. Mohu říci, že se mi takové nákolní stavby velmi líbily.

Ž rána slyšel jsem lomoz, jenž pocházel od tlukotu palic, jimiž tam tlukou rýži ve dřevěných moždících, aby ji zbavili slupek. Na přírodovědeckých výletech provázeli mě sakalavští hosté s velikou zálibou a pomáhali mi sbíratí bmyz po okolí. Za nedlouho naplnil jsem šest beden zajímavými přírodninami. Když pak připlula loď ze Zanzibaru, aby se u ostrova zdržela, vstoupil jsem na její palubu a odplul jsem zase do Tamatave.

* * *

V Tamatave užíval jsem rád mořských lázní a dával jsem jim přednost před koupelemi v řekách z toho důvodu, poněvadž jsem se bál krokodilů. Ale ani v moři nebyl jsem jist před nebezpečenstvím. Brzy jsem se o tom přesvědčil, jakkoli jsem nechtěl věřití povídkám, jež mi ostrované vyprávěli.

Jednoho dne vydal jsem se s francouzským důstojníkem, jenž bydlel v téže hospodě jako já, k moři, abychom se společně vykoukali. Sotva jsme vkročili do vody, ozval se bolestný výkřik. Postrašen zadíval jsem se na svého soudruha, ale ten již mizel rychle pod vodou. Hladina mořská rychle se nad ním zavřela a po milém důstojníkovi nebylo ani památky. Jenom krvavá skvrna označovala hrob nešťastníkův. Černocho, jenž stál na pobřeží, pospíšil k místu neštěstí a vylovil z moře zohavenou mrtvolu. Žralok uchvátil svou oběť za břicho a sežral je z poloviny. Den na to kráčel jsem za rakví svého soudruha. Tamatavští budou dlouho vzpomínati na nešťastného poručíka, jenž se měl odebrati nejblížeším parníkem do své otčiny na dovolenou. Mořská bestie učinila ubožáku konec jeho života.“

Jako ve snách mizely přede mnou obrazy madagaskarské květeny a zvířeny, když jsem byl u konce své výpravy.

Výlet do diamantové země.

Výlet do diamantové země podnikneme z Kapského města v Africe. Namáhavé cesty se nelekejte. Zasednete do pohodlného vozu železničního a pojedete severovýchodním směrem přes 1000 km daleko až na stanici Kimberley.

Trochu dlouhá jízda, ale, jak jsem pravil, provede se hladce, byť jste i cestovali po „temné“ Africe.

Z nádraží Kapského města vyjedete třebas pozdě večer. Měsíc svítí jako rybí oko a ozařuje krajinu tajemným odleskem. Vyhližíte-li z okna svého vozu, spatříte v krajině četné osady, drobné i větší, ale nikdy veliké. Jsou přerušeny místy borovými háji a vinicemi, jakož i řadami kopeť a pruhy zvlněného pohorí.

Parní of vykračuje si statečně a šumot jeho rozléhá se noční tišinou.

Jedete v první třídě a můžete si upravit lůžko tak, jak sami za dobré uznáte. Spací vozy nejsou ještě na jihu černé pevniny zavedeny.

V kupé se pasažéři netleskají a nechávají se v něm toliko po dvou, aby měli místa nadbytek a mohli si dopřát za noční jízdy všeho pohodlí.

Ve třetí třídě jelo by se vám nepříjemně. Vozy takové bývají plny černochů. Zřizenci železniční naspávají do nich domorodce jako slanečky. Z té přičiny choulstivý běloch neuzná nikdy třídy třetí.

Za lístek první třídy platí se z Kapského města až do Kimberleye asi 200 korun dle našich peněz. Za 36 hodin budete na místě. Mezi tím minete mnoho stanic.

Vlak projíždí jednu chvíli širošírou rovinou, zvanou Karú. I na školních mapách je zřejmě označena.

Na pastviskách té roviny potulují se stáda bravu a koz. Četné usedlosti (farmy) prozrazují pilné hospodaře.

V těch místech hospodaří také ještě jiní obyvatelé, neméně příčinliví a pracovití. Jediným pohledem z vozu spatříte na sta budov, jež si řecení obyvatel postavili. Budovy ty podobají se nízkým kopečkům, složeným z pisku, hlíny a rozkousané trávy. Výška stavení bývá asi tři čtvrti metru.

Snad již tušíte, kdo ty kopečky vystavěl. Vždyť víte, že jest Afrika zaslíbenou zemí termitůho rodu.

Většina termitů kup jest již dávno opuštěna od všekazů a zcela prázdná. Snad se v nich občas skrývá jenom plémě hadů. Nepochybně, že byly termití osady od chudozubého takara vyplněny a všekazi snědены.

Ale také docházívaly někdy i na nepřátele termitů. Kapšiti sedláci nemají s takarem žádného smilování a přistihnou-li ho v pravou chvíli, jistě ho zabijí a na trhu prodají. Maso jeho chutná prý jako vepřová pečeně.

Místy stoupá železniční trať příkrě, a vlak vyšplhává se k výšinám jenom pomalu.

Na stanici, jako je Frasenburk a Viktoriavest, můžete se posilnití zákuskem a ukonejšiti hlad a žízeň.

Hře tomu bylo před lety. První diamantokopové zakoušeli v těch končinách pravá muka, ač měli snad kapsu plnou diamantů. Hlady mohli umřít.

Dnes je v Kapsku všechno jinaké. Uprostřed pouště vzrostla městečka, a poutníku dostane se v nich dobrého zaopatření.

Z největších osad tamějších jest město Kimberley. Leží asi 1200 m vysoko nad hladinou mořskou a čítá na 30.000 obyvatelů.

V nedalekém sousedství jeho prostírá se jiné město asi s 10.000 obyvateli. Obě osady jsou spojeny železnicí. Kromě toho udržuje se spojení mezi oběma městy koňskou dráhou, jenom že se do vozu nezapřahují koně, nýbrž tři muli.

* * *

Není tomu dávno, kdy bylo okolí nynějšího Kimberleye ještě zapomenutým koutem světa. Ale rok 1867 přinesl do něho netušený ruch a život. Toho léta vydal se tam na lovecký výlet pan O'Reilly a přišel na návštěvu k jistému sedlákovu, či jak Holanďané říkají k búrovi (boerovi).

Jednoho dne spatřil řečený lovec mezi valouny pěkný krystal kamene, jehož neznal. I uschoval jej a odnesl domů. Doma teprve se dověděl, že kámen ten jest vyhraněný diamant. Bylo to překvapení!

Okamžitě začalo se na bůrové farmě kopati a pátrati ve šterku po diamantech. Ale tentokrátě štěstí selhalo, a hledači odtáhli s nepořízenou. Ba tvrdilo se dokonce, že se diamanty v jižní Africe ani nemohou vyskytovat.

Dva roky na to přálo tam štěstí jakémusi Hotentotu. Domorodec ten našel na téže farmě nový diamant a to překrásného vzhledu. Pro čarovný ten zjev bylo mu dáno jméno „hvězda jihoafrická“.

Nález ten přivábil do okolí holandského sedláka mnoho domorodců, kteří se jali vykopávat půdu a hledati drahé kameny. Ale sklamali se v očekávání. Nálezy nestály za namáhavou práci.

Mezi tím zkoumala se půda při nedaleké řece, zvané Vaal, a diamanty počaly se skutečně objevovati. Za krátko sběhlo se tam na deset tisíc lidí, a všecko pachtilo se za poklady v zemi uloženými.

Ještě lepší zprávy přišly potom z okolí nynějšího Kimberleye. Prond lidí zaměřil hned do této krajiny a rozhrabával zemi. Každý rád snášel vedro, prach, hlad, žízeň a štipání dotěravých much. Nálezy větších diamantů posilovaly lidi v práci a dodávaly jim vytrvalosti. Celá krajina podobala se ohromnému mraveništi. V půdě hrabalo se od ranních červánků až do tmavé noci. Povrch zemský byl daleko široko samá jáma a prohlubeň, a poněvadž ve větších hloubkách diamantů přibývalo, kopaly se jámy velmi hluboké. Ale tím přibývalo též nehod, neboť sypké jámy zhusta se samy zasypávaly. Proto bylo třeba pomýšlet na rozumnější těžení diamantů.

Nutnost toho poznali diamantokopové velmi brzy a počali se spolčovati, aby mohli zakládati doly podzemní. Tak vznikla na diamantových polích mohutná společnost, nazvaná podle sedláka Beera „Beerův důlní spolek“.

Sedlák Beer prodal svůj pozemek spolku asi za 150.000 korun, ale noví majitelé prodali získaný pozemek hned asi za 3 miliony korun.

Beerův důlní spolek má nyní v okolí Kimberleye několik dolů, ale těží hlavně ze dvou kutišť. Z těch pochází tři desetiny veškerých jihoafrických diamantů.

* * *

Hornina, v níž se diamanty vyskytují, jest pevný slepenec barvy namodralé. Jak se v ní diamanty uložily, není posud náležitě vysvětleno. Sopečná činnost měla ve složení diamantové té země jistě veliké účastenství.

Slepenec vyvází se na denní světlo ze šachet mnohdy velmi hlubokých. Jedna šachta má hloubku 366 metrů.

Vyvezený kámen vyrovnává se potom na rozlehlé haldy. Prostranství to je ohrazeno a pečlivě hlídáno ozbrojenou stráží.

Sluncem a deštěm kamení zvětrává a rozsypává se v menší kusy, jež se potom vyprají. Lehké částice rozpadlé horniny odplavují se proudem vodním a těžší padají ke dnu nádoby. K těžším součástkám slepence náležejí diamanty. Vyprané kameny třídí se sýtem. Veškerou práci vykonávají černoši.

Roku 1895 vyvezlo se ze šachet 46 milionů centů slepence. Z kamene toho vytěžilo se asi 10 centů diamantů, jejichž cena pačila se skoro na 80 milionů korun. Roku 1897 vydobylo se v Kapsku diamantů za 100 milionů korun.

Jak vidíte, je třeba mnoho kamene, nežli se z něho nějaký diamantek vydobude. Z udaných čísel jde na jevo, že se vytěží průměrně z 19 centů

slepence diamantek o váze 1 karatu, což jest asi tolik, jako váží 1 zrnčko ze svatojanského chleba čili určitěji dvě desetiny gramu.

Při té příležitosti podotýkám, že jméno karat jest odvozeno od řeckého jména keratonia. Tímto názvem označuje se v botanice rohovník čili svatojanský chléb. A ježto se užívalo za starých časů semenek této luštinaté rostliny k vážení, přeneslo se jméno rostliny také na váhu. Na karaty váží posud kleonníci.

V kancelářích diamantových dolů lze viděti ohromné množství dobytých drahokamenů. Chcete li, můžete si je — prohlédnouti.

* * *

Kdo se zajímá o způsob, jak se diamanty v kimberlejských dolech těží, ať se jen v tamější úřadovně ohlásí, a dostane se mu poučení, jakého si jen bude přát. Průvodčí zavede ho do šachet a štol, k haldám, do prádelny, do lučebny a do skladů.

V lučebně zbavují se dobyté diamanty všelikých příměstků pomocí kyseliny sirové a dusičné a zazáří po takové lázni leskem ještě nádhernějším.

Nečisté diamanty oddělují se od čistých, aby se užilo jejich prášku ku broušení cennějších kusů.

Skoro všechny jihoafrické diamanty vyznamenávají se čistotou a jasností.

Tak řečené „černé diamanty“, zasazované hlavně do vrtacích strojů, pocházejí z Brazílie.

Mezi mnohými diamanty tvarů nepravidelných, podlouhlých a kulovitých, vyskytují se občas kusy krystalované. Osmistěnné hráně objevují se nejčastěji. Některý krystal mává v průměru až dva centimetry.

Největší diamant, jenž se kdy v Kimberleyi našel, vážil 428 karátů, to jest asi 88 gramů. Měl podobu osmistěnnou a barvu jasnožlutou. Jinde v Africe našli diamant, jenž vážil skoro 1000 karátů, neboli asi 200 gramů.

Diamanty jihoafrické nebrousí se ve své vlasti, ale putují vesměs do brusíren evropských, hlavně do Amsterdamu, aby tam získali na kráse a ceně.

Dobýváním diamantů zaměstnáno jest na kopaninách v okolí kimberlejském na deset tisíc diamantokopů, zvaných obyčejně dygrové.

* * *

Život dygrů (diggrů) není hoden závidění. Všichni z nich žijí v ohradách jako otroci, jsouce zbaveni volnosti a svobody po všecku dobu svého zaměstnání na diamantových polích. Bydliště jejich vypadá velmi bídě. Několik prken nebo tvrdá země slouží jim za lůžko.

Ale humor a veselost jich neopouštějí. Když se vyřítí dygrři ze svých kobek, aby si po práci na dvoře trochu odpočinuli, vyrážejí se zpěvem a hudbou. Někteří hrají na harmoniku, jiní na kytaru a podobné nástroje strunové. Evropanu zdá se, že má před sebou samé čerty, neboť skoro všichni dygrové pocházejí z černého plemene.

Bez dovolení nesmí žádný dygr ohradu opustiti. Ozbrojení dozorcové jsou svého úřadu a svých povinností dbali až do krajnosti. Nabitá puška zabíjí černochovi chuť, aby z opuštěného tábořiště utekl a pomohl si k bohatství ukradenými diamanty.

Vše, čeho dygrové potřebují k výživě, lze koupiti v ohrazené kopanině. Také tam mají svou nemocnici.

Kimberleyský dygr vydělá denně 3—4 šilinky, t. j. asi 4 koruny. Kromě toho dostává po jednom šilinku (více nežli naše koruna) za každý karat nalezených diamantů.

Mimo dobrovolné diamantokopy zaměstnává společnost kimberleyská na kopaninách také několik set vězňů, které tam vláda pronajímá za denní mzdu půl šilinku.

Lepší postavení zaujímají v diamantových polích běloši. Evropanu svěřují se tam práce lehčí a výnosnější. Dozorcové, řemeslníci a strojnici vydělají denně 20—30 šilinků. Nad to pak požívají plné volnosti a smějí opouštět kopaninu, kdykoli je toho třeba. Rydlíště jejich, založené dále od kopaniny, vypadá velmi útulně. Úhledné domky vyzdobeny jsou květinicemi a sady.

Za podívanou stojí v Kimberleyi také dílny, v nichž dílní podnikatelstvo dává pořizovati své potřeby. Spatřili byste rozsáhlé strojovny, slévárny, kovárny a jiné pracovny.

Nedaleko Kimberleye zařídila si dílní společnost znamenitý hřebčinec a vychovává si v závodě koně výborného plemene. Poslední dobu bylo tam chováno přes 1000 ušlechtilých oňů.

Čeněk Paclt.

O Čěku Pacltovi mluvilo se u nás před lety velmi mnoho. Turnovští jeho rodáci honosili se jím velice a těšili se upřímně z každé zprávy, jež o něm noviny přinášely.

Zprávy o Pacltovi přicházely z Ameriky, hned zase z Austrálie nebo z Afriky. Paclt byl všudybyl a neměl nikde ve světě stání. Touha po cizině pudila ho každou dobu jinam.

Z čista jasna objevil se někdy v Turnově, ale náhle zase zmizel, aby zapadl jako do hrobu a žil po několik let pouze pro sebe třeba někde na Novém Zélandě. Krajané jeho divili se ovšem velice, když pojednou došla o něm zvěst, že je zdrav jako ryba a že odjíždí právě zase do Londýna.

Paclt překvapoval své známé a přátele dopisy ze všech konců zeměkoule, neboť domovem jeho byl mu celý svět. Cesty, které vykonal, jsou obrovské. Ale při všem tom byl Paclt mužem z obecného lidu. Nebyl ani boháčem, ani učencem. Živobyti uhájil si toliko mozolovitou rukou svou.

Škoda, že Paclt nezaznamenal všechny své příhody, jichž zažil v rozličných končinách světa. Životopis jeho byl velmi pestrý a plný dobrodružství.

* * *

Kousek životopisu napsal o sobě Paclt sám vlastní rukou. V jednom z jeho denníků čteme: „Narodil jsem se r. 1813 v Turnově, kde můj otec měl obchod s drahokameny. V rodišti dostalo se mi prvního vzdělání školního. Naučil jsem se trochu čísti, psát a počítati. O dějinách české vlasti a hrdinských činech slavných předků našich nikdy jsem nie ve škole neslychal. Také jsem se něčeho nedověděl o Husovi, Žižkovi a Prokopovi. Byly školy tehdejší doby velmi chatrný. Vyšel jsem z nich tedy s vědomostmi nedostatečnými.

V Jičíně vyučil jsem se řemeslu mydlářskému a obdržel jsem cestovní knížku. Vydáním této listiny bylo mi dovoleno, že smím cestovati na zkušenou

jako tovaryš v Čechách, na Moravě a v Rakousích. Jinam cestovati bylo zakázáno.

Já však chtěl poznati větší kousek světa, a proto jsem utekl potají do Uher.

Leč ani tu nedařilo se mi v mydlářině dobře. Zanechal jsem tedy svého řemesla a šel jsem do Vídně. Tam přijal jsem práci v brustrně jistého klenotníka. Broušením kamenů zabýval jsem se již za dětství, a zkušenosti ty přišly mi velice vhod, neboť jsem vydělal pěkný groš.

Ale dobré ty časy netrvaly dlouho, a mně bylo obližeti se po novém životě. Starší můj bratr, jenž zdědil po otci obchod s drahokameny, radil mi, abych se vydal do Věšavy a prodával tam jeho výrobky.

Uposlechl jsem, ale s dobrou jsem se nepotázal. Co jsem ve Vídni krušně zahospodařil, to jsem za půldruhého roku ztratil.

Rozmrzen špatnými výsledky obchodními, umínil jsem si, že opustím Evropu a podívám se do Ameriky. Myslil jsem, že tam doběhnu dříve k cíli a že strhnu na sebe štěstí po příkladech jiných nespokojenců.

V měsíci září 1846 vstoupil jsem na loď a plavil jsem se z Antverp do New Yorku. Tak jsem se ocitl ve volném ovzduší severoamerickém, ale co počítí, sám jsem nevěděl. Nemaje přátel plahočil jsem se v Novém světě za vezdejším chlebem velmi bídě.

Toho času vypukla válka mezi Spojenými státy a Mexikem. Z nouze přijal jsem službu v severoamerickém vojsku a to na dobu pěti let. Tato životní změna prospěla mi velice. Na duchu jsem náležitě pookřál a získal jsem prostředků k dalšímu životu.

S veselou myslí vracel jsem se r. 1853 do Londýna a přes Lipsko do svého rodiště. Oba moji bratři byli ještě na živu a mohli mi pobyt v Turnově zpřijemnit.

Ale touha po cizím světě nedoprávala mi nikde oddechu a ozvala se ve mně i doma. Sotva jsem se u svých známých trochu ohřál, již jsem se zase s rodištěm rozzehnal. Téhož roku vyplul jsem z Brem do Ameriky.

Na svých potulných cestách přišel jsem r. 1856 do Brasílie, ale zimnice a sklamaní vypudily mne opět na sever. V New Yorku užil jsem příležitosti a odjel jsem do Australie. To bylo r. 1857.

V Austrálii živil jsem se dobýváním zlata. Pracoval jsem brzy v tom, brzy v onom kopaništi. Byla to perná zkušenost a samé kruté dobrodružství.

Když jsem se nabažil Australie, zatoužil jsem po Východní Indii. Ale štěstí mi tam neprálo, a proto dojel jsem na ostrov Hongkong a zpět do Australie. Obrátil jsem se zase ke zlatokopectví a vydělával jsem chléb v potu tváří. Avšak jednoho dne štěstěna se na mne usmála.

Našel jsem hrst zlata. V tom okamžiku pomýšlel jsem hned na návrat do milé vlasti. Vždyť uplynulo již plných deset let, co jsem jí neviděl. Pln radosti opouštěl jsem r. 1862 Australii.

Bratři moji domnívali se, že jsem již dávno mrtev, protože neměli ode mne žádné zprávy po všecken ten čas. Pochopujete, že se velmi divili, když jsem se mezi nimi náhle objevil. Tehdy bylo mi padesát let.

V Turnově vedl jsem život jednotvárný. Ačkoli jsem se po světě již dost nabloudil, přece pociťoval jsem doma, že je mi třeba zase nové změny životní. Dlouho jsem se přemáhal, abych utlumil podivnou tu touhu, ale marně. Neklidný můj duch zvítězil, a r. 1864 pustil jsem se na novo do Australie, tentokrát k pustým břehům severním. Jižní Australii poznal jsem již za svého pobytu dřívějšího.

V nehostinných končinách severní Austrálie dařilo se mi zle. Z nebezpečení života vyvázl jsem šťastně a stižen krutou zimnicí přechal jsem z pustin a houštin a pookřál jsem teprve trochu na Novém Zélandě.

V nemoci vzpomněl jsem si opět na domov a zatoužil jsem po něm. I odplul jsem do Londýna a dostal jsem se do vlasti právě za války prusko-rakouské.

Mnoho jsem ve světě viděl, mnoho zažil a zkusil. Bůh sám ví, kam se ještě poděju a kde jednou skončím svou bludnou pouť. Na mých životních cestách nekvetly růže, ale přece jsem nikdy nezoufal. Vzpomínka na mou drahou vlast všudy mě provázela a sílila. Také nyní přeji si vroucně, abych mohl složit své staré kosti v zemi České, jež ostala mému srdci nejdražší ze všech zemí na světě.“

* * *

To je vše, co poznamenal o svém životě Paclt sám. Mnoho a mnoho zpráv vložil bludný Turnovan do svých denníků a dopisů, jež zasílal ob čas z daleké ciziny svým přátelům a známým v Čechách.

Když došla do Turnova smutná zvěst, že Paclt skončil pozemskou pouť na vždy, usmyslili si jeho přátelé, že upraví Pacltovi zápisky a dopisy pro veřejný tisk. Za nedlouho vyšla potom kniha s titulem: „Čeňka Paclta cesty po světě. Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Australii, Novém Zélandě a Jižní Africe. Vzdělal dr. Jaroslav Svoboda. Tiskem v Mladé Boleslavi 1888.“

V této objemné knize uloženy jsou mnohé vysoce poutavé zprávy. Vybral jsem z nich pro vás mladé čtenáře alespoň skrovnou ukázkou, chtěje seznámiti i mládež s dobrodružným životem podivuhodného Čeňka Paclta.

V jedné kapitole jmenovaného spisu čteme o životě Pacltově ještě následující:

Po válce s Prusy usadil se Paclt v Turnově na delší dobu. Pobyl v městě skoro do konce r. 1868. Pojednou se mu venek znechutil a zatoužil po Praze. Aby ji mohl často vidati, najal si ve Vršovicích malou světničku a zařídil se v ní po svém podivínském způsobu. Z Vršovic chodíval skoro denně do Prahy a díval se, jak ji z rána slunce nádherně ozařuje. Matička Praha byla Pacltovi rájem. V Praze bavil se Paclt v kroužku dobrých přátel.

Jednoho dne káral Paclt veřejně jednání některých osob úředních a měl býti pohnán za to k výsledku. Paclt dověděl se o stíhání tom ještě v pravou chvíli a měl se k útěku. Sebrav nejpotřebnější věci, zmizel z Vršovic a opustil Čechy. Nějakou dobu zdržoval se v Berlíně.

V měsíci červnu r. 1869 zajel si Paclt do Drážďan a odtud ke hranicím českým. Chtěl se potěšiti pohledem na českou vlast.

„Když jsem se díval na požehnané ty kraje české země“ — píše Paclt v jednom listě — „bylo mi v srdci velmi teskno. V duchu otazoval jsem se sám sebe: Čeňku, zdali pak spočíne noha tvoje ještě jednou na rodné půdě české? Ale jakási předtucha dala mi v odpověď: „Ne, nikdy!“ Všecek zkomoucen opouštěl jsem místa, odkud jsem se díval snad na posled do země, k níž mě popoháněla mocně sladká touha po celý život.“

V Berlíně byl Paclt volán na policii a vyslýchán, ale ježto byl již občanem americkým, byl z vazby propuštěn.

Té doby zvěděl Paclt, že se v Kapsku na jihu Afriky objevují diamanty. Zprávy ty vzrušily nemálo mysl našeho zlatokopa. Zlato a diamanty! Čarovná moc těchto dvou nerostů omámí každého, nekulí zlatokopce. Také náš Paclt

byl tou mocí uchvácen a umínil si, že půjde za štěstím do Afriky. Dne 8. ledna r. 1870 opustil Paclt starou Evropu a plavil se do Kapska.

* * *

Z jižní Afriky zasílal Paclt dopisy svým známým do Čech. Mnohé z nich došly, mnohé ztratily se na cestě. Nejednen dopis zmizel proto, poněvadž nepoctivý výpravčí tušil, že je k dopisu přiložen cenný diamant. Paclt mívav ve zvyku vkládati takový kamínek do svých listů a zasílal jej přátelům za tím účelem, aby peníze zaň utržené věnovaly se ve prospěch národních podniků.

Na pobřeží jihoafrického zdržel se Paclt po svém příjezdu jen na krátko, neboť chtěl býti co nejdříve uvnitř Kapska. Tak dorazil až k řece Vaalu, kde zastal tlupu Evropanů a černochů, kteří vyhrabávali zemi a hledali v ní diamanty. Paclt činil totéž, ale zdá se, že neměl mnoho štěstí.

Brzy na to usadil se v nedalekém městě Kimberley a živil se prací v diamantových polích. Z té doby pocházejí jeho styky s doktorem Holubem.

Od r. 1875 přestaly dopisy od Paclta přicházeti. Přátelé jeho mysleli, že Paclt zahynul někde ve zlatých kopaninách. Ale r. 1880 přinesly české listy veselejší zprávu. Zněla asi takto: „Náš starý kozák od Kozákova, Čeněk Paclt, žije. Kdo zná toho milého podivína, jistě se zaráduje. Paclt je nyní sedmdesátník, ale náleží prý mezi nejdovednější dobyvatele diamantů. Ve volné přírodě prožil Paclt čtyřicet let. Proto se mu zdá býti náš život spoutaný a nevolný. Ale při všem podivínství zachoval si Paclt v cizích zemích nejdražší diamant svého srdce: vlastenectví. Kéž by ten klenot mohl odkázati celému našemu pokolení.“

Po dlouhé přestávce počal Paclt zase do Evropy dopisovati. Dlouhé dopisy dostávali jeho přátelé v Praze i v Turnově. Paclt mezi tím zkřížoval mnohé kraje jihoafrické a ryžoval brzy zlato, brzy zase hledal v polích diamanty.

Rokem 1884 ustal Paclt opět v dopisování. Ale přátelé jeho se těšili, že se neztratí ani v Africe. Kdosi napsal o něm té doby: „Mně připadá Paclt jako Ahasver. Putuje z jednoho dílu světa do druhého a žije a pořád žije. Takoví lidé neumírají podle našeho způsobu, neboť mají čívy jako drátěná lana a svaly z ocele.“

Ale čas plynul jako voda, a o Pacltovi nevědělo se nic po celé tři roky. Ale v měsíci červnu r. 1887 poslal Pacltův dobrý přítel, doktor Jeppe, smutnou zprávu, že tam v Africe náš Turnovan zemřel. Byl nalezen mrtev ve svém staně. Lidé prý našli u něho diamanty a jiný majetek. Skonal tedy pod modrým nebem jihoafrickým.

Noviny psaly tehdy o Pacltovi: „Paclt zemřel. Byl to muž ze železa, jenž nelekal se žádného protivtenství. Říkal sice, že jeho domovem je celý svět, ale vlast byla pro něho přece jenom nejdražším skvostem.“

Pacltovi nebylo dopřáno, aby složil kosti ve své rodné zemi. Tam nad řekou Vaalem, kde rozkládá se kopaniště Keiskamské, jest jeho hrob. Škoda, že nemůže se postaviti na jeho rově památník s nápisem, jakého si přával za živa: „Zde odpočívá Čeněk Paclt, potomek Husitů, jenž dle svého povolání sloužil věrně Bohu a vlasti své.“

Úryvky z cestopisu Pacltova.

Konečně jsem v Africe — píše Paclt ve svém listě ze dne 24. února 1870. Dne 9. ledna opustila naše poštovní loď Anglii a odplula k Madeíře. Za převoz ve II. třídě ze Southamptonu až do Kapského města zaplatil jsem téměř 430 zlatých dle našich peněz.

Madeira je ostrov hornatý, hlavní jeho město Funchal (čti Funčal) leží v úžlabí vysokých strání, pokrytých bujnou vegetací, velmi malebně. V přístavě zakotvila loď hlavně z té příčiny, aby vylodila zboží a nabrala zásobu uhlí na další cestu.

Šestnáctého dne naší plavby přistáli jsme u ostrova sv. Heleny. V pozadí viděli jsme strmé svahy horské. Byl jsem žádostiv viděti dvorec, v němž sídlel kdysi Napoleon jako vyhnanec. Také nám ukazovali jeho hrob z kamene vytesaný a vojenskou stráží hlídáný.

Ostrov sám vypadá velmi smutně. Zrejdil jsem hodný kus světa, ale smutnějšího místa jsem neviděl. V městečku žije mnoho černochů. A víte, jak se tam dostali? Skoro všickni pocházejí z otrokářských lodí arabských, na nichž byli vezeni do Ameriky. Ale anglické koráby, jež konaly službu na pobřeží za tím účelem, aby zamezily obavný obchod s lidmi, přistihly otrokářské lodi při nekalém řemesle, zabavily je a pustily zajaté otroky na svobodu. Nyní se mohou uboží černoši volně po ostrově procházeti a vydělávati si svůj chléb podle libosti. Tím způsobem byl pustý ostrov sv. Heleny trochu zalidněn.

* * *

Ze sv. Heleny odpluli jsme dále na jih a po dvanáctidennt plavbě stanuli jsme u Kapského města. Příjezd náš byl nade všecko pomýšlení krásný. Vitr se utíšil, a záře bledého měsíce rozlévala se po klidné hladině, po městě a po březích. Okolní hory vystupovaly před námi velmi ostře. Hora stolová prozradila se svým tvarem hned na první pohled. Temeno její jest široké a ploché, úbočí srázná. Vedlejší kopec podobá se našemu Kozákovu.

V Kapském městě zdrželi jsme se tři dny. Času tobo užil jsem k několika vycházkám do okolí. Poznal jsem, že je tam půda úrodná, plodící hojnost ovoce, vína a melounů. Za půl šilinku (30 kr.) dostal jsem hodný uzlík broznů.

Z Kapského města plavili jsme se podél mysu Dobré naděje a za dva dny byli jsme v zátoce u Portu Eliščina. Korábům větším třeba kotviti daleko od břehu. Vylodění na břeh sprostředknjí Kaffi malými čluny.

Obyvatelstvo Portu Eliščina je podivná směsice: Angličané, Portugalci, Holanďané, Němci a černoši všeho druhu. Mezi Kaffy a Basnty viděl jsem chlapy o hlavu větší než jsem já. Také je tam mnoho Malajců a Hotentotů.

Okolní krajina je samý písek a kámen. Až se tu trochu zotavím po bouřlivé plavbě, odeberu se do kraje, kde se kopou diamanty. Z Portu Eliščina mám tam asi 1000 km. Neroztrhá-li mne dravá zvěř a neskolí-li mne nějaký divoch, podám o sobě další zprávy.

* * *

V dopise, zaslaném koncem měsíce června r. 1871 z vlasti Bečnanů, píše Paclt takto:

Zašel jsem hodně daleko do vnitř Afriky a chystám se ještě dále na sever.

Z Eliščina Portu vyjel jsem v pěkné káře, do níž bylo zapraženo osm mezků. Jelo se houštinami. Křoviska jejich jsou samý trn. Jeden druh má bodliny jako udice.

Holanďané tu onde usazení oddávají se nyní pilnému zaměstnání, aniž jsou znepokojováni od Kafrů, jako bývalo dříve, a mohou provozovati hospodářství polní a řemesla. Ke práci užívají Hotentotů.

Pátého dne dorazili jsme do překrásných hor, v nichž jsme se utábořili. Mezkové naši měli tam výbornou pastvu. Divoké zvěře je tu s dostatek.

Těž sloni jsou zde domovem, ale smějí se stříleti jen se zvláštním povolením od zemské vlády.

Po skalách skotačí tu hejna opic a vřeští jako o závod se sborovým zpěvem rozličného pactva. Mně se zdálo, že jsem se ocitl v samém ráji.

Dále od nás prohánějí se stáda antilop. Mohl jsem je dalekohledem dobře rozeznati.

Má ručnice osvědčovala se znamenitě. Zastřelil jsem nejednoho pěkného opeřence.

S jednoho návrší viděl jsem kraj, jehož obraz uváděl mě v mysl do ráje turnovského. Nescházela tam ani řeka, podobná naší Jizeře.

Dlouho kochal jsem se v duchu vzpomínkami na milou otčinu. Leč byl čas pomýšleti na zpáteční cestu do našeho tábora. Hrkotavý potok byl mým průvodčím.

Zatím se setmělo, a oheň plápolal před stanem. Vytí dravé zvěře a houkání ptáků ozývalo se mocněji a mocněji. Nastala noc. Spali jsme nepokojně.

Se sluncem vstali jsme i my a jeli jsme krajem plným propasti.

V jednom místě zastali jsme rodinu Křováků. Bydleli v boudě spletené z proutí. Vraceli se právě z lovu. Za kořist padla jim antilopa. V koženém pytlí nesli z lesa med. Divokých včel je tam mnoho. Lovci byli vyzbrojeni pílami a kušemi. To je obyčejná zbraň jejich. Prodávati domorodcům stělnou zbraň, zapovídá zákon jak v osadě Kapské, tak i v sousedním státě Oraňském. Překročení toho zákona tresce se krutě. Provinilec odsuzuje se k sedmi až čtrnáctileté nucené práci na veřejných cestách.

Když jsme opustili hory, vešli jsme do jednotvárné roviny většinou písčité. Místo stromů rostly tam jen křoviny. Chvillemi unikala před námi stáda sajek nebo pátrosů. Ve vzduchu mihali se zhusta opeřenci. Vyletěl-li před námi pták na blízku, střelil jsem po něm. Z ulovených opeřenců vařili jsme dobrou polévku.

Další cesta naše vedla nás brzy údolím, brzy horami a rovinami. Ob čas narazili jsme také na městečko. Takovým je na př. Kradok (Cradock) a Kolsberk (Colesberg). Každé skládá se z několika nových domků. Kupci v nich usazení jsou sami Židé.

Zahrádky u domků zakládány se mi líbily. Skoro u každé viděl jsem paviána uvázaného na řetízku.

Za Kolsberkem teče řeka Oraň a tvoří rozhraní mezi Kapskem a státem Oraňským. Řeka ta má velikost našeho Labe u Drážďan, ale za suché zimy vysychává na dobro.

Za naší cesty byla řeka Oraň rozvodněna, a bylo třeba plaviti se přes ní po prámu. S námi převázelo se zároveň stádo krotkých pátrosů. Osadníci tamější chovají je v domácnosti jako husy.

Počasí roční vypadá tu zcela jinak nežli u nás v Čechách.

V měsíci listopadu počíná zde doba bouřek, a prudké větry závodí s ble-skem, broubitím, lijavcem a krupobitím. Tak to chodí obyčejně do konce prosince. Potom nastává léto a doba velikých veder. V lednu bývají parna nesnesitelná. Štěstí, že je lijáky ochlazují. Tou dobou dostávají se též nemoci.

V únoru deště přestávají, a koncem března počíná se podzim. V měsíci dubnu prší zde zřídka kdy. Od května do konce října bývá sucho, a větry vanou sem z jihu a ze západu. V červnu a v červenci přicházejí za noci mra-ziky. Můj plecháč s vodou bývá zhusta pokryt silnou vrstvou ledovou. Za dne pálí sluníčko velmi citelně.

Překročivše řeku stanuli jsme na půdě svobodného státu Oraňského. Liboval jsem si, že nás na hranicích nikdo z celníků neobtěžoval. V evropských zemích je hůře. V nich prošourávají zřizenci každému všechny kapsy.

První oraňská osada, do níž jsme přišli, bylo městečko Filipolis. Kupci provozují tam čilý obchod s vlnou, kožemi a pštrosmi péry.

Osmnáctého dne dorazili jsme do Blumfonténu (Bloemfonteinu), kde sídlí prezident republiky Oraňské.

Osadníci původu holandského a vůbec evropského jmenují se tam búrové (boerové) t. j. sedláci, a zabývají se pěstěním polních plodin a chovem dobytka. Ale většinu obyvatelstva tvoří Kafrové, lidé velikého vzrůstu a pěkného obli-čeje. Udatnost jejich se obecně chválí, ale bělochy nemají rádi.

Kroj Kafrů je velmi jednoduchý. Bohatší nosí kabát a kalhoty. To je vše. Košile je pro ně zbytečná. Chudí Kafrí chodí skoro celt nazi.

Kaferky nosí suknici. To jest jediný kus z jejich šatnice. Za to však mají hojnost šperků: nosí veliké náušnice a na krku, rukou a pod kolenoma šňůry korálkové. Korálky ty jsou ze skla a zasílají se Kafrům až z českého Jablonce.

* * *

Z Blumfonténu jel jsem dále na sever ve společnosti jistého búra, jenž se vracel do Jakobsdal. V městě prodal vlnu a koupil za ni mouku, cukr, čaj a kávu. Jeli jsme spolu 4 dny. Do vozu měli jsme zapraženo 16 volů a k ob-sluzu dva Kafry, Hotentota a Hotentotku. Cestu krátili jsme si střílením zvěře. Ulovil jsem tím způsobem 5 sajek.

Jakobsdal jest osada malická. Kupců je v ní několik. Čtyři z obchodníků jsou Židé a jeden Němec. Kostelíček je v osadě též. Každých šest neděl při-chází tam pastor a vykonává se sedláky pobožnost. Hostince k přenocování v osadě není, a proto jsem se ubytoval u Němce. Ostatní přichozí přespali ve stanech nebo na vozích.

Búrové mluví vesměs jazykem holandským. Vzdělání mají chatrné. Zámož-nější najímají učitele, aby učil jejich děti čísti a psát. Když pak pan učitel své cvičence vyučil, ubírá se dále, aby své učení rozsával jinde.

Dále k Vaalu jeti nebylo již možno. Chystal jsem se, že vykonám cestu pěšky, ač to není zde obyčejem. Ani chudí tuzemci necestují jinak nežli na volu. Nosem rohatého oře prostrčí jezdec uzdu, rozprostře na jeho hřbet nějakou rohožku a ujíždí poklusem.

Kdo cestuje pěšky, tím búrové opovrhují a štvou na něho psy jako na pobudu, ničemu a poběhlíka.

Toho já však nedbal a šel jsem po svých. U kupce koupil jsem dvě houně, stěhlo, mouku, sůl, čaj a cukr, svázal vše do rance, připjal jej na záda a s ručníci v ruce nastoupil jsem odhodlaně další pouť. Bylo to na po-čátku dubna.

Šlo se mi dosti dobře. Krajina byla rovinatá, pustá, bez lesů. Sem tam pásly se antilopy, ale nikoli na dostřel.

Odpoledne byl jsem již unaven a proto hověl jsem si v pěkném údolí, abych se zotavil. V tom objevily se 3 gazely. I chopim se ručnice a bác — jednu jsem trefil. Kýtu z ní vzal jsem s sebou na další cestu. Věděl jsem, že toho večera nepůjdu spat o hladu.

K západu slunce byl jsem u řeky, veliké jako naše Jizera. Voda její byla čistá jako křišťál. Mělčinou přebrodiv jsem se na druhou stranu. Břehy byly porostly hustým křovím. Na vyšších stromech prozpěvovalo ptactvo, a hrdličky líbezně cukrovaly. I myslil jsem si: Zde budeš nocovati. Najdeš si místečko na pobřeží, zatarasíš se nějakou ohradou z proutí, nabhabeš suchého listí a upravíš si z něho slušné lůžko. Potom nasbtráš klestí, rozžehneš oheň, ustrojíš si večeri a budeš zpívatí velebnou píseň „Na výsosti hvězdy svítí“.

Byl to slavný okamžik. Větrík se utišil, ptactvo houkalo, a vlny v řece šplýchaly.

Ale zákeřník číhal na blízku. Jakési zvíře plížilo se k mému loži. Popadnu pušku, namířím a střelím. Zvíře padlo.

Jal jsem se je stahovati, ale odporný zápach nutil mě, abych práce zanechal. Byla to cibetka.

Potom jsem usedl k večeri. Na obloze svítily mi roje hvězd, a já usínal se vzpomínkami na vzdálenou otcínu.

Za ranního úsvitu probudil mě ze spaní zpěv opeřenců. Pospíšil jsem si, abych varil snídani. Navařil jsem hodný plecháč čaje do zásoby. Člověk v těch končinách neví, brzy-li dojde k vodě. Potom jsem vzal ranec na záda a dal jsem se zase na pochod.

Směr mé cesty byl k severu, a musel jsem se rozloučiti s řekou.

Ale i další cesta má nebyla bez půvabů. Na stromech viděl jsem viseti hnízda podobná vaktům a váčkům. Otvory jejich směřovaly dolů. Roje ptáků je obletovaly. Brzy jsem poznal, že si opeřenci vystavěli příbytek velmi chytře a bezpečně. Bylyť listy těch stromů samé ostny a ostenky, takže jsem se notně popíchal, když jsem hnízda ohledával. Jméno těch ptáků umělců jest snovači.

V širém kraji objevovaly se místy boudy černochů, kteří se orbou nezabývají a jen v lenosti a zahálce si libují.

* * *

Zatím se setmělo. Pro černou noc nemohl jsem již dále, ač bych se byl rád dostal ještě k vodě. Znaven usnul jsem a probudil jsem se ráno s velikou žízňí. Bylo mi smutno.

Když pak slunce osvitilo krajinu, viděl jsem hladinu vodní. Bylo to jezero. Jeho břehy zelenaly se houštím, a zpěv ptáků dodával mi zmužilosti. Ani nevíte, jak mi voda z jezera chutnala!

Opodál jezera spatřil jsem osadnický domek. Hned mi bylo veseleji. Z ohrady vyháněli černoši dobytek a hnali jej na pastvu.

Jeden z černochů přiblížil se ke mně, aby si mě prohlédl. Díval se na mne velmi nedůvěřivě. Když jsem k němu promluvil, neodpovídal, protože mi nerozuměl. Ukazoval jsem tedy rukama, že bych rád pil mléko a že dám za ně šilink. Na to jsem mu podal plecháč a peníz. Černoch přijal jedno i druhé a za chvíli přinášel nádobu a ještě kus chleba. Hned za ním přišli jiní černoši a prohlíželi si mě jako nevidaného tvora.

Mlékem jsem se osvěžil a zpíval jsem nadšeně: „Hej Slované“. S veselou myslí vykračoval jsem si dále.

Cestou střílel jsem ptáky a vařil z nich dobré jídlo. Lůžkem mým bývalo obyčejné listí. Pokojně spával jsem v lupení zabrabán až do rána.

Jednou jsem ulovil též zajíce. Chutnal mi znamenitě.

Den na to byla neděle. Vzal jsem na se sváteční šat, totiž jenom košili, neboť jiného oděvu jsem neměl. V potoce jsem se vykoupal a světil jsem den Páně. Cestou notoval jsem si oblíbenou píseň Českých bratří: „Kdož ochrany Nejvyššího v skryší jeho užívá, ten v stínu Všemohoucího bezpečně odpočívá.“

Jednoho dne přišel jsem do osady křovácké. Křováci hned byli u mne a žebronili na mně tabák. Rád bych jim byl vyhověl, ale neměl jsem ho.

Bez všelikého dobrodružství dorazil jsem až k řece Vaalu, široké v těch místech jako Vltava pod Vyšebradem.

Když jsem se přebrodlil na druhý břeh, stál jsem na půdě batlapinského pohlavára, a brzy na to ocitl jsem se mezi černochoy a Evropany, kteří rozkopávali půdu a hledali diamanty. Z osady z počátku velmi nepatrně vzniklo městečko Klipdrift.

Nalezl-li někdo diamant, měl velké štěstí. Kdo není narozen na šťastné planetě, ať sem nechodí a nechá hledání diamantů. Napracoval jsem se tu mnoho, ale našel jsem všeho všudy čtyry diamantky o váze asi 13 karatů dohromady.

Nános, v němž se zde diamanty vyskytují, je složen z písku, podobného šňupavému tabáku, a hrubších kamenů pěkně uhlažených. Kde jsou diamanty, tam se objevují též křišťálky, karneoly, cirkony, achaty, jaspisy a granáty.

Dochází mi papír, ač bych vám ještě leccos rád napsal. Zda-li pak spatřím ještě jednou krásnou naši Prahu? Ta naděje mne neopouští. Arci jsem již stár. Šedesátka se blíží, a síly mé ochabují.

Levou ruku mám bolavou od potyčky s levhartem. Na poušti kalaharské střelil jsem levharta, jenž hned padl. I běžel jsem, abych jej odnesl. Ale levhart byl jen postřelen, vzhopil se a sápal se na mne vši silou. Při tom popadl mě za levou ruku a notně mi ji pocuchal. Zanechal svého díla teprv potom, když jsem mu hlavu prostřelil kulí z revolveru.

Jindy jsem měl rvačku s opicí. Stalo se to takto. Sedím na pokraji houští a připravuji se, abych si uvařil čaj. Sbíráám potom suché chrástí k topení. V tom spatřím malou opičku. Seděla na zemi. Má touha byla, bych ji dostal, proto jsem se k ní plížil s největší opatrností. Ale náhle vyřítí se na mne z houští stará opice, chápe mne za nohu a kouše do ní vši silou. Měl jsem se co brániti. Při tom opice kňučela a prskala jako rozkacená šelma. Byl čas chopiti se opět revolveru a zabít ji. Třikráte jsem do ní střelil, a opice vedla svou, až teprve po čtvrté ráně klesla k zemi mrtva.

Chudák siroteček, malé hezké opičátko, plakalo brozně u své maminky. Vzal jsem ubožátko k sobě, ale druhého dne zahynula opička žalem.

Nyní chystám se na cestu k řece Zambesi, kde jest ještě hojnost slonů, brochů a nosorožců.“

* * *

Před vánočními svátky 1870 poslal Paclt z Klipdriftu list tohoto obsahu: Jsem u řeky Vaalu. Zdejší sedláci kopají tu společně s černochoy a hledají diamanty. Napracoval jsem se již také dosti, ale našel jsem teprv čtyry diamantky. První váží přes 4 karaty, je pěkně vyhraněný, jako by jej brusil vybrousil, ale není zcela čistý a má trhliny.

Druhý je též asi čtyřkaratový, ale velmi čistý a proto má cenu asi 40 liber šterlinků (t. j. skoro 500 zl.).

Třetí váží jen 2¼ karatu. Má sice pěkný oheň, ale není zcela čistý, nad to pak má barvu žlutou. Dostanu zaň asi 140 zl.

Čtvrtý diamantek váží jenom karat. Je dosti čistý. Škoda však, že má uvnitř černou tečku.

Hledati diamanty je jako sázeti do loterie. Někdo má štěstí, ani se ne-naděje. Jiný může dělat, co chce, nenajde nic třebas ani za celíčký rok.

Milý příteli! Píšete mi ve svém psaní, že zkusím asi mnoho horka. To ne, zapomináte, že máme zde jiné počasí roční nežli vy v Čechách. V červnu máme zimu. Této doby zmrzla mi voda v plechovém kotlíku.

* * *

Dopis z měsíce února 1873 zní u výňatku takto:

Jistá společnost mě vyzvala, abych s ní vytáhl k řece Zambesi, a že budu mít rovný podíl na loveckých kořistech. Měl jsem se zavázati písemně, že vydržím ve společnosti po dva roky a že budu zachovávat poslušnost jako voják.

Takové podmínky se mi nelíbily, neboť jsem odvykl všelikému otročení na dobro. Chci býti neodvislým na všechny strany.

Sebral jsem tedy jinou společnost a postavil jsem se jí v čelo. Má společnost čítala všeho všudy jen čtyři členy. Byl to vůl, dva psi a já.

Usmějete se, že jmenuji vola na prvním místě. Ale zde už to jinak nechodí, protože vola nenahradí nám v jižní Africe žádné jiné zvíře. Nekonečné útrapy, jež se cestami bromaďí, umí snášeti vůl znamenitě.

Můj roháč byl statný chlapík, černý, s hřívou na hlavě. Vodil jsem ho na provázku, přivázaném ke kruhu.

Kruh ten prostrkuje se mu nozdrou a slouží jako úzda. S jinými věcmi naložil jsem na hřbet svého rohatého oře také soudek s vodou a vydal jsem se chutě na cestu.

Na slony a nosorožce ještě jsem nepřišel, ale za to na stáda buvolů. Leč bál jsem se na některého vystřeliti, poněvadž raněný buvol je střelci velmi nebezpečný a vrhá se zuřivě na svého nepřítele.

Také je tu hojně žiraf.

Moje pouť byla velmi krušná. Zvláště mě trápila mistry veliká žízeň. Za nedlouho pošli mi psi, a také vůl vzal za své. Byl jsem tedy nucen nositi vše na svých vlastních bedrách. Pochod ku předu byl nesnadný, a proto obrátil jsem se zpět k řece Vaalu.

Jednoho dne byl jsem hladem a žízni již všecek vystřen a klesal jsem každým krokem. Slunce zapadalo za obzor, a já myslil, že konec mého života se blíží.

Zoufale vzhopím se na novo a vlekl jsem se noční temnotou. Zdálo se mi, že anděl smrti šelestí nade mnou svými perutěmi.

Pojednou zočím kmitati se světlo. Když jsem se k němu doplžil, poznal jsem, že jsou tam dva kryté vozy a nedaleko stavení. Okolo rozdělaného ohně mihaly se postavy Hotentotů.

V témž okamžiku vyřítili se proti mně tři psi a doráželi na mne štěkotem. Za nimi následovali dva běloši. Jeden z nich zvolal po anglicku: „Kdo to?“

„Dobrý člověk!“ odpověděl jsem.

Hned na to přistoupili ti hodní lidé ke mně a jali se mě občerstvovati pivem, čajem, mlékem, koňakem.

Ale slabostí nebyl jsem s to něčeho pozřítí a nápoje zažítí. Zotavil jsem se teprve, když jsem se napil trochu červeného vína.

Pookřáv, vypravoval jsem o své nehodě. Všickni mě velmi litovali a měli veliké potěšení z toho, že mně zachránili život.

Milosrdní ti Samaritané jmenovali se Teichové, oba bratři z Meklenburka. Pravili mi, že podnikají obchodní cesty, a že třetí bratr jejich rovněž usazen je jako obchodník v Kapsku. Dále jsem od nich zvěděl, že zamýšlejí postaviti v diamantových polích krám a podniknouti tam výkopy na zakoupeném pozemku.

Po delším rozhovoru vyzvali mě Teichové, abych se k nim připojil a jel s nimi do Zavaalska. Já k návrhu přistoupil a pracuji u nich jako naddělní. V dole mám 6 Kafrů.

Před nějakou dobou jsem se dočetl, že přicestoval do Eliščina přístavu můj krajan dr. Holub, aby prozkoumal africké krajiny. Snad zavítá také do diamantových polí. Těším se na shledanou.

Z počátku jsem ostával u Teichů v plátěném staně, pozdě i ve dřevěném stavení, které sem přivezli až z Eliščina přístavu. Líbí se mi v něm. Všecky potřeby obstarávám si sám: uklízím, šiji, peru, kuchařím. Vařím si dobré polévky, brách, rýži, ledvinky, knedlíky, peku livance a dělám též jiná moučná jídla.

Jednoho dne vkročil do krámu můj přítel kupec Michaelis a praví: „Pane Pacle, přicházím s velikým překvapením. Váš očekávaný krajan jest již zde.“

Hned na to stál přede mnou dr. Holub a vykládal mi směle plány své příští výpravy. Od té chvíle bývali jsme pobromadě každého dne.

Když Holub zvěděl, že si vedu své vlastní hospodářství sám, žádal mě, abych ho přijal k svému stolu. Rád jsem mu vyhověl, a jidali jsme každého večera společně. Jednou platil jsem maso já, po druhé Holub. Mouky, rýže, kávy, cukru, sušených merunek a broskví měl jsem hojnou zásobu. Potraviny ty dopravují se sem z daleka, a proto jsou dosti drahé. Neveliký vůz dříví stojí 40 zl., konev vody asi 25 krejcarů.

Doktoru Holubovi daří se zde dobře. Bratři Teichové a Michaelis dávají mu dobré rady a doporučují ho svým známým. Léčení vynáší mu zde pěkný peníz, protože se platí v kopaninách všecko drazé. Za jedinou visitu žádá lékař několik zlatek.

Okolí našich kopanin je smutné. Krajina je samé povlovné návrší, pokryté červenavým pískem. Rostlinstva jest zde málo. Živoří tu jenom trnitá křoviska nebo zakrnělý strom. Půda je vypráhlá, vody nedostatek.

Když jsme počali kopati, přišli jsme na vrstvu červeného písku, potom na kámen v tvrdosti našeho vápence, dále na vodní nános, místy zelenavý, místy žlutý a složený z kamení a písku. V této směsi objevují se diamanty. Pod ní leží modravý nános, tvrdý jako vypálené cihly a lehčí nežli obyčejný kámen. Na slunci se brzy rozpraskává. V této modravé vrstvě uloženy jsou též diamanty, ale vzácnější.

Kopaniny naše jsou rozkopány již do veliké hloubky. Na dně propasti hemží se pracovníci jako mravenci. V povětří nad nimi vznášejí se provazy, jimiž se vytahují okovy, naplněné vykopanou zemí. Vrzání kol, bušení, volání, zpěv, jásot, nadávky a jiné divné zvuky mísí se tam v divokou vřavu.

Já pracuji v hlubině asi 40 metrů. Najatí Kaffi mají týdně asi po 6 zlatých. Kromě toho dostávají mouku na kaši. Nepoctivých diamantokopů je tu mnoho. Mnohý co najde, podtají prodává. Krádeže takové jsou tu na denním pořádku. Ale lapnou-li dygrové takového zloděje, nedělají s ním mnoho oklik

a odsoudí ho sami, aniž čekají na úředního soudce: obyčejně ho hned oběsí nebo ho ubijí do smrti.

Sedláci, kteří k nám přijíždějí, zapřahují do svých potahů také zebry. Je podívaná na takové švarné spřežení.

* * *

V dopisu ze dne 24. září 1882 píše Paclt z Afriky takto:

Diamantokopům dostalo se pěkného nadělení. Nejvyšší zdejší úřad vydal krutý zákon o dobývání diamantů.

Každý dygr musí býti opatřen knížkou, do níž musí ihned zaznamenati, kterého dne nějaký diamant našel a jak je těžký. Potom musí jíti k úřadu a potvrditi tam přísahou, že našel drahý kámen ve svém dole. Na úředě se diamant ocení, a zaplatí se z uznané ceny předepsaný poplatek. Kdo neoblásí nalezený diamant do tří dnů, tresce se patnácti léty těžkého žaláře.

Kdo najde diamant jinde nežli ve své kopanině, jest povinen odevzdati drahokam ihned úřadu. Kdo by si jej přivlastnil, potresce se patnáctiletým žalářem.

Tajní policisté a slidiči mají v kapse plnou moc, že mohou vniknouti do domu nebo stanu každou chvíli a prohlédati tam, co chtějí. Tím způsobem mohou se přesvědčovati, je-li někde nějaký neoznamovaný diamant ukryt. Běda tomu, u něhož by se takový našel! Bez milosti bude uvězněn třebaš na patnáct let a zaplatí pokutu až 10.000 zlatých.

Kdo by se policistovi protivil, propadne trestu svrchu uvedenému.

Zdejší slidiči mají od úřadu právo prohlížeti na poště balíčky a psaní a přesvědčovati se, je-li v nich nevyplacený diamantek.

Takových a podobných paragrafů je plná knížka. Všecky mají stejný konec: patnáct let těžkého žaláře.

Řada lidí píše mi z Čech, abych jim poslal na památku nějaký diamant. Snad si myslí, že mám těch kamenů nějakou hromadu. Některý žádá hned plnou škatulku diamantů. Ubozí lidé! Ať sem jen přijdou a hledají diamanty. Krušnou práci musím konati, abych se protloukl životem.

Někdy si myslívám: Kdybys tak našel hodně velký diamant, vrátil bys se domů a vzal bys k sobě bývalou svou malou hospodyňku z Turnova. Bylo to opuštěné malé děvčátko, které mi posluhovalo. Na takové lidi, kteří mi něco dobrého prokázali, zpomínám si rád a nikdy na ně nezapomenu. Také tomu děvčátku rád bych se jednou odměnil. Posílám jí teď jenom dukát.

* * *

V jiném listě píše Paclt opuštěnému děvčátku, jež nazýval žertovně svou hospodyňkou, asi následovně:

Milá hospodyňko! Váš listek jsem četl s velikou radostí. Tázete se mne, jakou mám kuchařku, kdo mi uklízí a myje podlahu. Divíte se, že snad konám ty práce sám. Ano, uholda jste. Víte, jaký život vedou cikáni? Takový potulný život vedu také já. Dnes jsem zde, zítra zase jinde. Při tom užiji dost horka, zimy a psoty. Někdy tu padají kroupy jako ořechy. Plátěný můj stan poskytuje málo ochrany. Ale mně to neškodí; jsem již všemu zvyklý. Mráz koprivu nespálí.

O podlaze není v mém staně ani památky. Mně stačí upěchovaná země jako v stodole mlat. Dříví vozi se sem z daleka. Stromy tu nerostou. Prkna a latě vozi se sem až z Evropy, ze Švédska. To vše stojí mnoho peněz.

Kuchařku, holečku, nemám. Zde si udělá každý všecko sám.

Pořád hledám ten velký diamant, ale marně. Přijměte ode mne dukátek na památku. Buďte hodně zdráva a vesela!

Umělý chov pštrosů.

Drahocenných per pštrosích vážili si lidé již za starodávna, a touha po nich vedla v mnohých krajinách afrických k tomu, že byl pštros na dobro vyhuben.

Z té příčiny vzali si někteří podnikatelé za úkol, pěstovati pštrosy uměle a učiniti je domácími ptáky. Pokusy takové konaly se nejen v Kapsku, Alžírsku a Egyptě, ale i v Australii a Americe, ba také v teplejších místech naší Evropy.

Místy byly výsledky umělého chovu pštrosiho nade všecko očekávání, místy se pokusy takové nepovedly.

Velmi dobře daří se umělému chovu pštrosů v Kapsku.

V Kapsku počali chovati pštrosy již před třiceti léty. Od té doby stal se tam pštros domácím ptákem. V celém Kapsku počítá se asi 300.000 chovaných pštrosů.

Má-li se chovu tohoto ptáka dařiti, je třeba, aby žili chovanci co nejvolněji. Veliké prostranství je první podmínkou zdárného prospívání.

Důležitým činitelem je také povaha pozemku, na němž se chování pštrosové prohánějí. Ukázalo se, že jim nejlépe svědčí půda křovinatá.

Kapským pštrosům dopřává se obého, a tlupy chovanců asi o 12 kusích obývají na území, jež má v rozloze asi 1 čtvereční kilometr. Vypadá tedy na každého pštrosa prostranství asi 80.000 m², t. j. asi dvakráté tolik rozlohy, jakou zaujímají sady na Karlově náměstí v Praze.

Menší pole je vykazáno pro spálené pštrosy. Pozemek o 100.000 čtverečních kilometrech vyhovuje parku zcela dobře.

Na každém poli, zřízeném pro pštrosí tlupu, chová se zároveň hovězí dobytek, aby mrvil půdu svými fekaliami.

Celkem chová se v jedné pštrosí kolonii o 25 čtverečních kilometrech na 300 pštrosů a na 200 kusů skotu.

V měsících září a říjnu snáší slepice 15 až 20 vajec a to do důlku udělaného v písku. Několik vajec zahrabe vedle hnízda. Těch užije pečlivá máť za potravu pro vyhlhlá mláďata.

Ve dne sedí na vejcích slepice, v noci vystřídá samičku kohout a střeží vejce před největším nepřítelem. Tím jest šakal.

Ale běda lupiči, odvážil-li se blíže ke hnízdu ostražitého samce! Stačí jedině kopnutí, a útočný šakal bere bidné za své.

Sedí-li samec na vejcích, nerozumí žertům. Rovněž není radno s ním zahrávat, vystřídá-li ho v mateřských povinnostech samička.

Po všecku dobu líhnutí bere samec na se zcela jinou povahu a stává se zlým, ovšem jen z lásky k příštím potomstvu. Té doby nesmí se nikdo k hnízdu přiblížiti, nechce-li býti od kohouta ukopán. Jsou případy, že pštros zabil člověka jednou ranou. Ošetřovatelé pštrosů blíživají se k nim v té době toliko s trnitým prutem. Jsou-li však přece bez obrany od rozezlenného pštrosa napadeni, nezbyvá nic lepšího, nežli aby se honem vrhli na zemi.

Pokoření takové pštrosovi postačí, a on mstí se útočníkovi toliko tím, že si na něho vítězoslavně sedne. Když ho tak asi půl hodiny k zemi tlačil, nechá nepřítele na pokoji.

Vylíhlá pštrosata pobudou si u rodičů jenom na krátko. Pěstitelé bojí se, že by se nezkušená mláďata stala snadno kořistí šakalů, a proto odnímají je rodičům a osadí jimi ohradu na blízkou svého obydlí. V ohradě té pěstují zároveň vojtěšku, oblíbenou plet pro mladý pštrosí rod.

Vychovatelkou pštrosat bývá hotentotská dívka, k níž lnou opeření světlíci jako kuřata ke kvočně. Na zavolání černé guvernanky sbíhá se celá rodina pštrosat a osvědčuje ji dětinou lásku. Když si s vychovatelkou pohráli a za šaty hodně ji potahali, rozbíhají se zase mali pštrosové do lucinky a vykračují si v ní majestátně s krkem stále nachýleným. Té doby mají všickni peří barvy šedé.

Chovaná pštrosátka krmívá opatrovnice rozsekaným syrovým masem. Jako důležitá součást pštrosího krmiva bývají kamínky a kostěné úlomky. Taková potrava jde mladé havěti velmi k duhu. Že ji nepovrhnu ani staří pštrosové, je známo.

Co žaludek opeřených těch obrů stráví a v sobě přechovává, je víře nepodobno. Ostré nože, zhusta pštrosím polykané, procházejí útroby tak lehce, že neuškodí zažívací rouře ani dost málo.

Pitváním mrtvých pštrosů přišlo se v žaludku na nejrozdůležitější věci. Klíče, nože a mince náležejí k neobvyklejším předmětům pštrosího žaludku.

Pštros, jenž kdysi posel v zoologické zahradě Pařížské, přechovával v sobě dokonce i několik stříbrných a zlatých řádů. Ze samé touhy po třpytných věcech odcizil je divákům a jedním klofnutím ve svých vnitřnostech uložil.

Pštrosata vylíhlá v přístrojích potřebují péče největší a hynou snáze, nežli mláďata, jež vyseděla matka pod širým nebem. Zvláště jsou choulostiva za nápadných změn v povětrnosti a za neopatrného krmení. Nemoci, jež z toho vyplývají, ničívaly brzy mladý život jejich.

Prodlením dvou let dospívá pštros ve statečného ptáka. Až do té doby odívají se samečkové i samičky peřím stejně zbarveným a jsou vesměs šedo-hnědí. Potom vykrašluje se sameček šatem černým a ozdobuje toliko letky peřím bělostným a chvost peřím zažloutlým.

Samičky podržují peří takové barvy, jako měly za mladosti.

* * *

Ale nemnoho jest pštrosů uměle vychovaných, kteří dočkají se delšího života. Může se říci, že dobrá polovice vyplínaných pštrosátek hyne již v prvních dobách svého žití. Nejvíce padne jich za oběť šakalům, jakkoli se kladou po tměšilým těm lupičům osídla nejrozmanitější. Nepomáhá ani otrávené maso, jež se na ně líčí. Kromě toho hynou jim zhusta i kočky a psi jako nezbytná zvířata kapské domácnosti.

Mnoho pštrosů hyne chorobami jater a tasemnicemi. Od těchto červů zakoušejí mnoho bolestí všickni mladí pštrosové a podléhají jim velmi záhy. Příčina spočívá v tom, že pštrosové požírají rádi výkaly, jež v sobě chovají zárodky hlístů. Proto se doporučuje, podávati pštrosům občas léky.

Dospělým pštrosům nejsou zárodky hlístové v žaludku na škodu, neboť tam záhy hynou.

Pěličiví ošetřovatelé prohlížívají trus pštrosů, a shledají-li v něm zárodky tasemnic, užívají ihned příslušných léků k odstranění.

Osvědčený lék vlévá se do hrdla nemocného opeřence násilně, při čemž je třeba držeti léčence co nejpevněji, neboť se vzpráá léčení vší mocí. Když je práce ta ukončena, utíká vyproštěný pštros od svých dobrodinců jako před nejtěším nepřítelem.

Mnoho pštrosat přichází o život polámaním noh. Zvláště mívají křehké běháky pštrosové uměle vylihnuti. Zlomeniny takové se neléčívají, a proto se život nešťastníků ukracuje násilně.

Leckterou nehodu zavinují pštrosové svou hloupostí. Mozek pštrosí jest ovšem naproti hmotnému tělu velmi maličký, takže se nelze mnoho chytrosti do opeřeného obra nadíti, ale že by byl pštros tak hloupý, nikdo by ani nevěřil.

Pštros podobá se v mnohé příčině ovcí. Za deštového přítálu nehne se z místa, i když voda v jeho úkrytu stále stoupá, a čeká, až ho voda zatopí. Ba tiskne se ještě pevněji k zemi, ač by se mohl zachrániti pouhým povstáním nebo jediným krokem.

Osudným bývá mnohým pštrosům drátěné oplocení, do něhož chovanci rádi strkají hlavy. Kdyby měl pštros jen trochu rozvahy, mohl by prostým zpátečním pohybem hlavu zase vytáhnouti, ale za takového stavu počíná si nemotora jako zběsilý. Diváku se zdá, že si chce pštros hlavu utrhnouti. Tím poškozují si pštrosové krk, že z něho až cary visívají, mnohý nešťastník pak se i dokonce uskrť. Ti, kteří z drátu vyvázli, mívají na krku trvalou památku v podobě velikých jizev a zahojených ran.

Někteří pštrosové provádějí též pokus nohou, ale běda tomu, jemuž noha uvízla v drátěném plotě. Nepřijde-li v čas pomoc, zlomí si ubožák jistě běhák, a je veta po životě.

* * *

Peří vyškubává se chovaným pštrosům každých 9 měsíců.

Má-li se pštros škubati, třeba je největší opatrnosti, protože se tomu škubanec brání jak jen může. K tomu účelu vyhotovuje se dřevěné zapažení, sahající pštrosovi až po trup. Mrštý krk a útočnou hlavu zahalují škubanému ptáku do pytle.

Z těla vyškubávají se pštrosovi toliko péra vyvinutá; nezralá se stíhají, aby pták tolik netrpěl.

Přirozená péra pštrosí jsou hladká; kudrnatosti nabývají teprve umělým kroucením.

Cenná péra pštrosí pocházejí zvláště z letek a chvostu, potom z hrudi. Nejlacnější jsou hnědá péra ze samiček (slepíc), nejdražší bělostná péra z letek kohoutích.

Vyrostlý pštros má cenu asi 70 zlatých. Z každého takového pštrosa lze dostati asi $\frac{1}{2}$ kg per v ceně 15 zl. Výnos byl by znamenitý, kdyby nebyl umělý chov pštrosů tak nákladný a nepodléhal neočekávaným nehodám.

Pěstění pštrosů působí podnikatelům sice mnoho žalosti, ale také mnoho potěšení, neboť žádný pták nebývá tak přítulný k člověku jako pštros.

Pan Passarge, jenž napsal o chovu pštrosů v Kapsku vysoce zajímavý článek v časopise „Globus“ r. 1899, praví o pštrosích, že jsou samou přítulností až drzí, neboť chytají své pěstitele i za nos, chňapají rádi po řetízku u hodinek, po brýlích a po všem, co se lease.

Před pštrosy není nic jisto. Koženou tašku mžikem dovedou rozkloufatí, aby se o kořist rozdělili. Nože a hřebíky polykají hravě jako učené kejkliři.

Farmáři jednomu, jenž ukryl kdesi řadu hrnečků s olejovými barvami, vyprázdnili pštrosové nádoby až na dno.

Jinému sežral pštros kalamáf i s inkoustem, a bylo mu po divném tom zákusku tak dobře, že samou radostí tančil po dvoře. Tanec náleží k dobrému humoru všech chovaných pštrosů.

* * *

Pštrosí péro je drahé módní zboží. Fintivé dámy zdobívaly jím své klobouky velmi rády. Ale o ptáka, který je dodává, mnoho se nestarají. O pštrosu slyšely ledacos ve svém mládí: že žije v Africe, že se na něho pořádají hony, že umí běhati lépe než kůň, a proto že jest jeho peří tak vzácné. Pamatovaly si snad také ze staré školy, jaké je pštros zvíře zbabělé a hloupé zároveň, že strká hlavu do písku, aby nebyl viděn nepřitelem. A to byl celý životopis.

Pštrosí péro bývalo kdys velmi drahé. Říkalo se o něm, že je mohou nositi jen kněžny. A bylo to skoro pravda. Kus byl až za několik set zlatých. Dnes stojí nejkrásnější pštrosí péro nejvýše 20 zl. Od té doby, co se chovají pštrosové ve zvěřincích nebo ve zvláštních ohradách jako husy, známe život obrovského toho ptáka mnohem podrobněji nežli dříve.

Hlavní obtíž při umělém chovu pštrosim bývá v krajinách jihoafrických nedostatek vody. Ohromná sucha týrají tam lidi i zvířata. Vedrem zabynulo by tam všecko rostlinstvo, kdyby půda nebyla tak podivuhodně úrodnou. Právě se, že kdyby se dostavily ročně jen tři dobré deštivé dny, stačily by potřebám země. Stává se však, že uplyne mnohdy celý rok a nespřehne ani tolik, co by za řeč stálo. Umělé nádržky vody ve farmách vysychají, vegetace hyne, okolí nabývá nahnědlé, spálené barvy a nad krajem klene se nebe beze všech mráček. Zvěř z okolí se sbíhá k obydlím lidským. Pštrosové klepají svými zobáky na rámy okenní a nablížeji plachými zraky dovnitř. Žízničí zvířata vyraží bolestně skřeky, a všecko svědčí, že přišla na zemi krutá pohroma.

Teplý víchr skučí krajem a týrá zvěř i lidi. Pštrosové těžce oddechují, spouštějí perutě, nadýmají hrdlo, otevírají zobáky, a vzezření jejich prozrazuje, že jsou na smrt vysílení. Kde není ve farmách hlubokých studní, z nichž lze uměle opatřovati zvěř občerstvení, tam živočišstvo bídně hyne.

Pěstitelé pštrosů v jihoafrických koloniích vypravují o svých svěfencích ještě toto:

Mladý několikanedělní pštros má něžnou, nevinnou hlavičku, velké dětské oči a malé, buclaté tilko. Všecky pohyby jeho jsou směšné.

Je velmi zábavno divati se, kterak to mladé stvoření snaží se uhájiti svoji samostatnost. Peří ještě nemá. Tělo je pokryto krátkou srstí, vzorkovanou rovnými pruhy, střídavě šedými a hnědými. Hlava a hrdlo jsou pokryty jemným plyšem, drobounce žíhaným a barevným na způsob tygří kůže.

Odrůstající pštros pozbývá své něžnosti, a jeho tělo nabývá hranatosti a nesrovnalosti.

Podivuhodný stát.

Stát, o němž tu budu vypravovati, leží v Africe. Poddaní tohoto státu, starající se o zvelebení, rozkvět a blaho své říše, jsou šestinozí o čtyřech křídlech. Hlad, láska a strach před nepřitelem nutí je, by si založili společnost, v níž členové její mají nejen všelijaká práva, ale též mnohé povinnosti.

Nejen lidé, ale také živočišové sdružují se ve státy neboli říše a vedou život pospolitý. Vosy, sršně, mravenci a jiní hmyzové spolčují se v roje, staví

hnízda a budovy jako pevnosti a vynakládají všecku péči a starost, aby vychovali potomstvo a zabezpečili mu šťastnou budoucnost.

Včely mají svou panovnici, s níž žijí, dokud ona žije, a hynou, když ona umírá. Proto jí vyvolené včely ošetřují a ochraňují jako tělesná stráž. Na její procházkách v oulu neopouštějí ji ani na chvíli a podávají své královské paní pokrm, když počne snášeti vajíčka do voskových sklípků. Co je tu pliplání a hýčkáni, nežli královna ještě doroste! Věru, že včely nenakládají s ní jinak, nežli jako s princeznou, stavice pro ni palác neboli buňku královskou.

Jinak vypadá to ve státě vosím. Tam každý člen má stejné povinnosti a stejná práva. Tam nevládne hrdá královna, které by se poddani kotili v prachu.

Ve vosím státě pracují všichni k povznesení své společnosti, občané i občanky. Tam není lenivých hejsků a trubců, za něž by se jiní motali. Tam žádná občanka netouží po samovládě a nenechá se vykrmiti v královnu.

V tomto čtení zavedu vás do podobného státu. Pochybují velice, že podati se někomu z vás dostati se až do těch míst, kde příslušníci toho státu žijí. Cesta k nim trvala by od nás několik neděl, protože říše jejich prostírá se v afrických krajinách mezi rovníkem a zemskými kruhy, které slují v zeměpíse obratníky. A poněvadž obratník nazývá se po latinsku tropiens (čti tropikus), říkáme krajům ležícím mezi obratníky kraje tropické.

Kdo odvažuje se až do těchto končin světa nebo jde tam za svým povoláním nebo živobytím, tomu jest mnoho vytrpěti. Tropické podnebí jest horké a nebezpečné zdraví Evropanů. Mnohý přistěhovalce zaplatí svůj pobyt v tropických krajinách neboli v tropech životem. Přistěhovalci umírají tam zimnici a jinými nemocemi, které lékaři jmenují nemoci tropické.

Kromě toho nebývá člověk v afrických tropech jist před divochy a loupeživými kmeny. Nejedem africký cestovatel padl jim již za oběť.

Podnebí, divoši a moucha, které v Africe tse-tse říkají, jsou největšími nepřáteli cestovatelů, kteří hodlají vniknouti do středu africké pevniny.

Moncha tse tse napadá hovězí dobytek a koně, užívané na výpravách k tahu, a přehlutím je usmrcuje.

Nám netřeba obáhati se těch nebezpečností života, která čekají na africké cestovatele, a proto chutě vydejme se v duchu na návštěvu do říše afrických všekazů neboli termitů.

Takových států našli bychom v Africe na sta, ba na miliony, takže mnohý kraj africký skládá se ze samých kopečků a vysokých kup, zbudovaných od termitů.

Jenom některé kupy jsou snad opuštěny. Možná, že se v nich usadily včely, by v nich stádaly med.

Afričtí obyvatelé dobře znají kupy takové a vyhledávají jich, aby z nich vybrali med. Včely, které poletují nad kupami, samy prozrazují svůj úkryt.

Kupy afrických všekazů nebývají zbudovány z kypré půdy, jehličí a větviček, jako vidáme u našich mravenců, ale vystaveny jsou z hnědočervené hlíny tak pevně, že podobají se dílu hrnčířskému. Všekazi spojují blinité sončásky pomocí vyměšované šťávy v pevnost, ve které jsou chráněni před nepohodou a lijavci.

Člověka stálo by mnoho práce a času, nežli by otevřel takovou termitti pevnost. Jistý přírodopysce, jenž chtěl stavbu všekazů prozkoumati, potřeboval k rozkopání termitti budovy přes dvě hodiny.

Stát termitti nám již promine, že budeme jej také nazývatí hnízdem. Jak taková hnízda vypadají, povím vám.

Hnízda termitů podobají se vysokým homolům a stohům. Pochybuji velice, že by se taková největší kupa vešla do školní světnice, protože bývá až 5 metrů vysoká. V obvodu mávka skoro 20 metrů.

Z mnohých kup vyčnívají ještě věže a cimbuří jako ze skutečné pevnosti.

Palmy, které nad nimi vypínají své koruny, jsou znamením tropické přírody. Z některé kupy vyniká snad uschlá lodyha a větve nějaké rostliny.

Všekazi rádi stavívali své hnízdo kolem rostlin, nejspíše proto, aby jejich stavení mělo dobrou oporu.

Malým zvířátkům nepodaří se tak snadno dostat se dovnitř termitů kupy. Již před hnízdem byla by zastavena a zadržena jako vyzvědači vojenskou hlídkou, která je stále na stráži. A vojínům tak vyzbrojeným těžko vzdorovati.

Vojíní všekazů nejsou sice opatřeni ani puškou ani patronami, ani mečem nebo jinou zbraní sečnou. Také nejsou vyzbrojeni štípy, štíty a kopími jako bojovní divoši afričtí. A přece vítězívali v tuhých pútkách s nepřáteli. Řeknu vám, jaké zbraně při tom užívali.

Vojáci z tábora termitů užívali klešty. Nejsou to ovšem klešty kovářské, nýbrž silná kusadla, jimiž se všekazi zakusují nepřátelům do těla, aby je roztrhali na kusy.

Z celého vzezření vojínů termitů jde strach, neboť mají hlavu obří, mnohdy tak velikou jako polovice jejich těla. Oni jsou ochráncové státu termitů. Přírodopytci říkají jim zcela případně vojáci neboli bojovníci.

Kromě vojáků žijí v termitům stáde také dělníci, kteří pečují jenom o vnitřní záležitosti státní. O válečný ryk, jenž mnohdy zuřivá před branami opevněné říše jejich, dělníci se nestarají.

Dělníci jsou v termitům hnízdě pravé hospodyňky. Kde jaká světnička, chodba a koutek, tam oni všude přicházejí, aby uklízeli a dělali pořádek v domě.

Časem nastává dělníkům práce chův a ošetřovatelek, neboť sotva vyhlíhnou se z vajíček nastávající občané, tu dělníci mohou se potrhati, jen aby nakrmili všechna nemluvnata lahodnou kašičkou. Štěstí je, že ta nemluvnata nejsou plačtivá, sice by nebylo lze ve stáde termitů ani obstáti.

Dělníci jsou mnohem menší nežli vojáci. Křídla nepotřebují, a proto žádných nemají.

Ale podivné jest, že dělníci, jimž můžeme též říkati dělnice nebo pracovnice, jsou slepi. Přírodopytci alespoň nenašli u nich žádných očí, až na skrovné výjimky.

A zdali pak mají termiti také nějakou královnu, jako naše včely?

Termiti mívají ve svém hnízdě i několik královen. Královna včel bydlí v buňce královské, královny všekazů jsou zazděny v kobce žalární, z níž nedostanou se již nikdy na svobodu. Jak divný osud očekává královny všekazů!

Když byly královny všekazů ještě princeznami a navrátily se ze svatební cesty, již podnikly z hnízda do vzduchu pomocí svých křídel ve společnosti okřídlených ženichů, tu hned pozbyvají křídel a nechají se zazdití do kobky královské, mající velikost bochánku.

Uvnitř kobky má královna tolik místa, že se v něm může jakž takž pohybovati.

Do královské kobky, kterou mám ve své sbírce školní, mohli byste vložit všechny pět prstů své ruky.

V hliněné kobce královna tak roste a bubří, že její zadeček bývá veliký jako palec dospělého člověka.

Jste bezpochyby zvědaví, co se nyní stane se zazděnou královnou. Slyšte tedy!

Zazděná královna musila by v té kobce zemřít blady, jako to vypravují staré pověsti o zazděných paních a princeznách, kdyby nepřicházely k ní její ošetřovatelky malými skulinami. Těmi otvory mohou prolézat jenom dělnice, nikoli však tlustá královna. Dělnice přinášejí zazděné královně pokrmu po všechn čas jejího života.

Zazděná královna snáší mezi tím vajíčka. Snese jich na tisíce. Dělnice, které obsluhují královnu, odnášejí vajíčka hned do všech stran hnízda. Co ne vidět budou potom ošetřovati mláďata z nich vylhlá, nazývaná v přírodopise larvy.

Larvy termitů jsou maličká stvořeníčka bílé barvy, porostlá z počátku chloupky.

Když se termity larvy několikrát svlékly, proměňují se v pupu a konečně v dospělé hmyz, a to buď ve vojáka, dělníka, okřídlenou královnu nebo okřídleného krále. Královny a králové v termitím státě jsou vlastně samičky a samečkové.

Podle rovných křidel, kterých bývá u každého samečka po dvou na každé straně, poznáváte, že okřídlený termit neboli všekaz je podoběn šídlu, vážce nebo jepici. Takovému hmyzu říkáme hmyz rovnokřídlý.

Královny, samečkové, vojáci a dělníci tvoří tedy dohromady termity stát.

Když mladí všekazi dospěli a dospěli, je v jejich domácnosti všeko na nohách. Co má v hnízdě křídla, hotoví se k výletu, a to buď časně z rána nebo k večeru.

Je podívaná, když na sta tisíc okřídlených všekazů vyletí z hnízda! Kdosi napsal o tom, že domníval se vidět před sebou vysoký sloup, jenž se třpytl za sluneční záře samým stříbrem. Ale nebylo to stříbro pravé, nýbrž lesklá křídélka třepetavých všekazů.

Výlet všekazů do povětří netrvá dlouho. Celá společnost brzy nastupuje zpáteční cestu k domovu. Mnozí výletníci stávají se obětí hmyzožravého ptactva a netopýřů. Ti, kteří se šťastně dostanou zpět do svého hnízda, zbavují se křidel tím způsobem, že vrtí se po zemi tak dlouho, dokud se jim křídélka neulámou.

Brzy potom počnou zazděné královny snášeti vajíčka. Zadeček jejich jest vajíčky tak přeplněn, že by královny nemohly ani lézt, i kdyby byly na svobodě.

Všekazů jest mnoho druhů. Termiti, o nichž jsem vám vypravoval, nazývají se všekazi bojovní neboli kousavi.

* * *

Termiti nenazývají se nadarmo všekazi. Jsou oni skutečně kazisvěti, kteří neničí jen to, co nemohou rozkousati.

Zkázonosné dílo začínají všekazi vždycky v noci, protože se štítí světla. Před nimi není jisto ani dřevo, ani kůže, ani maso. Proto jsou postrachem tropických krajín. Štěstí, že nedávají se ještě do člověka samého.

Cestovatelé vypravují, že termiti umějí ničit i dřevěné domy, podlahy, střechy, trámy, koráby, obuv a nábytek.

Obyvatelé tropických krajín chrání své věci před všekazy tím, že je kladou na stojan, jehož nohy vězí ve vodě nebo v dehtu.

Jednomu cestovateli sežrali termiti přes noc hebvábny oděv, klobouk, boty, slunečník a několik knih. Ze slunečníku zbylo pouze kování a z bot jenom několik hřebíků.

Jiný cestovatel, který tvrdě usnul ve svém šatě, byl skoro nahý, když se probudil. Všekazi svlékli ho z jeho oděvu tak opatrně, že toho ani nepocítil. Náš cestovatel byl ještě rád, že ho všekazi neobrali o jeho vlastní kůži.

Dostati všecky členy termitího rodu z Afriky bylo jindy u nás velmi neseadno. Ba i učení přírodopytci nevidávali termity jinak nežli jenom vyobrazené. Ale nyní vydávají se mnozí cestovatelé do světa a posílají z cest zajímavé přírodniny buď do sbírek musejntel nebo nabízejí je obchodníkui s přírodninami ke koupi.

Českému obchodníkui panu Václavu Fričovi z Prahy podařilo se získati v Africe překrásné sbírky termitů, které prodává v lihu vkusně urovnané a upravené. Přírodnina tak upravená slove latinským slovem preparát lihov ý. Na světové výstavě pařížské roku 1889. líbily se preparáty ze závodu páne Fričova tak, že vyznamenány byly zlatou medailí.

Sběratelem a zasílatelem podivuhodných těch přírodnin z Afriky byl pan E. St. Vráz.

Pražané mívají přležitost viděti je ve výkladní skříní Fričova obchodu v Praze. Kdo můžeš, neopomeň zastaviti se tam častěji! Uvidíš tam podivuhodná zvířata a vůbec přírodniny, kterých každá škola nemůže si opatřiti.

Pan Vráz posílal z Afriky nejenom termity a jich stavby, ale také jejich hosty, kteří jsou rádi viděni v domácnosti všekazů.

Naši mravenci přechovávají u sebe rádi některé drobné broučky a mšice. Ve hnízdech našich vos usazuje se trvale vzácný brouk z rodu drabčků, kterého sběratelé brouků jenom tam nalézají.

Také všekazi přechovávají u sebe zvláštní druh drabčeka a kromě toho pak ještě přepodivného bronka střevlika, jehož larva vypadá skoro právě tak, jako zazděná královna.

Mimo to vidávají se ve hnízdech termitů zhusta plazové podobní našim slepýšům.

Bůh sám ví, proč se tito tvorové zdržují u termitů.

Přírodopytci znají nyní asi 70 druhů všekazů. Z těch žijí skoro všichni v horkých pásmech světa. Zvláště hojně vyskytují se v Africe a Americe.

Jižní Evropa má toliko tři druhy všekazů.

Že termiti žili na zemi již v dobách pravěkých, o tom poučují nás zkamenělé druhy všekazů ve vrstvách kamenouhelných, ale nejkrásnější zkamenělí termiti objevují se v pryskyřici předvěkých borovic, zvané jantar.

Doktor Holub.

Vědeckých výzkumů v Africe byli účastni mužové všech vzdělaných národů. Odvážnými cestovateli africkými honosí se Angličané, Holanďané, Portugalci, Španělové, Francouzi, Němci a j.

Také z našeho národa vyšel muž, jenž získal si mnoho zásluh o probádání krajů afrických. Jméno jeho jest doktor Emil Holub.

Doktor Holub narodil se r. 1847 v Holicích. Jako posluchač lékařství pěstoval Holub horlivě přírodní vědy a čítal se zanícením cestopisy.

Mocný dojem učinil na Holuba Livingstonův spis o cestách po Africe. Maje diplom doktora lékařství, usmyslil si Holub, že rozhojní skrovné vědomosti o temné pevnině vlastními výzkumy. I opustil 26. května 1872 Evropu a plavil se do jižní Afriky.

Za svého pobytu na africkém jihu živil se Holub prakti lékařskou a podnikal výzkumné cesty hluboko do nitrozemí, všímaje si všudy přírody a obyvatelstva.

Přírodovědecké a národopisné sbírky Holubovy vzrostly prodlením sedmiletého pobytu v jižní Africe měrou netušenou. Neunavnou plíi podařilo se Holubovi převéztí všecko do vlasti a vystavití sbírky v památné výstavě pražské a vídeňské.

Hned po svém návratu do vlasti chystal doktor Holub bohaté své zápisky k tisku a uložil své zkušenosti ve spise Sedm let v jižní Africe.

Sbírkami, jež s sebou Holub přinesl z Afriky, obohaceno bylo v Praze zvláště Průmyslové museum Náprstkovo. Ostatní sbírky daroval Holub ústavům a školám domácím, některé pak také zaslal do ciziny.

Sotva si Holub v Evropě trochu odpočinul, chystal se na cestu novou.

K výpravě té obohatil se Holub všemi potřebnými vědomostmi a opustil Evropu dne 22. listopadu 1883. Tentokrát provázela ho zároveň jeho manželka.

Cílem Holubovým byly krajiny při řece Zambezi.

Na této cestě zakusil Holub se svou výpravou mnoho trýzně. Krádeže a loupežná přepadání znesnadňovaly Holubovi pochod. Jednoho dne zavraždili domorodci i průvodce Holubova a přiměli celou výpravu k návratu. Doktor Holub a jeho manželka byli rádi, že zachránili své vlastní životy.

Zimnicemi stížení a o majetek oloupeni dostali se manželé Holubovi na půdu bezpečnější a přibyli konečně do Kapského města a v září r. 1887. do Evropy.

Příhody a zkušenosti z druhé cesty své uložil doktor Holub ve spise, jež slove Druhá cesta po jižní Africe.

Také z této druhé výpravy přinesl doktor Holub úžasné množství přírodnin a památek národopisných.

Když své sbírky doktor Holub v Praze vystavil, divil se jeho znamenitému dílu každý člověk. Myslím, že něco podobného neprovedl ještě nikdo na světě.

Doktora Holuba cesty po jižní Africe.

I.

Co v tomto článku o výzkumech Holubových uslyšíte, jsou jenom nepatrné úryvky z jeho velikého díla, jež má název:

Sedm let v jižní Africe.

Příhody, výzkumy a lovy.

na cestách mých od polí diamantových až k řece Zambezi.

1872—1879.

V cestopisném tom dle, jež vyšlo zároveň i v jiných jazycích, čteme mezi jiným toto:

Po třiceti šesti dnech své plavby z Anglie do jižní Afriky uzšel jsem konečně Stolovou horu v Kapsku. Na té námořské cestě zkusil jsem mnoho strasti. Bouřlivé počasí trvalo po celý měsíc, a já zeslábl nemocí tak, že jsem již pozbyl naděje spatřiti jihoafrické pobřeží.

Po dvoudenním pobytu v Kapském městě opustila naše loď přístav a zaměřila do Portu Eliščina. Tam vyhledal jsem si hostinec s velikou nesmělostí, neboť zásoba mých peněz scvrkla se na 10 šilinků, t. j. asi 6 zlatých dle našich peněz.

Štěstí bylo, že se mne ujal německý kupec Heřman Michaelis, jemuž jsem byl doporučen. Také mám zač děkovati rakouskému konsulovi, že se mi pobyt v městě zptřjemnil. Jeho vlivem se stalo, že se mi hned někteří nemocní svěřili k léčení.

Zkušný pan Michaelis radil mi, abych se usadil jako lékař v nitrozemi africkém, a označil mi město, jež uznal pro mne za nejvhodnější. Na to pak založil mě ještě penězi, abych nepřišel v novém působišti do nesnázi, a sám mě do mého příštího sídla doprovodil.

* * *

Na počátku srpna r. 1872 opustili jsme Eliščin port a nastoupili jsme cestu do Fauresmithu ve dvoukolovém vozíku, jež táhli čtyři konci.

Cesta naše byla velmi zajímavá. Pozornost mou poutaly obrovské stromy pryšcovité, jež rozkládaly svá ramena jako sloup.

Křoviny vytvořovaly místy husté skupiny jako kupy sena na louce, místy však byla křoviska tak pobromadě, že nelze jimi dále proniknouti.

Na pastviskách mihaly se pozemní veverky. Hojně byli též šakalové, dikobrazové, na skalách stáda paviánů, jinde skákaví tarbíci a štlhlé gazely. Ve společnosti takové zdržuje se též byena skvrnitá a žíhaná. Leopardi, buvoli a sloni nejsou tam žádnou vzácností.

Stáda slonů, jež jsme viděli, čítala 20 až 30 kusů. Přísný zákon chrání je před vyhubením.

Ptačtva poletuje na jihu Afriky rovněž v hojnosti. Milovník honby může naplniti svou loveckou torbu několika druhy drozdů, perličkami, koroptvemi, jestřáby, slukami, divokými kachnami, potápkami a j.

Z plazů lze najíti v každé tekoucí vodě vodního leguána, želvy, na souši hady jedovaté i neškodné.

Téhož dne přenocovali jsme v městě, jež slove Grahamstown.

Třetího dne přijeli jsme do Kradoku (Cradoocku), v jehož okolí žije mnoho zvíře, zvláště pak překrásné sajky skákavé a stáda pakoňů.

Sajka skákavá má hlavičku velmi ušlechtilou a ve svalech tolik pružnosti, že nelze její pohyby ani slovy vyllčiti. Vyskočí-li do výše, činí to tak prudce, jako by ji vymrštilo pružné péro.

Takové výskoky opakuje za sebou několikráte a mizí rychlým během před psy, kteří ji pronásledují.

Lov na sajku skákavou je velmi zajímavý. Lovci honí ji na koních, štlíleji ji na čekání a štvou ji na smrt pomocí chrťů.

V Kradoku zdrželi jsme se jenom den a jeli jsme na sever k řece Oraňské, dělící Oraňské státy od Kapska. Povož náš byla neobrabaná kára poštovní o dvou kolách. Přestáli jsme na ní muka jako na skřípci, neboť koně běželi

brzy vyschlým řečištěm, brzy zase přes valouny a balvany. K tomu všemu ještě se chumelilo, a sníh padal tak hustě, že jsme sotva mohli dále.

V tom smutném stavu zdál se nám býti štěkot psa nejlibnější hudbou. Těšili jsme se, že jsme na blízku lidského obydlí. Můj společník pravil, že by přijal rád lůžko třebas v nejbídnější chýši Kafrově neb i v prostrannější psí boudě.

Stádo zeber na útěku.
V pozadí na levo stromovité prýsce, v popředí nopál.

Naše tušení se vyplnilo. Ale místo nuzné chýše spatřili jsme úhledný dvorec. Osadník přijal nás velmi přátelsky a pohostil nás.

Venku se zatím obloha vyjasňovala, a zvláštní skřek ptačí zaléhal až do světlice. K mé otázce, jací to jsou ptáci, zvěděl jsem, že křik pochází od šedých jerábů jihoafrických. Vědecké jméno toho druhu jest jeráb Stanleyův.

Pták ten jest velmi užitečný, neboť hubí náruživě stěhovavé kobylky.

Abych viděl jeráby z blízka, plížil jsem se k nim velmi opatrně. Ale ptáci byli velmi bdělí a uletěli do vzduchu za velikého křiku.

* * *

Potom jsme jeli dále do Fauresmithu, města asi s 80 domy. Pěkné zahrádky je obklopují.

Čtyřikrát do roka bývá v tom městě živěji. Holandští statkáři sjíždějí se do města zdaleka široka, aby vykonali pobožnost, přijali večeři Páně a obstarali obchodní záležitosti.

V tu dobu má mnoho práce také lékař. Těšil jsem se, že lékařením vyzískám potřebných peněz, ale v očekávání svém zklamal jsem se na dobro, a proto mi nezbývalo, než jeti dále a usaditi se v diamantových kopaninách, kde by mi lépe kvetlo štěstí. Pan Michaelis pomohl mi opětně z peněžité tísně přímluvou, a tak mohl jsem si opatřiti nejpotřebnější oděv na úvěr u tamějšího kupce.

Krajina mezi Fauresmithem a diamantovými poli jest velmi jednotvárná. Na břehu jedné řeky, kterou jsme se přebroдили, našli jsme v hotelu nocleh. Ale byl to divný hotel: několik prken plachtou přikrytých a na podlaze ověš kůže místo kobereců. Vítr foukal do hotelu všemi skulinami. Noc přespali jsme v citelné zimě.

Ráno brali jsme se do městečka, jež slove Jakobsdaal. K diamantovým polím měli jsme již jen několik hodin.

Dojem smutné krajiny působil na mne velmi tísnivě. Zdálo se mi, že jsem na poušti. Vichřice hnala nám prach do očí tak, že jsme mohli sotva ku předu. Tu onde viděli jsme stany diamantokopů skoro veskrz polonahých. Bylo mi až úzko, když jsem uprostřed takové krajiny nocoval. Zpomínka, že mám v kapse všeho všudy jen několik šilinků, ztrpčovala můj stav ještě více. Suma ta stačila mi sotva na oběd.

Abych ubážil živobytí, bylo mi buď dygovati, to jest kopati v diamantových polích, nebo vykonávati lékařskou praksi ve společnosti lidí, sběhlých ze všech koutů světa. Stav můj byl tím horší, ježto jsem neuměl ani anglicky ani holandsky.

Rozhodl jsem se, že budu léčiti nemocné, protože jsem ke kopání neměl potřebného kapitálu. K léčení bylo třeba jen soucitné duše, jež by mi půjčila na několik dnů stan a nějaký nábytek.

Člověka takového jsem našel. Byl to muž nemocný, jehož jsem v osmi dnech šťastně vyléčil.

Za prokázané to dobrodíní propůjčil mi bývalý pacient malý stánek plachtou potažený. Vítr foukal do mého salonu všemi skulinami. Místo pohovek roztavil jsem v ordinační síni několik beden.

Domácnost vedl jsem si sám. Byl jsem kuchařem, pradlenou a krejčím zároveň. Za tmy chodil jsem si pro vodu a nakupoval jsem potravín.

Pacientů přibývalo den ode dne, a já vydělal si brzy tolik, že jsem mohl již své dluhy spláceti.

Když jsem se naučil holandsky, dařilo se mi ještě lépe.

Stan, v němž jsem s počátku bydlel, vzal smutný konec. Jednoho dne vítr jej odfoukl.

Zbylo z něho jenom několik plátěných cárů.

Nově najatý domek nebyl o nic lepší prvního. Pršelo-li, tekla do něho voda déravou střechou, a pacient musel stát pod deštníkem, aby v ordinaci sni nezmokl.

V noci obtěžovaly mě ve staně blechy a ropuchy. Někdy vplížila se tam i jedovatá kobra.

* * *

O vánocích r. 1872 podnikl jsem ve společnosti svých známých třídení lov, abych poznal zvířenu na vysočinách Oraňských.

Zajímavého hmyzu našel jsem na té cestě hojnost. Nejvíce poutaly mou pozornost pěkně zbarvené kobylky, ozbrojené trnitými štíty.

Neméně líbila se mi visutá hlíza vrbů pospolitých. Na některém stromě bylo jich tolik, že se jejich tíží až větve lámaly.

Žízň zkusili jsme na tom výletu dosti. První noc přespali jsme pod šitým nebem; k večeri připravili jsme si několik malých dropů.

Druhého dne kořisti přibýlo, a mé láhve pluly se chameleony, ještěrkami, obrovskými pavouky a četným hmyzem.

Farmář, u něhož jsme se zastavili, vypravoval nám mnoho nového o paviánech, kteří se na blízku v roklich vyskytují a jehňata přepadávají.

Když jsem připomenul, že chci několik paviánů zastřelit pro své sbírky, jevil farmář velikou spokojenost.

Ale moje touha se nevyplnila. Měl jsem sice příležitost houfec paviánů pozorovati, leč rána z ručnice je minula, a já odtáhl s nepořtzenou.

* * *

Vrátiv se z výletu do diamantových polí, spóřil jsem peníze na delší cestu. K provedení výpravy bylo třeba důkladného vozu, jež jsem si také pořídil.

K výzkumné své cestě do nitra Afriky bylo dále třeba několika pomocníků. I vyvolil jsem tři mladé muže, z nichž jeden byl Polák a ostatní dva Němci.

V panu Eberwaldovi poznal jsem muže poctivého, oddaného a nadšeného pro cizí kraje.

Každý z nás měl se starati o vykonávání vytknutých povinností. Jeden ujal se kuchyně, druhý vozu, třetí lovu, čtvrtý sbírek.

Za potah sloužilo nám pět koňů. Také pět psů nás provázelo.

Pochod náš byl velmi namáhavý. Nejednou ostali jsme s povozem vězeti v bažině.

Konečně jsme dojeli k řece Vaalu a okřáli jsme pohledem na zelený kraj.

Na břehu spatřili jsme roztroušené domky Berlinské misie a malou dědinu Koranů.

Domorodci tito přisvojili si všechny nectnosti Evropanů, ale etnosti jejich si nepřivlastnili.

Misionáři nařikali si na ně velice; jsou prý líní, neteční a opilci. Vymírají vůčihledě.

Na dalším pochodu třáslí jsme se zimou. Teploměr ukazoval 10° C. Prudký vítr a lijavec překážely nám tak, že jsme se marně pokoušeli rozdělati oheň a posilniti se teplým pokrmem.

V městě Klipdriftu vyměnil jsem koně za voly. Obával jsem se, že by mi mohli snáze pojití nežli voli.

K řízení potahů najal jsem dva mladíky z krve koranské. Na jednom z nich potvrdila se slova misionářů plnou měrou: samou leností usnul i při jídle.

Z Klipdriftu dali jsme se na sever do kraje, v němž bydlí Batlapinové. Jako přírodopysk jsem se těšil, že spatřím v této oblasti žíhané šedé pakoně.

Cestou potkali jsme Batlapína, jenž mě velice zajímal. V ruce držel lovecký nástroj k iri a na něm zajička. Batlapinové, Gulové a Bečuaní loví pomocí toho nástroje zvěř všeho druhu a to s takovou dovedností, že se jim člověk obdivuje.

Kiri zhotovuje se ze dřeva nebo z nosorožčího rohu a má v délce několik decimetrů. Jeden konec rovného toho nástroje jest zakulacený. Jeho koule má velikost pěstě. Vymrští-li africký divoch kirim, jistě trefí věc, na kterou zamíří.

Ve válce je kiri strašlivou zbraní.

Sajka skákavá

Pádu jsme našli místy velmi úrodnou. Batlapinové zdělávají ji velmi primitivně a pěstují na polích kukuřici a tykve.

Hlavní osadou nejjižnějších Batlapinů jest Lekatlonk. Skládá se asi ze 200 chýší. Dvě až čtyři chýše spojeny jsou ve dvorec ohrazený plotem ze suchých větví.

Za našeho příchodu bylo v osadě velmi živo. Nejčileji vedly si ženy batlapinské. Některé nesly na hlavě nádoby s vodou, jiné odnášely trávu. Polonahé děti hopkovaly na ulicích a bavily se hrami.

Muži nejevili mnoho chuti k práci; hověli si raději na zemi a vybířovali se na sluníčku. Oděv jejich záležel z kazajky a kalhot. Látka pocházela z Evropy. Někteří z nich byli přioděni kožešinou a měli přikrytou hlavu klobouky, jež si upletli ze sítě.

Opustivše osadu přišli jsme do pustějšího kraje. Četné rokle vadily našemu pochodu.

V křoví lovil jsem dropy, kapské perličky a stepokury, v rákosí divoké kachny.

Brzy na to táhli jsme územím jiného náčelníka batlapinského. Na stránkách blízkého pohoří odrážela se travnatá zeleň od karmínového koberce, jež tam vytořovaly přečetné květy nádherných rostlin liliovitých.

Když jsme spatřili sady cukrové třtiny a při nich pracující lid, měli jsme velikou radost. Posuňky dávali jsme na jevo, že bychom vyměnili rádi nějaké zboží za mléko.

Dvě ženy pochopily, co žádáme, a odběhly, aby se za chvíli vrátili s mléčnými nádobami. Výměnou dostalo se jim za to trochu tabáku.

Zvědavců, kteří obklopovali náš vůz, přibývalo, z nedaleké vsi víc a více. Všickni žebroňovali nás o trochu šňupavého tabáku. Zvláště toužily po něm ženy.

Za vsí stihl nás notný lijavec.

Noc strávili jsme na blízku tří osamělých dvorců. V nich vyměnili jsme trochu zboží za tykve a jeli jsme na sever. Kupy všekazů pozorovali jsme na všech stranách.

V om kraji uviděl jsem po prvé celé hejno kobylek. Batlapini je sbírají a strojít si z nich oblíbený pokrm. Ale běda poli, na něž žravé kobylinky zapadly.

Když jsme dorazili k řece Vaalu, jal jsem se pátrat po vodních ptácích, neboť bylo třeba opatření nějakou zvěřinu k večeři.

Z honštin vyplašil jsem místy mořské kočky, místy vodní leguány. Obrovské ty ještěrky měly délku až půldruhého metru. Polekány skákaly hbitě do vody, aby se zachránily. Myši, žáby, hmyz, raci, vejce jsou jejich potravou.

Časem zachce se leguánům také lepší lahůdky a proto navštěvují dvorce, jež leží při řece. V kurnících řáději pak leguani jako tehoři.

Vykoupavše se v řece Vaalu, brali jsme se z rána ke hranicím Transvaalské republiky.

Ze zvěře viděl jsem skákavé gazely, zemní veverky a dropy.

Počasi nám prálo, a občasné bouře s lijavci šťastně jsme vždycky přestáli.

V hovoru se statkáři přišla řeč také na hyeny. Sedláci nařikali si, že jim dělají velkou škodu, dávají hříbata, mezky a telata. Jednomu statkáři zadávaly hyeny za jedinou zimu osmnáct kusů dobytka.

Jihoafričtí sedláci zbavují se skvrnitých hyen tím, že je otravují strychninem.

Zvěře ubývá na jihu Afriky nápadnou měrou. Jest však naděje, že rozumným šetřením stav ten se napraví.

Nicméně vídal jsem místy černé pakoně ve stádech až o 30 kusích. Stáda sajek čítala až 300 kusů. Také jsem pozoroval hojnost zajců, tarbiků, dikobrazů, luskounů, hyen, šakalů, vyder, dropů, křepelek, perliček a jiné zvěře.

Holandští sedláci pronásledují náruživě zvláště antilopy a přivázejí zabité zvířata do měst na trh. Uříznuté hlavy a vyvržené vnitřnosti předhazují šakalům a supům.

Sešitých kůží gazelích užívá se na africkém jihu zhusta jako koberců.

K vydělávání kůže brávají domorodci kůru rozličných stromů.

Antilopi usně hodí se na dělání dobré obuvi.

Aby ulovená zvěřina déle vydržela, nasoluje a suší se na slunci tak, že je tvrdá jako dřevo. Strouhanina z ní peče se na másle a chutná znamenitě.

První tuto výpravu zakončil jsem osadou, jejíž jméno Wonderfontein. Nazývá se tak podle podivuhodných jeskyní, které jsme také navštívili.

Tamější statkář přijal nás velmi vřdně, já pak jsem se vracel s bohatými sbírkami přírodovědeckými po téže cestě.

Účel této výpravy byl, abych poznal, jak se v jižní Africe cestuje, a seznámil se s povahou krajiny a lidí. Byla to jen příprava na novou cestu.

Za svůj pobyt zvolil jsem si na několik měsíců město Dutoitspan.

II.

Za svého šestiměsíčního pobytu v Dutoitspanu seznámil jsem se s mnohými rodinami, které mi vděčně splácely služby, prokazané jim lékařskou praxí. Mnozí z nich chovali se ke mně jako sourozenci a pomáhali mi na přístři cestu jak jen mohli.

Z úspor měl jsem na hotovosti asi 120 liber šterlinků, to jest skoro 1.500 zl. Některé zboží dali mi na úvěr moji přátelé. Zboží záleželo ze stříbra, bavlněných pokrývek, šátků, šatů a drátu. Za věci tyto lze vyměňovati u divochů potraviny.

Starý vůz opatřil jsem novými obručemi a nepromokavými plachtami, já pak sám učil jsem se pilně jezdit na koni.

Tentokrátě byl jsem mnohem lépe na cestu vypraven.

Dne 3. listopadu 1873 opustil jsem konečně diamantová pole a zaměřil jsem nejkratší cestou do Klipdriftu.

Jednoho dne, když jsme se brali vyschlou krajinou, ukázal se na obzoru temný mrak. Měli jsme za to, že táhnou zase kobylinky. Ale za chvíli jsme byli poučeni o jiném. Než jsme se nadáli, šlehaly ohnivé plameny v dáli několika set metrů od nás, a krajina zahalovala se dýmem. Viděli jsme, že požár zachvátil travnatý koberec a že se šíří na všechny strany. Při vzpomínce, že vezeme s sebou ve voze mnoho střelného prachu, bylo v té chvíli až úžko. Ale i tentokrátě vyvázli jsme šťastně z nebezpečení života. Zachránili jsme své životy toliko rychlou jízdou a nadlidským namáháním.

V několika hodinách neviděli jsme na okolní půdě nic než vrstvy popelu. Pochoď v něm byl velmi krušný. K únavě přidružila se hrozná žízeň a trápila nás po několik hodin.

S jásotem pozdravili jsme k večeru lidské příbytky, kde jsme ukájeli žízeň a hlad skopovou kýtou.

Na dalším pochodu setkali jsme se s misionářem, jenž měl v osadě tamějších domorodců vystavěný úhledný domek a zaměstnán byl sepisováním slovníku bečuanského.

V jedné vsi, v níž bydleli Koranové a Bečuani, chtěli jsme napájetí dobytek a zabočili jsme s ním k řídce. Ale ta byla až na několik kaluží vyschlá, a o vodu bylo zle.

Vesničané, vidouce náš úmysl, bránili nám v cestě, a nechťeli pustiti dobytek k vodě dříve, dokud nezaplatíme z každého zvířete 1 šilink odškodného.

Nabízeli jsme jim sumu přiměřenou, ale domorodci stáli na svém, neboť pozorovali, že zvířata potřebují nutného občerstvení.

Zatím sbíhali se k nám ostatní vesničané. Všickni přiběhli ozbrojeni puškami a asagaji, a způsobili pekelný hluk. Divoké výkřiky a nadávky mísily se v jedno.

Také moji společníci chápali se zbraní. Jediný výstřel mohl způsobiti v okamžiku veliké zlo a přivoditi hrozná neštěstí: Já však jsem se nedal svéstí k nepředloženému skutku a urovnal jsem spor bez krveprolití.

Dne 21. listopadu potkali jsme domorodé ženy, any sbíraly kobylky nedávno z pup vylezlé k přípravě pokrmů.

Chatře, jež jsme na pochodu viděli, vypadaly velmi bídně. Bydleli v nich příslušníci kmene Makalaharského.

Kde jsem mohl, vyměňoval jsem zboží za výrobky domorodců. Za bavlněnou košili dostal jsem pěknou dřevěnou mísu, za trochu stělného prachu dva kiri a dvě kůže šakali.

Jeden domorodec přinesl mi kůži lví a žádal za ni tři libry šterlinků ve zlatě (asi 40 zlatých). Nabízel jsem za ni starý kabát, ale domorodec trval na své ceně, a s obchodu tedy sešlo. Já sám nespátril jsem v krajině té žádání krále zvířat.

Krajina, kterou jsme se potom brali, byla křovinatá, a cesta ubíhala nám velmi pomalu.

Z travnaté roviny vynikaly četné kupy všekazů. Dále od nás pásla se zvěř všeho druhu: pakoně, antilopy, kvagy. Stádo ušlechtilých těchto zeber čítalo asi 150 kusů. Kolik bylo antilop, nebylo lze ani spočítati. Rozkošný ten obraz zvířecího života byl docelen i houfy různých opeřenců u jezer i ve vzduchu. Hvizdot a kejhání znělo na všech stranách.

Ačkoliv jsem viděl v Africe již mnoho podobných zjevů, přece přesahoval báječný ten obraz i nejmělejší fantasi. Kotlinu s divokrásnou tou scénou nazval jsem ke cti zpytatele českého jazyka pávní Jungmannovou.

Abych se přírodních krás v Jungmannově pávní nabažil, rozhodl jsem se, že se v krajině na několik dní utábořím.

Za odpolední procházky mohli jsme pozorovati stádo pakoňů asi o třech stech kusích docela z blízka.

Touže dobou spatřili jsme na nebi vzdušný přelud, jenž naše radostné rozechvění dovršil. Fata morgana zjevovala nám jasné obrazy zvířat v obrovských rozměrech. Divadlo to opakovalo se také druhého dne.

Pozorování života zvířecího oddával jsem se v té krajině za dne i za noci. Moji společníci tábořili zatím na břehu vyschlého jezera, jež bylo sice solné, ale mělo na pokraji hojnost pramenů s vodou pitnou. Prožili jsme tam mnoho rozkošných chvil. Sbírký moje byly obohaceny pěknými přírodninami.

Když jsme přišli do osady zvané Molapa, seznámil jsem se s misionářem Webbem.

Pan Webb a jeho žena mi radili, abych šel napřed do Mošanenku, kde bydlí zeměpán Moncua, že mě jemu doporučí, sám pak odebral se Webb k náčelníkovi obce, aby mu oznámil můj příchod.

Za nedlouho vrátil se pan Webb i s náčelníkem, jenž mě srdečně uvítal a přání vyslovil, abych ho léčil. Privil mi, že trpí již dlouho záduchem a že marně čeká na nějakého lékaře. Za léčení sliboval mi tučnou ovci.

V okolí Molaky viděl jsem na polích zaseté žito a na paloucích zvonce a rozrazily.

Prázdnou chvíli ukrátil jsem si rybolovem. Měli jsme štěstí, neboť za nedlouho ulovili jsme přes 40 sumců. Za vnadidlo užíli jsme kobylek.

Cesta ke králi Moncuovi byla velmi obtížná. Potahy naše bořily se stále do sypkého písku, a prach vysušoval nám hrdlo.

Místy viděli jsme pánve vyschlých solných jezírek, místy lesy a bujnou trávu oživenou hojnými broučky barvy kovozelelé. Poznal jsem v nich naše známé puchýřníky lékařské.

Jednoho dne potkali jsme dva povozy; náležely kupcům, kteří vraceli se z obchodní cesty po nitrozemi a přiváželi k pobřeží náklady slonoviny.

Cestou spatřil jsem strakaté ťubýky, hrdličky, našedivělé papoušky, bady, chameleony.

Dne 10. prosince trpěli jsme nedostatkem vody. Žízeň svou ukájeli jsme mlékem zakoupeným od domorodců, ale hůře bylo našim tahounům. Štěstí pro ně bylo, že se snesl vydatný déšť, a že jsme je mohli nasytit vodou oběerství.

Dne 11. prosince rozložili jsme se táborem před městem Mošanenkem. Za nedlouho dostavil se mezi nás sám král Moncua, panovník nad kmenem Barolongů. S ním přišel zároveň král Chacicive, panovník nad říší Bankvakeckou. Oba byli provázeni tlumočníkem, jenž uměl anglicky.

Oba králové byli ustrojeni po evropsku a učinili na mne dobrý dojem. Vypytávající se mne na mé záměry, prohlíželi zvědavě ptačí kůže a jiné přírodniny. Hada a ještěrek v lihu naložených bálo se urozené panstvo velice, a měl jsem je co konejšiti.

Abych si panovnyky naklonil, vyčastoval jsem je douškem kořalky. Králové přijali pohostění velmi rádi, ale počali pít teprv potom, když jsem kázal sluhům, aby odešli. Král Moncua mi pravil, že poddaní jeho nesmějí lhovin požívatí, a že on sám pije kořalku jenom jednou nebo dvakrát do roka.

Dne 14. prosince pokračovali jsme v cestě do Mošanenku. Obyvatelstvo toho města hlásí se ke křesťanství.

V městě seznámil jsem se s výborným bělochem panem Martinem, jenž mi byl nejlepším rádcem. Jen jemu mám co děkovati, že jsem zachránil své nemocné tahouny.

Král Moncua očekával mě v městě již s toužebností, neboť si přál, abych léčil nejen jej, ale také tři jeho ženy.

Mé léky dělaly pravě divy a získaly mi plné důvěry u královského dvora i mezi obyvatelstvem. Uměním lékařským pomohl jsem si pojednou k penězům i darům tak, že jsem mohl vytáhnouti z Mošanenku se čtrnácti tahouny.

Na cestu poslal mi král Moncua v poslední chvíli ještě statného kozla a navrhol mi, abych se v místě usadil. Zaručoval mi rozsáhlou praxi lékařskou, řka, že mi budou lidé rádi platit drahocennými péry pštrosími, kožemi, kozami, voly a vším, čeho bych si jen přál.

Ale cíl svůj měl jsem již přesně vytknutý, a proto opustil jsem dne 18. prosince Mošanenk a zamířil jsem na severozápad do Molopolole.

Jeli jsme vysočinou misty zalesněnou, misty skalnatou. Domovem jsou tam karakal a levhart.

Kožešinu kočkovitého karakala mají Bečnani u veliké oblibě a strojí si z ní haleny.

Kromě těchto dvou šelem žijí ve zmíněném kraji smečky zlopověstných psů hyeních, kteří jsou největšími škůdci všeho dobytka.

Pes hyení není ani tak veliký jako vlk, ale v loupeživosti se mu zcela vyrovnává. Dobytek a zvěř přepadá toliko ve společnosti.

Skupiny malebných trosek skalních, na něž jsme cestou narazili, nazval jsem výšinami Náprstkovými.

Mezi balvany pozoroval jsem bedlivě život malých mnohokopytníků, jejichž jméno damani, latinsky Hyrax. Velikostí a povahou upominají spíše na hlodavce. Někteří z nich seděli na bobečku, jako by byli na stráži. Jiní se pásli v trávě nebo slídili po ovoci mohutných stromů sykomorových.

Daman není o mnoho větší nežli králík a má výborné maso. Také jeho kožešina je výborná. Domorodci mají tedy všecku příčinu, že ho horlivě pronásledují.

Život na středoafričké
stepi.

Běloši i černoši chovají damany rádi v přibytích a uvazují je na provázek.

Když se nám na dalším pochodu ukázal horský hřbet s letohrádkem krále Šešele, byli jsme hned veselejší.

Vstříc přišli nám dva tamější misionáři, které jsem navštívil. Divil jsem se, že mají své obydlí tak pohodlně zařízené. Místem jejich působnosti bylo město Molo-polole již po několik let.

Oba pánové nabídli se, že mě představí králi Šešelovi.

Den na to šli jsme ke králi. Prošli jsme pevnou ohradou, zbudovanou ze silných kolů a kmenů, a stáli jsme před králem.

Král Šešele přijal nás stoje. Vypadal velmi dobře. Postava jeho byla veliká.

Ve tváři značil se úsměv. Ale mně zdálo se, že se dívám na licoměrnicka, člověka neupřímného. A neklamal jsem se.

Šešele poděkoval za naše pozdravení a řekl jednomu z misionářů, že se mu až posud žádný běloch tak nelíbil jako já.

Mezi tím, co mi misionář překládal královský výrok, povšiml jsem si krále a viděl jsem, že znějí jeho slova jako výsměch, neboť mrkal mezi tím na svého podřízeného náčelníka.

Po krátké rozmluvě pozval nás král do svého domku na čaj.

Dům Šešelův líbil se mi velmi. Byl velmi čistý. Nové to sídlo královské vystavěl jistý kupec a dostal za provedení svého díla pětrosí péra a voly v ceně mnoha tisíc zlatých. Myslím, že residence Šešelova jest nejpěknější ze všech sídel bečunských mocnářů.

Král Šešele přiznává se sice k učení křesťanskému, ale je pletichářem a ničemou, jako žádný jiný z pěti ostatních vládců bečunských.

Kmen, jenž jest Šešelovi podřízen, má jména Ba čili Ma K v e n a t. j. lidé krokodili neboli lidé, kteří se zasvětili krokodilu.

Jiní kmenové bečuanští jsou Ba Tlapi (Batlapini), t. j. lidé zasvěcení rybě, Ma Koši, t. j. lidé, kteří čtí poblavara.

Blahobyt Bakvent se zlepšil, když se ujali polního hospodářství. Mají za to co děkovati jenom Livingstonovi, jenž se poprvé roku 1842 se Šešelem setkal a jemu provozování orby doporučoval.

V příbytku králové byl nám podáván čaj v širokých číších. Konvice a ostatní části příboru byly ze stříbra.

Čaj a koláče chutnaly mi dobře.

Královna byla zpočátku u tabule čilá, ale potom si trochu zdřímla, až ji král musil za tento přestupek proti dvorním mravům pokárati. Jedné chvíle, když její černé Veličenstvo zase usnulo, kopl král svou drahou polovici tak nehorázně, že se až otrásla, a byla by málem převrhla číši s čajem.

Po hostině vyšli jsme si na výšinu, na níž rozkládá se Molopolole.

Za vycházejce po okolí získal jsem mnoho přírodnin.

Mezi Bečuany poznal jsem blíže také domácí lékaře, či lépe řečeno domácí kouzelníky a čaroděje. V řeči domorodců slove lékař njaka.

Njaku poznáme již podle oděvu. Odznakem jeho jest pláštík z kůže pavianí. Kandidáti lékařství učí se umění léčitejskému u zkušeného mistra, jemuž přísluší odměna za vyučení. Mnohý učitel dostane od svého žáka krávu jako honorář. Povinností učenčnickovou jest kopati a sbírat byliny a osvojiti si zručnost, jak z nich léky strojiti. Léky podávají se pacientům za velikého hluku. Také hrají při tom důležitou úlohu veliká zařikadla, čáry a kouzla.

Jako lék působí mnohdy věc nosená na těle. Amulety takové skládají se leckdy z kůstek, šupin luskouních, kůže hadí, sušených brouků, žíní a j.

Některí njakové umějí prý říkadly zažehnávati dravou zvěř a mohou vyzvídati, kde je ukradené zboží.

Kněží bečuanští neboli linjakové umějí prý přivolávati déšť. A když přece neprší, svádějí vinu na některého člověka, obyčejně na vdovu nebo vdovce.

Z Molopolole zamířil jsem do Šošonku. Cestu tuto lze uraziti pěšky za pět dní. Poštovní poslové vykonávají ji obyčejně za ten čas.

Zásilky poštovní roznáší od místa k místu bečuanští listonoši. Poštmistry bývají obyčejně misionáři, kteří listy od lovců a kupců sbírají a na určité místo posílají.

Bečuanští listonoši brává s sebou na cestu několik asagajů, aby si na ně napíchal trochu syrového masa. V koženém opasku má uschované dopisy.

Novoroční jítro 1874 bylo pochmurné a vzduch chladný. Slavnost památného toho dne zakončil jsem přípitkem a pronesl jsem jej na zdraví císaře Rakouského.

Toho dne sužovala mě již choroba. Později bylo ještě hůře, ba velmi zle, když jsem, chtěje opatřiti nějakou zvěř, zabloudil. Žízeň mě trápila tak hrozně, že jsem byl k smrti umdlen. Ale i z toho neštěstí šťastně jsem vyvázl. Domorodec zachránil mě od jisté smrti.

Dne 8. ledna přišel jsem po velikém utrpení do Šošonku, hlavního sídla východních Bamankvatů. Město samo má nyní jenom několik málo tisíc obyvatelů. Vádkami občanskými utrpěla osada velice. Pro bělocha, ať obchodníka nebo lovce a badatele, bude však Šošonk vždycky stanicí velmi důležitou, neboť se tam spojují cesty několika zemí.

Nežli jsme vešli do města, bylo nám jíti podél několika stavení, v nichž bydlívali angličtí obchodníci, aby kupčili jednak s domorodci, jednak s lovci.

Lovce zaopatřují na cestu vším potřebným i na úvěr a dostávají od nich, když se z lovu navrátili, slonovou kost a pštrosí péra.

Potom jsme kráčeli bludištěm bečuanských chýší. Obyvatelé prohlíželi si nás s velikou zvědavostí.

Kamenných budov misijních viděl jsem v Šošonku několik.

Ke králi doprovodil nás opět misionář. Král Sekhomo byl za mého přechodu opásán malým kusem kožešiny a oděn pláštěm antilopím. Návštěva moje byla velmi krátká. Za to bývaly návštěvy krále dlouhé a časté, takže se staly pro mne až trýzni. Nepřicházel jen sám, ale také s kněžími.

Přijmy královny záležejí ze skotu, slonoviny, pštrosích per, kožešin a kožených halen.

V Šošonku obdržel jsem výměnou tolik různých předmětů národopisných, jako v žádném jiném městě domorodců afrických.

Dne 16. února opustil jsem Šošonk a dne 7. dubna r. 1874 přibyl jsem zase do Dutoispanu. Veškeré výlohy této cesty činily více než 9000 zl. Přes 20 beden naplnil jsem za této výpravy sbírkami všeho druhu.

V Dutoispanu najal jsem si hliněný domek o jednom pokoji se stájem a dvorem, a počal jsem zase lékařskou praxi.

Léčenců přibývalo. Některý den léčil jsem až 50 lidí.

Tou dobou pomýšlel jsem tím více na svou třetí cestu.

III.

Po zkušenostech, jichž jsem nabyl na svých předešlých dvou cestách, mohl jsem se odvážit na výzkumnou cestu i do těch nitrozemních krajů afrických, kde tolik mužů nadšených zeměvědou získalo si slávy a prožilo zároveň tolik cestovatelských strastí, že jich nelze pérem ani vyličiti. Naučiv se obcovati s domorodci a poznáv s dostatek nebezpečností africké přírody, hleděl jsem v dobrý výsledek své odvážné cesty s nejlepšími nadějemi.

Dne 6. března 1875 opustil jsem své známé a vydal jsem se z diamantových polí na pochod.

Zvěře spatřovali jsme na této cestě velmi mnoho. Hned v prvních dnech narazili jsme na tlupy pakoňů a antilop, jinde na boufy korunatých jeřábů a jiného ptactva.

Vynikající vrchy a údolí, do té doby na mapách nepoznamenané, pojmenoval jsem různě. Jeden pahorek má ode mne jméno *Žižkov o sedlo*.

Na počátku dubna přibyl jsem se svou výpravou do Jakobsdalu a táhl jsem za deštivých dnů do Šošonku. Tam byl jsem přijat od svých přátel velmi srdečně.

Pořádek v Šošonku shledal jsem již mnohem lepším, nežli za dřívějšího pobytu. Vládl té doby moudrý Khama, nejstarší syn krále Sekhoma. Zakázav prodávati v zemi své kořalku, zamezoval též pohanské zvyky a stal se dobrodincem lidu.

Za výborné služby, jež mi král v Šošonku prokázal, jsem vládcí velmi vděčen. Jeho zkušený sluha měl mě doprovoditi až k řece Zambezi. K řece té nastoupil jsem pochod dne 4. června. Nasbírané přírodniny odevzdal jsem tamějšímu misionáři, jenž mi slbil, že je odešle na určité místo mého dřívějšího působení. Také se mi nabídl, že pošle za mnou dopisy, přijdou-li nějaké poštou, buď po domorodcích nebo po obchodnících, kteří konají pravidelné cesty do nitra Afriky, aby vyměňovali slonovinu.

V Sošonku přšlo tehdy tak málo, že nemohl býti náš tažný dobytek ani dostatečně napájen, a proto hodně zhubnul.

Když jsme projeli údolím Františka Josefským, ukázala se písečná krajina, v níž jsme vyhrabávali, jámy pátrající tak po vodě. Takových jam spatřuje se tam mnoho, neboť i domorodci hledají tím způsobem vodu. Prodlením několika hodin plnivají se prohlubně chladným živlem a poskytují občerstvení lidem i zvířatům.

U studánek těch bývá z rána mnoho ptactva, zvláště jeřábků a stepokurů. Cestovateli naskytuje se tam příležitost zastřeliti trochu zvíře a opatřiti si chutné jídlo.

* * *

Dne 8. června setkali jsme se s panem Andronem, jenž vedl obchod se slonovinou. Také hledal v naplaveninách říčních zlato, ale štěstí mu valně nepřálo, a proto se nabídl, že se přidá k mé výpravě.

Cesta naše byla namáhavá. Byli jsme na nohou od božského rána až do pozdní hodiny večerní.

Na jedné pláni spatřili jsme mnoho žiraf, zeber a pakoňů, kteří se pásli bezstarostně, ač v sousedství jejich skrývali se lvové. Soudil jsem tak z četných šlépějí, které po nich ostaly v měkké půdě.

Rozdíl v teplotě snášel jsem dosti dobře, ač bývalo za poledne veliké parno a za noci takové chlady, že až studánky zamrzaly.

Dne 18. června dojeli jsme ke břehům solného jezera, obrostlého hustým křovím a vroubeného místy solnou korou. Vkročíme-li na tyto solné vrstvy, usazované rychlým výparem vody, prolamují se pod nohama jako led.

Dne 7. července minuli jsme místo, na němž se povalovalo několik lebek sloních. Pocházely zabitých slonů, které lovci ulovili za tím účelem, aby se zmocnili jejich klů. Brzy na to utkal jsem se s lovci samými.

Za tohoto pochodu spatřil jsem poprvé Madenasany, lidi pěkného vzrůstu a pleti tmavočerné. Muži jsou mnohem větší nežli ženy.

Na honbách jsou Madeasany znamenitými pomocníky všech lovců. Za své lovecké služby, jež trvají mnohdy několik měsíců, žádají odměnu velmi skrovnou. Jsou spokojeni, dostanou-li nějaký kilogram skleněných perel anebo vlněnou přikrývku. Pomáhají-li při lovu více než půl roku, žádají pušku, prach a olovo.

Dne 12. července potkal jsem opět obchodníka se slonovinou. Na obou svých povozech odvázel 35 metrických centů sloních klů. Některé ulovili jeho sluhové, jiné tesáky vyměnil obchodník za zboží u krále Sepopa. Týž obchodník vracel se od řeky Zambezi a vypravoval mi, že je tam krajina velmi nezdравá a že zimnice, jimiž tam běloši trpívají, končí obyčejně smrtí.

Za léky, jichž jsem obchodníkovi poskytl, dostal jsem šestinu poražené krávy. Honorář ten byl mi velmi milý.

Za noci byli jsme vyrušováni ze spánku řevem dvou lvů, ale vyslediti je namáhali jsme se marně. I bylo třeba míti se na pozoru, aby naše ležení nebylo od šelem těch přepadené.

Dne 20. července přišel nám vstříc holandský bošík. Divil jsem se, kde se vzal v těch končinách. K mé otázce odpověděl, že na blízkou bydlí jeho rodiče a že provozují polní hospodářství při pěkném rybníku. I zaměřil jsem k nim a poznal jsem kromě nich ještě dvě rodiny holandské.

V této osadě měli své stanoviště také tři lovci slonů. Jeden z nich lovil již po 20 let a zastřelil celkem přes 300 slonů.

V okolí viděl jsem mnoho děr, jež vyhrabali sloni, když slídili po kořínkách rostlin. Mnohé jámy byly rozryty ve tvrdé půdě a mohly být udělány nejenom rypákem, ale také za pomoci klů. Z té příčiny bývají sloni tesáky na špičkách obrouseny.

* * *

Na večer dne 30. července dorazili jsme konečně k prvnímu přítoku řeky Zambesi. Byl to sice jenom potůček, ale bohatý vodou. Měli jsme sto chutí vykoupati se v něm, ale báli jsme se krokodilů.

V těch krajinách zařídili si někteří lovci stanici a obstarávali v ní své obchody. Z okolních zemí sváželi slonovinu a dodávali ji do diamantových polí, odkudž se vraceli s novým zbožím do Šešeke a dále po proudu řeky Zambesi.

Na řečené stanici viděl jsem velmi vysoké ohrady kolem tábořících lovců. I ptal jsem se, k čemu takových třeba. V odpověď jsem dostal, že tak nutno činiti před lvy, kteří se potloukají po okolí. A vskutku mohl jsem sledovati stopy lví leckdes na cestě. Nedávno před mým příchodem odnesl lev z tábořiště koně.

Žádná šelma, vyjmajíc lišku, nevede si tak lživě jako lev, chce-li se zmocnit kořisti. Čím více lvů jde na společný lov, tím chytřejši postupují.

Dne 3. srpna vydal jsem se na další cestu do sídelního města krále Sepopa a to ve společnosti lovce, jenž se byl již před tím s králem seznámil. Můj nový soudruh odvážel tentokrát mnoho zboží pro Sepopa.

Cesta vedla nás zajímavou pahorkatinou, oživanou potoky a bystřinami. Potom objevila se travnatá step a lesy, jakož i hojnost vodního ptactva zeber a antilop.

Dne 9. srpna vypravili jsme posla k náčelníkovi kmene Masupitů, aby nám zaslal nosiče, kteří by nám pomohli nésti zboží k řece Čobě. Úmysl náš byl plaviti se po Čobě a potom proti proudu Zambeskému až do sídla krále.

Vyhlídka, jaká se objevila, když jsem spatřil údolí obou řek, byla čarokrásná. Půvaby toho kraje nevymizí mi nikdy z paměti. V nedozírné dálce za nesmírnými rákosinami byla země, kterou jsem šel prozpytovat. Tam byl cíl mé výpravy.

Údolí řeky Čoby vyzdobeno jest již bujným rostlinstvem rázu tropického. Stromy a keře mají tam plody po celý rok. Ovocem jejich živí se všechno obyvatelstvo.

Když jsme sjeli do údolí, poručil jsem sluhům, aby zbudovali z trávy chýši a kolem ní ohradu. K řece měli jsme několik kroků.

Řeka Čoba je v těch místech asi deset metrů široká a tak hluboká, že se její voda až černala. V hustém rákosí skrývali se krokodilové, a na hladině kolbaly se květy leknínové.

Do osady, jejíž jméno Impalera, nebylo daleko.

Několika střelnými ranami ohlásil jsem svůj příchod. Brzy na to přijeli v čunu dva silní domorodci, kterým jsem dal nůž se žádostí, aby za tento dar došli ke svému náčelníkovi a u něho mě ohlásili.

* * *

Ráno dne 11. srpna vyšel jsem si proti proudu a pozoroval jsem přírodu. Stop po buvolích, antilopách, gazelách, šakalech, levhartech a lvech našel jsem

velmi mnoho. Ze skalisek ozýval se štěkot pavianů. Také ptactva bylo tam hojnost.

Vrátiv se do ležení, zastal jsem v něm několik domorodých Masupů. Postavy jejich se mi líbily. Vlasy jejich byly vlnité a zdobeny chumáčky chlupů gazetů a šňůrami skleněných perel. Za kartoun vyměnil jsem od těch mužů vše, co s sebou přinesli: asagaje, nože, žito, boby. Jeden z nich uzavřel se mnou i pobratimství a nabízel mi vše k užívání. Tím způsobem získal jsem od něho několik předmětů pro své národopisné sbírky.

Od domorodců zvěděl jsem, že mne nesmí pohlavár osady Impalerské dříve přijati, dokud neprijde dovolení od krále Lepopa, že smím jeho území navštívit.

Také následujícího dne přicházeli do mého tábora nezaní hosté a přinášeli na prodej žito v nádobách tykvoých, majitelů v objemu asi po čtyřech litrech. Baňky tykvové opletávají domorodci lýčím nebo řemínky a nosí je na tyčích. Zhusta nosí v nich také vodu. Aby nádoby ty lépe vypadaly, vpalují do nich někteří domorodci úhledné kresby, zvláště pak ozdoby, jež představují lidi a zvířata.

Jiní domorodci afričtí, kteří neprovozují orby, užívají k těmto účelům pátrosích vajec.

Nejmenší tykve vybírají si domorodci za tabatěrky, z jiných dělají si hudební nástroje.

V noci na den 13. srpna uslyšel jsem poprvé temný řev brochů. Den na to prohlížel jsem v údolí říčním mohyly některých pohlavárů, vyzdobené lebkami antilopními a sloními tesáky.

* * *

Dne 16. srpna vrátili se poslové ze Šešeke a přinesli mi příznivou odpověď od krále. Hned na to zasedl jsem do člunu a plavil jsem se do Impalery. Pohlavár přijal mě velmi vlídně. Daru nechtěl ode mne přijati řka: Kdybych dar přijal, přišel bych o život. Nesmím od cizince ničeho přijati, dokud nedostal dar sám král.

Dne 18. srpna plul jsem již po Zambesi a to v malé lodičce, vyhloubené z jediného kmene. Hejna divokých hus a kachen, jakož i jespáci a rackové nás obletovali. Hustiny okolní skládali se z rákosí a šáchoru papírového. Na travnatých místech pobřežních pásly se antilopy, gazely a zebry v úžasném množství.

Více mě bavilo, když se pojednou ukázali v řece broši. Vynofovali se z vody jako černé špalvy.

Bylo třeba míti se při střelbě na brochy na pozoru, protože postřelení brochové vrhají se na svého nepřitele velmi urputně a trhají z něho úd za údem.

Maso broši jedl jsem z ulovené kořisti několikrát, ale nikdy mi valně nechutnalo. Za lahůdku pokládají jeho pečenou rosolovitou kůži.

Domorodci afričtí loví brochy velikými asagaji, ba vrhají se na ně mnohdy i širokými dykami a zubljejí je obratně uprostřed vody.

Nyní brochů valně tam již ubylo.

Také krokodilů má řeka Zambesi mnoho, ale já sám za své plavby žádného jsem nespatrił.

Když jsme byli blízko sídelního města, oznámili jsme svůj příchod několika výstřely. Čtvrt hodiny na to přistáli jsme ke břehu a strojili jsme se

k audienci. Král už se na mne vyptával a těšil se, až bude mít ve své zemi zase lékaře.

Příchod králův oznamovala nám tlupa domorodců, oděných vesměs koženými a kartounovými zástěrami.

Za služby objevil se sám král Sepopo. Byl oděn do šatu evropského. Na hlavě měl klobouk okrášlený bílým pštroším pérem.

Usmívaje se, podal mi ruku. Obličej jeho vypadal dobrácky, takže jsem v něm strašného hrůzovládcе ani nepoznával.

V družině králově bylo též několik hodnostářů, z nichž pouze jeden měl kalhoty.

V průvodu královském nechyběl ani hudební sbor. Bubeníci tloukli na ohromné bubny a zpívající tropili broznou koťčinu.

Za pomoci tlumočníka vyptával se král Sepopo na mnohé věci a pohostil všechny přítomné pečenými rybami. Nejprve jedli pohlaváři, a když ryby okusili, podali je králi. Ten zvyk vyplynul z té opatrnosti, aby král nemohl býti otráven. Od krále dostali jsme ryby k jídlu my, od nás zase pohlaváři, kteří seděli vedle nás. Tím způsobem dostalo se trochu ryb na všechny, i na sluhy.

Po hostině umývalo se všecko vodou, načež se projížděl král po fece.

Potom pluli jsme všickni do přístavu šešeckého. Za pobyt byla mi vykázána malá chýše, do níž bylo mi lžti po čtyřech.

Sotva jsem se po svém obydli rozhlédl, byl jsem zván od krále k večeři. Večeře konala se na dvorečku. Sepopo zasedl na koberec a my vedle něho. K večeři měli jsme vařené maso antilopi. Jedli jsme vidličkami a noži, které dostal král od obchodníků. Pokrm zapljeli jsme medovinou. Napřed pil vždy číšník, potom král a po něm my.

Po hostině odešel král do svého příbytku. Slíbil jsem mu, že ho tam ráno navštívím.

* * *

Snídaně byla nám předložena v chýši zhotovené z trávy a vysoké asi 3 metry. Výzdoba chýše záležela z maruckých zbraní, pušek a sloních klů.

Ježto byl král dobré nálady, ptal jsem se ho na kmeny jemu podřízené a na dějiny jeho říše. Zároveň mi představil král některé pohlaváry nejprřednějších kmenů. Jména těch kmenů jsou Masupia, Makalaka, Mananasa, Basuto, Marucé, Matabelové a j.

Příslušníci kmenů jsou otroky samého krále; z toho vyňat jest toliko kmen Marucé.

Mnozí obyvatelé utekli z říše Sepopovy z té příčiny, že se báli královské hrůzovlády.

Na daních odvádí obyvatelstvo králi obilí, kukufici, některé ovoce, tabák, kančuk, čluny, vesla, dřevěné nádoby, hudební nástroje, sušené ryby a brostí maso.

Výhradním majetkem královským jsou slonovina a med. Kdo z poddaných by je prodával, propadá trestu smrti.

Jméno Sepopo značí na česko sen.

Když mě seznámil král s náčelníky, představil mi ještě kata, muže ohyzděného vzezřením, a potom své osobní lékaře. Povinností královských lékařů jest opatrovati vládce konzly, jde-li na lov.

Velikou vadou obyvatelstva je pověra. Královský dvůr je střediskem těch čar a ostává proto nepřístupen každé vzdělanosti. Pověra je toho příčinou, že tam tolik lidí přichází o život. Ukrutný Sepopo dal již na tisíce lidí katovi, aby je odpravil.

* * *

Ze Šešeke vytáhli jsme k vodopádům řeky Zambesi, a dospěli jsme k nim dne 17. září r. 1875. Žasl jsem nad krásou proslulých slapů, známých v zeměpise jakožto vodopády Viktoriiny. Myslím, že náležejí mezi nejznamenitější zjevy na zemi. Bujné rostlinstvo doplňuje nádherný obraz. Zvláště krásný jsou ostrovy. Pávabu dodávají všeliké druhy palm.

Jméno své dostaly vodopády od Livingstona a to na počest královny anglické.

Také bujné je rostlinstvo na pobřeží Viktoriiných vodopádů. Zvláště mě uchvátily svým vzrůstem obrovské sykomory, citlivky a kapradiny. Liány spojují tam větve stromů v neproniknutelnou houšť. Opice mohou provozovati na liánách, těchto přirozených provazech, pravé umělecké kousky kejklířské.

Dna hlubokých slapů Viktoriiných nelze okem ani dohlednouti. Domýšlíme se, že stojíme u pekelné propasti, v níž se potírají všickni živlové.

Lituji, že jsem se mohl zdržeti u proslulých těch vodopádů toliko tři dny. Dojat krásami tak vzácnými, zapomněl jsem trochu na svou chorobu, jež mě po několik dní trápila.

Další pochod vedl mě opět k řece Čobé a do Šešeke, kde jsem se dobře bavil s králem. Jednoho dne vypravovalo se o starém muži, jenž pozbyl tělesných sil tak, že se nemohl již sám živiti.

To když král Sepopo uslyšel, zavolal kata a řekl mu: Mašoku — tak jmenoval se kat — znáš toho muže? Hleď, ať je ráno vše v pořádku!

Kat kývnul hlavou, odlezl od krále po čtyřech, a krokodilové mohli se těšiti na chutnou kořist.

Jaký pořádek kat potom udělal, je až úzko vypravovati.

Nežli se rozednilo, večlo několik mužů do chýše, kde ležel vetchý stařec, a chopilo se ho za nohy a ruce.

Stařec trásl se jako ovyka a trpělivě očekával svůj osud.

Pochopové odnesli stařce k řece, a kat potápěl živou oběť do vody tak dlouho, až z ní život zmizel. Mrtvolu hodil potom tam, kam se házejí odpadky pro krokodíly.

Toť obyčejný způsob, jak se nakládá s opuštěnými starými lidmi.

* * *

Dne 27. října vydal se král na lov slonů. K lovecké té výpravě jsem se nepřidružil, aby král nemyslel, že jsem přišel do jeho země proto, abych ho olupoval o jeho výhradní právo a o slonovinu.

Slonů zabilo se prodlením posledních dvaceti pěti let na tisíce. Domýšlím se, že pouze běloši zastřelili jich v těch končinách afrických přes 7500, domorodci pak asi 6000. Mnohý lovec skolil jich sám jediný až 300.

A proč mnozí loveci tak činí?

Mnozí jen z náruživosti. Někteří, opustivše polní hospodářství, schudli docela a stali se žebráky a mrzáky.

V lovení slonů prosluli zvláště někteří Holanďané.

Jest velice litovati, že si osadníci holandští nehleděli raději ochočování slonů a přivykati je tak ke práci, jakou konají jejich pokrevenci indiští. Pokusy, jež se tu onde děly, vedly k pěkným výsledkům.

Zaznamenáváje příběhy své cesty, spotřeboval jsem všecken papír a byl jsem nucen psáti toliko na proužcích papíru, které jsem odřezal z časopisů. Slepiv proužky klovatinou z citlivkových stromů, získal jsem větších kusů a mohl jsem jich lépe při psaní užívat.

Když se družina královská navrátila z lovu, zvěděl jsem, že lov nedopadl valně, ať přišli lovci celkem asi na 100 slonů a vypálili na tisíc kulek. Všeho všudy ulovili jenom 4 slony. Kly z nich vážily 12 až 30 kilogramů.

Také já jsem v Šešeke nezaháel a podnikal jsem výlety a lovy. Svě sbírky obohatil jsem velice.

Za jedné návštěvy u krále zastal jsem u Sepopa vyslance ze sousední říše, kteří přišli s dary na důkaz přátelských styků. Vyslanci ti byli z národa Mašukulumbů.

Zvláštností Mašukulumbů jest účes vlasový, jenž jim vyčnívá s hlavy jako dlouhá kuželovitá noční čepice nebo jako věžovitý drdol, dlouhý mnohdy až přes metr.

* * *

Dne 1. prosince r. 1875 vyplnilo se konečně mé přání, a já nastoupil jsem cestu vzhůru po řece Zambesi. Ale všechny mé sladké sny rozplynuly se v nivec, když se moje loďka v jednéch peřejích překotila, a já mohl z nich zachrániti jenom trochu zbytků. Nellhostný osud zničil za malou chvíli sedmileté přípravy, jimiž jsem chtěl provésti ten úkol, abych se mohl dostatí po Zambesi ke břehům Atlantického oceánu. K tomu všemu lomcovala mnou zimnice a dovršila mou trýzeň.

Nezbývalo než nastoupiti zpáteční pochod do Šešeke, kam jsem na počátku ledna 1876 po mnohých trpkých zkušenostech dorazil.

Král Sepopo byl rád, že jsem se navrátil a že jsem neskonal v jeho říši. Pokládal mě za velkého kouzelníka a domýšlel se, že by mohla mým úmrtím pokljiti na jeho zemi veliká pohroma. Maruční obyvatelé věří pevně ve zlé duchy a přinášeji jim všeliké oběti, mnohdy i lidi.

Dostihnuv Sošonku, byl jsem srdečně od svých přátel uvítán. Léčením získal jsem opět trochu peněz a dostal jsem se, sám jsa zimnicí stížen, do Kimberleye. Po jedenadvaceti měsících přijel jsem tedy po čtvrté do diamantových polí. Za tu dobu mnoho se tam změnilo, a přece byl jsem odkázán toliko na svou lékařskou praksi, chtěje se uživiti. Při tom živil jsem také četné příslušníky svého zvěřince, v němž nescházel ani lev.

Škoda, že mi prodlením krátké doby tolik pěkných zvířat zabynulo. Mezi nimi byl i můj nejmilejší „Princ“, přítulný mladý král zvířat, a oddaný mně jako věrný pes.

Abych získal více příjmů, umínil jsem si, že uspořádám výstavu nasbíraných věcí. Úmysl jsem sice v Kimberleyi provedl, ale místo užitku měl jsem jenom škodu a upadl jsem ještě do dluhů.

Když se mým pacientům v diamantových polích lépe dařilo, opustil jsem je a přijal jsem pozvání u jednoho statkáře ve blízkém státě Oraňském.

Za tohoto pobytu sbíral jsem rytiny, jež tam zanechali po sobě vymírající Křováci, nejstarší obyvatelé jihoafrického. Rytiny ty vyryli Křováci velmi dovedně na skály. Některé z těch výtvorů představují antilopy, jiné pštrosy, želvy, leguány, hady a zvířecí zápasy.

Z památek těch získal jsem pro své sbírky mnoho kusů. Jedna z rytin předvádí podobu Křováka, jiná pštrosa s jezdcem, třetí pštrosa klofajícího nosorožce, čtvrtá šakala pronásledujícího gazelu. Cena těchto památek národopisných je veliká.

Abych se mohl navrátit do Evropy, potřeboval jsem větší sumy peněz, kterých jsem nabyl jednak darem, jednak půjčkou.

Pobytv sedm let mimo vlast, opustil jsem konečně dne 5. srpna r. 1879 břehy jihoafrické a plavil jsem se do Evropy.

Afričtí národové.

V Africe žije mnoho národů. Někteří z nich mají pleť světlou, jiní tmavou, ba skoro až černou. Z té příčiny říká se takovýmto Afričanům černoši.

V cizích jazycích slove černoch negr nebo nygr, což jest odvozeno z latinského niger, na česko černý.

Africké obyvatelstvo s pleť tmavou znali Evropané již za starodávna. Zvláště poznali takové lidi blíže Římané, když se zmocnili afrického pobřeží na severozápadě a učinili tamější kraje svými osadami.

Památkou je nad jiné někdejší římská kolonie, jež se rozprostírala v místech nynějšího Maroka. Tehdy slula Mauritanie.

Kdo z té země pocházel, nazýval se u latinářů maurus, z čehož pochází také vlaské slovo moro, francouzské maure, anglické moor (múr), německé mohr, české mouřenín.

Jaké památky zůstavily po sobě vítězní Maurové ve Španělsku, o tom poučí vás každá učebnice dějepisná.

Jménem mouřenin označuje se obyčejně každý temnobarevný člověk z Afriky nebo sousední Asie, nechť si jest Arabem, nebo pravým černochem. A přece jest mezi oběma veliký rozdíl.

Národopisci neboli ethnografové dělíce národy pozorují nejenom barvu pleti, ale také tvar lebky, povahu vlasů, tvar nosu, podobu rtů, ráz lících kostí a ještě jiné známky tělesné.

Někteří badatelé třídí národy podle příbuznosti jazykové, to jest, zdali se jejich řeči sobě podobají, či liší-li se od sebe velmi nápadně, anebo není-li mezi nimi žádné shody.

Národopisná mapa Afriky vypadá podle toho strakatě.

Za nejstarší a původní národ africký pokládají se obyvatelé, kteří jsou usazeni na západě afrického jihu. Před věky byli zajisté mnohem četnější nežli nyní. Národové, kteří se později z Asie do Afriky stěhovali, vytlačovali původní domorodce víc a více a zaujali jejich místa.

Takovými zbytky národů původních jsou Hotentoti a Křováci. Pleť jejich jest světlou až skoro žlutá. Postavu mají malou a tělo vychrtlé. Jsou neteční a leniví.

Příbuzní těchto národů žijí také hluboko uvnitř Afriky a tvoří osamělé ostrůvky mezi jinými národy. Někteří jsou postavy tak malé, že byli vyhlášení od novějších cestovatelů za národ trpaslíků.

Praví černoši obývají na ohromné části pevniny africké a vyplňují skoro všechny krajiny africké od jihu až za rovník. Negři tito označují se celkovým jménem černoši bantští.

K těmto černošům počítají se Kaffi. Jsou ze všech soukmenovců nejsilnější. Živí se orbou a chovem dobytka. K nim náležejí také Zuluové, Matabelové, Mašonové a Bečuani.

V cestopisech jednajícech o Africe čítáme zhusta o černoších, kteří slovou Basuti, Makololové, Bamangvati, Bakveni, Barolongové, Batlapini, Bakalakaři, Bahurutsové.

Poněkud jinak vypadají černoši, kteří obývají v Sudanu. Jménem tím rozumí se pásmo krajín začínajících při horním toku Nilu a táhnoucích se středem severního trupu afrického až k Atlantickému moři na západě.

Černoši těchto krajů mají pleť světlejší, než li černoši bantští, a slovou obyčejně Sudanci nebo černoši sudanští. Kmenové jejich jsou velmi četní jako na př. Ašanti, Dahomejci, Hausové, Njam Njamové.

Zcela jiný ráz mají národové, o nichž se praví, že jsou potomci Noemova syna Cháma, a kteří slovou proto Chamité, Hámité nebo Hámovci. Do Afriky přistěhovali se z jihozápadní Asie a to nepochybně již asi v 8. století před Kristem.

K Hámitům počítají se všickni starodávní národové severní Afriky, zvláště Egyptané, potom Berbeři, Nubové, Galové a Somali.

Nejpozději přišli na africký sever národové z pokolení praotce Sema, zvaní Semité. To stalo se zajisté již za dob historických.

První Semité přišli nepochybně ze západu jižní Arabie a usadili se v nynější Habeši.

Druhý proud přistěhovalců semitských přitáhl do Afriky s mečem v ruce, usadil se na severu a rozšířil v Africe víru muhamedanskou neboli islám. K Semitům tím náležejí Arabové. Z nich posílí také proslulí Maurové.

Svým celkovým rázem zařadí se Semité mezi plemeno bílé nebo-li kavkazské tak jako skoro všickni obyvatelé evropské. Výminku činí Turci, Maďaři, Finové a j.

Madagaskarští Hovové mají vlastnosti plemene malajského. Národopisci praví, že se přistěhovali na Madagaskar ze Sumatry v prvních stoletích po Kr.

Národ Sakalavů, jenž rovněž obývá na Madagaskaru, podobá se celkem černochům.

Misionář Livingstone.

David Livingstone pocházel ze Skotska, kde se narodil roku 1813. Rodiče jeho byli chudí a velmi hodní lidé. Jejich synek musil jim již z mládí pomáhati u výživě, zaměstnán jsa v prádelně na bavlnu.

Ale malý David pocítoval při tom touhu po vzdělání a těžce nesl, že nemohl také tak do školy choditi jako jiní jeho známí. Proto se snažil vzdělávati se sám.

Prvních několik krejcarů, které si poctivou prací vydělal, obětoval malý Livingstone na zakoupení latinské grammatiky. Z té učil se pilně, kdykoli jen měl trochu prázdné chvíle. Co nemohl zmoci za dne, to doháněl čtením do pozdní noci. Matka jeho musila ho ode čtení odháněti a připomínati mu, že si přílišnou tou horlivostí ubližuje na zdraví. Ale milý její synek byl pořád stejně čilý a v práci stejně vytrvalý.

Večerní škola, do níž Livingstone chodil, nebyla mu po celodenní práci proti mysli, ale byla mu zotavením a potěšením.

Malý Livingstone čítával v prázdné chvíli vše, co mu do rukou přišlo, ale nejmilejší mu bývaly přece knihy vědecké a cestopisné.

Když bylo Livingstonovi 19 let, byl již v továrně dobře placen, takže mohl věnovati uspořené peníze na své vzdělání ve škole lékařské. V ní naučil se poznávati rostlinstvo vůbec a rostlinstvo svého okolí. Při tom podnikal Livingstone vycházky, zakládal si sbírky rostlin a nabýval v přírodě větší a větší záliby.

Ustavičnými studiemi dosáhl Livingstone konečně toho, že byl povýšen na doktora lékařství.

Chtěje jíti za svým novým povoláním, přál si dostati se do ciziny, nejraději někam do Číny.

Přátelé jeho radili mu, aby se přihlásil u misionářské společnosti v Londýně, která si vzala za úkol obracet pohany na víru křesťanskou.

Livingstone se přihlásil a byl přijat.

Vyevičiv se v bohosloví odecestoval roku 1840. nikoli do Číny, ale do Kapska v jižní Africe. Tam působil již od mnoha let před Livingstonem Robert Moffat jako misionář mezi černochoy. Tam počal svou apoštolskou činnost také Livingstone a působil po boku svého rádce, přítele a potomního tchána, jmenovaného Moffata, po šestnáct let.

* * *

Livingstone spravoval se na svých misionářských cestách slovy svatého evangelia: „Jděte a učte všechny národy!“

Livingstone šel z kraje do kraje, poučoval divoké národy jihoafrické a kázal jim lásku k bližnímu.

Dílo jeho se dařilo. Livingstone žil u prostřed divokého lidu jako milovaný otec mezi dětmi.

Livingstone mluvil ke svému lidu mateřskou jeho řeč, naučiv se jazykům afrických domorodců tak dokonale, že stálým pobytem mezi nimi svůj vlastní jazyk zapomínal a sotva se jím smluviti mohl.

Za dlouhého toho pobytu v jižní Africe prozkoumal Livingstone mnohé neznámé končiny, objevil mnohá neznámá jezera, probádal neznámé řeky a hory, a pilně zaznamenával o tom zprávy do svého cestovního denníku. On byl první (kromě cestovatelů portugalských), který procestoval Afriku na přelě od západu na východ.

V měsíci máji roku 1854. Livingstone opustil Loandu, přistáv na březích oceánu Atlantického, a přibyl v témže měsíci roku 1856. do Killimane, přístavu ležícího u výtoku mohutné řeky Zambesi na pobřeží oceánu Indického, a plavil se do svého domova.

Přibyv do své vlasti, připravoval do tisku své cestopisné dílo, načež vydal se po dvouletém oddechu v domovině opět do jižní Afriky, tentokráte podporou anglické vlády.

Z té cesty navrátil se Livingstone do Anglie roku 1864.

Leč již roku příštího vidíme Livingstona, an se po třetí ubírá na dalekou cestu do Afriky, kam se roku 1866. přeplavil.

Ze Zanzibaru vypravil se Livingstone do vnitř Afriky a přišel až k jezeru řečenému Njasa, kde však ho nevěrní průvodci opustili a po svém návratu zprávu rozšířili, že byl Livingstone zavražděn.

Ta zpráva dostala se brzy dále a zdála se býti pravdivou, poněvadž písemné zvěsti nepřicházely od Livingstona po dlouhou dobu.

Jak hledali v Africe Livingstona.

Když nepřicházely o Livingstonovi žádné zprávy, radili se jeho přátelé, co činiti, aby ho, je-li ještě na živu, zachránili.

I vyslala zeměpisná společnost do Afriky výpravu, která měla Livingstona vyhledati.

Téhož roku 1871. vydal se do Afriky také dopisovatel jistého amerického časopisu, aby pátral po Livingstonovi. Jméno toho dopisovatele dobře si pamatujte: byl to Stanley (čte se Stenli).

Jednoho dne roku 1869. dostal Stanley telegrafickou depeši z Paříže od Bennetta, syna bohatého majitele řečeného listu amerického. Tím telegramem povolán byl Stanley z Madridu, kde se tehdy zdržoval, do Paříže. Za 40 hodin byl Stanley v Paříži.

Pan Bennett přijal ho slovy:

„Co myslíte, kde je Livingstone?“

Stanley odpověděl, že neví, a doložil, že celý svět myslí, že Livingstone v Africe zahynul.

„Ale pan Bennett pravil:

„Já myslím, že Livingstone žije, a žádám vás, abyste ho našel. Vyzvedněte si tisíc liber šterlinků (asi 12.000 zlatých) na cestu. Až je vydáte, vyzvedněte si opět tisíc liber a tak pořád, až Livingstona najdete.“

A Stanley šel hledat Livingstona.

* * *

Roku 1871. přibyl Stanley do Zanzibaru, kde opatřil se vším potřebným na výpravu do vnitř Afriky. Předě vším skoupil mnoho zbraní, náčiní, léků a peněz.

Ale Africké ty peníze nejsou stříbrné, ani zlaté, ani měděné. Místo takových mincí užívá se v nitru africké pevniny sukna, perel, drátu, místy soli a jiných věcí. Za to dostane se tam všechno, za stříbrné peníze snad nic.

Cestovatelé musí dále věděti, která barva látky a perel je africkým domorodcům nejmilejší, a které si oni nejvíce váží. Látkami a perličkami všechno se vyrovnává a kupuje. Zboží se tam vlastně jenom za jiné vyměňuje. Přečtete si o tom článek „Podivné peníze“ na stránce 42.

Stanley nakoupil několik tisíc metrů sukna, 20 pytlů skleněných perel, asi půl druhého centu mosazného drátu, najal 180 domorodých nosičů a vydal se s nimi a se svými dvěma sluhy na cestu.

Na té výpravě zakusil Stanley mnoho strastí, ale o Livingstonovi nikde ani slechu.

Můžete si pomyslet, jakou měl Stanley radost, když se dověděl od jedné karavany, jež se vracela z vnitrozemí afrického, že v místě řečeném Udžidži při jezeře Tanganjickém zdržuje se běloch s šedivým vousem. Ta zpráva pobídlá výpravu k zmužilosti a oživila naději Stanleyovu.

I vyplnilo se skutečně, v co Stanley doufal. Dne 10. listopadu, tedy po 236 denním pochodu, blížil se Stanley se svou výpravou k jezeru Tanganjickému.

Dostoupiv horské výšiny, uzel jezerní hladinu ve třpytu slunečného dne a brzy na to spatřil též osadu Udžidži, obklopenou palmovými háji a bujným rostlinstvem tropickým.

Zanzibar.

Potom seřadil Stanley svou karavanu, pozvedl hvězdnatý prapor a ve vši slávě táhl k osadě.

Na znamení radostného dne střílelo se z pušek, a hlučné šlo se ku předu. Osadníci v Udžiži byli hned všickni na nohou a šli karavaně vstříc.

Po jednou slyší Stanley anglické pozdravení: Good morning, Sir! (Čte se: Gud morning, Sr), to jest po česku: Dobré jitro, pane!

Ta slova překvapila Stanleje velice. Pln radosti ohlížel se Stanley, kdo tak k němu promluvil, a uviděl černocho, oděného v dlouhou košili a s turbanem na hlavě.

„Aj, kdož pak jste?“ tázal se Stanley.

„Jsem Zuzi, sluha doktora Livingstonea,“ odvětil černocho a vycenil smíchem své bělostné zuby

„Což je doktor Livingstone zde?“

„Ano!“

„V této vesnici?“

„Ano, v této vesnici!“

„Je to jistá pravda?“

„Je to zcela jisté! Právě teď přicházím od Livingstonea.“

„A je doktor Livingstone zdrav?“

„Není mu docela dobře.“

„Nuže, Zuzi, pospěšte napřed a vyřiďte doktorovi Livingstonovi že přicházím.“

„Hned, pane!“ A Zuzi běžel jako o závod.

Zatím přiblížil se Stanley se svou výpravou asi dvě stě kroků k osadě Udžiži.

Také Zuzi přiběhl v několika okamžicích zpět a ptal se Stanleje, jak se jmenuje. V samém spěchu zapomněl se Zuzi optati, či příchod má Livingstonovi ohlásiti.

Stanleyovi bušilo srdce samou radostí tak prudce, jako nikdy před tím. Netrvalo dlouho, a Stanley stál před malým hloučkem lidí po arabsku ustrojených.

Udžiži je starobylá osada obchodníků arabských. Uprostřed Arabů stál muž po evropsku ustrojený. K tomu přistoupil Stanley, smekl klobouk a pravil: „Doktor Livingstone, nemýlím-li se?“

„Ano,“ odpověděl cizinec.

„Děkuji Bohu, že mi dopřál Vás viděti,“ řekl Stanley.

„A já jsem vám vděčným, že vás mohu pozdraviti,“ odpověděl na to Livingstone.

Tak našel Stanley Livingstonea.

* * *

Kniha, kterou Stanley o své výpravě napsal a tiskem vydal, nadepsána jest: Jak jsem našel Livingstonea.

Stanley a Livingstone cestovali potom nějaký čas pospolu v nitrozemi africkém.

Livingstone upravoval zatím své cestovní zápisky a svěřil je zapečetěné Stanleyovi, jenž je měl odevzdati Livingstonově rodině.

Dne 14. března roku 1872. rozloučil se Stanley s Livingstonem a ubíral se zpátky do Zanzibaru, Livingstone pak ostal i na dále v Africe, aby pokračoval ve svém zpytelském díle.

Tehdy Livingstone sotva tušil, že konec jeho života blízky jest. Brzy po rozchodu počal Livingstone chřadnouti, dech se mu krátil, zrak se mu kalil, a síl mu kvapem ubývalo. To bylo znamení blízké smrti.

Livingstone byl si toho vědom a vroucně se modlil. Potom prosil svůj lid, aby mu postavili nějakou chatu, v níž by mohl spokojeně umřít.

Dne 1. máje roku 1873. dobilo šlechtné srdce jeho na vždy, a Livingstone skončil pozemskou svoji pouť.

Sluhové Livingstonovi vyňali z mrtvolý útroby, vložili je do cínové nádoby a pochovali je pod vysokým stromem, mrtvolu pak nasolili a po 12 dní na slunci sušili a vydali se s ní na cestu do Zanzibaru. Pohřební ten průvod trval skoro celý rok.

V Zanzibaru byla mrtvola Livingstonova vložena do rakve a odvezena do Londýna.

Dva černí sluhové doprovázeli mrtvolu svého pána až ke hrobu. Bělostný prapor černě vroubený a černými sluhy nesený věštil slova: „Livingstone, přítel otroků.“

V den pohřbu byl celý Londýn vzhůru. Vděčný národ doprovázel svého miláčka na poslední cestě ke hrobu a uložil ostatky jeho tam, kde odpočívají nejpřednější mužové národa anglického — v chrámě opatství westminsterského.

Na hrobě Livingstonově čtou se slova, která proslulý cestovatel jihoafrický napsal před svou smrtí ve své poslední vůli: „Nemohu již nic vykonatí pro spásu nešťastných otroků. Přji si jenom, aby nebeské požehnání spočívalo také na těch, kteří přispějí k tomu, by otroctví ze země africké vymizelo.“

První cesta Livingstonova do Afriky.

Kdykoli mluvíti se bude o slavných cestovatelích po střední Africe, vždycky v úctě bude vyslovováno jméno Livingstone (vyslov Livingstn).

David Livingstone vydal se jako misionář třikráte do neznámých končin afrických, chodil z kraje do kraje, poučoval divoké národy a kázal jim lásku k bližnímu.

Již ve dřívějším článku vypravoval jsem vám, jak perně musil si Livingstone chléb dobývatí za svého mládí. Leč statečný Livingstone překonal bídu i všechny obtíže, stal se doktorem lékařství a vydal se jako misionář roku 1840. do jižní Afriky, a to do země, jež slove Kap sk o, načež se dostal mezi divoký národ, jehož jméno Bečuani.

Livingstone spřátelil se brzy s divochy tak, že byl s náčelníkem divokého kmene jedna ruka. Pohlaví jmenoval se Seše le. Livingstone učil se od něho řeči jeho poddaných, a Seše le učil se od Livingstona čísti v bibli, zamilovav si učení křesťanské velice.

Také jinde byl Livingstone srdečně vítán.

Stále na sever do vnitř země se ubíraje, táhl Livingstone pouští, nazvanou Kalahari, až dospěl k jezeru Ngami.

Karavana, s níž se tam vypravil, čítala asi 12 lidí, 80 volů a 20 koňů.

Na té cestě snášeli všickni velkou žížeň. Slunce páliło jako žhavý uhel, takže karavana mohla cestovati jenom časně z rána a večer. A přece byl tehdy čas zimní.

Na další cestě viděl Livingstone stáda sajek, buvolů, pakoňů, zeber a hejna pštrosů.

Můžete si mysliti radost karavany, když přišla ke krásné řece a mohla se podle chuti opět občerstviti.

Ale ještě větší radost měl Livingstone, když uslyšel od obyvatelstva, že řeka ta vytéká z jezera Ngami.

Na blízku řeky vypínaly se obrovské stromy. Některý z nich čítal snad až tisíc let, mnohý ještě více.

Stromy ty jsou pro obyvatelstvo tropické Afriky nejužitečnější. Jmenují se bahobaby.

Když se Livingstone rozhlédl po krajině, kázal dělati čluny a plavil se po řece. Obyvatelstvo bečnanské všudy ho podporovalo, k čemuž je pobízel sám náčelník kmene.

Dne 1. srpna roku 1849. ukázalo se jezero Ngami. V jeho močálech brodili se četní nosorožci a hroši. V blízkém houští proháněli se žirafy, antilopy a sloni.

Náčelník okolí nabízel Livingstonovi mnoho slonoviny na prodej, ale Livingstone nemohl jí potřebovati, ježto měl před sebou ještě velikou výzkumnou cestu.

* * *

V měsíci dubnu roku 1850. pokračoval Livingstone ve svých cestách a táhl s karavanou dále k severu. Ale velikou překážkou byly mu jedovaté mouchy, nazývané tsetse.

Před tímto hmyzem, jenž jest asi tak veliký jako naše domácí moucha, mají domorodci afričtí veliký strach, neboť vědí, že zalétnou-li k nim tsetse, přijdou o všechny dobytěk.

Postačí jedině bodnutí, a nejsilnější vůl brzy na to zcepení.

Na této cestě přišel Livingstone o 43 voly.

Výzkumných cest účastna byla též manželka Livingstonova s dětmi. Celá rodina trpěla broznou zimnicí.

Zimnice a tsetse jsou v krajinách středoafrických největší překážkou všeho cestování. Před tsetse nejsou jisti ani koně, ani skot, ani ovce ani psi.

Podivno jest, že moucha tsetse nenapadá ani osly ani mezků, ani koz a divoké zvěře. Také člověk jest před ní všude jist.

Mouchy tsetse poletují v Africe jen v jistých krajinách, objevují se brzy zde, brzy onde a jsou postrachem tamějších hospodářů.

Náčelník Zebituane, k němuž Livingstone potom přicestoval, přijal karavanu velmi vřelě a slibil jí všecku podporu.

Zebituane byl člověk dobrého srdce. Však si ho jeho poddaní také vážili. Chudí lidé neodcházeli od něho nikdy s prázdnýma rukama.

Škoda jen, že krátce po uzavření nejlepšího přátelství náčelník Zebituane zemřel plicním neduhem.

Po smrti jeho ujala se panování jeho dcera. I ta dovolila Livingstonovi a jeho rodině cestovati po tamějším území.

Livingstone toho dovolení užil a cestoval v červnu roku 1851. na sever a ocitl se před krásnou řekou, jejíž jméno Zambesi.

V okolí té řeky viděl Livingstone na tisíce kopečků, podobných obrovským krtinám. V nich hnízdili všekazi neboli termiti.

Mnoho divokých datlovníků a jiných palem ozdobovalo široširou rovinu.

Livingstonovi bylo by se v té krajině líbilo, a byl by se tam usadil na delší dobu, ale nezdravé močály přinutily ho poslati ženu a děti do Anglie.

V měsíci dubnu roku 1852. vidíme Livingstona v přístavu kapském, an se loučí se svou rodinou.

* * *

Ale několik neděl na to nastoupil Livingstone z Kapska opět novou výpravu na severozápad mezi Křováky.

Na této cestě táhla karavana brzy pouští, brzy jednotvárnými lučinami, na nichž pásla se stáda bravu a koz.

Bravu dařilo se v těch krajinách dobře, neboť bylo tam mnoho solných jezírek. Jezírka ta byla místy vyschlá, a na bývalém dně jejich bělaly se solné vrstvy jako snh.

Hojnost želv byla karavaně vítána. Želvího masa nemohl si každý z účastníků ani dost vynachváliti.

Svrcení štítů těchto želv slouží tamějšímu obyvatelstvu za mlásky a talíře.

Štítky z mladických želv naplňují tamější ženy vonnými kořínky a zavěšují si je na tělo.

Ani na této cestě nebyli Livingstone a jeho sondruzi ušetřeni od zimnice.

Za nějakou dobu dostal se Livingstone se svou karavanou, jež záležela z mnoha vozů, tažených voly, k řece Zambesi a plul po ní ve člunech do osady, zvané Šešeke. Tam kázal Livingstone víru Kristovu černochům, jejichž jméno Makalaka a Makololo.

V řece brodili se četní hrochové a krokodilové, a v korunách stromů poletovali zelení holubi a jiní pestrobarevní ptáci.

Domorodci se krokodilů nebojí. Mnohý statečný černoch, byv již krokodilem pod vodou unášen, vysvobodil se tím, že vrazil netvoru kopí do těla.

Po krokodilích vejcích slídí černoši velmi bedlivě. Obyvatelé počítají vybití z nich žlutky a polykají je s velikou chutí.

Krokodilí vejce jsou o něco menší nežli vejce husí.

Po mnohém namáhání dostal se Livingstone na smrt nemocen k západním břehům Afriky.

Město, k němuž Livingstone po tolikerych svízlech konečně dospěl, jmenuje se Loanda.

Slovy nelze vypsati radost Livingstonovu, když spatřil po tolika měsících modravé vlny oceánu.

V Loandě vyspal se Livingstone opět jednou na pěkném lůžku. Před tím spával po dlouhou dobu jenom na zemi.

Také černoši byli udiveni, vidouce před sebou moře, jehož nikdy před tím neviděli. I říkali: „Vždycky jsme myslívali, že země nemá nikde konce, a tu najednou přestává svět!“

V Loandě byl Livingstone pečlivě ošetřován a léčen. Někteří angličtí důstojníci chtěli ho vyvésti do zdravější krajiny, na příklad na ostrov Svaté Heleny, ale Livingstone nabídnutí toho nepřijal, neboť usmyslil si pevně, že se touže cestou vrátí do vnitř Afriky a že bude sledovati řeku Zambesi až k jejímu výtoku na východním pobřeží Africkém.

Když černoši, kteří Livingstona na jeho cestě doprovázeli, viděli v Loandě tolik námořských korábů a tolik kostelů a jiných velikých budov, nemohli se z překvapení ani vzpamatovati. A což teprve, když angličtí důstojníci vypálili před nimi ránu z děla! To bylo divení!

V Loandě vyzískali černoši dost peněz za skládání uhlí. Za výdělek koupili si perličky a rozličné látky.

Když se Livingstone uzdravil, nastoupil cestu zpáteční a přišel později mezi kmeny černošské. Černoši, spatřivše karavanu, řvali z plných hrdel: „Kina bomba!“ Těmito slovy pozdravovali divoši bělocha.

Livingstone nebyl by se tomu divil, kdyby ho byli divoši pozdravili jenom řevem. Tomu Livingstone uvykl již dávno na svých dřívějších cestách mezi africkými kmeny a národy. Ale černoši dávali to na jevo ještě jiným způsobem. Pochybují, že byste uhodli. Černoši vítali Livingstona také kotrmelci. Mnozí padali na záda, zvedali nehy i ruce a projevovali tak úctu neznámému hosti.

* * *

Karavana Livingstonova ubírala se potom podél levého břehu řeky Zambesi, oživovaného stády slonů.

Obyvatelé těch krajín lítí na obrovské ty tvory pasti. Taková past záleží v kopl, upevněném na provaze a zavěšeném na některé větvi stromu.

Jakmile se slon, hroch nebo nosorožec v to místo dostane a provazu, na němž visí zatížené kopl, se dotkne, v tom okamžiku padá kopl jedem napuštěné a zarývá se do těla obludy. Zachvácená kořist dokonává vykrvácením

Cesta, kudy Livingstone se ubíral, byla velmi neschůdná. Jen domorodci věděli o vchozených pěšinách.

Můžete si mysliti, jak nesnadno mohla karavana postupovati. Na štěstí byli obyvatelé tamější mírumilovní a rádi propůjčovali vůdce k dalšímu pochodu.

Nedostatků karavana Livingstonova na cestě netrpěla. V lesích byla hojnost zvěře, a obyvatelstvo rádo dávalo potraviny karavaně z pohného pohostinství.

Po klopotném cestování dostal se Livingstone konečně do pobřežního města Kilimane, ležícím při výtoku řeky Zambesi na východních březích afrických.

V Kilimane zdržel se Livingstone několik neděl a očekával anglickou loď, po níž mnil se odplaviti do své vlasti.

Loď skutečně přijela a zavezla Livingstona na ostrov řečený Mauricius. Ostrov ten jest samá krása a znám jakožto země velmi zdravá.

Na ostrově měl se Livingstone po brozných útrapách cestovních opět pozdraviti a posílniti na dalekou cestu do své vlasti. Vždyť prodléval Livingstone na této cestě v divokých končinách afrických plná čtyři léta.

Livingstone opouštěl černochoy s těžkým srdcem, neboť ho věrně doprovázeli až k moři. Všichni sloužili mu s takovou oddaností, že ho nechťeli ani opustiti, a vroucně si žádali, aby směli jíti s ním do jeho vlasti.

Ale Livingstone nemohl všem vyhověti, a vzal s sebou do Anglie toliko svého vůdce jménem Sekvebu, aby potom mohl ostatním černochoům vypravovati, jak vypadá život u nás.

Ale šťastný Sekvebu se toho nedomohl. Mysl tohoto černocho byla novými zjevy na rozbouřeném moři a na korábích tak rozechvívána, že Sekvebu v okamžitém návalu choromyslnosti skočil do zmitaných vln a utonul.

Po zotavení na Mauriciu odplul Livingstone do Anglie a užel její břehy 12. prosince roku 1856.

Ale sotva Livingstone své cestopisné dílo k tisku upravil, již opět připravoval se na novou cestu do vnitř Afriky, aby za pomoci anglické vlády zamezil otrokářství a přiměl africké obyvatelstvo k pěstování bavlníku.

Záměry tyto se však nevydařily, a Livingstone vrátil se r. 1864. z Afriky do Anglie.

Leč již roku 1866. vidíme Livingstona po třetí v Africe. Tentokráte plavil se do Zanzibaru a táhl s karavanou k jezeru Njasa.

Dlouho se nevědělo, jak se na této třetí cestě Livigstonovi daří. I byli vysláni za ním poslové, aby po něm pátrali.

Ze života Stanleyova.

Je tomu několik let, co se vyslovovalo jméno Stanley každou chvíli. Noviny přinášely o proslulém tomto cestovateli zprávy skoro den co den. Ne-pochybuji, že i mnohý z vás malých čtenářů dočetl se již vysoce zajímavých věcí o jeho odvážných cestách.

V tomto článku povím vám něco ze života toho proslulého cestovatele afrického.

V Anglii jest krajina, jež slove Wales (vyslov Uéls). Tam narodil se Stanley.

Vlastní jeho jméno jest však jiné. Otec jeho slul Rowlands (Raulenc) a dal svému synku jméno John (vyslov Džon), to jest na česko Jan.

Jak Stanley k novému svému jménu přišel, hned vám povím.

Otec Janův byl člověk velice chudý a živil se nuzně prací rukou svých.

Když byly malému Jeníkovi asi dva roky, tu otec jeho zemřel. Matce Jeníkově nastala doba krušná. Ubohá žena měla sama co dělati, aby se uživila, a nemohla se o svého synáčka ve své vlastní domácnosti starati. Pročež dala Jeníka na ošetřování své sousedce.

Když Jeník trochu povyrostl, odevzdala ho jeho matka do chudinské školy, vzdálené několik hodin cesty od jeho rodiště.

V té škole ostal Jeník po deset let. Již tehdy projevoval statečnou mysl a odhodlanost. Ze školních předmětů měl rád zvláště zeměpis a počtářství. Ale jinak mu škola nevoněla.

Jednoho dne zmizel Jan ze školy a více se nevrátil. Tehdy byl již dosti odrostlý, že mohl pomáhati při vyučování svému strýci, jenž byl kdesi učitelem.

Spolužáci a učitelé, kteří Jana znali, vypravují o něm, že byl svéhlavý a nerozuměl žertům.

Kde jaká kniha o cizích zemích byla, Jan každou dychtivě čítal. Není tedy divu, že nepřilnul k učitelství a raději ve dne v noci přemýšlel, jak by se dostal daleko do světa.

Jednoho dne zmizel Jan opět ze školy. S prázdnou kapsou odplavil se do přístavního města Liverpoolu (vyslov Liverpůlu).

Štěstí mu přálo, a hošík dostal místo v pisárně tamějšího kupce Stanleje.

Hošík líbil se kupci Stanleyovi velice, a poněvadž kupec sám byl bezdětek, přijal Jana za svého syna, jenž pak po něm přijal jméno Henry Stanley.

Ale štěstí je vrtkavé. Nedlouho potom kupec Stanley zemřel. Po poslední vůli marně se pátralo, a tak se stalo, že jmění dostalo se přátelům zesnulého kupce.

Mladý Stanley byl opět chud a bez majetku, nemaje podpory odnikud. Čím a jak se potom živil, sám nevím, ale touha po cizině v Stanleyovi nevyhasla.

I vidíme ho brzy ve válce americké. Za jedné pátky byl tam od nepřátelské strany zajat.

Ale Stanley byl chytrák, a šťastně ze zajetí unikl a navrátil se do Anglie.

John Fairbank
Henry Stanley

Klidný život v Anglii se Stanleyovi brzy znechutil, a touha po dobrodružství pudila ho opětne do Ameriky. Tam přijal místo na korábu, vyznamenává se smělostí a hrdinnou odvahou.

* * *

Po ukončení občanské války americké stal se Stanley novinářem. Psával zajímavé zprávy do jistého amerického listu.

Americké noviny měly a mají posud na tisíce odběratelů, a proto mohly vyslati Stanleye jakožto svého zvláštního dopisovatele do Habeše v Africe, když tam tehdy válčili Angličané. Z válečného toho jeviště zasýlal Stanley do novin zprávy velmi zajímavé.

Té doby roznesla se zpráva o misionáři Livingstonovi, že se mu v Africe zle daří a že by bylo dobře tam ho vyhledati a přispěti mu ku pomoci.

Stanley byl majitelem řečených novin vyzván, aby šel za Livingstonem a z nesnází mu pomohl.

Cesta, kterou Stanley tehdy podnikl, učinila ho mužem po celém světě slavným. Cestopis, jež Stanley o Africe vydal, nadepsán jest „*Temnou pevninou*“ a vyšel též v českém překladě.

O dva roky později vypravil se Stanley opět přes Bagamojo do Afriky, přibyl opětne do Udžidži na jezeře Tangajice, prošel celou střední Afriku od východu na západ, dostal se až k řece Kongo a ocitl se roku 1877. po tisícovém utrpení až na protějším březích afrických

Na té hrozné cestě, plné zápasů s tamějšími lidojedy, snášel Stanley hlad a žízeň k nevypsání. Div, že nezahynul. Vlasy samou starostí mu zšedivěly a z muže stal se na oko stařec.

Ale ani tato hrozná cesta neodstrašila Stanleye od dalších výzkumů v Africe, neboť již roku 1879. odhodlal se k nové cestě do nitra afrického po řece Kongu.

Avšak nejodvážnější cesta byla ta, na niž vydal se roku 1886., odkrývaje tak kraje, jež oko Evropana nikdy nevidělo, a o nichž ucho jeho nikdy neslyšelo.

Podobizna tohoto nejslavnějšího cestovatele afrického ukazuje příloha.

Slova pod obrazem jeho napsaná jsou ukázkou Stanleyova rukopisu a čtou se: *Your faithfully Henry M. Stanley*, to jest na česko: Váš věrně oddaný...

Mezi tím, co Stanley cestoval po střední Africe, zdálo se, že se za ním všechny cesty zavřely.

S počátku docházely o jeho odvážné výpravě časté zprávy, ale pozdější byly pořád skrovnější a skrovnější, až konečně zanikly úplně. Nikdo v Evropě o Stanleyovi nevěděl, kde by byl, a jak se mu daří.

Uplynulo mnoho měsíců, a o výpravě Stanleyově nebylo ani slechu.

Již se obecně myslilo, že Stanley na svých cestách po střední Africe bídne zahynul.

Ale pojednou přišly zprávy radostnější, a dne 4. prosince roku 1889. přibyl Stanley se svými soudruhy do Bagamoja.

Tehdy bylo celé město vzhůru. Každá chatrť vyzdobovala se palmovými listy a chtěla slavně vítati neobroženého cestovatele středoafriického.

Děla na korábích houkala na znamení vítězného návratu Stanleyova, a veselých radovánek nebylo konce.

Po svém návratu do Anglie připravoval Stanley o poslední své cestě dílo do tiisku, jež bylo po všem světě očekáváno s velikým napjetím. Dílo to pak brzy vyšlo v několika jazycích současně, též i v našem milém jazyku českém. Stanley pojmenoval svůj spis: V nejtemnější Africe.

Prorok Mahdy.

Angličané jsou národ výbojný. V Asii podmanili si Indii, opanovali mnohé krajiny americké, zmocnili se celé Austrálie a jsou pány velikého dílu zeměkoule.

Ký div, že dostali také zásluk na krajiny africké. Mnohých končin afrických Angličané skutečně již získali a snaží se i dále zveličovati své panství v Africe. Čekají jen na vhodnou příležitost.

Angličané mají též zásluk na Egypt. Nad Egyptem vládne sice místokrál egyptský jako poplatné kníže říše turecké, ale Angličané zhusta míchají se do záležitostí této země a osvojují si nad ní právo poručnické.

Vladaři egyptskému náleží titul *kydyf* (*khedyf*), což znamená více nežli místokrál.

Vladaři egyptští rozšířili své panství a připojili k němu některé země při Nilu ležící. Takovou zemí přivtělenou Egyptu je též část *Sudanu*.

Sudan jest země ohromná. Evropané zřídka kdy do ní přicházeli a málo o ní věděli. Nejvíce vydávali se do vnitř Sudanu arabští kupci, aby vyměňovali od Sudanců domácí zboží, jako gumu, slonovinu a j.

Kromě tohoto obchodu počalo se v Sudanu vzrůhati otrokářství. Otrokářští lovci pořádali na sudanské černochovy lovy jako na zvěř, přepadali a plenili osady, zmocňovali se bezbranných obyvatelů a odváděli je na trh i do samého Egypta.

Někteří z otrokářských kupců zbohatli prodejem otroků velice a mohli si vydržovati k lovu na otroky zvláštní vojsko, zakládající pro ně opevněné tábory.

Když se o tom dověděly evropské vlády, naléhaly na egyptského vladaře, aby proti otrokářům zakročil.

Tomu nátlaku egyptský vladař vyhověl a povolal některé Evropany, aby se postavili v čelo Egyptského vojska, jež mělo učiniti konec otrokářství.

Mezi těmito muži byl též anglický plukovník *Gordon*, jenž jako místodržitel neboli guvernér působil v Sudanu velmi prospěšně.

Péči jeho ztíženy byly schůdné cesty, a na tisíce otroků puštěno bylo na svobodu.

Volných Sudanců bylo potom v Egyptě tolik, že si egyptská vláda nevěděla rady, co s nimi.

Vesnice, z nichž otroci pocházeli, ležely od nich na sta mil daleko, anebo byly od otrokářů vypáleny. Sudanci z otroctví vysvobození byli bez domova, bez příbuzných a nevěděli, čím se živiti.

Z vypoštěných otroků nadělala vláda egyptská vojáků, ale i těch bylo potom tolik na zbyť, že jim ani mzda nemohla býti vyplácena. Místo hotových peněz dostávali někteří vojáci sudanské děti, aby je přiležitě prodali. To bylo ovšem divné potlačování otrokářství se strany vlády egyptské.

Z té a jiné příčiny počal se lid v Sudanu bouřiti a brojil rozhořčeně proti vládě egyptské.

Generál Gordon marně radil vládě egyptské, jak by se měla zachovati, a proto vzdal se služeb egyptských.

Sudanci bouřili se víc a více, zvláště když objevil se mezi nimi náhle prorok, dávno předpovídaný. Ten měl Sudance vysvoboditi ze jha egyptského.

Spasitel ten byl prý předpovídan již prorokem Muhamedem, a měl se objeviti na zemi roku 1882.

Pověřiví Sudanci uvěřili brzy této nesmyslné pověsti a šli všude za ním.

Ale byl to podivný prorok. Poslyšte jen něco ze života toho sudanského spasitele.

* * *

V ponilské zemi, nazvané Nubie, jest město S a n a r. Tam učil se kdysi jistý chlapec loďářství v dílnách svého strýce.

Chlapec ten jmenoval se M u h a m e d A c h m e d a pocházel z přístavního města, zvaného D o n g o l a. Udává se, že se narodil r. 1844.

Ale mladý klučina neměl mnoho chuti pracovati pilou a šeročinou. I odešel z dílny a chodil do školy v Chartumu a Káhiře.

Chartum jest veliké město, založené při horním Nilu.

Jako muž obdržel místo při správě berní a působil v Sudanu, kde se však nepohodl s náčelníkem zemským. Proto opustil své místo a provozoval otrokářství. Potom usmyslil si, že povede život přísný a žil na jednom ostrově nilském. Brzy na to požíval veliké úcty u lidu pro své svaté živobyty.

Vida, že lid k němu lne, umínil si Muhamed Achmed, že se bude vydávati za spasitele, jenž má vysvoboditi Sudance z poddanství egyptského, a že zavede v zemi přísné náboženství muhamedánské neboli islám.

V Sudanu a sousedních krajinách žilo tehdy mnoho muhamedánských řeholníků neboli d e r v i š ů, na jejichž slova lidé tamější mnoho dají a rádi se jejich radám podrobují.

Muhamed Achmed oznámil jednoho dne dervišům, že se mu prorok Muhamed ve snách zjevil a jej za spasitele dávno očekávaného ustanovil. Od té chvíle přijal jméno M a h d y, to jest muž bohem na pravou cestu přivedený.

Brzy potom shromáždilo se na tisíce lidí kolem falešného proroka, aby táhli proti egyptským nepřátelům. I byly svedeny mnohé boje a bitvy mezi m a h d y s t y a mezi vojskem egyptským.

Mahdymu však přálo štěstí, a egyptská vojska byla přemožena. Mahdy stal se tak postrachem celého Egypta, neboť v Egyptě neměli již ani vojevůdčův ani vojska, které by se mohlo měřiti s lehkým vojskem Mahdyho.

V té tísni vzpomenu si opět na generála Gordona. Z jara roku 1884. přišel Gordon opět do Egypta, rozložil se táborem v Chartumu a obhajoval obyvatelstvo proti mahdytům.

Ale ani šlechtnému Gordonovi nepodařilo se přemoci vojska sudanská. Ba ani anglickému vojsku, které přišlo do Egypta na pomoc, nepodařilo se Sudance vítězně odraziti.

Konečně bylo mahdytů obklíčeno i město Chartum a padlo zradou obyvatelstva dne 26. ledna r. 1885. Všecko, co v něm bylo živého, zahynulo.

Gordon padl vražednou rukou jistého černocha, když právě opouštěl palác, aby vedl vojsko proti nepříteli.

Téhož roku zemřel také Mahdy a to na neštovice.

Ale povstání v Sudaně nevzalo proto konce.

Po Mahdym přišel prorok jiný, a válka zuřila dále. Již se mysli, že všechnen Egypt podlehne přesile a moci sudanských povstalců.

Záhuba taková brozila však nejenom zemím při dolním Nilu, ale také krajinám při hořetím jeho toku ležícím. V těch končinách sudanských vedl správu země německý lékař, jménem dr. Edvard Schnitzer (vyslov: Šnyer).

Doktor Schnitzer byl Žid a pocházel z Pruského Slezska. Když ukončil studia ve Vratislavi a v Berlíně, vstoupil do tureckých služeb a prodléval v Turecku evropském, v Malé Asii, Armenii, Syrii a Arabii. V těch zemích naučil se dobře jazykům východním a osvojil si zvyky a mravy tamějších národů.

Brzy potom byl Schnitzer přijat do služeb vlády egyptské. Generál Gordon ho tam povolal, aby spravoval černošské země kolem jezera Njanzy. Od té doby nazýval se doktor Schnitzer Emin paša.

Emin paša ujal se zemské správy velmi horlivě a zjednal si důvěru mezi obyvatelstvem přísnou spravedlností a zaváděním pořádku.

Ale když vzbouřili se proti Egyptu Sudanci, tu i Emin paša byl u velikém nebezpečení před vášněmi a hrůzou černých mahdystů.

Emin paša žádal egyptskou vládu za pomoc a za vyproštění ze svého zoufalého postavení, ale v Egyptě nevěděli sami, kde jim hlava stojí, a Emin paša ponechán byl svému osudu.

Konečně ustrnuli se nad sklíčeným Eminem někteří Evropané a rádi by mu byli přispěli ku pomoci. Ale jak? Cesty, které vedly do tábora Emina paše, byly jednak opanovány nepřitelem, jednak byly neschůdný a vyžadovaly by velikou ztrátu životů.

I byl požádán za radu také Stanley.

Stanley navrhl, aby výprava, uspořádaná k zachránění Emina paše, vydala se do vnitř Afriky podél řeky Konga.

Plán Stanleyův byl přijat, a Stanley zvolen za náčelníka výpravy vedené do Afriky k osvobození Emina paše. Našel-li Stanley Livingstona, jistě najde také Emina. Tak se všeobecně soudilo.

* * *

Tělo zesnulého proroka Mahdyho pochovali jeho přátelé ve vši slávě, a lid hrnul se k jeho ostatkům jako k nějakému svatému. Kamenná hrobka označovala místo, kde byl Mahdy pohřben. Fanatický lid vymyslel si o něm pověst, že se na tom místě vznese k nebesům, aby se zase vrátil na zemi s novými příkazy.

Hrobku Mahdyho chovali jeho přívrženci v největší úctě a trvali při ní na modlitbách po celý rok. Modlitbami posilňovali se v nepřátelství proti Angličanům, kteří se zatím trvale zmocnili Chartumu.

Ale když r. 1898 nepřestávali derviši pobuřovati lid a kupili se kolem hrobky Mahdyovy, aby se tam zachránili před stělbou anglického vojska, byli konečně všichni vypálenými granátem usmrceni a hrobka v sutiny obrácena. Mrtvolu Mahdyho hodili vojáci do Nilu. Balsamovanou hlavu jeho vzali si lékaři.

V nejtemnější Africe.

Dne 21. ledna roku 1877. opustil Stanley Evropu a odjížděl Červeným mořem do Zanzibaru a potom dále za svým cílem k osvobození Emina paše.

Povím vám v krátkosti, co o tom Stanley ve své knize sám vypravuje:

Přiloha 8. Prorok Mahdy.

„Přibyv do Zanzibaru sbledal jsem, že bylo pro naši výpravu již všecko připraveno.

Parník „Madura“ čekal v přístavě, jsa opatřen potravinami a vodou na cestu.

Zboží k vyměňování a soumaři byli již na lodi.

Vzal jsem s sebou na loď též mnohé najaté Zanzibarce a Sudance, kteří se na palubě poprali. Stálo to mnoho práce, nežli jsme soupeře roztrhli.

Když jsem prodléval v Zanzibaru, setkal jsem se s pověstným arabským otrokářem, jehož jméno Tippu Tib.

Tippu Tib přišel se svými lidmi do Zanzibaru ze střední Afriky, aby zpe- něžil slonovinu.

Tippu Tib jest mocným pánem středoafriických krajín při Kongu. I chtěl jsem získati jeho přátelství, a proto nabídl jsem mu, že ho i s lidem jeho svezu až ke Kongu, což on rád přijal a svou pomoc na řece Kongu mi přislíbil.

Na výpravě mě do střední Afriky provázelo mě několik důstojníků. Ne- scházal mi ani lékař.

Počasi na moři měli jsme pěkné. Naše loď brala se ze Zanzibaru podél východních břehů afrických na jih, přibyla do Kapského města, plula potom podél břehů západních a dne 18. března roku 1887. veplula do ústí řeky Konga. Byli jsme v Bananě.

Za chvíli přišli k nám domácí lidé a vypravovali nemilé věci o dvou paro- lodích, které plují po Kongu, a po nichž i já se svým lidem chtěl jsem se dále do střední Afriky ubírat.

Ale noviny ty mne nepolekaly. I podařilo se mi brzy najati jiné tři parníky, a dne 19. března opustili jsme Bananu. Na lodích bylo 680 mužů a mnoho nákladu.

Po dvoudenní plavbě vystoupili jsme z parníků, složili náklad na břeh a rozložili se tábořem. Parolodi nastoupily pak zpáteční cestu do Banany.

Ve stanech složili jsme ohromné množství rýže, sucharů, jablek, soli, sena a jiných potřeb na dalekou výpravu.

Druhého dne vypravilo se na pochod 171 nosičů. Nesli mnoho beden, su- charů, mnoho pytlů rýže a korálků.

My zatím najímali nové nosiče z okolí a hotovili se také k pochodu.

S počátku šlo se nám znamenitě, ale sotva jsme urazili první hodinu cesty, ocitli jsme se v příkrých a kamenitých horách. Slunce pražilo, a horko nás brzy unavovalo. Brzy na to stihl nás prudký lijavec.

Zanzibarci počínali si na cestě jako divoši. Jednou opustili ležení, rozběhli se jako zběhli po okolních vesnicích a jali se drancovati majetek domorodců. I bylo potřeba udržovati mezi nimi pořádek co nejpřísněji.

Po Zanzibarcích rozhněvali nás opět Sudanci a žádali za více potravy. Hrozili nám, že výpravu naši opustí a vrátí se na dolejší Kongo. Nezbyvalo, než jim vydati mimořádné porce sucharů a rýže.

Po celé cestě Zanzibarci nevrážili na Sudance, a hádek a rvaček mezi nimi nebylo konce. Proto jsem požádal majora Bartelota, aby vytáhl se Sudanci o den dříve nežli Zanzibarci.

Sudanci nesli pušky a potravu, Zanzibarci všechny ostatní zásoby, stavěli stany a sbírali palivo.

Se Sudanci měl Bartelot veliký kříž, a není divu, že je často musil bít. Namáhavými pochody umdlávali všichni účastníci. Mnozí padali jako mouchy.

Každou chvíli musil jsem přijímati žaloby a vyslyšeti jejich stesky: Jeden stěžoval si, že byl okraden o bochník chleba, druhý, že dostal málo masa, třetí

že mu jeho soudruh odcizil nůž, břitvu, brousek, čtvrtý, že má sevrlý žaludek a že mám bráti ohled na jeho zdraví.

Když počala řádit mezi námi zimnice, byl náfek všeobecný.

* * *

Po mnoha ztrátách na životech i majetku dostali jsme se 21. dubna 1887. do Leopoldvillu, osady při Kongu, vzdálené od moře přes 500 kilometrů.

Za přehlídky své výpravy shledal jsem, že jsme přišli o 57 mužů, tak že čítala naše výprava 737 mužů se 496 ručnicemi. Seker, lopat, kuchyňského nádobí a oštěpů ztratili jsme cestou přes polovičku.

Někteří z mužů umřeli, ale většina utekla.

Jeden z důstojníků nabídl se, že půjde střilet brochy, aby opatřil maso.

Dne 28. dubna roku 1887. strhli jsme stany a vydali se po suchu a potom dále po Kongu na parolodích.

Krajiny, kudy jsme se brali, byly jednotvárné. Les, houští a mrtvé zátoky střídaly se den co den.

Od polovice března až do polovice května měli jsme počasí deštivé. Každou chvíli burácel hrom. Noci byly tmavé, a jenom chvillemi ozařoval je klikatý blesk. Rostlinstvo bylo tehdy v plném květu, a vůně jeho blažila nás velice.

Od hrochů a nosorožců měli jsme pokoj. Jen mouchy a moskyti nás leckdys sužovali.

S domorodci vycházeli jsme na horním Kongu dobře. Snadno vyměňovali jsme od nich drábež, vejce, kozy a jiné životní potřeby.

Dne 15. června r. 1887 dospěla naše výprava k vesnicím Jambujským, rozkládajícím se při řece Aruvimi, asi 140 kilometrů od Konga, do něhož se jmenovaný přítok vlévá. Nyní byli jsme vzdáleni od moře 2000 kilometrů.

V duchu viděl jsem před sebou hordy mahdistů, rozložené kolem území Emina paše, a s druhé strany spatřoval jsem množství divochů, jejichž vlastní měli jsme táhnouti do neznámých končin středoafričských.

I myslil jsem si, že projdeme území divochů buď po dobrém, buď po zlém.

Důstojníci rozdali svým setninám střelivo a dostali rozkaz udržovati páru na parnicích. Byli jsme nyní připraveni na všechno.

Náš tlumočník dobře se srozuměl s domorodci usedlými ve vesnicích Jambujských a žádal je mým jménem, aby nám dovolili usaditi se mezi nimi na delší čas. Slibovali jsme jim za to korálky, drát, železo, šaty a jiné věci jim milé a potřebné.

Vesnice Jambujské skládaly se z kuželovitých chýší, jichž obyvatelé byli k nám velmi nedůvěřivi. Báli se nás velice a utkali před námi. Násilně musili jsme jich několik schytati v lese, přivedli jsme je do našeho tábora, obdarovali jsme je korálky, a bez ublížení jsme je propustili, aby viděli, že netřeba se jim před námi strachovati.

Domorodci se měli proto velmi na pozor, protože i v těchto krajinách potloukají se otrokáři a lovívali otroky.

* * *

Koncem června r. 1887. vyrazili jsme z vesnic Jambujských a táhli jsme po 160 dní lesem, houštím a mlázím, končinou naprosto neznámou. Byl to brozný postup, zdržovaný stále a stále spoustou rostlin. Kosíře a sekery asi padesáti mužů prosekávaly nám pěšinu.

Brzy na to objevilo se před námi na vymyté cestě asi 300 domorodců. Byli dřívějšími osadníky poplašení a bránili nám v cestě, metajíce mezi nás asagaje napuštěné jedem. Ale střelba naše je rozprášila.

O den později šli jsme ušlapanější stezkou, vedoucí od vesnice k vesnici. Překážkou byly nám kmeny starých stromů, jež bylo nám přelézati, bychom se dostali ku předu.

Vchody do vesnice byly zatarašeny otrávenými třískami. Běda, kdo by se o ně škrábl do krve!

Náš pochod podobal se průvodu pohřebnímu. Tak jsme šli pomalu. Za hodinu neurazili jsme více nežli asi 300 metrů. Vždyť brali jsme se pustinou plnou potoků a bahen, a po kolena brodili jsme se ve smrdutých bažinách prohnílé půdy. A k tomu všemu spustil se ještě takový lijavec, že se lilo jako z konve. Liják byl tak hustý, že jsme nemohli ani ohně rozdělati.

Těšili jsme se velice, abychom opět jednou mohli si odpočinouti v nějaké vesnici. Tou vesnicí byla Bukanda. Obyvatelé opustili ji strachy před námi, a kuželovité chýše jejich byly nám k službám. Na polích rostlo mnoho manihotu, a mohli jsme ho užítí podle libosti.

Prošli jsme i jinými vesnicemi při řece Aruvimi založenými, ale obyvatelstvo všude dávalo se před námi na útěk.

Náš lid nacházel tak všude přehojně potravu na polích a chutného ovoce na banánech. Také bylo dosti dyní, zelenin, kukurice a tabáku. Ale masa jsme pořád pohřešovali.

Vodního ptactva viděli jsme málo. Tu onde několik potápek, lednáčků a orlů říčních. V dálce ozývali se ibisové a štěbetaví papouškové. Také rozléhal se místy zpěv snovačů. Za to bzučelo kolem našich uší much více, nežli jsme si přáli.

Nouze o slepice byla při řece Aruvimi veliká. Jen jednou mohli jsme vyměnití od domorodců tři kusy drůbeže.

Jinak dařilo se nám na pochodu při Aruvimi ještě dobře, neboť po dvacet tři dny nespátíli jsme ani jediného člověka.

Ale potom nás štěstí opouštělo, a ne jeden z našich lidí zahynul jedovatým šípem nepřátelským. Také jsme často trpěli hlad a byli jsme strašlivě hubení. Zvláště hrozně vypadali černoši. Podobali se kostrám povlečeným popelavou kůží.

* * * *

Dne 18. října r. 1887 přibyli jsme do arabské osady Ipoty. V pravo i v levo viděli jsme pole kukuricová, rýžová, záhony zemětat a bobů. Osadníci vítali nás přátelsky, vzali nás k sobě a vzdávali Bobu chválu, že jsme zázračně z lesní houštiny vyvázli.

Za prvního dne odpočinku v Ipotě ctili jsme značnou únavu, neboť hodovali jsme příliš. K jídlu měli jsme rýži, pilaf a dušené kozí maso. Ale naše zařívací ústroje odvykly již takovým časům, a přirozený následek byl, že jsme se samým blahobytem přejedli.

Obyvatelé, kteří nás hostili, byli Manjuemové. Na svých polích pěstují kukurici, rýži, boby, cukrovou třtinu a banány.

Opět táhli jsme hustým tmavým lesem, v němž jsme byli jako pohřbeni po mnoho dní. Ale když ukázala se modrá obloha nad otevřenou krajinou, vracelo se štěstí do našich srdcí. Každý se ptal: Je to pravda? Není to klam?

Ano, přátelé, je to pravda. Milostí Boží jsme téměř na konci své vazby a svého žaláře. Toužebně vzpínali jsme ruce k nebi a se zbožnou myslí obraceli

jsme zraků svých k Bohu Všemohoucímu. Za námi prostíral se hluboký les a strašil nás ještě dlouho svým tmavým nitrem.

Šťastnějších lidí nad nás ve světě nebylo, když jsme vyvázli z lesních hlubin.

Dne 5. prosince tábořili jsme v osadě Babuse. Tam vyptával jsem se obyvatelů, je-li na východ od nich nějaká vodní hladina. Ukazovali mi, že na východ leží jezero Albert Njanza.

V noci zaslechli jsme ščetí nad našimi hlavami šipy. Domorodci přiblížili se k nám, aby nás přepadli. Ale výstřely rozestavených stráží je zahaly.

Před spaním čítal jsem v bibli. Pamatuji se dobře na Mojžíšova slova, jež mi byla útěchou na trampotných cestách: „Buď silný a zmužile se měj. Neboj se a nestraňuj, Hospodin pak bude s tebou, neopustí tě, aniž tě zanechá.“

Dne 9. prosince r. 1887. dověděl jsem se, že máme k jezeru asi pět dní cesty.

Dne 12. prosince r. 1887. vydali jsme se časně z rána na pochod. Šli jsme údolím, v němž nebylo viděti ani živé duše. Potom ukázaly se vesnice, jejichž obyvatelé nás znepokojovali. Ale brzy jim zašla chuť, když viděli, jak daleko naše zbraně donášejí.

Znenáhla vystoupili jsme na vysočinu a přehlíželi jsme krajinu a jezero Albert Njanza. Doufali jsme, že se tam něčeho dovíme o Eminu pašovi. Myslili jsme, že jsouce na blízku jezera, uslyšíme, kde se Emin paša zdržuje. Ale nikdo nám o něm nemohl nic povědět.

I vydali jsme se pochodem zpět na západ a postavili opevněný tábor Boda k bezpečnému ubytování posádky. Kolem nasázeli jsme kukurici, boby a tabák, aby lid měl zajištěné živobytí.

Dne 18. ledna r. 1888. byla tvrz Boda hotova, my pak ubytovali jsme se ve staveních. Ale tam nás trápili myši, blechy a komáři.

Myši požíraly nám nejen kukurici, ale kousaly i nás a vesele proháněly se po našich obličejích.

Také dostavovaly se celé armády červených mravenců a mučily nás hrozně. Lidé křičeli a svíjeli se bolestí.

* * *

Dne 2. dubna 1888. přemýšleli jsme o tom, máme-li se ještě jednou pokusit o vyhledání Emina paše. A šli jsme.

Cestou přišli jsme do vsi obydlené malými černochoy. Lid můj zajal několik těch trpaslíků a přivedl je ke mně. Všichni vypadali jako opice.

Všude vyptávali jsme se, nezdržuje-li se někde na blízku bílý náčelník.

Dne 14. dubna r. 1888. řekli nám domorodci: „Je tomu několik neděl, co sem po jezeře přibyl bílý muž na velké lodi, která byla celá ze železa. Uprostřed ní stál černý strom, a z něho vycházel kouř a vyletovaly jiskry. Na ní bylo mnoho podivných lidí, a kozy běhaly po ní jako po návsi. Také slyšeli jsme na ní kohouty kokrhát.“

To byla první zpráva, kterou jsme slyšeli o Eminu pašovi.

Dne 18. dubna r. 1888. dostal jsem od jednoho pohlavára balíček a našel jsem v něm psaní od doktora Emina. V psaní tom stálo mezi jiným: „Až Vás to psaní dojde, zpravte mě buď listem nebo po poslu, čeho si přejete. Moje parníky a čluny dovezly by Vás sem. Váš věrně oddaný doktor Emin.“

Psaní to bylo psáno v osadě, jež slove Tungur a leží při jezeře Njanza.

List ten byl přeložen našim lidem, kteří, uslyševše jej, div se nadšením nezbláznili.

Hned na to zaslal jsem po zvláštním poslu odpověď Eminu pašovi. Zněla asi takto :

Velectěný pane !

Vaše psaní jsem dostal od náčelníka Mbiase, a měli jsme z něho všickni velikou radost. Vedu výpravu k Vašemu vyproštění. Poprvé přišli jsme sem po zoufalém boji přes Kongo dne 14. prosince. Zdrželi jsme se dva dny na břehu jezera a poptávali jsme se domorodců, zdali něco o Vás vědí. Ale odpovědi zněly záporně. Loď nemohli jsme nikde dostat. I odhodlali jsme se, že se vrátíme a že přineseme svůj vlastní člun. To jsme též učinili a přišli jsme po druhé, abychom Vás vyprostili. Krajina jest nyní volná. Mám pro Vás mnoho dopisů, kněh a map. Očekávám Vaš příchod v Njamsasech. Všickni, kdo se mnou jsou, posílají Vám nejlepší svoje přání a jsou tomu povděční, že jste živ a zdrav.

Váš oddaný služebník

Henry M. Stanley, velitel pomocné výpravy.

Za našeho pobytu při jezeře Njanze navštěvovali nás pohlaváři a stareší-nové z okolních okrsků a nabízeli nám své poddanství. Právili, že země ta jest moje, a cokoliv rozkáži, že se na vlas vyplní. I rádi dodávali nám potravu. Každý pohlavář dostal darem látky, skleněné perly, drát a jiné drobnůstky.

* * *

Dne 29. dubna r. 1888. tábořili jsme u jezera. Ze dvěří svého stanu spatřil jsem tmavý předmět vynořovati se z obzoru jezera. O hodinu později poznal jsem parník. Naši lidé stříleli vítězoslavně z ručnic.

Brzy na to objevil se sám Emin paša mezi námi a pravil ke mně: „Jsem Vám povinován tisícerými díky, pane Stanley. Nevím jak bych Vám své díky dal na jevo.“

„Ach nemluvte o díkách, ale pojďte do vnitř a posaďte se. Zde venku je taková tma, že jeden druhého nevidíme.“

Usadili jsme se u dvěří stanu a vosková svíčka osvětlovala jeviště. Očekával jsem, že uvidím vysokou, štíhlou postavu vojenského vzezření v ošumělé egyptské uniformě, ale zatím ušel jsem malého hubeného človíčka s pěkným fezem a v čistém, bílém obleku, jenž byl dobře vyžehlen a pěkně mu slušel. Tmavý prošedivělý vous vroubil jeho obličej, a břeje dodávaly mu italského nebo španělského vzezření. Na tváři jeho nebylo viděti ani stopy starostlivosti. Ba spíše se v něm zračila spokojenost s blahobytem.

Uplynuly skoro dvě hodiny, než-li jsme si podrobně pověděli své příběhy na cestách, události v Evropě, příběhy v zemích rovníkových a poměry osobní, načež na oslavu šťastného shledání vyňali jsme pět láhví šampaňského a vypili je na stálé zdraví Emina paše.“

Tak našel Stanley Emina pašu, a dne 4. prosince roku 1889. přibyli oba šťastně do Bagamoja.

Výprava Petersova za Eminem pašou.

Až do nedávna neměla říše Německá v Africe žádných osad. Vláda německá netoužila tehdy po zámořských koloniích a dívala se klidně, jak se jiné říše o Afriku dělly.

Za to Britové si pospíšili a zveličili své panství o hodný kus afrického světa jak na východě, tak na jihu a západě.

Prozřavější muži radili sice německé vládě několikrát, aby věnovala pozornost zakládání osad v Africe, ale marně.

Čeho nechápala se sama vláda, chopilo se několik soukromníků a utvořili roku 1885. Německou východoafrickou společnost, jejíž účelem bylo získati v Africe území, zakládati tam osady, přístavy a plantáže, a zvelebovati obchod a blahobyť.

V popředí osadnického toho hnutí stál doktor Karel Peters, jenž může býti proto zván zakladatelem německých osad východoafrických.

Krátce po založení řečené společnosti vydal se Peters ještě s jinými soudruhy do Zanzibaru a ke protějším břehům africké pevniny, aby získal po březního tohoto pásma pro své záměry.

To se mu také podařilo, neboť uměl si nakloniti mnohé náčelníky po březních zemí přiměřeným jednáním. Smlouvami přiměl je k dodržení slova. Císař německý byl jmenované společnosti milostivým ochrancem.

Ale sotva že začala společnost vztyčovati vlajky na africkém území, vzbouřili se tamější Arabové a hrozili záhubou mnohoslibnému podniku.

V té tísni ujala se Africké společnosti celá říše, potlačila povstání a od roku 1890. ujala se sama vlády v zámořských těch osadách afrických.

Mnoho zásluh získal si při obhájení nově získaného území německý setník Wissmann, jemuž svěřeno bylo původně vedení výpravy.

Od té chvíle rostlo panství Němců na africkém východě vůčihledě.

Německá východní Afrika zaujímá nyní rozlohu asi o polovičku větší říše Rakousko-uherská.

Obyvatelstva čítá se tam celkem asi 3 miliony, z nichž je však toliko asi 1000 bělochů.

* * *

Když se roznesla zpráva, že Emin paša je ve střední Africe v nebezpečnosti života, snažil se doktor Peters, aby ho vysvobodil. K tomu bylo ovšem potřebí zvláštní výpravy a především jiným hodně peněz.

Stanley vydal se na pochod k vyhledání Emina paše ze strany západní, doktor Peters zamýšlel vésti výpravu se strany východní.

Aby účelu svého dosáhl, přibyl Peters roku 1888. do Německa a staral se, aby sestavil družstvo, jež by jeho plány podporovalo a výpravu za Eminem pašou poslalo.

Vydané svolání neminulo se účinkem, a Peters mohl se již těšiti ze zdaru své myšlenky. Náklad výpravy páčen byl na 4 miliony marek, což jest o něco více nežli 4 miliony našich korun.

Na počátku r. 1889. byly přípravy v plném proudu. V Zanzibaru starali se agenti o nosiče, v Adenu najímali se do vojenských služeb stateční Somali, v Německu důstojníci.

Príloha 3. Doktor Peters na pochodu stepnatým krajem nitroafrickým.

Ačkoli v měsíci lednu r. 1889. přišla z Afriky zpráva od Stanleje, že se již s Eminem pašou sešel, následkem čehož zdála se býti výprava Petersova bezúčelna, přece neustával Peters v přípravách. Měl v úmyslu, aby nejenom pomohl z tísně Eminovi, ale aby také uzavřel v africkém nitrozemí smlouvy a získal pro Německo rozsáhlá území. To byl zajisté hlavní účel expedice Petersovy.

Koncem března roku 1889. vidíme již Peterse v Adenu a po mnohých překážkách teprv ve druhé polovici června na horké půdě africké pevniny, a to na východním pobřeží asi při 20° na jih při rovníku.

O své výpravě vydal doktor Peters objemné dílo, z něhož tu podávám jenom krátký výtah.

* * *

„Koncem července roku 1889. přibyl jsem do osady, zvané Vitu, dle ní zove se sultanát Vitský. V místě tom zdržel jsem se s výpravou déle, nežli jsem zamýšlel. Čekal jsem, že se mi podaří získati ještě několik nosičů.

Té doby skládala se výprava ze 16 velbloudů, 8 oslů, 1 koně jízdného, 2 psů, 85 nosičů, 13 žen, jež nesly věci svým mužům, 21 somalského vojína, 4 somalských velbloudářů, 4 sluhů k obstarávání kuchyně a 1 vůdce.

Koupě obilí na vzdáleném pobřeží zabrala také trochu času.

Večerem přicházeli do mého tábora vojíní tamějšího sultána a obveselovali nás tancem.

Výprava naše brala se proti proudu řeky, jejíž jméno Tana.

Z počátku pokračovali jsme pomalu. Mnoho práce zabralo nám, nežli se naučili nosiči stany postavovati a skládati.

Krajina byla jednotvárná a plochá. Upomínala na kraje holandské. Daleko široko byla jenom step se skrovnými křovinami.

Místy spatřovaly se stavby termitů. Vypadaly jako stavby domorodců.

Místy sužovali nás moskyti tak, že jsme pro samé štipání ani spáti nemohli.

Nedostatek potravy byl příčinou, že najaté mužstvo nebylo příliš spokojeno. Někdy bylo se obávati, že utekou. Na výpravách afrických děje se tak velmi zhusta.

Nálada nosičů však se zlepšila, když se podařilo koupiti v okolí několik ovců. Denně konali jsme 10—12 hodin cesty. Částečně mohli jsme užiti najatých člunů a plavili jsme se proti proudu řeky Tana. Nosičům valně se tak ulevilo.

* * *

Dne 2. srpna přibyl jsem s výpravou do Engatany. V osadě té měly nás čekati objednané zásoby obilí a čluny. Ale naděje nás částečně zklamala. Zásob bylo tak málo, že je mužstvo brzy spotřebovalo, aby netrpělo hlad.

Spatná vyhlídka do budoucnosti přiměla některé nosiče že tajně utekli.

Abych udržel pohromadě ostatní tlupu, kázal jsem podezřelé osoby hlídati; některým bylo třeba dáti i pouta.

Štěsti bylo, že jsme tábořili na blízku jezera, v němž bylo úžasné množství kachen a hus. Pernatá zvíř byla té doby hlavní potravou naší.

Tropické deště zhoršovaly stav naší výpravy. Následky malarického podnebí cítili jsme brzy v údech. Lékem našim byly silné dávky salicylové a chyninové. Mou hlavu tížily veliké starosti.

Dne 24. srpna opustil jsem s výpravou Engatanu a táhl jsem stále podél řeky na sever.

Pobřeží se mi líbilo, ale krajina od něho vzdálenější měla ráz stepnatý a byla porostla trnitými rostlinami citlivkovitými.

Na území, jímž jsme tábli, jsou domovem Somalové a Galové, ze zvířat pak antilopy, sloni, nosorožci, opice, zvláště paviáni, perličky, divoké kachny, pelikáni a rod supů i orli.

V nejbližším sousedství našem byli usazení obyvatelé z kmene Vapokomského. Za barevný cár doprovázeli nás na pochodu a ukazovali nám cestu.

Na dalším pochodu překročili jsme řeku Tanu a táhli jsme po druhém, pravém břehu.

Dne 13. září stanuli jsme v Mase. Osadníci uspořádali toho dne večer národní slavnost. Tančilo se velmi dlouho.

Tanec prováděli jenom muži. Dámy se jen dívaly a tleskaly.

Také sultán účastnil se tance a skákal o překot. Koňak, kterým jsem sultána pohostil, patrně ho rozjařil.

Bubny duněly dlouho do noci.

Dne 17. září páliho slunce nemilosrdně, a žízeň trápila karavanu po mnoho hodin. Huštinou pronikli jsme k samé řece až za noci. Usnul jsem jako vždy s puškou v ruce.

Krušná pouť po vyschlé stepi trvala pět dní. Trochu kukulice a nějaké kuře byly naší stravou.

* * *

Veselejší bylo, když jsme spatřili dne 24. září bujně sady a při nich rozloženou dědinu, zvanou Odaboruruva. Osada stála na protějším břehu a byla obydlena otroky, jichž se tamější Galové v sultanátě Vitském zmocnili a na své území zavedli.

Uživ čunu, plavil jsem se opatrně na druhý břeh. Byl jsem přijat přívětivě a pohostěn ovocem a dozrávající kukuřicí.

Mezi tím vyslal jsem posly k sultánovi se vzkazem, aby navštívil náš tábor.

Za hodinu dostavil se sultán Hujo s dvořeninstvem. Obličej nových hostů lišil se od černošské tváře velice. Vypadají Galové jakoby pocházeli z plemene kavkazského.

Řeč Galů podobá se řeči Somalů, ale jinak se příbuzní ti kmenové na smrt nenávidí.

Ulovení otroci pracují Galům na polích a v sadech. a bydlí ve zvláštních vesnicích.

Stálým loupením a válčením ubývá Galů víc a více. Sám sultán Hujo mi pravil: „Máme půtky na všech stranách. Přijde čas, kdy tu nebude po Galech ani památky.“

Okolí našeho tábořiště bylo lákavé. Zvláště dodávaly nám spokojenosti sady banánové a pole batatová a kukuřicová.

Sultána Hujo jsem žádal, aby nám dovolil vyměňovati u domorodců zboží a opatřit potraviny, čunu i průvodce na další naši cestu.

Návrh byl přijat, a smlouva podepsána. Také byl na místě vztyčen německý prapor na důkaz, že chceme býti Galům ochranci proti jejich nepřátelům.

Den na to procházel jsem se dosti spokojeně kolem tábořiště. Jenom mě tížilo, že můj soudruh a zástupce, poručík Tiedemann, počal churavěti.

Po poledni hřálo slunce tak, že ukazoval teploměr ve stínu 45° C.

Za večera, když se ochladilo, osvěžoval jsem se jízdou na svém komoni, a za noci naslouchal jsem plouhání vln v blízké řece Taně. Noční ticho bylo v pravdě poetické.

* * *

V osadě Odaboruruvské umínil jsem si, že založím německou stanici pro vývoz slonoviny, a ve čtrnácti dnech byl domeček k tomu účelu věnovaný postaven. Zbudován jest na malebném ostrově.

Ale naše přátelství s Galy, před tím tak dobrosrdečnými, netrvalo dlouho. Dne 6. října oznamovala noční stráž, že se Galové chystají k útoku a že mají poradu u sultána.

Zpráva ta mě překvapila. Ve chvíli dal jsem se s několika nosiči a vojiny na pochod a táhl jsem do ležení sultánova.

Kolem sultána bylo živo. Z daleka slyšel jsem řev a poplach.

Klidně vstoupím do ležení sultánova a volám: a many, a many, to jest mír, mír!

Ale nežli jsem se nadál, již letělo jedno kopí na mou hlavu a druhé na prsa. Upadl jsem. Ale hned jsem se zase postavil a chápal se stělné zbraně, abych se bránil.

Stačilo šest salv, a divoká tlupa rozkacených Galů byla rozprášena. Před námi skácel se sultán a sedm jeho dvořenínů. Ostatní dali se na útěk.

Byl jsem tedy vítězem, ale rozčilení otřásalo celou mojí bytostí. Bolelo mě nevýslovně, že musela byti prolita lidská krev.

Opatrnost kázala, míti se teď zvláště na pozoru.

Dne 7. října poslal jsem vzkaz k rozprchlým Galům, že chci mír.

Galové se utišili, přijali návrh a zvolili si nového sultána, jménem Sadeh. Ten pak zavázal se mi smlouvou, že mi bude k službám.

* * *

Dne 21. října odtáhla naše výprava dále. Obilí odváželo se ve člunech. Několik otroků doprovázelo nás se ženami i dětmi, jen aby nemusili sloužiti loupežným Galům.

Za nočního odpočinku slychali jsme u tábořiště řev lvů. Jednou bylo třeba zabíjeti nezvané hosty stělnou ranou.

V okolí osady Hamejské ukazovaly se již hory, a přiroda stávala se bujnější.

Nové nesnáze způsobil nám kmen Vandorobů, jimž jsme zajali několik otrokyň. Ale konec konců byl, že jsme si pomohli k velikému množství drobného dobytka.

Dne 7. listopadu brali jsme se stále širokým úvalem. Pásmo horské vroubilo pobřeží z obou stran. Hrochů bylo v močálovitých zátokách hojně. Ob čas táhli jsme krajem liduprázdným. Silnicí naší byla pouhá stezka v trávě, houští a křovi, po níž ubírají se jeduou za čas karavany.

Potom šlo se krajem, v němž bydlí Vadsagové. Zdálo se, že jsou to lidé dobří. Ale jednoho okamžiku odehnali nám našich pět oslů, aby si je přivlastnili.

Hned na to dal jsem rozkaz, aby lidé z mého tábora schytali dobytek Vadsagů a odvedli do ležení.

Dne 29. listopadu byli jsme v krajině velmi vábné. Vějířové palmy vynikaly nad ostatní rostlinstvo.

Brzy na to otevřelo se před námi velikolepé panorama do chlumnatého horstva, uprostřed něhož rozlévá se Tana do široka jako jezero. Vody její vrhají se tam do hluboké propasti a vytvořují obrovský vodopád, jenž náleží zajisté k nejkrásnějším na světě.

Dále následoval druhý. Nazval jsem jej jménem velkého přírodopysce afrického vodopádem Schweinfurthovým.

* * *

Dne 7. prosince táhli jsme ve výši asi 1500 metrů nad mořem. Chladné noci osvěžovaly nás příjemně. Teploměr ukazoval té doby jen asi 15° C.

Zvěře bylo všudy mnoho. Ve svěží a sladké trávě pozorovali jsme zebra a antilopy, místy nosorožce a divoké vepře. Kuchyně naše mohla býti zásobována čerstvou zvěřinou den co den.

Dne 8. prosince ukázal se nám nebetyčný vrcholek hory, jejíž jméno *Kenya* (5600 m). Temeno její zakrýval sníh a led.

Následujícího dne spatřili jsme opět domorodce z kmene *Vakikujů*. Slibili, že nám ukážou cestu do svých dědin a nabízeli již předem ke koupi pěkné otroky.

Bělošské tváře *Vakikujové* již znali. Měli příležitost seznámiti se s Evropany, když meškal mezi nimi se svou výpravou hrabě *Teleki*. Snášeli do našeho tábora, co jsme jen chtěli. Potraviny vyměňovali nám za pestrá tkaniva.

V krajině té bylo nám přebrodití přítoky řeky *Tany*, což se podařilo bez nehody.

Země, v níž *Vakikujové* bydlí, oplývá v pravdě vším, čeho potřebí k životu. Škoda, že její obyvatelstvo je příliš nakloněno ke zlodějství. Hrabě *Teleki* byl nucen odučovati je tomu jenom zbraní v rukou.

K nám chovali se *Vakikujové* přátelsky. Na znamení míru zabili ovci a kozu a hostili nás.

Ale krádeže se přece někteří zdržeti nemohli. Nezbyvalo, nežli trestati to provinění bledě smrti.

Zemí *Vakikujů* táhli jsme sedm dní. Z rána býval kraj samá jinovatka. Dne 16. prosince ukazoval teploměr za noci po prvé 0°.

Škoda, že území *Vakikujů*, jsouc v držení britské říše, leží tak daleko od pobřeží. Ke kolonizaci hodilo by se znamenitě.

Několik vůdců doprovodilo naši výpravu až na hranice *Masajů*.

Kuželovitý obr, vulkán *Kenya*, byl nám stále na očích. Z osamělé té sopky, planoucí v odlesku září diamantů, vanuly tajemné pověsti a naplňovaly nás obdivem a hrůzou. Nyní odpočívá *Kenya* v míru a oděna jest několika ledovci.

Sopku *Kenyi* spatřil poprvé roku 1849. misionář *Krapf*. Hrabě *Teleki* slezl ji roku 1887. až do výše 4680 m.

Zima, kterou nám ledovce hory *Kenye* posílaly, přišla jednoho dne zároveň s kroupami a hrozila rozbití naše stany.

* * *

O *Masajích* čítal jsem, že jsou neurvalí divoši, plní bojechtivosti. Zvláště vynikají v tom *Elmoráni*, armáda mužů svobodných a jen bojům a pútkám sloužící.

Priloha 10. Útok divokých Masajů na výpravu Petersovu.

Elmoráni vedou zvláštní život, jiný nežli ostatní Masajové. Někteří z nich pít výhradně mléko nebo jídají jenom maso, ale nikdy oba druhy pokrmů. Pochoutkou jest jim čerstvá krev ze zabitých volů. Chodí zcela nuzí.

Dne 21. prosince poznal jsem divoké Masaje poprvé. Toho dne přišlo jich do našeho tábora několik, a žádali, abych ležení opustil a jinam odtáhnul. Já však nepovolil, a bylo také dobře.

Po okolí viděl jsem množství okrouhlých chýší, splácaných z hlíny, oplocených trnitým křovím, známých v afrických krajích jakožto kral (kraal).

Na blízku i v dáli páslo se mnoho stád, hlídaných od Elmoránů.

Jak vypadá chýše Vakikujů.

Zbraň Elmoránů záleží pouze v oštěpu a štítu. Ostatní Masajové užívají šípů a lučiště.

Příchod náš mezi Masaje způsobil v obyvatelstvu neobyčejný ruch. Masajové sblíhali se k nám ze všech stran.

Když jsem je požádal, aby nám zaručili volný průchod a opatřili na cestu zkušené vůdce, slíbili, že tak učiní.

Ale druhého dne bylo vše jinak, a Masajové hrozili nám přepadnutím. Někteří metali již dokonce do našeho ležení oštěpy.

Nyní bylo třeba rychle se rozhodnouti. Ve chvíli stálo mých 35 mužů pohotově k boji. Stačilo několik ran, a Masajové se rozprchli. Sedm nepřátel ostalo na bojišti. Z naší strany nepadl nikdo. Tak jsem se stal pánem kraje a majetníkem asi dvou tisíc kusů dobytka.

Mezi tím chystali se Masajové k novému výpadu. Již jsme viděli, že táhnou jako hejno vlků a že ukrývají se za stromy.

Ale také tento boj byl vítězně dobojován. Masajové ztratili mnoho lidí, naše výprava toliko sedm.

Hůře však bylo, že se nám valně ztenčila zásoba patron. I myslil jsem si s Pyrrhem: Ještě jedno takové vítězství a jsem ztracen!

Dne 24. prosince, kdy planou doma svéta na vánočním stromečku, byli jsme ještě na pochodu. Několik Masajů sledovalo z daleka naši cestu.

Za noci odhodlali se Elmoráni k novému výpadu, ale byli opět na dobro odražení a krvavě pokofeni.

Masajové uznali konečně naši moc a žádali za uzavření míru.

* * *

O Sylvestru jsem rozjímал o výsledcích dosavadní své cesty a smutně hleděl jsem vstříce osudu naší výpravy. V nočním tichu vyli šakalové a řvali lvové.

Dne 5. ledna r. 1890 došla naše výprava k jezeru, jež slove Baringo. Pohled na širou jeho pláň a jeho bujnou vegetaci pobřežní je úchvatný. Divokou zvěř všude se tam hemžilo.

Pátku s domorodými V a k a m a s i j i vybojovali jsme bravě.

Na potomním tažení setkali jsme se s karavanou Arabů. Těšil jsem se na rozmluvu s nimi. Připadali mi jako koráb, k němuž se může plavec zbloudilý v opuštěném moři přiblížiti.

K otázce, vědí-li Arabové něco o Eminovi, odpověděli tázání záporně. Za to však nás potěšili, když nám řekli, že slyšeli o jednom bělochu, jenž žije uvnitř země a má mnoho vojska. Rovněž nás potěšili, že naše další cesta bude příjemná a bez nebezpečností.

Za veselý ty zprávy jsem Araby vyčastoval a předložil jsem jim kakao s cukrem. Hovořili jsme dlouho do noci, ale potmě, protože jsme neměli čím svítit.

Z rána rozloučili jsme se s milými Araby. My táhli směrem k Ugandě, oni územím Masajů ke kolosu Kilimandžarskému, nejvyšší sopečné hoře africké (6000 m).

* * *

Ale pokračování našeho pochodu neostalo bez krveprolití. V cestu postavili se nám V a e l g e j o v é, a bylo třeba odehnati je střelnou zbraní.

V osadě Kabaraské přijali nás domorodci z kmene K a v i r o n d ů přátelsky a vypravovali, že nedaleko zdržuje se běloch a že má ohromné množství vojínů. Přišel prý od jihu jezera Njaského a jmenuje se Stanley.

Zpráva ta nás potěšila. Ihned napsal jsem list tohoto obsahu:

„Milý pane!

Zvěděl jsem, že se v blízké osadě Kvasundské zdržují Evropané. Přijdu do Kvasundy příští čtvrtek. Měl bych velikou radost, kdybych tam některého z nich zastal. Prosím za adělení, s kým se tam setkám.

Dr. Karel Peters.“

Dopis ten poslal jsem po zvláštním poslu do Kvasundu a přál jsem si mít odpověď ve Kvasakvé, kam jsem měl namířeno.

Středoafričká krajina.

Mezi Kavirondy se nám líbilo. Žili jsme s nimi v nejlepší shodě. Arabové měli pravdu, když řekli, že tam může chodit cizinec s hůlkou na procházku a ne se zbraní.

Zvláště nám chutnala u Kavirondů tučná kuřata a med, bílý jako cukr. Mléka, vajec, masa, banánů a jiných pokrmů bylo pořád nazbyt.

Dne 27. ledna přišli nás uvítati poslové sultána Kavirondského a zvali nás jménem mocnářovým do jeho sídla.

Když jsme se blížili k residenci, přibývalo zvědavých domorodců. Můj lid byl připraven z opatrnosti k boji a nespustil se pušek.

Residenci sultána ve Kvasakvě věstily červené hradby a vysoké brány.

Sultán očekával nás pod košatým stromem. Jeho štje byla vykrášlena bronzovým řetězem a ruce měděnými kruhy. V pravici třímal oštěp. Byl oděn v bavlněné roucho.

Sultán uvítal nás přívětivě a pravil, že dům jeho jest domem mým. Na to dal poraziti dva voly, předložil nám med, vejce, mléko, kuřata, banány a pivo.

Toho dne přitáhli do osady také nosiči sousední výpravy anglické. Vůdcem byl Ali Somal. Že se s námi setkal, těšilo ho velice, a zval nás na návštěvu k veliteli výpravy.

Sultán žádal nás, abychom vytáhli proti domorodým sousedům z kmene Mangatů a potfeli je, protože jeho kraj stále ohrožují. Vkládal v naši moc všecku důvěru a slíbil nám, že nás odmění dobyt看em a vším potřebným na další cestu, nad to pak že se rád svěří pod ochranu říše německé.

Boj s Mangaty byl započal a skončil pro nás opět vítězstvím. Ženy sultánovy oslavovaly naše hrdinství tancem.

Smlouvou zavázal se sultán k tomu, co prve slíbil, a naše výprava nastoupila cestu do ležení expedice anglické.

* * *

Dne 4. února šli jsme již opět za svým hlavním cílem. Průchod byl volný, neboť jsme se zbostili loupežných Mangatů již před tím. Plantáže našli jsme od nich opuštěné.

Obydleného kraje došli jsme teprve po několika hodinách. Vladařem byl tam sultán Tyndy a rád nás uvítal, poněvadž zvěděl, že jsme pobili Mangaty, kteří byli jeho nepřáteli.

Slavného uvítání dostalo se nám též na území Kvateleském. Obyvatelstvo bylo by nás dary zaneslo.

Sultán Tyndy byl mi ke všem službám a podal mi zajímavé zprávy o bělochu, jenž je velkým pánem a žije nedaleko.

Z rána dal mi sultán dva posly, kteří odešli s dopisem k řečenému bělochu. Domýšlel jsem se, že to bude Emin paša.

Také na dalších pochodech domorodci se nám poddávali.

Dne 13. února přišli poslové a odevzdali mi dopis, jehož odesílatelem byl Stanley. Rouška tajemství měla býti ve chvíli odhalena.

V dopise oznamoval Stanley, že jeho výprava přišla s Eminem pašou na jižní břeh Viktoria Njanzy a že táhne k moři. Dále bylo psáno, že egyptské vojsko, jež bylo dříve ve službách Emina paše, se vzbouřilo, a že mu nemůže žádný Evropan důvěřovati.

Stanleyův dopis zaslal jsem ihned anglické výpravě do Kavirondy, kam vlastně náležel.

Obsah listu Stanleyova mě překvapil, ale nicméně umínil jsem si pevně táhnouti s výpravou dále na západ do Ugandy.

* * *

Dne 16. února přišly též zprávy mně adresované. Oznamovalo se v nich, že Emin paša již odtáhl, a že je křesťanům třeba naší pomoci. Smutná byla ještě zpráva, že v Ugandě vypukl mor, hlad a černé neštovice.

Misionář Livinhac žehná svým chovancům.

Dne 19. února spatřili jsme proud posvátného Nilu. Srdece mi radostí zabušilo prudčeji. Stáli jsme u samé kolébky velebeného Nilu.

V těch místech byli jsme nuceni Nil překročiti. Křesťanští Vagandové pomáhali nám s největší ochotou při převážení zavazadel. Nil má tam v šíři asi 2 km. U vodopádu Riponského pozorovali jsme mnoho ryb, mezi nimiž byly také druhy lososovitě. Jednotvárná tabule naše byla obohacena novými pokrmy.

Když nás opustili poslední domorodci, bylo mi krušno. Myslil jsem, že ztratíme život v boji se vzbouřenými Araby.

Na půdě Ugandské byl mi doručen dopis, jenž mi oznamoval, že král Ugandský Muanga mě k sobě zve, a že mám táhnouti s výpravou do Menga.

Osady Mengy jsme šťastně došli. Vladař Muanga již nás očekával. Ve společnosti jeho byl misionář francouzský a dva Angličané, Gordon a Walker. Všichni si přáli, abychom se zdrželi mezi nimi co nejdéle. Jako dar odevzdali jsme králi stříelný prach, pušku, patrony, mýdlo a všeliké drobotiny.

Den na to navštívili jsme francouzské misionáře, zvané „Bílé bratry“. Divil jsem se odbodlanosti těchto hlasatelů křesťanského učení. Chváliti u nich jest také zručnost řemeslnou, kterou pěstují u svých chovanců, přispívajíce tak ke zvelebování řemesla i hospodářství polního. Sám misionář neštítí se žádné práce tělesné a zdělává broudu zemskou v potu tváři.

Misionář v Ugandě při polní práci.

Dne 9. března měl jsem potěšení seznámiti se s páterem Livinhakem, mužem velebné postavy. Jeho hrud' zdobil kříž posázený brilanty. Byli jsme jeho hosty na misionářské stanici. Jako zvláštnost uvádím, že nás také pohostil alžírským vínem.

Líd v Ugandě, Vagandi zvaný, měl se k nám přátelsky a oddaně, a obveseloval nás hudbou, již rád pěstuje.“

Jak vypadají hudební nástroje a zbraně Vagandů, ukazuje obrázek na stránce 1.

* * *

Z Ugandy vydal se doktor Peters se svou výpravou na jih a plavil se v pohodlných člunech po jezeře Njanzském.

Další jeho pochod nebyl bez nesnází, trampot a bojů. Když přišel opět na jižní území Masajů, bylo mu věsti krvavé bitky, ale konečně přece dorazil až do osady Kampi, ležící asi při 6. stupni na jih od rovníka. Do německé stanice,

zvané Mpuapua, měla Petersova výprava dne 18. června 1890 již jenom den cesty. Zvláštní posel předešel výpravu, aby příchod Petersův na německé stanici oznámil.

Radost, že se tam Peters shledá se svými krajany, byla veliká, zvláště když se ukázaly brány opevněného tábora.

Také na stanici Mpuapujské čekali Petersovu výpravu s napjetím a vyhlíželi ji z veliké dáli. Některí nemohli se již zdržeti a utíkali výpravě naproti.

Velitel stanice, poručík Bülov, vyšel Petersovi také vstříc a uvítal ho slovy: „Emin paša je zde též.“ Hned za ním přišel Emin paša a děkoval se co nejvšeleji za služby, jež mu výprava přinesla v oběh.

Dne 16. července r. 1890 přibyl Peters zdrav do Bagamoja a byl uvítán s velikou slávou. Po uplynutí 1 roku, 1 měsíce a 1 dne spatřila výprava Petersova opět mořský břeh.

Za krátko přibyl Peters do Zanzibaru, dne 9. srpna připlavil se do Neapole a koncem srpna byl zase mezi svými přáteli v Německu.

* * *

Emin paša zotavil se v Bagamoji po mnohých strastech dosti brzy, ač si tam, jsa krátkozraký, hodně ublížil pádem s prvního patra svého příbytku.

Do svých služeb chtěli získati Emina paše Angličané i Němci. Emin paša dal přednost svým krajanům a vydal se opět do střední Afriky, a to do Valajje.

Ale hlad a vzpoura v jeho vojsku přinutila Emina paše k návratu.

Dne 30. září 1891 nastoupil Emin paša, na olo slepý a nemocný, zpáteční pochod a táhl opuštěn směrem západním k řece Kongu. Na cestě té byl však zavražděn.

Smrt Emina paše.

O smrti Emina paše uveřejnil v anglickém listě smutné zprávy pan Mohun, konsul Severoamerických států, jenž úřadoval na Kongu. Jako účastník výpravy, podniknuté proti zbořeným Arabům, přišel ve styk s okolními domorodci a vyzvěděl o smrti Emina paše všechny podrobnosti. Znějí asi takto:

V červenci r. 1892 nalezl Emin v Unjoru arabský tábor, jehož náčelníkem byl Said Ben Abendi. Náčelník ten slíbil Eminovi, že ho doprovodí až do Kibonga, ležícího na pravém břehu Konga. Cesta tam mohla trvati asi tři měsíce.

Z denníku Eminova vychází na jevo, že po několik dnů sledoval tok řeky Aruvimi.

Překocením člunu v peřejích ztratil Emin značnou část svých přírodovědeckých sbírek, jež byl nastíral na svém pochodu od východního pobřeží.

Na cestě od Aruvimi do Kibonga ztratil náčelník výpravy mnoho lidí, a Emin i ostatní snášeli v rozsáhlém pralese největší strasti.

Dne 5. října 1892 dospěli do malé vesnice Kineny. Tam radil náčelník Eminovi, aby sečkal a popřál svým lidem klidu, on sám že se odebere do Kibonga k pohlaváru téhož jména a oznámí mu příchod bělocha.

Emin ubytoval se na to v síni místního pohlavára Kineny, předvídaje, že bude museti čekat aspoň 20 dnů, než může dojti odpověď. Zaměstnával se zatím pořádáním svých sbírek. Dle jeho denníků byly to sbírky velmi cenné, neboť se zmiňuje o nových druhích ssavců, ptáků, hmyzů a j.

Brzy na to roznesla se o Eminovi zpráva, že byl od Arabů zavražděn, ale bližší údaje scházely.

Mezi tím vracel se americký konsul p. Mohun z výpravy a přibyl do osady Kasronské. Tam oznámil mu seržant Omari, Zanzibarec, jenž byl provázal již Stanleye na výpravě k vyhledání Emila paše, že v nejbližších dnech přibude karavana, ve které se nachází dva z vrahů Emína paše.

Ihned učiněny přípravy, aby mohli býti vrahové zatčeni.

Druhého dne ráno, když se objevila karavana na vrchu před osadou Kasronskou, vyšli jí vstříc vojáci a zatkli Ismailju a Mambu. Mužové ti byli označeni jako vrahové Emína paše. Oba obvinění byli uvrženi do žaláře, a konsul Mohun je vyslýchal.

Zatčení zapírali tvrdošíjně. Mohun použil lsti a uvěznil Mambu ve zvláštní místnosti. Potom poslal k němu seržanta Omara se vzkazem, že se Ismailja z vraždy již vyznal. Potom vyznal se také Ismailja.

Ismailja vypravoval, že se vydal se Saidem a Mambou k pohlaváru Kibongovi a že měl býti poslán k Eminovi s dopisem, jenž obsahoval pozvání, aby přišel. Avšak uprostřed noci poslal pro něho Kibonga a odevzdal mu ještě jeden dopis pro pohlavára Kinenu s nařízením, aby jej odevzdal Eminovi prostřednictvím Mambovým. Ismailja že má doručiti dopis první, Mamba druhý.

Pohlavár Kinena přečetl dopis a pravil pak, že to rozkaz, aby byl Emin zavražděn, a Ismailja a Mamba aby k tomu byli nápomocni.

Co bylo psáno, bylo také hned vykonáno.

Když vrahové přišli k Eminovi, seděl paša u svého stolu. Kolkolem byly rozloženy přirodniny. Také bylo přítomno několik vojáků.

Emin přijal dopis, nahnul se a čtl.

Pohlavár Kinena žádal potom Emína, aby poslal své lidi pro banány. Emin tak učinil a v síni ostal jen Emin, Kinena a otroci Mamba a Ismailja. Banánové sady byly vzdáleny na hodinu cesty.

Jakmile lidé odešli, dal pohlavár Kinena znamení, a oba otroci chápali se Emína, jenž seděl na židli.

Emin paša se obrátil a tázal se, co chtějí.

Kinena pohlédl na něho a pravil: „Pašo, musíte zemřít!“

Emin zvolal v rozhorlení: „Co chcete, má to být žert? Co to znamená, že mě držíte za ruce? Proč mě chcete usmrtit? Kdo jste, že smíte dát rozkaz, abych byl usmrcen?“

Kinena odpověděl: „Mám rozkaz od pohlavára Kibonského, jenž jest mým pánem, a musím uposlechnout!“

Na to vešli do světnice lidé z družiny Kinenovy a pomohli držet Emína, jenž velice se namáhal, aby se vyprostil a dosáhl revolveru, jenž ležel na stole. Ale úsilí jeho bylo marné. Ismailja a Mamba vtlačili Emína zpět na židli.

Na to zvolal Emin na Kinenu, že celá věc jest nedorozumění, poněvadž dostal od Kibongy dopis, v němž mu slibuje průvod až do jeho obce.

Na to odpověděl Kinena: „Pašo, umíte číst arabsky?“

„Ano!“

„Tedy čtete!“ A držel mu druhý dopis před očima.

Emin dopis přečetl a viděl, že je to pravda. Odechnuv si z hluboka, obrátil se a pravil: „Dobrá, můžete mě usmrtit, ale považte! Jsem sice jediným

bělochem v celém kraji, ale jest velmi mnoho těch, kdo moji smrt pomstí. Za dvě leta nebude na tomto území ani jediného Araba.“

Konsul Mohun tázal se na to Ismailji, jevil-li Emin známky strachu. Otrok odpověděl, že ničeho na něm nepozoroval.

Ismailja na to pokračoval: „Na znamení Kinenovo byl Emin zvednut ze židle a položen na záda. Každou nohu a ruku držel jeden muž. Já mu držel hlavu, když mu Mamba podřezával hrdlo. Emin nekladl odporu. Krev stříkala nám přes hlavy, a Emin paša byl mrtev. Drželi jsme ho ještě chvíli, potom jsme odešli. Později oddělil Mamba hlavu úplně od trupu. Kinena vložil ji do malé bedničky a poslal ji Kibongovi, aby viděl, že jeho rozkaz byl vykonán.“

Když odvážel konsul Mohun oba vrahy, Ismailju a Mambu, zvěděl, že při peřejích řeky Njangve mešká ještě třetí z vrahů Eminových, zaměstnaný ve službách státu Konžského. A skutečně bylo tomu tak. Zatčený vyznal se ze svého účastenství při vraždě a byl s ostatními za vojenského průvodu dopraven do Kibongi. Tam byli všickni tři vrahové postaveni před soud a oběšeni. To stalo se koncem května 1894, půldruhého roku po smrti Eminově.

Pohlaví Kinena a Kibongo nemohli býti chyceni, ale je známo, kde jsou, a tak trestu snadno neuniknou.

V zajetí otrockém.

Srdce puká žalostí, dočítáme-li se, jaký osud očekává zajaté otroky africké.

O jak bych byl rád, kdyby vše, čeho se v tomto článku dovíte, nebyla pravda! Ale všickni ti, kdo poznali život africký, podávají jednohlasné svědectví o smutném osudu afrických otroků.

Nuže, popřejte mi trochu pozornosti!

Když jednou proslulý Livingstone cestoval v kraji při jezeře řečeném Njasa, viděl mnoho vypálených dědin a spustošených osad.

Cesty kolem těch míst byly pokryty mrtvolami lidí, a hnusný zápach otravoval ovzduší celé krajiny. Mistry povalovaly se již jenom vybledlé kostry, lebky a hnáty nešťastných obětí.

Žraví krokodilové vylézali z bažin a rákosí a ožirajíce mrtvolu měli tam pravé body.

Jinde sbíhaly se tlupy šakalů a smečky hyen a nezanechávaly po mrtvole nic více, nežli obryzené kosti.

Mistry sténali a krváceli lidé do pola ubití a bídne plazili se po zemi v posledních okamžicích svého života. Byl to příšerný obraz, jenž se před Livingstonem jevil a hrůzou ho naplňoval.

Víte, co to vše znamenalo?

Krajinou tou táhli otrokářští lovci, lupičové a vrahové, přepadli osady, vypálili chatrče a vykonali své zákazonosné dílo.

Přepadení obyvatelé utíkali do houští, aby zachránili alespoň svůj život, ale otrokářští lovci zapálili i vyschlé houští a obklopili pronásledovanou kořist.

Rány z ručnic zabuřely vzduchem, pláč, kvílení rozlehlo se krajem, a muž za mužem, stařena za stařenou klesali mrtví k zemi.

Brzy na to přestaly plameny vyšlehovati, a v několika hodinách bylo z dědiny pouhé spáleniště. Z obyvatelstva zbyly jenom ženy a děti. Možná, že budou potom i malé dívky pobity a do jednoho bez milosti povražděny. Jaká hrůza!

Tak zmocnili se otrokářští lupičové kýženě kořisti a radují se, že byl lov vydatný. Snad zmocnili se tím způsobem několika set žen a mají naději, že je budou moci dobře prodati na otrokářském trhu.

Takových tržišť je v Africe mnoho. Asi před dvaletí byly proslulé trhy otrokářské v Zanzibaru na východním pobřeží jižní Afriky. Otrokářští lovci arabští mívali tam zlaté časy a vydělávali prodejem otroků mnoho peněz.

Ubozí otroci nakládali se tam na koráby a vyváželi se daleko široko za moře do Persie, Turcka, Egypta a jinam, ale své vlasti již nikdy nespatriili a umřeli v zajetí otrockém.

Otrokářské obchody provozují se v Africe již od nepamětných dob, a posud nepodařilo se zrušiti je na dobro.

Anglická vláda přičinila se nejvíce, aby ty hanebnosti v Africe přestaly, ale podařilo se jí to jen místy, zvláště pak v Zanzibaru.

Anglická vláda odhodlala se k tomu zakročení přičiněním Livingstonovým, jehož zprávy o otroctví africkém způsobily svého času v Anglii veliké rozehvěvání a pohnutí mezi lidumy.

Především byl vyzván sultán zanzibarský, aby podepsal smlouvu, kterou zakazují se tam obchody otrokářské. Sultán sice se zpěchoval, ale konečně povolil a roku 1873. smlouvu podepsal. Od té doby zamezeny jsou tam trhy na otroky. Koráby některých evropských států kroužívaly ve vodách podél východních břehů afrických a pronásledují každou loď, již mají v podezření, že vyvážá otroky.

Za to daří se ještě dobře otrokářským obchodům u vnitr černé pevniny, ba i v samých pobřežních zemích severoafrických. V říši marocké obdávají se po dnes trhy na otroky ve všech větších městech. Ba před několika lety prodávali se ještě otroci v samém Tandžeru naproti Džibraltaru před tvářmi vzdělané Evropy.

Karavana otroků na pochodu.

Otrokářské obchody africké mají v rukou hlavně Arabové, kteří kupují otroky výměnou za střílný prach, ručnice, skleněné korálky a bavlněné látky nebo za sůl, mlstý i za skořápky mořských měkkýšů. Za jednoho otroka dávají otrokáři asi kilogram střílného prachu. Za obvyčejnou ručnici dostávají dva otroky.

Otrockou ženu koupiti lze za kozu, odrostlé dítě za trochu soli.

Na pobřeží platívali otrokáři za otroka asi 10 zlatých a prodávají ho asi třikrát tak drah.

Ročně prodává se v Africe asi půl millionu lidí do zajetí otrockého.

Co zajatí otroci boněni na trhy zkusí, nelze slovy ani vypsat. Jen vizte přiložený obrázek, představující zajaté otroky na pochodu! Táhnou ve dlouhé řadě za sebou. Jsou uvázáni k sobě provazy, spoutáni okovy a spojeni u krků dřevěnými vidlicemi, aby se nemohli srocovati a brániti proti svým katanům.

Ženám provlékají se uchem šňůry, a tak táhne otrocká karavana třebas po několik neděl nehostinným krajem.

Mnozí z otroků musí nésti na hlavě všeliká břemena, potraviny a zboží; zastávají službu soumarů.

Na tom pochodu zakoušejí otroci mnoho hladu a padají vysílením a úpalem slunečním jako mouchy. Hrst prosa a trošek vody bývá vše, čeho se těm nešťastníkům dostává k posílnění. Některým dostává se místo jídla jenom bití a nejkrutšího trýznění. Srdce arabských otrokářů je tak zatvrzelé, jak tvrdá je ocel jejich kopí, kterým probodají každého otroka cestou vysíleného a slabosti klesajícího.

Nemocným otrokům podřezávají ti ukrutníci hrdla, a nevinná krev teče potokem. Někdy je ubíjejí zabijákem.

Ani polovice otroků nepřečkává na dlouhé té výpravě všecky trýzně a všechna ukrutenství na nich páchaná. Mrtvoly a kostry cestou rozseté ukazují, kudy táhla otrocká karavana.

Vůbec život člověka neplatí mezi domorodci africkými nic více nežli život zvířete. Lidé vraždívali se tam mnohdy z pouhé kratochvíle a zábavy.

Kdysi zval k sobě jistý náčelník afrického kmene misionáře a pravil k němu: „Přijď ke mně na návštěvu. Až přijdeš, dám upáliti na tvoji počest několik svých žen, jen aby se ti u mne líbilo.“

Jiní očití svědkové vypravují, že viděli při řece Kongo, jak při pohřbu jistého pohlavára pohřbeno bylo zároveň s náčelníkem dvacet živých otroků.

Jindy prodléval jistý misionář u krále Mtesy v Ugandě ve střední Africe a čekal v předstíni na audienci. I viděl, jak vojáci vlekli dvě královské otrokyně za nohy.

Misionář tázal se, čím se otrokyně provinily.

Víte, co mu bylo dáno za odpověď?

Odpověděli mu, že tyto otrokyně mluvili při audienci nahlas. Ale hroznější byl trest, který je potom stihl: Nešťastnicím byly uřezány uši a nos, načež byla jim hlava uřata.

Vim, že vám nad takovými ohavnostmi puká srdce žalostí.

Co jídají v Africe.

Chcete-li se dověděti, co v Africe jídají rádi a co neradi, přečtete si tento článek.

Také domorodci afričtí mají svá národní jídla a dávají jim přednost před jinými. Evropané, kteří se tam přistěhovali, přidržují se ovšem jídel připravovaných po evropsku, ale i ti zvykají znenáhla kuchyni africké.

Nejobyčejnější strava domorodců afrických záleží v pokrmích rostlinných. Zvláště oblíbená jest u nich rostlina řečená manihot nebo manio k.

Ta sice neroste v Africe od jakživa, ale nyní sbledává se tam s ní člověk všudy.

Afričané, poznávše znamenité vlastnosti manihotu, počali jej pěstovati tou měrou, jako pěstují se u nás brambory.

Myslím, že většina z čtenářů ví, že brambory pocházejí z Ameriky. Též manihot přinesen byl do Afriky z Nového světa a rozšířil se záhy také po tropické Asii.

Obyvatelé tropických krajů pěstují manihot pro jeho podzemní hlízy, ze kterých dobývají škrobovitou moučku, nazývanou kasava.

Bulvy manihotu jsou dlouhé jako dětská ruka a obsahují plno jedovaté šťavy, kterou však lidé umějí tak vylišovati, že zbývá jenom výživná mouka kasavová na přípravu chutného chleba.

Afričanka rozemílá obilí.

Z rozsekaného listí manihotového strojí se kaše, palmovým olejem hodně maštěná a pepřem notně kořeněná. Jídlo to nabrazuje Afričanům náš špenát.

Kromě mouky kasavové hodí se Afričanům k přípravě rozličného pečiva také mouka z kukuřice a ciroku.

Cirok vypadá jako kukuřice a slove v Africe dura.

Afričané mísivají mouku cirokovou a kukuřicovou s moukou žitnou a jinou.

Ale po mlýnech, jaké vidáme u nás, není mezi divochy africkými ani památky. Africký mlýnek skládá se z vyhloubeného kamene, který africkému „mlynáři“ nabrazuje spodek, t. j. spodní mlýnský kámen. Místo svršku neboli běhouna užívá africký „mlynář“ maličkého kamene ručního, kterým obilí rozmačkává a rozemílá. V Africe mele si mouku každý sám, a každý je si mlýnářem.

Na vedlejším obrázku vidíte africkou ženu, ana mele mouku. Můžete si pomyslit, jaká ta mouka asi bude. Na bílé buchty jistě by se nehodila, ale Afričanům jde k duhu. Možná, že z té mouky ustrojí naše africká „mlynářka“ nějakou kaši, a že jí nakrmí svého mazánka, který jí na zádech tak pěkně sedí. Jen si ho dobře prohlédněte!

Tak, jak rozemílají obilí afričtí domorodci nyní, podobně činívali naši předkové v Čechách. Když jsem před lety cestoval v Haliči, vidal jsem mezi polskými sedláky mlýnky, které nebyly skoro o nic lepší než mlýnky černochů afrických.

Vedle rostlin již jmenovaných pěstuje se v Africe všude proso a rýže. Také tyto hospodářské byliny byly do Afriky od jinud přineseny. Vlasti rýže a prosa jest tropická Asie.

Chutná jídla připravuje si Afričan též z ovoce banánového, které jídá pečené, vařené, smažené nebo čerstvé. Děti africké ani by se snad bez banánového ovoce neodchovaly. Vždyť je jídají ráno, v poledne i večer. A jak pak se po nich olizují! Myslím, že i vy byste si na nich znamenitě pochutnali.

Za svého pobytu v Londýně jídal jsem každý den banánky s chlebem. Na tamější trh přiváží se zboží ze všech konců světa, a cizokrajné ovoce prodává se tam velmi lacino. Za několik haléřů dostal jsem několik banánků.

U nás v Praze vidati lze ovoce banánové ve výkladních skříních některých lahůdkářů, ale prodává se trochu draze. Za jeden kus žádá náš kupec asi 40 haléřů. Za tolik peněz dostali bychom v Africe celou bylinu jako strom velikou a obzypanou svým ovocem.

Některé druhy banánů pěstují se v našich sadech a zahradách pro ozdobu. Latinským jménem říká se jim Musa.

Za omastek užívají Afričané oleje z jader některých palem nebo ze semen rostliny, nazývané s a s a m nebo s e s a m.

Také mastivají pokrmy máslem a sádlem.

Omastkem se v Africe nespoří. Zvláště notně mastivá se pokrm, jenž slove po africku m u a m b a. Již při pouhém vyslovení toho jména dělají se africkému domorodci sliny v ústech.

Muamba je národní jídlo africké, připravované z kousku masa, z ryb a z rozličných zelenin. Při tom ovšem nesmí scházeti hodně pepře a hodně palmového oleje, na kterém se muamba peče.

U nás jídají se slepičí vejce s nejlepším apetytem, ale Afričanům nebývají vždycky po chuti, ba někteří domorodci afričtí ani se jich nedotknou a oškliví si je.

Tu onde v Africe mívají v ošklivosti i kozi mléko a nepijí ho nikdy. Kozy chovají si Afričané jenom pro maso.

Tím větší však mívají Afričané chuť na jídla rybi. Zvláště se olizují po ryblu mase na kaši roztlučeném a dobře ve čmoudu uzeném.

Maso psí chutná Afričanům rovněž tak, jako jim chutná pečinka z opice, dikobraza, papouška nebo netopýra. V některých krajinách afrických mívají psy dokonce i na krmlíku. Na psí hody těšívají se tak, jako těšíváte se snad vy na hody vepřové.

Za lahůdku platí v Africe koláče a placky, pečené z bílých mravenců a komárů.

Africké placky z komářtího těsta popisuje slavný Livingstone ve svém cestopise. Připomíná o nich, že jsou veliké jako talíř a že chutnají jako kaviár.

Co nyní vám povím o afrických domorodcích, je brozné. Někteří divoši afričtí neštítí se ani požívatí masa lidského. Jsou celí šťastní, mohou-li uloviti nějakého nepřitele a rozdělití se o jeho údy, aby je upekli s pepřem na oleji a hltavě pozřeli. Štěstí je, že tento hnusný obyčej mizí mezi domorodci africkými víc a více.

Slavné hody divocheb afrických končívají zhusta velikou pitkou.

A co pívají Afričané?

Afričané pívají rádi palmové víno. Připravují je ze šťávy některých palm, které k tomu účelu pod korunou navrtají.

Jinde v Africe připravují si opojný nápoj z prosa a pívají jej tak nestřídmě, že se nemohou potom ani na nohou udržeti. Mnozí cestovatelé afričtí vypravují, že náčelníci některých divokých kmenů afrických nikdy ani nevystřízlivějí a že jsou ustavičně ve stavu nepřičetném.

Honba na pštrosy.

Honba na pštrosy.

Přiložený obrázek představuje honbu na pštrosy v Africe. Hejna pštrosů pásala se v travnatém kraji ve společnosti strakatých zeber, pakoňů a antilop.

To spozorovali brzy afričtí beduini a podnikli na zvěř honbu. Snad dávno již těšili se na čerstvé maso, jakého jim poskytují zebry a četné druhy antilop.

Možná však, že beduini sledili již dávno po pštrosích, aby se jich zmocnili a peří jejich dobře zpeněžili.

Takový zjev znázorňuje právě náš obrázek. Lovci vydali se za hejnem pštrosů na rychlonohých velbloudech, a již jsou jim na blízku.

Nejchytřejší pštrosové zachránili se před smrtí útekem, ale někteří byli přece dohoněni a kyjem usmrceni.

Také pštros zde vyobrazený sotva ujde smrti, neboť v okamžiku vymrští lovec kyj a jednou ranou usmrtí pronásledované zvíře.

Lovy na pštrosy podnikají se nejvíce na severu a na jihu Afriky. Kromě toho lovívají se pštrosové také v Arabii.

Někteří domorodci afričtí, jako Hotentoti a Kfováci, zmocňují se pštrosů způsobem velmi vychytralým.

Víte jak?

Obleknou na se usušenou pštrosí kůži a plíží se k vyslíděnému hejnu pštrosimu. Pštrosové pasou se zcela bezstarostně dále. Žádný z nich netuší, že se k nim blíží přestrojený nepřítel, kterému nějaký pštros jistě padne za oběť.

Když se byl lovec zmocnil kýžené kořisti, slézá se svého běhouna a počne vytrhávati nejlepší peří z uloveného pštrosa. Potom stáhne s něho kůži, obrátí ji na ruby a ukládá do ní nastřádané peří jako do pytle.

V takových pytlích dostávají se pštrosí péra do rukou prvních kupců. Teprve pak se péra ještě třídí podle velikosti, zachovalosti a barvy. Nejvzácnější jsou pštrosí péra největší a nejbélejší.

Ale nežli vyzdobí se dámský klobouk pštrosím peřím, podléhá péro mnohé přípravě. Především se musí péro mýdlem pěkně umýti a v horké vodě dobře vyprati, načež se ještě umělým způsobem bílí a snad také podle potřeby rozličně barví a kudrnatí.

Péra pštrosí jsou dosti drahá, a poptávka po nich veliká. Proto jali se podnikaví obchodníci pěstovati pštrosy jako domácí drábež, jak vylíčeno na stránce 145.

Mezi Hotentoty.

V jižní Africe žijí ode dávna dvě rozličná plemena lidská. K prvému náleží Hotentoti, ke druhému Kaffi.

Dnes vydáme se na návštěvu k Hotentotům a prohlédneme si jejich domácnost.

Již blížíme se k hotentotské vsi a pozorujeme její stavení.

Kdo vidí hotentotskou ves poprvé, myslí, že se dívá na veliké ouly. Chatrče hotentotské vypadají tak skutečně.

Všimnete-li si přiloženého obrázku, na němž jest představena hotentotská ves, jistě mi přisvědčíte. Ovšem jsou ty ouly tak veliké, že v nich může bydleti celá rodina.

Na pravé straně obrázku vidíte Hotentoty v práci. Staví si právě novou chatrč. Dost možná, že je to chatrč stará, a že ji Hotentoti rozebírají, aby si ji postavili na jiném místě.

Nelíbí-li se Hotentotovi krajina, rozloží svůj domek a přenese jej tam, kam právě chce.

Místo trámů užívají Hotentoti ke stavbě chatrčí zohybaných větví, ze kterých umějí rychle sestrojiti krov jako naši tesaři. Potom rozestrou na krov kůže nebo rohožky, a hotentotský domek je hotov. Malý otvor zastává službu dveří.

Hotenotaké, Yessie.

Chcete-li věděti, jak to vypadá uvnitř hotentotské chatrče, musíte se trochu sblýbnouti a opatrně lézt; sice narazíte hlavou o dřevo hned u vchodu.

A zdali pak je v hotentotské chatrči dosti světla?

V hotentotské chatrči je tolik světla, že byste tam mohli všechny věci dobře rozeznati. Světlo nevniká tam však okny, nýbrž dveřmi.

Uprostřed chatrče uviděli byste ohniště z vyrovnaných kamenů. Na ty kladou se hrnce, ve kterých se vaří pokrmý. Možná, že se v nich vaří právě maso skopové, hovězí, snad mravenčí vajíčka s mlékem nebo maso hadí a ještě. Hotentot hlítá vše do sebe s velikým apetytem.

Cestovatelé vypravují o Hotentotech, že jsou velice jedlíci. Mnohdy bývají prý tak jídlem přesyceni, že se nemohou ani hýbati.

Místo piva pijí Hotentoti medovinu a zvláštní pálenku, domácím způsobem připravovanou.

Kdybyste se dále rozbíhli po domácnosti Hotentotově, našli byste u něho několik kožených vaků a nádob z tykvi, naplněných mlékem, potom hliněné hrnce, jinde oštěp, luk, šipy jedem napuštěné, snad také pušku, dýmku s tabákem a na jiném místě několik svinutých pokryvek. Do těch se Hotentoti zabalují.

Posteli, židli, stolů a skříní byste u nich nenašli.

V jiných chatrčích hotentotských nevypadá to lépe.

Hotentoti stavívají své chatrče do kruhu, jehož střed potom představuje náves.

Na obrázkové příloze vidíte v hotentotské vsi též stromoví. Takové u nás neroste. Přírodopytci zařadují rostliny ty mezi prýscovitě.

Hotentotská ves nazývá se domácím jazykem a s, to jest ležení, tábor. Častěji říká se hotentotské dědině k r a a l.

Hotentotů ubývá v Africe rok od roku víc a více. Zkušení cestovatelé afričtí vydávají o nich souhlasné svědectví, že co nejdříve vyhynou, a že nebude po nich ani památka.

Objevení afrických jezer.

Podíváme-li se na mapu Afriky, vydanou asi před padesáti lety, spatříme její střed prázdný skoro všech hor, řek a jezer.

Před málo lety vědělo se o vnitřku ohromné pevniny Africké velmi málo. Ale čím více odvážliví cestovatelé vnikali do neznámých těch krajín světa, tím zajímavější zprávy přinášeli o horách, řekách, jezerech a národech, jež tam na vlastní oči viděli a prozkoumali.

Na nynějších mapách označeno jest uprostřed pevniny africké již mnoho hor, řek a jezer. U mnohých afrických hor jest již známa i jejich výška, u mnohých řek jejich tok, u mnohých jezer jejich velikost a hloubka.

V Africe jest několik velikých jezer. Jedno z nich jmenuje se N j a n z a, jiné N j a s a, jiné T a n g a n j i k a.

Njanza jest více než o polovičku rozsáhlejší nežli Čechy. Njasa jest asi o třetinu menší nežli naše vlast. Tanganjika jest jenom o trochu málo menší nežli Njasa.

Cestovatelé, kteří prodlévali u jezera Tanganjiky, vypravují o něm, že leží v krajíně velice malebné a půvabné. Kolem jezera vypínají se vysoké hory. Pobřeží vroubeno jest palmami a jiným tropickým rostlinstvem. Ve vodách

místy až 900 metrů hlubokých, žije mnoho ryb, skýtajících hojně výživy jezer-
nímu obyvatelstvu.

Tu onde vyčnívají z hladiny jezera Tanganjiky ostrovy. Jezerní oby-
vatelstvo rádo se k nim plavívá v malých kocábkách, vytesaných z jediného
kmene.

* * *

Povím vám, kdo jezero Tanganjické objevil.

Roku 1857. vydali se dva angličtí důstojníci na výpravu do Afriky. Jména
jejich jsou Burton a Speke (vyslovují se Bōrta a Spik). Plavili se tam
z Přední Indie, kdež byli ve službách anglické vlády, a dostali se do Ba-
gamoja.

V Bagamoju najali odvážliví cestovatelé mnoho černochů a nastoupili na-
máhavou a nebezpečnou cestu do vnitř pevniny.

Krajina, kterou výprava se ubírala, byla místy pahorkovitá, jinde hornatá,
později močálovitá. Svou tvářností upomínala na kraje evropské, ale její živo-
čišstvo a rostlinstvo prozrazovalo kraj horký.

Na svém pochodu viděla karavana četná stáda divoké zvěře. Zvláště četní
byli pakoňové, kteří rychlostí blesku přehali před účastníky výpravy. Jinde
pásla se stáda sajek. Z trávy vyletovala hejna koroptví, na větvích stromů
houpaly se perličky jako pestré květy, a přes cesty táhly armády všekazů,
hubice vše, co jim bylo na překážku.

Po třech nedělích strastiplného pochodu přišla výprava do krajiny, v níž
zle řádila zimnice.

Burton i Speke hrozně trpěli tou nemocí. Pro slabost museli býti nošeni
v nosítkách. Ale čím dále se ubírali, tím palčivěji slunce páliło, a tím ne-
zdravější byla krajina.

Na celé té cestě bylo odvážlivcům zápasiti stále s přírodou, ale Burton
i jeho soudruh Speke všecko šťastně přestáli. Konečně dostali se v únoru roku
1858. k jezeru, jehož jméno Tanganjika.

Radost obou cestovatelů nelze slovy vypsati, když se přesvědčili na vlastní
oči, že několik set kroků před nimi lekně se širošířá hladina vodní, uscho-
vaná uprostřed modravých hor a lemovaná svěžími lučinami.

Burton namáhal zrak velice, aby také spatřil, co jini krásného o jezere
mu vypravovali. Tehdy trpěl Burton neduhem očím. Jedovatý hmyz páchl ho
do hlavy a byl příčinou, že Burton na dlouhou dobu dobře neviděl a neslyšel.

Na březích Tanganjiky pobýli oba cestovatelé delší dobu. Za pobyt slou-
žila Burtonovi malá chýška, slepená z blíny, rákosí a proutí.

Jezerní obyvatelé byli velmi zvědaví. Vidouce cizí karavanu ve svém do-
mové, přicházeli k ní často na návštěvu.

Kromě černochů, usazených při jezere v menších a větších osadách, žilo
při Tanganjice mnoho Arabů, kteří tam provozují ode dávna znamenitý obchod
se slonovinou.

Střediskem arabských kupců jest osada Udžidži.

Mnozí obyvatelé tam usedli přenášejí jméno osady také na samé jezero,
řikajíce mu jednou Tanganjika, jindy Udžidži.

Obyvatelé tanganjičtí odívají se prapodivným oděvem. Vypadají, jak se
sluší na divochy východoafrické. Někteří oblékají na se kožešiny z ulovených
zvířat, jiní nosí jenom krátké košile. Mnozí jsou skoro celí nazi, ale proto
předce rádi se vyzdobují perličkami, peřím, náušnicemi a fábory. Zvláště po-
hlavířci bývají samá strakatina všelikých cárů.

Priloha 11. Jezero Tanganjika.

Zbraněmi tamějších obyvatelů jsou sekery, dýky, kopí a luky.

Kopím dovedou afričtí divoši házetí velmi obratně a zřídka chybívají se svého cíle.

Osady východoafrické podobny jsou osadám zanzibarským.

V Uđidži ležel Burton po delší dobu nemocen, načež podnikl se Spekem plavbu po Tanganjice.

* * *

Jak jezero Tanganjické vzniklo, o tom vypravují okolní obyvatelé jeho následující pohádku:

Před dávnými a dávnými časy rozkládala se v místech, kde je nyní jezero Tanganjické, veliká rovina. Na rovině bydlelo mnoho lidí, a veliká stáda hovězího dobytka pásala se v její trávě.

Uprostřed širé té krajiny stálo veliké město, obehnané pevnou obradou.

Také jednotlivé domky a dvorce obehnány byly neproniknutelným plotem.

Po způsobu afrického byly to ploty živé, založené z rákosí, trní a podobného křoví. Uvnitř plotu přechovával se dobytek a chráněn byl za noci před zloději a dravou zvěří.

V jednom dvorci žil jistý muž se svou ženou. Měli hlubokou studnici, z níž se pramenila voda. Voda byla studená a čistá jako křišťál. Ji napájela se stáda dobytka po celý rok, i za největšího sucha.

Podivno bylo, že studnice chovala v sobě mnoho ryb. Šťastní manželé mohli lovit ve studnici ryby kdykoli, a ryb v ní nikdy neubýlo. I byli tak opatření vším, čeho k životu potřebovali.

Že tolik ryb ve studnici žilo, nikdo ze sousedů nevěděl. Hospodář a hospodyně nikdy o svém domácím pokladě nepovídali a povídati ani nesměli. Mělo to ostatí na vždy pro cizí lidi tajemstvím. Tajemství to přecházelo jako dědictví s otce na syna, od pokolení k pokolení.

Ale s tajemstvím tím dědila se též pověst, že téhož dne, ve kterýž by se studnice ukázala někomu cizímu, celá rodina na místě zahyne.

Kdysi přišel do dvorce mladý hospodář ze sousedství. Hospodyně pěkně ho uvítala a pohostila ho pečenou rybou. Sousedovi chutnal pokrm znamenitě, a těšil se na opětnou návštěvu, k níž ho sousedka častěji vyzývala.

Našemu milému sousedovi zachutnaly ryby tak, že byl u sousedky častěji nežli doma. Ale odkud sousedka tak chutné ryby brala, toho nevěděl.

Jednou, když se pěkně při chutném rybím pokrmu bavili, vyzvídal host na hospodyně, odkud tak dobré ryby běře.

Žena zdráhala se svěřiti rodinné tajemství cizímu člověku, ale konečně přece slíbila hosti, že mu v příhodnou dobu rodinné tajemství prozradí.

Soused těšil se jako dítě a počítal hodiny a dny, kdy zví, odkud ty chutné ryby pocházejí.

Konečně šťastná chvíle se přiblížila.

Jednoho dne přiběhla hospodyně řečeného dvorce k sousedovi a řekla: „Můj muž odešel dnes do kraje a ostane tam několik dní. Pospěš se mnou, a povím ti, co jsem slíbila.“

A již pospíchali ke dvorci.

Hospodyně přijala svého souseda doma s velikou laskavostí a hostila ho vínem palmovým, polévkou kukuricovou, hodně okořeněnou, a na konec chutnými rybami.

Soused jedl s velikou chutí. Když se nasýtil, řekl k sousedce: „Nyní jsme se najedli a napili do sytosti, teď však chci vědět, odkud máš ty chutné ryby, jež jsou lepší nežli maso kozlečí, jehněčí a nežli nejlepší kuře.“

Hospodyně dlouho se nerozpakovala a vyrazila tajemství.

I vedla ho k místu hustým plotem obrostlému, řkouc: „Pohleď sem, zde je naše zázračná studnice, z níž ony chutné ryby pocházejí!“

Soused byl krásou studnice všecek unesen. Ze dna studnice prýštila se voda v bublinách perlám podobných, a ve vodě plovaly ryby nevidaného lesku a nádherných barev. Některé ponořovaly se až na dno, jiné plovaly při samé křišťálové hladině.

Soused nemohl se toho divadla ani nabažiti.

Když pak jedna z nejmenších rybek přiblížila se k místu, kde soused seděl, tu náš host nemohl se zdržeti, aby po rybec ruky nevztáhl.

Ale v tom okamžiku počala se země za velikého praskotu propadáti, a studnice naplňovala se vodou tak, až přetékala.

Voda vytékala ze studnice tak silně, že zaplavila brzy celé okolí. Kde jaká ves byla, všecko se zatopilo, a všickni lidé toho kraje utonuli ve vlnách bezedné propasti.

Ve chvíli nebylo po krásných pastvinách, po zahradách, polích a četných stádech ani památky. Na místě nich rozložily se vody širokého jezera, jež od té doby slove Tanganjika.

Když se muž nehodné ženy domů vracel, viděl před sebou místo poženaného kraje jenom vodu.

Poznal hned, že jeho žena prozradila tajemství, po tak dlouhou dobu v rodině jejích chované, a že příčinou byla zkáza jeho.

To vypravuje se ve střední Africe o vzniku jezera Tanganického.

* * *

Koncem měsíce máje roku 1858. nastoupil Burton se Spekem zpáteční cestu. Po několikadenním pochodu odtrhl se však Speke od Burtona, vydal se na sever a objevil tak jezero Njanza.

Když jsem tento článek dopisoval, přinášely anglické noviny právě podobiznu Burtonovu, jako pohrobní vzpomínku na jeho záslužné výzkumy zeměpisné.

Sir Richard Burton zemřel dne 20. října 1890. v Terstě, kde byl po mnoho let konsulem anglické vlády. Dožil se věku 69 let.

Sultanát Zanzibarský.

Jižně od rovníka protírá se při východním pobřeží africkém říše Zanzibarská. Obyvatelé její jsou většinou černoši a vyznávají učení Muhamedovo. Černoši zanzibarští přijali to náboženství od Arabů.

Zanzibarská říše jest velice úrodná. V sadech a hájích zelenají se štíhlé kokosové palmy s bohatou úrodou. Jinde rozkvétají poupata vonných stromů hřebíčkových, dozrávají oranže, a kolébá se třtina cukrová. Jinde košatí se koruny akací a vydávají ze sebe veliké bohatství arabské klovatiny. Zde rozvírají se plody bavlníkové, tam zase rýže, proso a jiné druhy obilí dávají naději na bohaté žně.

Obyvatelé zanzibarští ani všech plodů své vlasti nespotřebují a rádi přenechávají je kupčivým Evropanům.

Koráby anglické, americké, francouzské, německé a jiné často se tam plaví a vyvázejí vzácné zboží: arabskou klovatinu, kaučuk, želvovinu, slonovinu.

Hlavním městem té říše jest Z a n z i b a r; v něm sídlí sultán zanzibarský.

Město Zanzibar neleží však na pobřeží pevniny africké, nýbrž na nízkém ostrově téhož jména.

Cestovatelé, kteří na ostrově prodlévali, vychvalují jej velice.

Také bohátí Arabové oblíbili si ostrov Zanzibar a rádi se na něm usazují. V bujně jeho přírodě stavívají si letohrádky a tráví rozkošný život ve vonném ovzduší jeho jako v pozemském ráji.

Hlavní město Zanzibar představuje obrazy na stránce 176. Sídlní to město sultánovo, dotýkající se jednou částí moře, jest úhledně vystavěno. Má veskrz bílé kamenné domy. Nad ně vypínají se vysoko košaté koruny štíhlých palm.

Na tržišti zanzibarském panuje vždycky čilý život. Pro cizince bývá pravou rozkoš, pozorovati tam rozličné africké plodiny, vyložené na prodej. Prodáváci mají na skladě žoky bavlny, kokosové ořechy, kokosový olej, pštroší péra, hřebčičky, kůže, pryskyřice, slonovinu, kaučuk, kávu, cukr, barviva a jiné zboží.

Ale obchodníci zanzibarští jsou vychytralí ptáčekové, a třeba se mítí před jejich šibalstvím na pozor.

Chce-li Evropan koupiti od zanzibarského černocho pštroší pěří nebo pryskyřici, nabízí mu za zboží buď jisté množství skleněných nebo porcelánových perel nebo mosazný drát nebo bavlněné látky jisté barvy, domorodcům nejmilejší. Řídčeji platí se v Zanzibaru dolary terezianskými.

Naproti ostrovu Zanzibaru založeno jest na pobřeží pevniny africké město B a g a m o j o. Cestovatelé afričtí, majíce nastoupiti výpravu do vnitř zemí, pobývají v Bagamoju delší dobu a najímají tam černocho, jichž potřebují ke své výpravě.

* * *

Domorodci zanzibarští o vychování svých dětí mnoho se nestarají. Když je hošíkovi asi sedm let, učí se trochu čísti a psátí a potom z paměti něčemu z koránu. To je vše. Dívky neučí se ani tomu.

Křesťanští misionáři, kteří v Zanzibaru a Bagamoju se usadili, vychovávají moufentínské děti mnohem lépe.

Kdosi navštívil takovou misionářskou školu a vypravuje o ní toto:

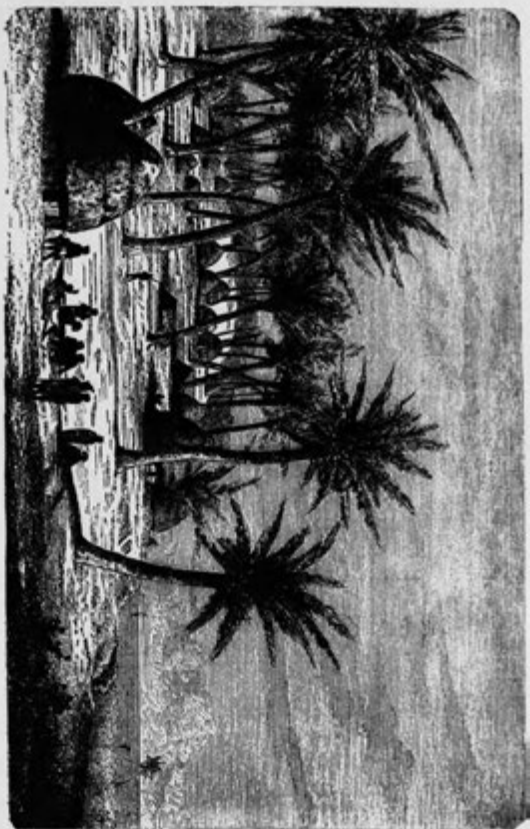
„Misionářská škola založena jest na blízku pobřeží. Uprostřed misionářské osady stojí kostelík. Po jedné straně vystavěna jest škola pro dívky, po druhé škola pro chlapce. V prvním vládne přísná abatyše.

Vstupme do školy chlapecké: veliká světnice, dlouhé lavice a veliká tabule. V ní učí se nejmenší hošíci čísti a psátí. Mladí černí žáčkové měli před sebou čítanky a říkali: ha, be, bi, bo, bu a tak dále. Potom psali. Byla to podívaná na ty mladé čertíky s bílým brkem za uchem.

V jiné světnici byli žáci pokročilejší a učili se mluvnici.

Vedle školních budov byly dílny: kovárny, truhlárny, dílny hručnické a jiné. V nich učí se žáci řemeslným pracem.

Pomocí žáků v řemesle již vycvičených vystavěli si tam misionáři pěkný dům o dvou patrech a školu pro dívky se vším zařízením.

Zanzbarski vesnici.

Chovanci spávají na dřevěných palandách, při nichž mají schránky na své věci. Vedle ložnice mají jídelnu, v níž starší chovanci zastávají službu kuchařů, vaříce prostou stravu pro ostatní soudruhy. Vařivají nejvíce rýži a manihot.

Manihot jest škrobovitá moučka, dobývaná z hlízovitých kořenů rostliny, jež slove též manihot nebo manio k.

Manihotové pečivo jest obvyklé jídlo ve střední Africe.

Také jsme navštívili kostel. Byly právě služby Boží. Mladý černoch hrál na harmonium, ostatní černoši zpívali velebný chorál. Nám zdálo se, že zpívají dosti dobře, ale misionáři stěžovali si na své chovance, že mají špatný sluch hudební.

Potom šli jsme si prohlédnout školu pro dívky. Abatyše uvítala nás v pěkném saloně velmi přívětivě po francouzsku. Černošské dívky učí se tam čísti, psátí, náboženství, zeměpisu a ručním pracem. Všecky byly ustrojeny po evropsku a otáčely se velmi hbitě. K naší počtě deklamovaly, ukazovaly nám pěkné punčošky, které samy upletly, a povídaly a odpovídaly něco o Rakousku. Po této zkoušce pěkné jsme se poroučeli.

Ve školním museu očekával nás již misionář Oskar, jehož pilí a dovedností zkvetly sbírky přírodovědecké utěšeně.

Viděli jsme tam mnohé vzácné přírodniny, jichž by té škole nejedem evropský kabinet mohl záviděti. Stála tam na příklad úplná kostra dospělého brocha, lebky nosorožců, ohromné kly slonů, jinde skvěli se překrásní brouci, motýlové, nádherné kožešiny a jiné věci.⁴

Také jinde v krajinách afrických založili křesťanští misionáři školy. Někteří misionáři přišli tam z Anglie, jiní z Francie, jiní z Němce, ze Švédska, Rusi a odjinud.

* * *

Zanzibarské pobřeží bylo ještě před nedávnem nejpodnělnějším místem, kde se prodávali a kupovali otroci.

Proslulým tržištěm na otroky bývalo hlavně město Zanzibar, ale péči evropských států byl tomu obchodu před několika lety učiněn konec. Koráby anglické, francouzské a jiné střehou pilně pobřeží Zanzibarské a stíhají každou loď arabskou, již mají v podezření, že vyváží otroky.

Ale přese všecko úsilí lidumilných lidí a spolků, v Evropě zakládanych, nepodařilo se odstraniti otrokářské obchody, v Africe obvyklé, úplně.

Uvnitř Afriky kupují a prodávají se otroci ještě zrovna tak, jako bývalo před dávnými časy.

Zcela jinak nežli město Zanzibar vypadají vesnice v říši sultána zanzibarského. Tam není výstavných statků, domků, stodol, sýpek a jiných kamenných budov, jako vidáme v našich vesnicích.

Zanzibarská ves skládá se z několika chýšek, zbudovaných ze slámy, rákosu a proutí. Chýše ty podobají se kupám sena.

Zanzibarskou vesnici představuje obrázek na str. 218. Nad chýškami vypínají své koruny palmy, z nichž berou černoši úrodu po celý rok.

Starosti o živobytí černoši mnoho nemají. Na blízkou mořskou lovití ryby a v pralese zvěř. Palmové a jiné sady poskytují jim všeho, čeho k zachování života potřebují. Proto si učením a vynálezy hlav nelámou.

Vreňní moc nad sultanátem Zanzibarským mají nyní Angličané. Bez svolení jejich nemůže sultán tamější nic důležitějšího podniknouti.

Evropské osady při Kongu.

Když byly procestovány země, jež přiléhají k veletoku Konžskému, a když je prozíraví badatelé uznali za vhodné ke kolonizaci, obraceli k africkým těm krajům pozornost četní obchodníci a chtěli těžiti z bohatých pokladů přírodních, jimiž území Konžské oplývá.

K výnosnosti krajin Konžských ukazoval zvláště Stanley a pohnul belgického krále Leopolda II. k tomu, aby se sám ujal šíření evropské vzdělanosti na africkém západě.

Král Leopold ujal se horlivě podniku a dal podnět k založení zvláštního spolku, jenž podporoval Stanleye na jeho výpravě r. 1879 velmi vydatně.

Stanley klesl si cestu proti proudu mohutného Konga dosti krušně a zakládal všude obchodní stanice.

Po Stanleyovi cestovali podél Konga mnozí jiní badatelé, vnikali daleko do země také po četných přítocích a přinesli o území Konžském zajímavé zprávy.

Nyní měli záluh na kraje nově prozkoumané mnohé státy, a bylo třeba svolati zástupce větších říší, aby se o sporu tom poradili. Konference konala se v Berlíně r. 1884 a přičkla území samostatnému spolku, v jehož čele stál belgický král Leopold II. jako svrchovaný pán. Když pak byly hranice zemské přesně ustanoveny, započal neoddvislý stát na Kongu, zvaný též krátce Konžský stát, svou činnost. Udává se, že nová tato říše má asi čtyřikrát větší rozlohu nežli mocnářství Rakouskouherské.

Král Leopold věnoval na osadnické zájmy při Kongu mnoho millionů franků, a postoupil všechna práva svá Belgii, která je r. 1890 přejala.

Ale spravovati území tak daleké a ohromné není snadno. Mnoho nesnází působili tam nové vládě domácí obchodníci, zvláště arabští, a potom otrokáři, kteří se stali jtmáním a prodejem otroků velmožnými pány. Podobné nepokoje a vzpoury neutichují v Konžském státě podnes.

Část území, přiléhající k ústí Konga na jih, náleží Portugalcům. Větší území na sever od Konga přivlastnili si Francouzi.

Založením nového státu na Kongu probudil se nový život. Po Kongu a jeho přítocích plují nyní už parolodi, a lokomotiva klesl si cestu do nitrozemí těmi místy, jež byla pokryta ještě nedávno pralesem.

Také zámořské koráby navštěvují nyní přístavy konžské. Výlet z Evropy na Kongo jest ovšem dosti nákladný. Za přeplavbu v prvé třídě žádá se asi 1000 korun. Plavba trvá obvykle déle než 20 dní.

Ze státu Konžského vyváží se velmi mnoho slonoviny, myslím že nejvíce na celém světě. Jednoho roku měla vyvezená slonovina cenu skoro 5 millionů korun.

Také se tržl mnoho peněz za vyvezený kaučuk, palmový olej, vzácná dřeva, koření.

Od rozsáhlých plantáží kávovníkových, horlivě při Kongu zakládaných, očekává se veliký výtěžek.

Náruživí lovci mívají při Kongu zhusta příležitost stříleti gorily a šimpanze, levharty, zebry, slony, nosorožce, brochy, žirafy, kance a jinou zvěř.

K lovení slonů je nyní třeba zvláštního povolení od domácí vlády.

Náš krajan na Kongu.

Kongo jest ohromná řeka africká. Nil překonává ji sice svou délkou, ale tolik vody nemá jako Kongo. Žádná řeka evropská nemůže se Kongu vyrovnati. Volha i Dunaj jsou menší nežli Kongo.

Řeka Kongo pramení se v končinách středoafrických a má mnoho mohutných přítoků.

Když Evropané jali se zakládati ve střední Africe osady, mohli užiti mohutné řeky za výbornou vodní cestu.

Nyní plují po Kongu již četné parolodi. Škoda jen, že nemohou plouti nepetržitě z Atlantického oceanu až hluboko do nitra africké pevniny. Mohutné přejeje jsou té plavbě místy překážkou, a zboží musí se u slapů na jinou loď překládati.

Při řece Kongu jsou založeny sice již mnohé evropské osady, ale továren na stroje ještě nemají. Proto se tam musí přivážeti parolodi z Evropy.

Má-li parolodě konati službu nad přejeji, dopravuje se až ke slapům, načež ji odnášejí najatí černoši po kusech nad slapy řeky Kongu. K odnesení takové rozebrané lodi je třeba mnohdy několik set nosičů.

Nad slapy sestavuje se loď v celek. K sestavení neboli montování parolodi jest ovšem třeba zkušených strojníků.

K takové práci byl na Kongu vyslán také náš český krajan, inženýr Antonín Staněk.

Já seznámil jsem se s panem Staňkem v Praze. Povím vám, jak.

Na počátku roku 1890. objevil se v Praze z čista jasna rodák kraje kutnohorského a navštívil dům pana Vojty Náprstka, pronesl skrovná slova: „Jmenuji se Staněk. Jsem inženýr a přijíždím z Afriky od Konga. Hlásím se k Vám, jako příznivci všech zámořských Čechů. Přijměte ode mne na památku malou sbírku věcí pro průmyslové museum.“

Působení pana Staňka v cizině zajímalo mě velice. I umyslil jsem si, že ho požádám, aby vypověděl něco ze svého života.

Pan Staněk vyhověl mé žádosti, a navrátil se po krátkém pobytu v Čechách opět na své působiště, zaslal mi z Paříže vyličení svých cest, které konal v Tonkině (v Asii). Brzy na to poslal mi druhý list z Banany od Konga a později třetí list ze střední Afriky.

* *

Jak se pan Staněk dostal do Tonkina a do Afriky, stalo se takto:

Po skončení studií v Kutné Hoře oddal se pan Staněk strojnictví. Zaměstnán byl ve strojárnách pražských a vídeňských. Potom přijal místo strojníka v Paříži, kde sestrojoval lokomotivy.

Dovednosti svou dosáhl pan Staněk brzy toho, že řídil v jisté továrně stavbu parních strojů pro námořské lodi. Tak se stalo, že byl roku 1886 poslán do Asie, aby tam montoval válečné koráby.

„Chcete odjet ke stavbě válečných lodí do Tonkina?“ tázal se jednoho dne z rána ředitel továrny pana Staňka.

„Chci,“ odpověděl pan Staněk.

„Dobrá, ale musíte odjeti hned, ještě dnes do Marsilie a 17. ledna na loď, jež popluje do Tonkina. Opozdíte-li se o chvíli, propaseme celý měsíc,“ pokračoval ředitel. „Tedy ujednáno.“

Cestovní vaky pana Staňka byly brzy pohotové, a večer unášel vlak našeho krajana na jih.

Několik hodin na to vířil šroub zámořského korábu ve vodách Středozemního moře a brázdil si cestu k čarokrásné Neapoli, z Neapole do Suezského průplavu a Červeným mořem a potom Indickým oceanem až do Tonkina...

Ukončiv v Tonkině práci, vrátil se pan Staněk do Paříže a přijal inženýrské místo v továrně, kde stavěl paroloď, určenou pro vývoz středoafriického zboží. Když byly všechny její části hotovy, vypravil se s ní pan Staněk na cestu.

* * *

O této cestě píše pan inženýr Staněk následovně:

„V měsíci lednu roku 1887. opouštěl jsem opět Evropu a plavil jsem se za svým povoláním do černého dílu světa. V Antverpách vstoupil jsem na paroloď a ubíral jsem se do nitra pevniny, o níž tolik zajímavého a překvapivého se vypravuje.

Můžete si pomyslet, že divné myšlenky křížovaly se v mé hlavě přes všechny zkušenosti, nasbírané již v říši annamské na dalekém východě asijského světa.

Paroloď měla namířeno do Banany, ležící u písčité výspy při výtoku Konga. Najeli jsme se až do omrzení. Vždyť jsme pluli plných 48 dní.

V Bananě vstoupil jsem na státní paroloď, která koná obvyklé cesty po dolním toku konžském již od několika let.

Paroloď přijala ve své útroby nejen mne, ale také můj parník v kousky rozebraný a ve mnohých bednách jako drahou masť zabalený.

Z Banany pluli jsme proti proudům mohutného Konga jako po moři až do přístavu, jehož jméno Nokki, kolonie portugalské na levém břehu středoafrického vletoku.

Ve jmenovaném přístavě očekávala mě perná práce. Musel jsem tam shánět karavanu, jež by dopravila mou loď dále do nitra africké pevniny. Se svou karavanou měl jsem vytáhnouti z téhož místa, odkud vydal se odvažný Stanley s najatými černochoy do nejtemnější Afriky.

Nežli jsem potřebný lid k dalšímu pochodu sebral a v karavanu uspořádal, uplynulo asi dvacet dní. Práce byla proto perná, poněvadž Stanley sebral každého nosiče, kde který byl. Jiní černoši rozprchlí se strachy před jeho mocnou karavanou a nevylezli z lesních huštin, až výprava jeho daleko popošla.

Po odehodu karavany Stanleyovy objevovali se černoši jako houby po dešti a dali se v pokoji najímati k dopravě mé rozebrané parolodi.

Za tři neděle opustila naše karavana Nokki. Táhlí jsme podél Konga vzhůru 11 dní.

Nosičové, můj portugalský tesař z ostrova Madeiry a já zkusili jsme na té cestě mnoho psot. Přijďte, zkuste a uvěřte!

Obtěže, jež se tu člověku naskytují, jsou: neznalost řeči domorodců, brzká únava a vysilení, opatřování potravin, neschůdnost cest, bažiny, komáři, termity, palčivé slunce, kromě toho přehánění nosičů za dne i za noci.

Za nocleh hodilo se nám každé vhodné místo pod širým nebem. Ale nežli se karavana vyburcuje, ukáže se, že dva neb tři i více negrů vzalo do zaječích. Navracejí se domů s prázdnými rukama a bez výdělků.

Že tu slunce brzy každého notně opaluje, viděl jste na mně. Či nevypadal jsem jako černocho?

Po 11 dnech přibyl jsem se svou karavanou do Manjangu, kde jsme se zásobili novými potravinami.

Po třídenním odpočinku brali jsme se do Brazzavillu a přitáhli jsme tam za 6 dní.

Konečně objevil se kýžený cíl naší cesty, Stanley-Pool (vyslov Sténli Púl). Kongo rozlévá se tam do šíře asi 20 kilometrů a podobá se ohromnému jezeru, jehož vody spějí hukotem přes skalnaté splavy do hluboké propasti, aby se dále k moři valily.

Montování rozložené parolodi šlo dobře a rychle před se, ačkoli jsem užíval při práci toliko černocho, kteří v podobném umění nikdy svých sil nezkušeli. Při vši té nezkušenosti černoši nabyli v práci zručnosti takové, že jsme byli s postavením parolodi za čtyři měsíce hotovi.

Zadní voje naší karavany divily se jako děti, když viděli před sebou ohromný koráb, složený z malých kusů a kousků, jež před nimi donesli na místo černí soudruzi jejich.

Ale ještě větší bylo udivení všech černocho, když ohromné železné tělo počalo se hýbat i vydychovati páru jako báječná obluda. Mnozí, spatřivše poprvé místo lodních kol lodní šroub, nemohli se udržeti, aby nezvolali s nadšením: „Ó bělochu! Ó bělochu!“ Chtěli tak dáti na jevo, že běloch všecko dovede.

Sotva byla parolod' zbudována, vydal jsem se s ní na cestu vzhůru po Kongu do mocného přítoku, řečeného Ubangi. Té prvé plavby účasten byl francouzský guvernér de Chavanne (vyslov Šavan) a obchodník se slonovinou, pan Delcomme (vyslov Delkom). Byl to prvý parník, jenž ubíral se jako majetek francouzské kolonie do středozemí afrického.

Já byl zároveň lodivodou a vedl jsem loď šťastně, jakkoli jsme žádných map s sebou neměli.

Za několik dní překročili jsme rovník, pod nímž vylévá se Ubangi do Konga, a pluli jsme v silných proudech. Ale také těmi pronikli jsme vši silou našeho stroje šťastně a vesele vraceli jsme se nazpět do Brazzavillu.

Práce moje byla u konce, a já nastoupil zpáteční cestu do Paříže.

V Paříži pobyl jsem několik měsíců a vydal jsem se po druhé na Kongu ke stavbě druhé parolodi, a nyní jedu tam po třetí.

Od několika let usazen je náš Afričan Staněk v Praze jako tovární inženýr. Snad se mu u nás přece více líbí nežli na Kongu.

E. St. Vráz.

Před několika lety docházely pana Václava Friče, obchodníka s přírodninami v Praze, vzácné zásilky přírodovědeckých předmětů, z kterých měli odborní badatelé veliké potěšení. Byliť mezi nimi dvojdyšné ryby, električtí sumci, vývoje termitů, jedovaté mouchy tsetse, podivuhodní červi cizopasní a m. j.

Také za výkladní skříní jistého sklenáře v Praze vidal jsem té doby sbírky nádherných brouků, pravých to obrů z říše hmyzu. Velmi mnoho bylo mezi nimi goliášů. Svou zachovalostí a skvělostí barev oslňovali zrak mimodoucích a vábili k sobě na malé zastaveníčko četné diváky.

Nejeden z obdivovatelů dopřál si i té radosti, že si dokonce nějakého goliáše koupil, rozhojnil své sbírky cizokrajného hmyzu a honosil se novým přirůstkem. Za několik zlatých mohl si již vybrati goliáše největšího a v Praze do té doby snad nevidaného.

Všecky zajímavé ty přírodniny pocházely z pobřeží západní Afriky. Že je posílal do Prahy jakýsi pan Vráz, věděl málo kdo. Obchodníci neradi prozrazují spojení takové a podržují získané známosti obchodní pro sebe.

Ale kdo pan Vráz je a jak se ocitl v západní Africe, nevěděl jeden ani druhý. Jisto však bylo, že zasláné přírodniny pocházejí od sběratele zkušeného a přírodopytce bystroduchého.

Po zásilkách přírodnických docházely do Prahy také dopisy, v nichž líčil pan Vráz své zkušenosti, získané na svých cestách sběratelských. Některé z dopisů byly tak zajímavé, že byly otisknuty v časopisech. Ale o spisovateli samém věděli jsme pořád ještě málo. Zájem pro něho rostl v mé mysli také od té chvíle, když jsem spatřil neznámého krajana v kroji černošského kmene Hausů. Přinesl ji přírodovědecký časopis „Vesmír“ r. 1889.

Pojednou dostal se mi do rukou dopis, jež poslal pan Vráz jednomu ze svých přátel do Čech.

Obsah listu podívali mne i jiné osoby velice, a proto dal jsem poutavou zprávu otisknouti do veřejných listů.

* * *

Zmíněný dopis poslal pan Vráz do Čech z Venezuely (v jižní Americe) dne 28. července 1891. Krátký obsah přátelského toho listu zní asi takto:

„Chcete věděti kdo jsem? Mám čest se Vám představit. Jsem E. St. Vráz, sběratel přírodnin, nebo dovolu-li, přírodopytce, jenž nabyv vzdělání akademického, vzdělává se i na dále a obírá se výzkumy přírodovědeckými. Studoval jsem drobet lékařství a rozumím také trochu živočišhozpytu. Mluvim plynně i neplynně asi desaterý jazyky, mezi nimiž je několik nekřesťanských.

Věk: okolo třiceti let.

Popis osoby: Jsem vysoký, štíhlý, palčivým sluncem tropickým osmáhlý, pleti nažloutlé. Mám malé, nehezké oči a málo vousů. Silák sice nejsem, ale za to hodně otužilý a vzdoruji nepohodám. Jsem dobrý chodec a lovec ze řemesla, za to špatný plavec. Jezdím tak dobře, že jsem si vydobyl uznání i u zdejších Indianů.

Ctnosti: Náruživá láska k přírodě, vytrvalost, střídmost.

Nectnosti: Přilíčná citlivost, vášeň pro koně a neukojitelná touha po stále změně životní.

Chcete věděti ještě více? Račte mi tedy popřáti trochu sluchu!

Před jedenácti lety opustil jsem Evropu. Dal jsem jí s Bohem pro rodinná neštěstí a od té doby jsem jí nespátl, a málo mám naděje, že svou vlast opět uvidím. Nemám rodiny ani přátel, ale zpomínky mě nesou se denně do vlasti.

Jaké cesty menší vykonal jsem dříve, nebudu zde vyčítati. Zmíním se jen o těch nejzajímavějších. Avšak vyprošuji si hned z předu, abyste mé vypravování nepokládali za vychloubání. Vše, co jsem vykonal, sběhlo se přirozeně. Já sám nemám při tom mnoho zásluh. Tedy prosím o strpení.

Ze Švýcar, Francie a Španěl přišel jsem do Džibaltaru, a to pěšky, koňmo a jinak.

Ze skalnatého Džibaltaru plavil jsem se do Maroka a cestoval jsem po severní Sahare brzy co Žid, brzy co muhamedán, ustrojený v šaty orientálské.

Jednou ocitl jsem se v Alžírsku, podruhé zase vypravil jsem se do Timbaktu na jižní pokraj veliké Sahary a zpět k vysokému Atlasu na sever. Tak to šlo několikrát.

Cestovatel E. St. Vráz v kroji černošského kmene Hausá. Po jeho boku černoch téhož kmene.

Že jsem mnoho strastí zaživil, uzná každý, kdo zná, jak se v krajinách těch cestuje.

Konečně počaly mě pronásledovati nemoci, a k nim přidružila se rozmrzelost.

Když jsem přestál všeliká dobrodružství, vrátil jsem se na západní pobřeží Marocké, do Mogadoru.

Maje zdraví velmi zbědované, hledal jsem zotavení na půvabném ostrově Tenerife. Podánilo se mi dostati se tam ve společnosti dvou vynikajících Maročanů.

Ale na Tenerife neměl jsem stání, a změna života táhla mě jinam.

V Tenerife přijala mě na palubu loď anglická, a zavezla mě dále na jihozápadní břeh africký. Tak jsem se ocitl v Senegambii, osadě francouzské. V ní prožil jsem dvě léta. Prodléval jsem hlavně při řece Gambii, též při jejím horním toku. Trampot tam prožitých živě si ještě připomínám. Zhusta mě sužovaly zimnice, úplavice a vůbec choroby, jež jsou s to, aby se člověk na smrt vysílil. Že jsem nebyl v úplné bezpečnosti mezi tamějšími domorodci, lze snadno pochopiti. Stav můj byl pak tím smutnější, protože jsem postrádal všech prostředků hmotných. A naděje ve šťastnější budoucnost nebyla o nic lepší, ač jsem bloudil ve šlépějích slavného cestovatele Munga Parka, jenž vykonav jako rozený Skot odvážné cesty po střední Africe již skoro před sto lety, věnoval život svůj zeměvědě a pronásledován jsa černochoy, spásu v řece Nigru hledal a v ní utonul.

Chcete se snad tázati, kdo byl mi na tamějších cestách spolehlivým druhem? Puška to byla, s níž jsem se nerozloučil ani ve spaní.

Co jsem vše vystál, těžko krátce povědět. Na cestách, jichž se noha bělochova dotekne velmi zřídka, zakoušel jsem muka k nevypsání. Z bosých noh slezla mi kůže. Nové rány zvyšovaly bolesti.

Dva přátelé moji, francouzští misionáři, zahynuli na té cestě zážehem slunečním. Jeden z nich dokonce i před svou smrtí zšlel. Já pak bloudil jsem polonahý, až jsem našel útočiště v neznámých končinách, žebraje o sousto chleba.

A co dále?

Z Gambie obrátil jsem se podél pobřeží ještě jižněji a navštívil jsem letmo britské území zvané Sierra Leone, republiku Liberii a posléze Zlaté pobřeží, kde jsem sbíral přírodniny po dvě léta. Nejprvejší z nich posílal jsem do Prahy panu Václavu Fričovi.

Proti nemocem bránil jsem se marně. Těžké choroby stihaly mě i v oněch krajinách, takže jsem již nedoufal ani v uzdravení. Trpěl jsem tělesně i duševně.

Proto jsem odjel na Kanárské ostrovy. Stav můj se tam valně polepšoval. Také mi přibývalo známých a přátel.

Osvojiv si dokonale jazyk španělský, mohl jsem dopisovati i domácím časopisům a ukládati v nich tiskem svá pozorování přírodovědecká.

Prodlením tří měsíců zotavil jsem se tak dalece, že jsem se mohl navrátiti zase na Zlaté pobřeží. I cestoval jsem potom mezi Ašanty a Dahomejci.

Mám za to, že jsem putoval v těch končinách sám jediný z Evropanů, vyjímaje toliko jistého misionáře.

Po roce plavil jsem se opět na Kanárské ostrovy a prožil jsem v luzné přírodě jejich celý rok.

Na Kanárských ostrovech přidružil se ke mně pan Jaroslav Brázda z Prahy, jemuž jsem do Čech psal a místo společníka na cesty po Americe nabídl.

Pan Brázda skutečně přijel a mou nabídku po přátelském dopisování také přijal.

Že jsem se seznámil s panem Brázdou v Africe, je pouhá náhoda, ale ne bez zajímavosti.

Pan Brázda zabýval se před tím horlivě sbíráním hmyzu, a touha po krásných družích zabrala ho i do Španěl a na konec též do Tandžeru v Maroku.

Té doby prodléval jsem v Tandžeru také já. Když pak jsem v jedné maurské kavárničce odpočíval a osvěžoval se doušky černé kávy ve společnosti svých muhamedánských soudruhů, zahlédl jsem cizince, jenž vypadal po evropsku.

Já upíral zrak na cizince a cizinec na mne a na mou arabskou společnost. Na to pokračoval cizinec ve svém zaměstnání a četl dále ve svých novinách. Poznal jsem, že čte „Národní listy“, které vytáhl před tím z kapsy, neboť kavárníci tandžerští až posud nepředplácejí se na české časopisy.

Měl jsem sto chutí hlásiti se ke svému krajanu. Ale bál jsem se, že bych se prozradil. Moji arabští soudruzi poznali by, že nejsem muhamedán, za něhož jsem se vydával, a bylo by po důvěře. Proto jsem se ke svému krajanu nehlásil.

Náhoda tomu chtěla, že jsem se s řečeným cizincem setkal opětně a to za branou města na silnici.

Tehdy nemohl jsem se již překonatí a promluvil jsem k němu: „Umlíte česky?“

Tak seznámil jsem se s panem Jaroslavem Brázdou, jenž jest nyní mým věrným soudruhem, přítelem a spojencem na obchodních cestách ve Venezuele.“

* * *

„Nabaživ se divokých pronárodů afrických a nehostinných končin temné pevniny, smluvil jsem se s panem Brázdou, že se vydáme do jižní Ameriky. Odjeli jsme z Tenerify přes Antilly do Venezuely, nejdříve do Caracasu a potom do Maturinu poblíž delt lákavého Orinoka.

Účel naší cesty byl dostati se řekou Orinokem, Casiquiarem a Rio Negrem až k veletoku Amazonskému a po něm k hoře Ucayali.

V těch krajinách chtěli jsme pátrati po velevzácné rybě, řečené bahník obecný (*Lepidosiren paradoxa*), který se podobá tělem úhoří a může dýchatí jednak plícemi, jednak také žabrami.

Podivuhodný ten tvor jest tedy z polovice ryba, z polovice obojživelník, kam vlastně náleží. Od té doby, co několik těch zvířat bylo objeveno a nasbíráno, marně se nyní pátrá po jejich nalezišti.

Šťastnější nežli ve vyhledávání bahníka obecného byl jsem v Africe, kde podařilo se mi nasbíratí množství podobné ryby dvojdyšné, zvané bahník africký (*Protopterus annectens*).

Plán můj, abych nasbíral co nejvíce bahníků v jižní Americe, posud se mi nevydařil. Pro mnohé obtíže, zvláště pro překážky peněžité, odložil jsem jej na dobu příhodnější.

Ve Venezuele cestuji již po dvě léta. Podnikám cesty pěšky, koňmo a ve člunech. Zde více hledím si orchidejí nežli jiných přírodnin. Již jsem jich zaslal do Evropy na světová tržiště hezké množství.

Poznáváte, že jsem v cizině již mnoho zkoušel a že jsem dost krajin procestoval. Osm let v Africe a přes dvě leta v Americe. Za tu dobu nasbíral jsem hodně zkušeností. Na těch cestách jsem jenom nespál, ale stídal jsem pozorování a pilně zaznamenával jsem zjevy v končinách těch poznané.

A přece kromě několika málo lidí, především obchodníků, nikdo o mně a mých výzkumních cestách skoro ničeho neví, a nikdo z cest mých užitku nemá.

* * *

Proč Vám to píši?

Abyste poznali, že po slavném jméně netoužím. A přece bych mohl býti aspoň trochu ješitný a pochlubit se svým krajanům, co jsem kde zkusil a kde všude jsem blondil. Bez šatu, polonahý a rozedraný potloukal jsem se mezi Berbery, pěšky cestoval jsem s karavanami, s hordami Mandingů táhl jsem dobrodružně proti jejich nepřátelům, lovil jsem koňmo pomocí asagajů antilopy, řídil jsem čluny proti peřejům Gambie, byl jsem mezi Ašanty, utíkal jsem vesnicemi od Dahomejců zapalovanými a pleněnými. V Americe drápal jsem se ve slujích a divočinách Kordiller sbíraje orchideje, prolézal jsem podzemní chodby proslulé jeskyně, v níž mají svůj denní úkryt noční laštovky, projížděl jsem jako divoch prerie, maje v rukou laso a jsa za dobře s rudochy, od nichž se jen málo liším.

Odpusťte, že se tak chlubím.

Chci počítí menšími pracemi cestopisnými a vycvičiti se v pěknějším slohu. Těprve později odhodlal bych se vydati větší a cennější cestopis na světlo. Mám dobře vedený denník o všech svých významnějších cestách. Ani nevědeckost nebude se mi moci vyčítati. Na cestách opatřen jsem nyní strojem fotografickým a mám slušnou zásobu ploten.

Předem hned připomínám, že se budou zdáti mé cestopisné zprávy dobrodružné a pravdě snad nepodobné, a to pro útrapy, které v nich budu vyličovati.

Těch výčitek bych ovšem nesnesl. A přece, co já zkusil v končinách afrických, chci vyličiti jen podle pravdy, ač se těžko vyhnouti tomu, abych se nedotekl také své osoby.

Některé články četli jste snad již ve „Vesmíru“. Občas rád redakci něco zasílám.

Nezapomínám také na České museum, jehož sbírky rád bych co nejvíce rozhojnil.

Nemohl-li jsem posud pro České museum více učiniti, není vinou mé dobré vůle, ale vinou skrovných prostředků. Nemám rodiny a rád bych přispěl alespoň něčím k oslavě českého národa.

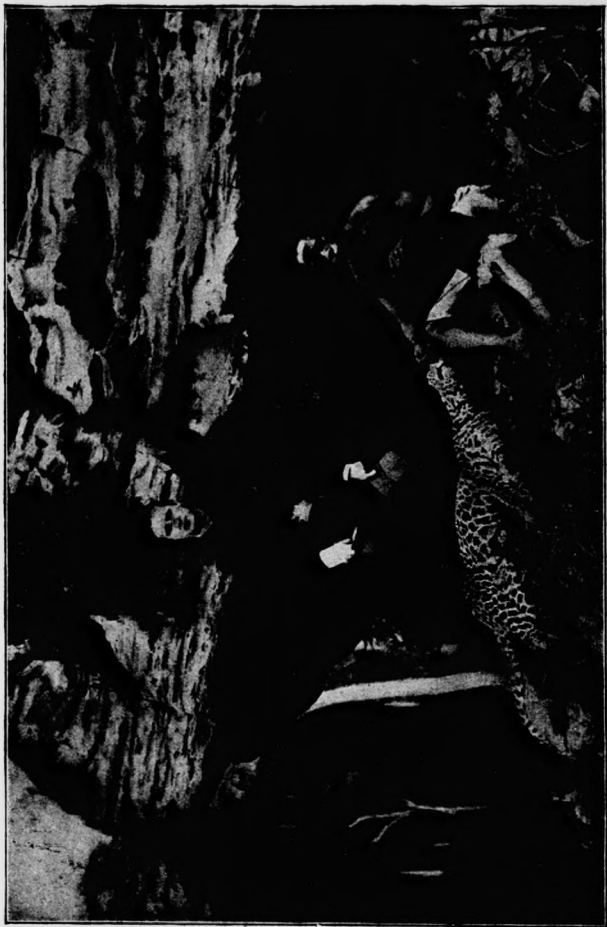
Myslíte-li, že bych tedy skutečně mohl se státi užitečnějším, rád přijmu Vaši radu a nějaký cestopis bych vydal, ale nikoli pro větší spotřebu knih-tiskářské černi.

Byl bych velmi povděčen, kdybyste mi sprostředkovali styk s českými učiteli a literáty, kterým jsem k službám. Pro České museum rád bych přírodniny sbíral, třeba mi jen udati, čeho při tom šetřiti. Jsemť Českému museu zavázán mnohými díky, neboť bylo mi, když jsem před lety dlel v Praze, nemaje rodiny ani přátel, jedinou útěchou a zábavou. Již té doby umínal jsem si, že na ústav ten nikdy nezapomenu. Plány mé se uskutečnily, a já slovu svému dostojím.

* * *

V českých spisech čítávám cestopisné články Kořenského. Poznal jsem z nich, že též cestovatel cestoval také v Asii. V jedné z jeho knih píše také, že mu je líto, že o mně nic podrobnějšího pověditi nemůže. Prosim, račte odevzdati tento list témuž pánovi ku přečtení. Rád bych s ním vešel v přátelské dopisování.

Pan Brázda cestuje nyní v nitrozemi venezuelském a sbírá velmi horlivě orchideje.

Příloha 12. Cestovatel Vráz s ašantským sluhou.
V popředí ulovený levhart.

Prosim, oblažte mě brzy nějakým dopisem! Bývá to pro mne slavnou udalostí, dostane-li se mi do ruky české psaní nebo český časopis.

Jest poledne. Od rána sedím v malé chatrči na březích řeky a píši Vám list do krásné české země. Vůkol klid jako v hlubokém pralese. Za takového žáru slunečního mihotají se plaše ve vzduchu jenom kolibříci. Pán přírody houpá se zatím ve visutém lůžku a usíná vedrem pod korunami košatých palm. Nyní konám přípravy na cestu na blízký ostrov Trinidad.

Buďte zdrav v službách, které prokazujete vlasti. Krásné jest Vaše povolání, krásný jest Váš předmět, zeměpis, jemuž vyučujete. Snad Vám bude kdysi odměnou a potěchou, že také vlasti české vzejde jednou z Vašich žáků český Barth, Livingstone a j.⁴

* * *

Teď věděli jsme již o Vrázovi alespoň něco, ba hodně. Toužili jsme poznati ho také osobně, ale naděje, že se s ním setkáme snad někde v Praze, byla malá, poněvadž pan Vráz sám ve svém dopise tuto uvedeném píše, že své vlasti snad již nikdy nespátí.

Mezi tím posílal pan Vráz z jižní Ameriky dopisy a líčil v nich své cestovní zkušenosti. Míval jsem veliké potěšení, když jsem mohl dáti jeho zprávy na veřejnost listům denním a jiným časopisům. Popsání jeho cest bylo provázeno i fotografiemi, jež si pan Vráz všude na své pouti pořizoval a jako věrohodný doklad ke svému líčení připojoval.

Se zprávami literárními přicházely také hojné sbírky jak pro museum České, tak i pro museum Náprstkovo.

Když je ředitel zoologických sbírek v Českém museu, prof. Antonín Frič obdržel, napsal o nich ve „Vesmíru“ tato slova:

„Řídké jsou případy, že dostane naše museum dary od krajanů, které zanesl osud do širého světa. A přece zavázán jest každý syn svého národa vděčností k té zemi, kde stála jeho kolébka.

Ještě řídicí se stává, že dary musen zaslané mají cenu skutečně vědeckou a že dávají je zcela nezištně.

Ke vzácným těm úkazům náleží řada krásných a památných přírodnin, jež posílá našemu museu pan E. St. Vráz.

I bude se mnohý otazovati, je-li pan Vráz boháč a je-li podporován na svých cestách mecenáši, když dává Českému museu darem přírodniny, jejichž cena jde do set zlatých.

Ani jedno, ani druhé. Pan Vráz činí tak jen z nevšední lásky k přírodním vědám a z vděčnosti k Českému museu.

Vedeni jsouce vděčností, přejeme vytrvalému cestovateli hojně zdaru a tolik hmotného výsledku, aby se mohl jednou oddati zcela klidně vypsání zajímavých cest svých ve své vlasti. Navštěvovatelé našeho musea budou si jeho jména s povděkem připomínati.⁴

České museum dostávalo darem předměty přírodovědecké, do musea Náprstkova posílal pan Vráz sbírky národopisné.

Náš dobrý Náprstek měl z českého cestovatele nově objeveného nesmírnou radost a těšil se jako dítě, když pan Vráz poslal o sobě jen novou nějakou zprávu písemnou, což pak když došla zásilka beden sama. Nežli se bedny došlé ze zámořských krajů otevřely, byl blahovolný pan Náprstek jako u vy-

tržení. Podíl na jeho radosti brala celá společnost, jež se kolem něho shromažďovala. Když pak byly věci vybaleny a v Náprstkově saloně vystaveny, zářil domácí pán blahem a rozkoší.

* * *

Nová překvapení jsme očekávali, když jsme zvěděli, že pan Vráz, uspořiv si v obchodu trochu peněz, hodlá opustit Venezuelu a nastoupí odvážnou cestu na přel. jižní Amerikou. Lákaly ho tam málo prozkoumané kraje a jejich příroda.

Než jsme se nadáli, byl náš cestovatel již na pochodu. Pisemné zprávy z cesty zasílané věštily, že je pořád na živě.

Cestu na přel. jižní Amerikou nastoupil pan Vráz r. 1892. Z počátku plavil se proti proudu řeky Orinoka a bral se přes dravé přeje a vodopády do krajín, kde bydlí rudoši divoci a nespolehliví. Loď svou pokřtil jménem „Praba“.

Spletitými oklikami po několika přítocích jakož i po suché zemi dostal se Vráz do města Manaosu na veletoku Amazonském, kde ho zastaly od nás z Prahy příjemné zprávy s upřímným pozdravem.

Po strastiplné další cestě na západ přišel Vráz k úpatí nebetýchých And šťastně, ale s velikým namáháním a s vysílením dostihl jejich výšin a přestoupil je, aby se dotekl půdy starodávne vzdělanosti v Perů.

Den 29. listopadu 1893 byl dnem jeho vykoupení, neboť v tu dobu uzřel Vráz hladinu Tichého oceánu.

Tím byly svízele jeho veliké cesty ukončeny.

Po moři dostal se potom Vráz do Panamy a krátce za to přibyl zase do Maturina, do města svého dřívějšího působení ve Venezuele.

* * *

Jednoho dne v městci červnu 1894 přišel ke mně posel se vzkazem, abych přišel hned k Náprstkovům, že tam někdo je.

Neotálel jsem a šel jsem.

„Pan Vráz je tu!“ Těmi slovy přijal mě Náprstek. Ve chvíli mohl jsem tisknouti ruku štíhlého jinocha, ruku uhnětenou a plnou mozolů a jizev jako doklady překonaného utrpení a konečného vítězství...

Malý živý zvířinec provázel Vráze až do Prahy. Lenochodi tulili se ke svému pánu s dětinnou láskou, a vačice s mládaty vozily před tvář udivených hostů své děti na zádech jako živý omnibus. Také živí skřípkani budili u všech diváků poutavou pozornost. Zvláště však mohlo se radovati z přízně váženého obecenstva mladé lenochůdce. Děti malé i velké pokládaly si za veliké štěstí a vyznamenání, mohly-li se s ním trochu pomazlit. A lenochůdce bralo chůvy obého pohlaví kolem krku tak něžně a vroucně, že cítilo jeho lásku každé vnímavé srdce.

Zkušenosti své vyprávěl pan Vráz tak poutavě a plynně, že se odhodlal k radě svých přátel k veřejné přednášce. Dne 26. listopadu 1894 konala se prvá přednáška. Bouře potlesku rozlehla se Žofinským sálem, a od té chvíle počíná nová činnost Vrázova.

Dne 4. listopadu 1895 vypravil se pan Vráz na cesty do Ameriky, Žaponska a Číny, podnikl výpravu na ostrov Borneo, do tajeplné a vražedné

Nové Guineje a půvabného Siamu, a ocitl se po delší době zase v Čechách po druhé a po cestách vykonaných v Mexiku a na Kubě po třetí.

Sebrané jeho kapitoly cestopisné vyšly tiskem a mají nadpis:

Z CEST E. ST. VRÁZE.

K tisku upravil prof. B. Bauše.

Obšírné líčení Vrázových cest přináší dílo:

CESTY SVĚTEM.

O svých cestách může a umí pan Vráz mnoho vypravovati, a protože živé slovo, přednesené lahodnou řečí, jímá všechny smysly posluchačů, odbodal se pan Vráz, že bude o svých rozmanitých cestách po světě přednášeti veřejně.

Přednášek těch měl pan Vráz již mnoho a po všech českých krajích. Výklady své provázel pan Vráz řadou vábných obrazů, které si všudy na cestách svým fotografickým strojem pořizoval.

Ve vypsání Vrázových cest po světě uložen jest bohatý zdroj vědomostí přírodovědeckých i národopisných.

V měsíci září r. 1899 opustil Vráz Čechy a vystěhoval se do Chicaga v Americe.

Na řece Gambii.

Na severozápadním pobřeží africkém přisvojili si výbojní Britové neveliké území, jehož jméno G a m b i a. Rozloha jeho zaujímala by jenom asi pátý díl království Českého.

Bělochů žije v Gambii velmi málo, snad ani ne sto.

Podnebí je tam horké a velmi nezdravé.

Největší řekou anglické té osady jest G a m b i a. Označuje se tedy tímto jménem jednou kolonie, jindy řeka.

Horní tok řeky jest až posud málo prozkoumán. Větší osady a závody neboli faktorie leží při dolním toku a potom také při jejím ostrově, jenž slove M a c C a r t h y.

Řeka Gambia klesá si cestu z počátku horskými žleby, tvoří místy peřeje, vstupuje do roviny a vylévá se do Atlantického oceánu.

Za povodně rozlévá se Gambia do široka a zanechává po sobě mnoho úrodného nánosů jako řeka Nil.

V řece Gambii žije mnoho hrochů a krokodilů.

V Gambii zdržoval se po nějakou dobu též Vráz. Svůj výlet nehostinným tím krajem popisuje Vráz ve svém článku „Na hořejším toku Gambie“ asi takto:

V prosinci r. 1885 opustil jsem ostrov Mac Carty, jenž leží při hořejším toku řeky Gambie na 300 km od samého ústí jejího, a plavil jsem se ve člunu ještě se čtyřmi černochy územím, jež spravují úředníci britští. Maličké to území, obklopené vškol neodvislými státy Mandigů a Fulahů, sousedy dosti nepřijemnými, obmezuje se na malý proužek země podél řeky. Nalézá se tam malá guberniální budova s přednostou, dvě francouzské faktorie a několik černošských chatrčí.

Mými společníky byli: Gansa, majitel člunu a vůdce výpravy, silný, pěkně rostlý a dobře ozbrojený černoch. Vezl s sebou osm pytlů soli, kterou hodlal na hořejším toku vyměnit za zboží a za otroky. Dále byli mezi námi tři černoši kmene Mandigů jako veslaři.

Člun náš byl malý, že jsme se do něho stěží vešli.

Okraje jeho byly nízké, tak že nám bylo seděti celou cestu klidně, aby se kanoe při porušení rovnováhy nepřevrátila.

Střídaje se občas s Gansou, řídil jsem od zádě člun špičatým veslem.

Jsa skoro po celý den vystaven žárným paprskům slunce, ztrávil jsem tam několik téhodnů. Štěstí, že byla doba úplného sucha. Za deštivého počasí byla by podobná výprava úplně nemožná.

Moje zavazadla byla skrovná. Balik, po způsobu švýcarských turistů na zádech nesený, obsahoval oděv, kompas, zápisník, několik plechových škatulek na hmyz, dvě malé lahvčky arseniku a chininu, udice, prach a olovo. Mimo to měl jsem v tlumoku pušku, nůž a dvojhlavňovou pistoli.

Potravin jsem s sebou mnoho neměl kromě sladkých hlíz batatových, rýže a pepře. Také jsem měl drobet upražené a kamenem utlučené kávy. Tu jsem z rána žvýkal.

Ostatně navykl jsem si jisti ořech k o l u, o kterém se v poslední době tolik přehnaně namluvalo. Západoafrická rostlina kola rodí ořechy, jež chovají v sobě trochu kafeinu. Jest dobrým prostředkem proti žízni, hladu a únavě. Ale zázraků, jakých by si přála reklama, bohužel nepůsobí.

Zpočátku šla cesta dosti rychle. Kanoe uháněla dost hbitě proti proudu mohutné řeky.

Nad míru suchý vítr, jenž vanul od Sahary, kladl nám odpor, tak že jsme veslovali jen těsně u břehu.

Za plavby vyrušovali jsme z klidu četné vodní ptactvo. Vítr (harmatan) byl tak suchý, že se mi oloupala kůže s tváří a rukou.

Společníci moji krátili si cestu vyprávěním dobrodružství a zpěvem.

Když stálo slunce vysoko nad hlavami, vyhledali jsme stinnou zátoku a připravili jsme si pod korunami mohutných obrů chudý pokrm z opepěné rýže, zavařených rybami sušenými nebo čerstvými. Jako pochoutka byla nám nějaká batata upečená v popeli.

Na obou březích ležely roztroušené vesnice černochů. Někdy jsme přespali v těchto dědinách noc. Příbytkem byla nám nízká chýše upletená ze slámy a listů vějířovitě palmy. Jindy přenocovali jsme na břehu kol velkého ohně.

Ze sna rušilo nás občas vyti hyen a šakalů, nebo vyburcoval nás poplašný pokřik mandrilů, jež zase vyděsil levhart.

Nočních přepadů nebylo se v těch krajinách obávat. Kdekoli jsme zastavili neb tiše kol břehů pluli, budil mňj zjev veliké překvapení. Vše spě-

chalo ke břehu, aby se obdivovalo nevidané mé pleti, jež byla ovšem bělejší. nežli ji tam vídávají u potulných Arabů.

Někdy jsem musel podle přání obnažovati prsa a nohy, abych přesvědčil zvědavce o úplné bělosti svého těla.

Dle všech projevů soudil jsem, že se domorodcům má pleť nelíbí. Zdál jsem se jim zajisté býti ošklivým, neboť utkali ode mne s pokřikem do vesnice, aby zvěštovali velikou novinu o bělochu, známém dosud jen z pověstí. Činily tak zvláště ženy.

Byl jsem vítán celkem dosti pohostinně, vystaven jsa ovšem nestydatému žebronění a všetečným otázkám.

Tak uplynul první týden.

Gambie je v těch místech až i dvakrátě širší Vltavy u Prahy, a tak hluboká, že by po ní mohly plouti menší parníky zcela bezpečně.

Z kůry jisté citlivky udělal jsem si pokrývku a pokryl jsem jí svůj anglický helmet (klobouk). Proti palčivým paprskům slunce prokázala mi výborné služby.

Potravní zásoby jsem pilně obohacoval. K večeru, když jsme přivázali člun ke břehu, podnikal jsem lovecké vycházky. Skoro nikdy nevracel jsem se bez kořisti. Bývaly to obyčejně perličky nebo domácí koroptve, někdy i rychlonohá gazela.

Čím déle trvala plavba proti proudu, tím více ubývalo krokodilů.

Na ostrově Mac Carty sežraly ty potvory za krátký čas mého pobytu dvě osoby.

Častěji stýkali jsme se s obrovskými brochy, kteří vdechující hlasitě vzdych, vynořovali se před naším člunem.

Čarokrásný pohled byl na řeku za ohnivého západu slunce, hlavně tam, kde přerušovala řada štíhlých palem jednotvárnou plochu bujně vegetace. Hladina vodní hrála tam ve skvostných barvách. Podvečerní ticho bylo rušeno pouze křikem ptactva, vynořováním hrochů a nárazem našich vesel.

Hejna sněhobilých volavek zašustěla chvillemi vzduchem a snášela se na bezlistý baobab. Tisícevěký ten kolos, zvaný také baobab, zdál se býti pojednou poset velkými bílými květy. Kromě volavek honily se vzduchem běloprsé vrány, a malá hejna potápek s podivuhodným hadovitým krkem frčely nám nad hlavami jako šipky.

Vážně na větvích stromů seděli dva rybáři, obr a trpaslík. Jeden velký, barvy čokoládové a bílé, říční orel, druhý malý, krásnobarevný s pěknou modrou korunkou na hlavě, pták z rodu lednáčků, velikosti našeho strázlika. Oba výteční ti lovci vrhali se střemhlav do vody a lovili, každý po svém způsobu.

* * *

Další plavbou stávalo se pobřeží, až dosavade ploché, skalnatější. Místy ukazovaly se již peřeje.

Často jsme se stýkali s kanoemi i malými plachetními loďkami Mandingů, kteří vezli plody podzemnicové do města na výměnu za zboží evropské.

Když jsem se zadumal a zamyslí, poznal jsem, že jsem tam daleko široko já sám jediným představitelem bílého plemene. Týmiž místy ubíral se před lety statečný Skot, Mungo Park, chtěje se dostat k Nigru. Jaký osud očekává asi mně? Jako proslulý turista cítil jsem svoji nepatrnost u porovnání s mužem o vědu tak zasloužilým.

Asi desátého dne dostali jsme se do oblasti pastýřských Fulahů, kteří působili již doktoru Barthovi tolik nepřijemností. Zajímavý to národ, podobný více Malajcům než černochům, jenž u vítězném tažení mnoho kmenů sobě podmaniv, vnucuje jim viru a řeč. Na válečném pochodu prodrali se Fulahové od Vadaje až ku břehům Atlantického oceánu.

Když jsme potom přirazili k malé osadě, měli jsme se již více na pozor a zastavovali jsme se pouze tam, kde měl Gansa známé. Obávajíc se, že bychom mohli být přepadeni, drželi jsme se více uprostřed proudu.

V jedné vesnici proměnili jsme částku soli za modrou bavlněnou látku. Jindy dohonění jsme byli dlouhým člunem, v němž bylo osm dobře ozbrojených mužů. Byli to lidé tamějšího pohlavára a žádali poplatek ze zboží, jež jsme vezli. Že jsme tak lebbe vyvázli, děkoval Gansa pouze mně. Mnoho nescházelo, že nás neodvedli jako zajatce. Já hrozil Angličany, a až si z nich tam mnoho nedělají, měla má hrozba dobrý účinek.

Později dostali jsme se do hádky s jinými Fulahy, když jsme zboží vyměňovali, ale na štěstí podařilo se nám odraziti od břehu ještě v čas. Několik štpů špatně mříených bylo za námi posláno jako na rozloučenou. Sáh jsem též po zbraní, a chtěl jsem se za zvláštní pozdrav ten poděkovati, kdyby mě Gansa nebyl zadržel. Moudřejšího nemohl učiniti, ježto bychom byli i na dále pronásledováni.

* * *

Zajímavý pohled překvapil mě příštího rána. Na skále šikmo k řece spadající sedělo stádo opičích rodu mandrilů. Jakmile nás opičáci spatřili, spustili pekelný povyk, že mi dosud hučí v uších. Starí samci, oskliví jako čerti, cenili na nás zuby a vedli si velmi nepřátelsky. Neptál jsem si, abych byl mezi nimi samotén. Měl jsem toho trpké zkušenosti z dřívějších cest. Zásoben jsa pouze několika brokovými patronami, byl bych se ubránil pouze malé smečce silných opic.

Mandingové tvrdí o řečené skále zcela vážně, že se tam scházejí opice k rozhodování sých sporů. Nejstaršího mandrila volí prý si za soudce.

Tolik je jisto, že skála ta bývá oživována vždycky mandrily.

Jednoho dne překvapily mě radostně dvě kanoe, obsazené černochy. Oblek černochů byl malebný. Skládal se ze širokého roucha a bílých čepic o dvou špičkách. Modré zpodky sáhaly jim až po kolena. Polokřivé meče, kopí a luky s krátkými štpy měli za zbraně. Pouze dva měli staré pušky s kamennými zámky. Černoši ti vezli nejspíše zlatý prášek dobře v opascích ukrytý do Mac Carty a vyměnit jej za jiné zboží. Velký byl jich úžas, když se octli po jednou tváři v tvář bělochovi.

Zastavili jsme pod stínem gumových stromů a podávali sobě na vzájem kolu ku žvýkání, což má zde význam jako dýmka míru mezi severoamerickými Indiany.

Pomocí řeči Mandingů, kterou drobet vládnou, vyptával jsem se jich na cestu a na řeku Niger.

Za trochu prachu a udie vyměnil jsem drobné předměty, a konečně jsme se přátelsky rozešli.

Nemilé nám bylo stále a poplašné bubnování, jež doléhalo k nám ve dne v noci. Bylo prý to jakési dorozumívání mezi obyvateli vesnic.

Mnohdy byli jsme podezřele prohlíženi, vzbuzující svojí přítomností nemalý podiv. Moje částečná známost domácího jazyka, hlavně však arabština a znalost písma zjednávaly mi u místních učenců velké vážnosti.

Náš solný obchod kvetl. Výměnou dostali moji společníci tři otrokyně. Ubohá stvoření, svázána kusem dřeva na zádech, marně naříkala. Činil jsem, seč jsem byl, abych přispěl ke zlepšení stavu jejich. Než utřžil jsem pouze posměch od ostatních.

* * *

Asi sto kilometrů od Mac Carty rozloučil jsem se se svými spolucestovateli. S několika doporučenkami, psanými mandingštinou na dřevěných deskách, plavil jsem se dále proti proudu ve společnosti dvou Mandingů. Ale již pátý den onemocněl jsem horečkou, tak že jsem musel ležeti ve člunu na znak. Nalámané listy bylo mou přikrývkou proti slunci. Hůře bylo, když mi chynin došel. Potom léčil jsem se jenom korou babobabovon.

Konečně zanechali mě v chýši na břehu. Mojí průvodci ráno zmizeli. Na štěstí jsem ze svého majetku nic nepohřešil.

Zimnice lomevala mnou hrozně, a slabost dostavila se taková, že jsem mohl vstáti sotva pomocí dvou holí. Bezzubá a špinavá otrokyně byla jedinou osobou, která pocítovala se stavem mým soustrast a ošetřovala mě věrně.

Moje strava záležela po šestnáct dnů z rozvařeného rýže a prosovitého ciroku, míchaneho s listím babobabovým. Zvědavci z blízké vesnice obklopovali mou chýši. Horečkou trápen, poslouchal jsem necitné vtipy Mandingů a Fulahů, kteří čekali již na mou smrt, aby se mohli rozdělit o mou pozůstalost.

Ale sklaplo jim. Konečně jsem se drobet zotavil. Odměnil otrokyni dle možnosti, vyměnil jsem dva turecké fesy a pistoli za potraviny a opustil jsem místo Nezapomenu na ně lehce.

Když pak jsem se šťastně navrátil po řece do Mac Carty a pohlédl na zrcadlo, nepoznal jsem sebe sám. Vyzíral na mne sestárlý, žlutý a cizí obličej. Hubená tvář ztrácela se v hustém a dlouhém vlasu. Za to můj zápisník byl pln zajímavých zpráv o přírodě na hořejším toku Gambie. —

Mezi Ašanty.

Několik stupňů na sever a na jih od rovníka rozkládá se na západě Afriky pobřežní pás země, která má již od několika set let jméno Ginea nebo Guinea.

V zeměpisných knihách slove obyčejně ten pruh, jenž leží severně při rovníku, Guineou Horní a jižnější pruh Guineou Dolní.

Pobřežního pásma západoafrického zmocnili se Evropané a rozdělili se o ně nerovným dílem. Kus vzali si Portugalci, kus Španělové, Francouzi, Britové, Němci a j.

Také záliv Atlantického moře, jež se dotýká pobřežního toho pruhu, zove se Guinejským.

Část břehu Hornoguinejského dostala jméno Otročí pobřeží. Jiné pobřeží slove Zlaté, Slonové, Pepřové.

Již sama jména udávají jasně, proč se řečené země tak nazývají.

Břehy Guinejského zálivu mají mnoho bažin a písčin, a přístup k nim jest pro silný příboj mořský nebezpečný.

Z počátku osazovali se Evropané toliko při samém pobřeží Guinejském, ale později vnikali hlouběji do nitra, zvítězili nad domorodci, a jednotlivé říše zveličili své panství za mořem o hodný kus země.

Tak to učinili i Britové. Nejprve se usadili na úzkém pruhu Zlatého pobřeží, ale když sousední černošská říše Ašantská překážela jim v rozpínavosti, vtrhlo britské vojsko do říše Ašantů, dobylo r. 1874 hlavního města Kumasi a spálilo je. Od té doby počíná vrchní panství britské i nad říší černochošů Ašantských.

Z míru, jenž byl uzavřen, vyplynula dobrá věc: král Ašantů slíbil, že od té chvíle přestanou v jeho říši obyčeje, aby za jistých slavností a památek byli obětováni také lidé.

Mezi Ašanty prodléval též pan Vráz a napsal o svém pobytu u nich pouťovou kapitolu. Podávám z ní malou ukázkou.

* * *

„Táhli jsme pralesem těsně při hranicích kdysi tak mocných Ašantů. Asi tucet černochošů nese na hlavách má zavazadla. Uložili je v dlouhých úzkých košících, obtěžkali jimi své téměř a vykračují si vzpřímeně, jako se vypínají palmy toho kraje. Kolem boků ovinuli se kusem látky. Ostatně jsou naří. Statné své tělo potřeli mastnotou.

Kráčíte širší stezkou. Obrovské stromy západoafrického pralesa vztyčují nad nás své mohutné koruny a splétají se svými rameny v jediný celek.

Na cestu padají tulipánovité květy nádherné bignonie, a ve vzduchu vznášejí se skvostní motýlové s perleťovým leskem.

Při cestě rozkládají se plantáže černošské.

Až dosud svítí nám na cestu zářivé slunce, ale co nevidět vejdemo do pralesa, jímž poputujeme pět dní. Po černošské chatě nebo jiném obydlí lidském nebude ani památky.

Nastává stezka lovecká. Postupujeme po ní jako za soumraku, a přece stojí slunce vysoko v zenitu. Tak jsou koruny stromů husty! Paprsky sluneční razí si cestu houštinou pralesa marně. Africký prales otvírá nerad své nitro všetečným posílům nebeské stálice.

Těžko říci, jak se všechno to rostlinstvo tropického pralesa zove.

Přes cestu táhne celé království stěhovavých mravenců. Kráčejí ve vojenském pořádku, ač jest jich na miliony. Vyhne se jim, aby se nevrhli na nás. Běda živému tvorů, jenž nemůže před nimi prebatí. Stalo se již, že lidé málomocní nebo spoutaní otroci stali se kořistí mravenců za živa.

Ovzduší hustého pralesa nás víc a více dusí a sklíčuje. Vydechuje zvláštní vůni. Tušíme, že jest jedovatá.

Touží-li horník po okamžiku, až vystoupí z podzemí na jasné světlo a boží vzduch, práhne také cestovatel po té chvíli, až bude moci zočítí usměvavé slunce a pohlednouti v jeho tvář.

V africkém pralese vládne hrobové ticho. Jen chvílemi zalehne k nám výkřik osamělého ptáka, snad zoborožce.

* * *

Cestou upozorňují nás černoši na strom, zvaný domácím jmenem kola nebo guru, latinsky *Sterculia acuminata*. Jeho plody, velikosti dětské hlavy, obsahují 20 až 30 namodralých kaštanovitých jader. Jádra kolová

chovají v sobě trochu kafeinu. Muhamedánští černoši koušou kolová jádra náruživě a mají v nich náhradu za nápoje lihové, kterých podle koránu požívati nesmějí.

Sežvýkáme-li trochu koly a pijeme-li na ni i nejspatnější vodu, zdá se nám býti lepší chuti. Nad to pak mírní kola hlad, hasí žízeň a činí obtížné pochody snesitelnějšími.

Čím dále do vnitrozemí, tím jest kola dražší. Místy lze dostat i za hrst jader kolových i otroka.

K vyzvání černochoů zastavujeme se chvílemi a trháme jedlé ovoce lesních stromů.

Pozornost mou poutali též obrovští plži, které Ašanti sbírají a na dřívka napichují, aby je v kouři udili a jako pochoutku vařenou v opepřené polévce jedli.

Přirodozpytci chystá se každým krokem po pralese nové překvapení. Uvádím jenom některé.

Jednou spatřil jsem na velkém listě nevysoké větve krále afrických brouků, skvostného goliáše, jenž jest pýchou guinejských pralesů. Ale i on libuje si ve šťávě rostlinné a vede podobný život jako náš zlatohlávek. A jak mu jeho sametový černobílý kabátek při vážné práci jeho sluší!

Kdo z vás, čtenářové, byl za let studentských sběratelem brouků a měl nevyplnitelnou touhu rozhojnit své sbírky obrovským goliášem, ten zajisté pochopí rozehvětní, jaké se cestovatele v Africe zmocňuje, může-li spatřiti goliáše ve volné přírodě a nikoli jenom ve skřini pana Václava Friče.

Ale pozor! Goliáš není o polednách tak hloupý a nemotorný, jak vypadá. Polezete za ním na větev marně, neboť vás brzy upozoruje a uletí. Jenom ráno, když je nočním chladem polozkřehlý, vytrvává na svém stanovišti jako ospalý, a lze ho chytnouti.

Také se dobře chytá na lep. Tímto způsobem získal jsem jich za pomocí černochoů nejvíce. Tím ovšem pohněval jsem zase přítele Brázdu, jemuž bylo vymýšleti všechny prostředky, jak by lep z nachytaných goliášů odstranil a bezvadné kusy na trh dodal.

* * *

Večerem jsme tábořili pod malou stříškou, zbudovanou na rychlo z lesního podrostu. Rozložení kolem ohně vařili jsme ryby a plže k večeři.

Náš tábor přilákal k sobě tlupy opic, ale ne na dlouho. Ve chvíli zmizely všechny v pralese.

Za noční tmy bylo lze pozorovati i jiná zvířata. Takovým byl na pť. malý tlustokožec daman, jehož zvuky zněly jako anglicky. Zdálo se, že nařiká: world, world is hard, is hard, very hard, t. j. svět, svět je zlý, je zlý, velmi zlý.

Také okusili jsme, co je víchr a bouře v pralese. Ptactvo vyrušené ze spánku nařikalo zděšeně. Brzy na to lilo se jako z konve, a my jenom pod skrovnou stříškou, jejíž listy víchr již dávno rozmetal. Déšť potrvá celý den, snad dva dny, nebo ještě déle. Blíží se doba dešťů, a ty trvají v oněch krajinách skoro šest měsíců. Zítřa budeme se brodit bahnem. Zuby budou nám cvakati chladem, a zimnice opět se přihlásí. Krásy pralesa jsou ty tam! Kde je nadšení sběratelské?

Konečně dostihneme po velikých útrapách hlavního města říše Ašantské a jsme na náměstí v Kumasi. Na náměstí zevlují na tisíce Ašantů a křičí pronikavě. Všichni očekávají průvod svého krále.

Slunce páli nemilosrdně.

Z daleka zaznívá křik, píšť píšťaly a flétny, a duní obrovské bubny.

Chvilí na to objevují se v tlupách náčelníci se svou družinou. Stíny obrovských slunečníků je zakrývají. Otroci mají co dělati, aby slunečníky unesli.

Dále jdou nosiči s nosítkami a se zbraněmi. Vojíní mávají noži, meči a kopími, a trubači vytrubují válečné signály na rohy buvolů. Křik, hudba a stěelba pojí se v pekelný hluk. Vždyť blíží se pán světa, ašantský král.

Před králem kráčí ještě několik hlasatelů. Čepice jejich jsou z opičí kožešiny. Na prsou mají zlaté plíšky a v rukou sloní ohony jako odznak majestátu.

Tlupa hudebníků hraje na podivné nástroje. Jedny jsou z buvolích rohů, druhé ze sloních klů, ozdobených lidskými čelistmi, jiné z lidských kostí holenních. Bubny vyzdobeny jsou umrlčími lebkami a jinými lidskými trofeji.

Za hudci následuje asi sto katů. Jsou pestrě pomalováni a tančí divoké tance. Katanské nože mají zavěseny v ozdobných pochvách na krku a na rameni.

Další tlupy skládaly se z mrzáků, pidimužíků a šašků, zlatem bohatě vyšperkovaných.

Řada hochů nesla ochranné bůžky, zašité ve skvostných kožích.

Za hochy šli otroci a nesli královské poklady: nádoby, trublice, zbraně, dýmky, židle, trůny, křesla okovaná zlatem.

Mnohá křesla měla příšernou barvu, a zlaté ozdoby jejich se černaly starým nátěrem. Nátěr ten pochází z lidské krve a z lidských obětí.

Hlavní křeslo bylo vykrášleno zlatými zvonečky.

Za nosiči darů kráčeli opět katané s čepicemi levhartími. V průvodu tom byli i mučitelé a hudba smrti s ohromným bubnem. Tři rány naň udefené věští: Hlavu dolů!

Konečně zjevil se král. Je obklopen nejvyššími dvořany a pázaty, při nichž lesknou se zlaté skvosty. Nad králem vznáší se obrovský slunečník. Kolem něho tančí hoši a drží v rukou nějaký předmět, jehož král může potřebovati: meče, vějíře, šátky, sloní ohony, zrcádka, dýmky, tabák a j.

Král je zahalen ve skvostné roucho z hedvabné látky. Ruce a nohy jeho vyzdobeny jsou šperky zlatými a stříbrnými. Hlavu má král nepokrytou, jako všickni Ašanti.

Dvořané královští nepřestávají volati: „O mocný lve, uštknutí tvé zloby usmrcuje rychleji nežli jed hadí!“

Za králem následují vysocí náčelníci, tělesná stráž a královská rodina s královou matkou uprostřed. Ta jest druhou osobou po králi.

Průvod uzavírá několik set bojovníků.

Skutečně slavný to průvod královský! Ale ze vši té nádhery vyniká přece jen surové barbarství, ač se nám šperky a zbraně Ašantů líbí a prozrazují vkus a dovednost v umění.

Ale příznivý dojem o Ašantech brzy zmizí, zmíním-li se o hrozném obětování lidí.

Ašanti jako všickni afričtí černoši jsou velmi pověřiví. Věř v posmrtný život a domnívají se o něm, že jest pouhým pokračováním života pozemského. Proto dávají zesnulým velmožům všechno do hrobů, čeho zde na zemi potřebovali: oděv, potravu, zlatý prášek, mušličky kauri, mýdlo, dýmku, tabák, zbraně, ženy, otroky k práci, lovce, rybáře. Byl-li to král, bude potřebovati v záhrobním životě také dvořeninstva a vojinů. Dle toho konají Ašanti již přípravu, očekávají-li smrt některého pohlavára.

Onemocní-li z nich některý na smrt, kupují se otroci obého pohlaví, schytává se tajně všeliký lid a odvádí se v poutech do vězení mezi ostatní válečné zajatce.

Zemře-li náčelník, počne vraždění. Každý podřízený náčelník pokládá si za čest a svatou povinnost, poslati místo věnců pochytané otroky. Někdy posílávají se v koších nebo hrncích toliko uřezané hlavy jejich. Kromě toho zasílá se zlatý prášek a střelný prach ke slavnostní stělbě.

Ročně popravovalo se v hlavním městě Kumasi na 600 lidí.

Když zemřel král Kvaka Dua, obětovali se lidé po dva měsíce. Toliko v hlavním městě bylo usmrceno na 5000 lidí. Mezi zavražděnými byli lidé všech tříd, ministři, princeové i otroci.

Když zemřel princ Menta, byla pravá honba na lidi po celém městě. Kati obsadili ulice a chytili každého, kdo chtěl uprchnouti. Chycenou kořist prokláli nožem ve tváři a jazyku, a svázavši jí ruce, odváděli oběť na místo, kde ležela mrtvola princova. Tam dokonalo se hrozné dílo: katové osekávali z oběti úd za údem a uřezávali jim hlavy zcela klidně.

Kolem rakve byli rozestaveni hoši a dívky, všickni nádherně zlatem vyzdobeni. Určení byli k odhánění much. Ale také na ně došla řada. Katové spěráželi jim vaz sloním klem a házeli těla jejich na rakev princovu.

Hromadné to vraždění trvalo tři dny a opakovalo se opět po přestávce čtyřicetidenní.

Lidé obětovali se mezi Ašanty také za jiných příležitostí. Řeknul-li kněz: „Duchové žijí po krvi, a třeba je usmířiti“, přikročilo se hned k obětování. To se dělo i před válkou nebo jinou důležitou událostí říšskou.

Ve válkách pojíдали Ašanti srdce zabitých hrdinů za syrova, jen aby nabyli také zmužilosti.

Život mezi Ašanty nemá veliké ceny.

Krvavým žertvám ašantským nebyl jsem přítomen, avšak co jsem tam viděl, postačilo, abych si zachoval dojem odporu a hrůzy.

Když jsem viděl, jak si tam pochutnávají psi vedle vepřů a supů na pohozených a zobavených trupech lidských, nemohl jsem se dotknouti vepřového masa po dlouhou dobu. Tak se mi výjev ten zosklivil!

V nynějším Ašantsku scvrklo se obětování lidí velice a udržuje se na výši snad ještě jen v Dahomeji na pobřeží Otročtím.

* * *

Jak Ašanti vypadají, viděli jsme v Praze nedávno. Podnikaví obchodníci najímají tlupy různých národů světa a nastupují s nimi pouť po všech větších městech, aby je za vstupné ukazovali a seznamovali diváky se životem jinobarevných plemen.

V Praze ocitli se tím způsobem kromě Ašantů také Dahomejci, Kabylové a Suahelci z Afriky, Singalové neboli Čingalci z ostrova Cejlonu, Lopafi a Samojedi z dálného severu evropského a Indiani z Ameriky.

Ze života Dahomejců.

V sousedství černošské říše Ašantské rozkládalo se do nedávna samostatné mocnářství Dahomejské zvané též Dahome. Obě ty země přiléhají k pobřeží Otročímu v zálivu Guinejském a obydleny jsou černochoy.

Černoši říše Dahomejské známi jsou i u nás; byliť před několika léty v Praze návštěvou. Zovou se obyčejně Dahomejci, ač si oni sami říkají Fon, dělíce se v několik kmenů. Jedna část Dahomejců slove Ačé, druhý kmen slove Vačé, třetí Vajda, čtvrtý Pappa, pátý Alada a j.

Když cestovala tlupa Dahomejců po Evropě, nemohli jich diváci ani dosti vynachváliti. Tak se všudy líbili.

Dahomejci jsou skutečně lidé pěkné postavy a hezkého vzezření. Tělo jejich zdálo se býti z čokolády a kůže jako z aksamitu. Z veselosti ani nevyšli. Že byli obratní v zápasu, o tom se mohl každý přesvědčiti, zadívali se na jejich bojovné hry.

Že jsou Dahomejci stateční bojovníci, mohou vypravovati Francouzi z vlastní zkušenosti.

Černoši Dahomejští tvořili do nedávna samostatné království. Ale když se počali usazovati na pobřežním území Francouzů, docházelo k vážným sporům mezi osadníky francouzskými a králem Dahomejským, a Dahomejci konečně podlehl a pozbyli samostatnosti.

Před Francouzi chtěli si osvojiti panství nad Dahomejskem Portugalci a uzavřeli již s králem smlouvu r. 1885. Ve smlouvě té vytknuli, že budou ochraňovati Dahomejce před jinou mocí evropskou. Za to však žádali na králi Dahomejském, aby odstranil ve své zemi krvavé oběti lidské.

Avšak král Dahomejský opřel se smlouvě a oznámil, že žádného poručení nebude od Portugalců trpěti.

Následkem toho upustili Portugalci od svých zámyslů a obávajíce se války vzdali se všech nároků na království Dahomejské.

Lépe dařilo se Francouzům, kteří rovněž usilovali o to, jak by si osvojili panství nad Dahomejskem. Dahomejský král Behanzin přijal jejich nabídku a podepsal smlouvu r. 1890.

Francouzi pochodili na pobřeží nově získaném dobře a dělali výborné obchody.

Behanzin brzy poznal, že je zkracován o příjmy ve svém vlastním království a proto vypovídal Francii válku.

Němci, kteří mají vedle Dahomejců osadu, zvanou Togo, podporovali krále Behanzina proti Francouzům a dodávali mu zbraně, ba cvičili i jeho vojsko ve válčení.

Francouzi měli té doby krušné postavení, protože se dostavily deště a zneškodňovali tažení. Ale sotva doba dešťů pominula, vytáhl nejvyšší velitel francouzského vojska do země, rozprášíl vojsko Behanzinovo a dobyl hlavního města Dahome. Král Behanzin zapálil již před tím svou residenci a unikl s troskami svých lidí na sever. To se stalo r. 1892.

Za nové výpravy válečné byl král Behanzin konečně jat a odvezen r. 1894 do vyhnanství.

Na jeho místo byl dosazen králův bratr, nyní Francouzům ve všem poddaný a povolný.

Cestovatelé vypravují o Dahomejcích velmi zajímavé zprávy.

Nade všecko milují Dahomejci zpěv a tanec. Každá práce končí veselým rejem tanečním, a hopsání pokládá se za zotavení.

V tanci libuje si i král a tančívá zhusta buď před svým lidem, nebo před vyslanci.

Hudební nástroje Dahomejců jsou: tamtam, bubny, třtinové píšťaly, kytary, chřestidla, rolničky.

Za veselé nálady rádi Dahomejci popljejí. Cizinci chválí jejich pohostinnost, zdvořilost a veselost.

Šimpanz.

Špatnou stránkou povahy Dahomejců jest, že neumějí rozeznávatí vždycky své a tvé.

Že jsou Dahomejci dobří hospodáři, chválí se obecně. Půdu zdělávají pečlivě a zavodňují pole podle potřeby. Role bývají obehnány ploty.

Na polích pěstuje dahomejský rolník kukurici, rýži, proso, bataty, manihot, boby, podzemnici, oranže, melouny, ananasy, cukrovou třtinu, bavlník, tabák, kávovník, indigo, zeleninu, v sadech oranže, banány, palmu olejnou a kořeněné rostliny.

Domácím dobytkem Dahomejců jsou ovce, kozy, skot, vepř, řídčeji velbloud a kůň, z drůbeže kur.

Tkaniva dahomejská jsou velmi úhledná. Oděv z nich vypadá pěkně. Chudý lid oděvu nepotřebuje. Teplé podnebí mu dovoluje, že může choditi nahý.

Bohatí Dahomejci mají zálibu ve vyšívaných ozdobách.

Vnitřek domácnosti vypadá u nich skoro nádherně. Našli bychom tam pěkné hliněné nádoby, zlaté šperky a ozdoby, hedvábné pokrývky a j. Dahomejci jsou dovední brnětí, kováři, zámečníci, zlatníci, jircháři.

Za plodiny svého hospodářství vyměňují Dahomejci evropské zboží. Za palmový olej, slonovinu, klovatinu, vosk, vzácná dřeva a kůže dostávají zbraně, střílivo, tabák, lihoviny, železné a skleněné zboží a j. Obchod soustřeďuje se v přímořském městě Vajdě. Jako drobná mince slouží tam mušlička kauri.

Rozsáhlé trhy na otroky v Dahomeji již přestaly a provozují se jenom v odlehlých krajích.

* * *

Král Dahomejský jest neobmezeným pánem všech svých poddaných. Na jeho vůli závisí jejich život. Chce-li, může zbavit kohokoli života, rodiny a jmění. Také může prodati dcery svých poddaných za manželky a rozmnožiti prodejem tím své příjmy.

Tresty jsou v Dahomeji velmi přísné. Za malé provinění může viník přijíti o život. Dlužníci prodávali se ještě nedávno do otroctví.

Dřívější králové Dahomejští mívali mnoho vojska. Nyní ho již valně ubylo.

Kromě vojáků má král také asi 2000 amazonek, statečných a chrabrých žen. Amazonky ty jsou stále při králi a vyzbrojeny od paty do hlavy. Při honbách, podnikaných s králem na slony, dělají amazonky pravé divy.

Jednou za rok shromažďuje se lid v hlavním městě a odvádí poplatky. Král, obklopený četným dvořeninstvem, daně přijímá a zároveň mezi potřebný lid štědře rozdává.

Matka králova požívá veliké úcty, a přísluší jí ode dávna veliká moc v říši.

Náčelníci krajů jsou povinni vydržovati doma vojsko a přicházeti občas ke králi s poklonou a hojnými dary.

* * *

Křesťanství klesá si cestu k dahomejským černochům pomalu, a staré zvyky zachovávají se mezi nimi podnes.

Dahomejci věří ve zlé a dobré duchy. U veliké úctě mají zvláště duchy zlé. Dobrých duchů se nebojí, poněvadž jim nemohou ublížiti.

Kromě toho klaní se Dahomejci mnohým předmětům, o nichž se domýšlejí, že mají kouzelnou moc. Věci takové označují se u nás jmenem fetyš. Fetyšem může býti kámen, rostlina, zvíře, kůže, srst, roby, kopyta, kůstky, zuby, tuk, masť, hadr, zkrátka každá věc, kterou dahomejský kněz posvětil.

Hliněné modly stavívají kněží u všech vchodů do měst a dědin, a obchodníci jsou povinni jít do osady, odváděti tam desátky. Kněží plynou z toho tučný příjem, takže se pak mohou šatiti velmi nádherně.

Kromě kněží mají Dahomejci ještě kněžky, které tančívají v chrámech a před fetyši skoro každý den.

Dahomejci mívají fetyše i ve své domácnosti a radívají se s nimi, nežli se odhodlají k vážnému rozhodnutí. S fetyšem rozmlouvají a laškují, bládní ho, uklánějí se před ním, prosí ho za pomoc atd.

Víra v kouzelnou moc takových věcí označuje se jmenem fetyšismus.

Fetyšem bývají u Dahomejců také badi, krokodilové, levharti a opice.

Jako Ašanti, tak i Dahomejci pevně věří, že život posmrtný bude takový jako nynější, a že jim tam bude všeho toho třeba, čeho užívají na zemi.

Zemfel-li král, muselo býti zabito zároveň mnoho lidí, aby mohli krále v záhrobním životě obsluhovati. Sluhové, hudebníci, vojáci, ženy, ministři, všickni byli násilně se světa sprovozováni a zesnulému králi v obět dáni. Mnohdy bylo pobito až 10.000 lidí.

Také za hladu a moru byli tam obětováni lidé na usmíření zlých duchů.

K výročním zvykům náleželo, že král kropil hrobky svých předků lidskou krví a sám ji napřed ochutnával.

Byl již svrchovaný čas, že hrozné ty mravy naléháním francouzské správy přestaly, nebo se hodně potlačily.

* * *

Podnebí jest v hornatějších krajinách Dahomejska zdravé. V nížinách a bázínách jsou domovem smrtenosné zimnice.

Rostlinstvo tvoří tam místy bujné pralesy.

Palma olejná a vlnorodá jsou z dahomejské květeny rostlinami nejužitečnějšími. Také je tam hojný kokosovník a chlebovník.

Lovci mají příležitost stříleti v Dahomeji slony, brochy, nosorožce, lvy, levharty, buvoly a opice, z nichž nejpatrnější jest gorila a šimpanz. Obrovské tyto druhy opic mají svůj domov výhradně jenom v tropické Africe, nikde jinde na světě.

Řeky dahomejské hemží se místy krokodyly.

Obrovští brouci.

Vyrostlý náš roháč je hodně veliký brouk, ale proti některým broukům cizokrajným je přece toliko pouhý trpaslík.

Mladí sběratelé, nadšení láskou k přírodním vědám, toužívali vroucně po tom, aby mohli vyzdobiti svou snůšku brouků domácích také nějakým obrem cizokrajným, a sbránějí halíř za halířem, jen aby již měli kýženého velikáše ve společnosti domácí drobotiny.

Laskominy na takové zástupce z rodiny broučů dělává studentům zvláště proslulý přírodnický závod v Praze.

Majitel toho obchodu, pan Václav Frič, vystavuje občas zajímavé přírodniny ve výkladní skříni a potěšuje i poučuje mimojdoucí o zajímavých zjevech všech tří říší přírodních.

Ale vystavil-li tam řečený obchodník obrovské brouky cizokrajné, jde mladému sběrateli hlava kolem a mnohému zdá se i ve snách jenom o „herkulovi“ a „goliáši“. Poříditi si herkula nebo goliáše bývá potom jediným přáním mladistvého přírodozpytce.

Samou nedočkavostí přicházejí do závodu Fričova hošci s několika haléři v kapse, nesměle otevírají dveře přírodnického krámu a ostýchavě pronášejí slova: „Já bych rád herkulesa!“

Prodáváč, změřiv malého přírodozkumce od paty do hlavy, ví již napřed, že z obchodu s mladým pánem nebude asi nic, a ptá se s úsměvem: „Kolik pak máš na něj?“

Nezkušený kupec se zaradí a odpovídá smutně prodáváči: „Deset haléřů“.

Goliáš, největší brouk africký.

„Deset haléřů,“ dí na to obchodník, „na herkula nestačí. Ten stojí 40 korun. Ale viš co, kup si roháče! Toho ti za deset haléřů prodám!“

„Tedy mi dejte roháče!“

A mladý pán odchází z krámu jako opářený. Místo „herkulesa“ odnáší si jenom skrovnou náhradu za cizokrajného obra. Strádati halére na „herkulesa“ jistě ho již potom přejde.

* * *

Obrovskými brouky může se pochlubit horká Afrika. Herkules tam není sice domovem, ale za to jeho blízcí příbuzní, jež označili přírodopyskci rodovým jménem goliáš, latinsky Goliathus.

Celkem podobají se goliáši našim zlatohlávkům. Rovněž mají někteří druhové goliášů takový lesk, jako náš zlatohlávek, ale goliáš, zvaný obrovský, má zcela jiné barvy a jest také ze všech afrických příbuzných největší.

Druh ten není rozšířen po celé Africe. Vlastí jeho jsou toliko některé krajiny západoafrické, zvláště pak rovníkové země, jež přiléhají k zálivu Guinejskému.

Přál bych vám, abyste měli toho giganta ve své sbírce! Kdo by ho uviděl, jistě by se podivil jeho velikosti a kráse.

Zachovalý goliáš má barvu šedobílou a vyhlíží, jako by byl hebkou plstí povlečen a místy černým aksamitem přioděn. Okraje jeho krovek lemovány jsou černě. Zvláště vypadá nádherně sameček, vyznamenávající se na svršku své hrudi pěti táhlými pruhy.

Před sto lety byl goliáš obrovský v Evropě velikou vzácností. Náruživí sběratelé platili za jediný kus až přes 400 korun.

Před padesáti léty prodával se krásný exemplář za 50 korun. Nyní lze dostati hezkého goliáše obrovského již za 10 korun, ba i laciněji.

Samičky goliášů bývají menší.

Pravý rod goliášů žije toliko v Africe, nikde jinde.

O, jak závidím příteli Vrázovi, že měl příležitost chytati sám rozličné druhy goliášů v rovníkové Africe a pozorovati jejich život uprostřed samé přírody.

Do příbuzenstva goliášů náleží též herkules podobný v celku našemu kapucínkovi.

Herkules jest ze všech brouků na světě největší. Samička jeho jest nápadně malá.

Rod herkulů má svůj domov toliko v horké Americe. Tam žije též příbuzný druh zvaný nosorožík sloní (latinsky *Megasoma elephas*.)

Nosorožík atlas (latinsky *Chalcosoma atlas*) žije na některých ostrovech asijských.

Herkules a nosorožíci zasloužili si společného titulu dynastií.

Slovo *dynastie* jest jméno původu řeckého a značí na česko rodinu moenáfskou čili panovnickou. A v pravdě vládne herkules (zvaný latinsky *Dynastes*) svou velikostí nade všemi brouky světa.

Nádherné brouky z rodu goliášů a herkulů lze spatřiti ve veřejných sbírkách musea království Českého. Neopomeň nikdy navštívit ten palác, věnovaný přírodním vědám a starověkým památkám.

Proslulé město na jihu Sahary.

O městě Timbaktu, jež leží na jižním okraji písečné Sahary, slychali Evropané zajímavé zprávy. Pověsti, o něm šířené, zněly velmi vábně, a osada lákala k sobě tajemnou mocí zvláště kupce a obchodníky. Kdo jen v Timbaktu prodléval, každý vypravoval o proslulém jeho tržišti a živém ruchu obchodním.

Zprávy takové přinašeli mezi Evropany jenom účastníci karavan, které tam nastupovaly jednou za čas cestu až od samého moře Středozemního. K cestě tak daleké potřebovala ovšem karavana několik neděl ba i několik měsíců.

Ale jakkoli bylo již před sto lety mnoho těch, kteří mohli vypravovati o Timbuktě něco z vlastní zkušenosti, přece nebyl mezi nimi ani jeden Evropan, jenž by se byl odvážil do řečeného města se podívat. Hlavní překážkou bylo muhamedánské obyvatelstvo, jež zamezovalo tam přístup každému křesťanu, či jak muhamedáni říkají, nevěřícímu.

Ale touha odvážnějších cestovatelů evropských nesla se přece pořád do Timbaktu. Na konci 18. století chtěl se tam dostat skotský cestovatel Mungo Park, ale marně.

První z Evropanů, jenž spatřil tajemné město Timbaktu, byl Angličan Laing (vyslov Leng). To bylo roku 1826.

Nejpodrobnější zprávy o Timbuktě zaznamenal německý cestovatel Barth, pobýv v městě r. 1856 po sedm měsíců.

Podle všeho, čeho se může čtenář o Timbuktě dočísti, není osada ani okolí místem vábným a krásným. Spíše lze říci, že je to kraj pustý a smutný. Trochu palem a roztroušené křoví citlivkovitých rostlin jsou jedinou ozdobou písčité stepi, která z jihu přiléhá k městu. Jednotvárný ráz její přerušen jest toliko několika rybníky.

K řece Nigr je z města hodný kus cesty, tak asi 16 km.

Město samo není sice veliké, ale čítá přece asi 1000 domků.

Obyvatelů žije tam teď snad jenom asi 5000. O trzích je tam ovšem lidí asi třikrát tolik.

Ale nečekejte, že snad budu mluvit o nádherných palácích a veřejných budovách. Timbaktu nemůže se ničím takovým pochlubit. Stavení timbuktská jsou malé chatrče splácané z hlíny a s vodorovnými střechami. Po skleněných oknech marně byste se tam sháněli. Světlo vchází do příbytku několika otvory ve zdech. Ostatně měšťané timbuktská o mnoho světla příliš nestojí.

Některé příbytky složeny jsou toliko z proutí a vypadají jako boudy, Ještě nejpěknějšími staveními jsou v Timbuktě mešity a potom pevnůstky, vystavěné nově od Francouzů.

Ulice nejsou sice dlážděny, ale proto přece dosti úhledny. Písečný spodek jejich osvědčuje se i za dešťů ke spokojenosti všeho obyvatelstva.

Pitná voda by nám v Timbuktě sotva chutnala, ale Timbukťané jsou rádi, mohou-li se napít vody třeba ze staré cisterny. Že není studená, nýbrž teplá, můžete se snadno domyslit.

Obyvatelé timbuktská jsou vesměs muhamedáni. Výjimku činí jen několik vojnů v posádce francouzské. Většinu obyvatelstva tvoří černoši; po nich přijdou Arabové.

Obchod býval kdysi v Timbuktě velmi čilý. Tam svázely se plodiny a výrobky afrických krajů z nejdálnějších končin pevniny a rozvázely se zase opačnými směry na všechny strany světa. Město samo nemohlo dodati žádné zboží na tržiště, neboť nevynikalo ani průmyslem, ani plodinami. Timbukťané mohli se tedy jenom honositi, že město jejich jest toliko pouhým střediskem obchodu. A tak tomu jest i po dnes.

Obchodní ruch teď v Timbuktě hodně utrpěl, ale proto přece sjíždívá se tam ročně na 400 karavan se 140.000 velbloudy. Náklad sestává z rozličného zboží: rýže, soli, rostlinných tuků, bavlněných látek, ořechů kolových, zlatého prášku, čaje, tabáku, cukru, zrcadel, nožů a j.

Kromě rýže přivážejí karavany na tržiště jiné obilí, v Africe velmi oblíbené. Chléb z jeho mouky pečený jest sice černý a těžký, ale chutný. Jméno té užitečné trávy jest cirok. Obilíám jeho říká se také indické jáhly nebo mouřeninské proso. V Africe slove dura.

Kdysi měli v Timbuktě co poručeti Maročané, neboť byli pány města. Té doby bylo město také sídlem muhamedáuské učenosti. Ale nyní utrpělo město na své slávě i v tomto ohledu a přešlo do rukou křesťanských. Francouzi si již dávno přáli, aby se tam domohli vrchního panství, a to se jim také podařilo. Od r. 1894 náleží Timbuktú i s okolím Francouzům.

Za našich dnů nebylo by již žádným hrdinstvím dostatí se do Timbaktu. Ale ještě r. 1880 šlo Evropanu o život, chtěl-li vniknouti až do samého města. Jmenovaného roku potěštilo se to cestovateli Oskaru Lenzovi.

Památce zeměvědců v Africe zahynulých.

Mnoho je těch, kteří vydali se do Afriky za účelem badatelským. Někteří z nich provedli předsevzaté cesty šťastně a překonavše všechny obtíže navrátili se opět do své vlasti. Jiní podlehli však útrapám již na samé cestě a zemřeli smrtí přirozenou, a opět jiní stali se obětí svých vědeckých výzkumů a podniků a skonali v černé pevnině po krutých mukách smrti násilnou: byli sprovazeni se světa vražednou rukou zločinných domorodců.

Památce zemřelých těch badatelů afrických budiž zde věnována zasloužená vzpomínka životopisná.

* * *

Mungo Park narodil se ve Skotsku r. 1771. Otec jeho byl statkářem a měl na starosti kromě synka Munga ještě dvanáct dětí. Ale přes všechno to požehnání v rodině dostalo se také Mungovi dobrého vychování. Když odrostl, šel do učení k jistému ranhojčí, načež se oddal studium na universitě v Edinburku. Svému prvotnímu povolání ostal Mungo Park věren a přijal místo lékařské u Východoindické společnosti. Působistěm jeho byla Sumatra.

Po zkušenostech tam nabytých ujal se místa při společnosti Africké, jež si vzala mezi jiným za úkol nabyti také společlivých zpráv o řece Nigru. K výzkumům těm byl vyhlédnut Mungo Park. Dne 22. května 1795 opustil Mungo Park Anglii a přistál u řeky Gambie.

Podnebí africké nesvědčilo Parkovi. Krátce po svém příchodu do nezdравých krajín při řece Gambii Park se rozstonal a ležel churav po několik

měsíců. Té doby užil Park ke studiu domácí řeči a naučil se jazyku tamějších Mandingů.

Když se zotavil, nastoupil dne 2. prosince r. 1795 výzkumnou cestu na východ. Šest černochů ho provázelo.

Cesta Parkova nebyla snadná a život mezi domorodými černochy nejistý. Aby snáze mohl postupovati, cestoval Park v noci.

Ale i za těchto okolností nebyl Park svým majetkem jist a přišel o polovici svých věcí, když ho jednou černoši přepadli a oloupili.

Mungo Park sledoval řeku Niger stále proti proudu a byl by se rád dostal až do Timbuktú, položeného na jižním kraji širé Sahary. Ale domácí války překážely provedení obmyšlené cesty.

Aby nematil času, pokoušel se Park dostat se do Timbuktú oklikami. Leč i tentokrátě vyskytly se překážky.

Jednou pustili domorodci na Parka divokého kance, aby ho roztrhal. Ale kanec rozběhl se místo na Parka na domorodce a poděšil je na smrt.

Park byl potom zavřen v chatrči s kancem pohromadě a náčelník kraje rokoval se svými rádci, co by měli Parkovi udělati. Někteří navrhovali, aby mu utali ruku, jiní radili, aby mu oči vypíchali a usmrtili.

Život Parkův byl tedy již na kahánku. Jeho štěstím bylo, že mohl ze zajetí utéci.

Ve zbědovaném stavu dostal se Park na území bezpečnější a byl ošetřován v chýši chudou ženou co nejpečlivěji. Nemoc jeho mírnila mu samaritánská černoška písní „o ubohém bělochovi“. Píseň tu zaznamenal si Mungo Park do svého denníku.

Také náčelník kraje slitoval se nad ubohým bělochem a poslal mu pět tisíc mužůček kaurových, aby měl něco na cestu.

Ale chorý Mungo Park nedostal se daleko. Hladem a zimnicí opět se roznemohl a vzdal se již, jsa k tomu všemu polonahý, naděje na lepší život a dobrý výsledek své cesty. Proto nastoupil cestu zpáteční.

Jest podivuhodno, že Mungo Park všechno šťastně přestál a že se ocitl koncem roku 1797. najednou zase v Anglii.

Návrat Parkův do Anglie způsobil všudy velké překvapení. Každý myslel, že je Mungo Park již dávno mrtev.

Kniha, která potom o cestách Parkových vyšla, četla se s velkým nadšením.

Z Anglie odejel Park do Skotska, aby se potěšil v otcovském domě a provozoval lékařskou praksi.

Když se několikaletým pobytem v domově zotavil, nastoupil Mungo Park novou cestu k Nigru a to pod ochranou britské vlády.

Peněžité prostředky dovozovaly Parkovi, že si mohl opatřit ke plavbě po Nigru dvě lodi a tlupu ozbrojenců.

Dne 28. dubna r. 1805 nastoupil Park cestu po Nigru, aniž čekal, až pomine deštivé počasí.

Cesta z počátku ušla, a černoši nekladli výpravě přílišné překážky.

Ale horším škůdcem bylo potom podnebí. Nemoci počaly řaditi mezi Parkovými lidmi tak, že prodlením krátké doby zemřelo přes 30 účastníků.

Té doby poslal Mungo Park svůj zápisník po zvláštním poslu na pobřeží.

Od té chvíle umlkly o Parkovi všechny zprávy. Dopátrati se o jeho osudu něčeho bližšího, nebylo možno.

Nové zvěsti o záhubě Parkově došly teprv r. 1810. Posel, vyslaný do nitrozemí k sebrání zpráv o Parkovi, vyzvěděl, že byl Mungo Park v jedné

soutěsce říční u Bamaka černochoy napaden a pronásledován za své plavby šlpy, kopymi a kamením. Aby se Mungo Park zachránil, skočil do Nigru a utonul v divokých vlnách r. 1806.

Tak skončil život odvážný Skot Mungo Park, jenž poprvé ukázal cestu do Súdanu se strany západní a vynesl o mohutném Nigru podrobnější zprávy na světlo.

* * *

Cílem svých výzkumů učinil kraje Nigerské též anglický major Laing (čti Leng), narozený r. 1794. První jeho cesty skončily v Sieře Leoně šťastně. Po druhé chtěl se Laing dostat k Nigru od strany severní a vydal se tam přes Tripolis. Směr jeho cesty byl z Tripolisu k oase Ghadamské a Ghatské, potom na daleký západ do Tuatu a Saharou dále na jih až do Timbaktu. Cíle toho Laing dosáhl a přibyl do Timbaktu jakožto první Evropan dne 18. srpna 1826. Leč když byl odtamtud vypovězen a nastoupil další cestu na jih ve společnosti jisté karavany, byl šejkem arabské tlupy přepaden a donucován, aby zapřel viru svých otců a přestoupil k víře muhamedánské. Laing rozhodně se tomu vzepřel a byl na rozkaz šejkův uskrčen.

* * *

Do Timbaktu snažil se dostat také Francouz Dournaux-Dupéré (čti Durnó-Dypéré) a nastoupil tam cestu ještě s jedním soudruhem r. 1873: Z Biskry postupovali na jihovýchod a dostali se až k obratníku raka, ale na další cestě z Ghatu byli oba zavražděni.

* * *

Pavel Flatters narodil se ve Francii r. 1832. Jako důstojník vojska francouzského působil delší dobu v Alžírsku a byl velitelem oasy Uargly. Zkušenosti jeho vážila si francouzská vláda velice a svěřila mu vedení výpravy, jejíž účelem bylo prozkoumati některé krajiny na jihu od Alžírsku. Zajímavé zprávy, které byly získány touto expedicí, byly pohnutkou, že byl Flatters vyslán na novou cestu. Roku 1880 opustil Flatters oasu Uarglu na novo a chtěl se dostat asi se 100 muži až do Timbaktu. Ale tentokrát skončila výprava nešťastně. Dne 16. února 1881 byla expedice přepadena od berberských Tu-áríků, při čemž padl také sám vůdce výpravy. Po neskonalech strastech navrátilo se do Uargly toliko 21 mužů.

* * *

Edvard Vogel narodil se v Krefeldu v Prusku r. 1829, studoval vědy přírodní a stal se asistentem na hvězdárně Londýnské.

Když pak vyslala anglická vláda výpravu do střední Afriky, byl Vogel vybidnut, aby účastnil se při ní prací hvězdářských.

Vogel pozvání přijal a vydal se r. 1853. za výpravou přes Tripolis, zaměřil na Mursuk a dostal se rok na to až k jezeru Čadskému.

Jsa za dobře s tamějším šejkem, účastnil se výprav otrokářských a pronikl až tam, kam se žádný běloch ještě nedostal.

Při Čadském jezeře setkal se Vogel s cestovatelem Barthem a prožil s ním několik neděl.

Barth nastoupil potom zpáteční cestu k domovu, a Vogel pokračoval v dalších výzkumech. Z té cesty vrátil se Vogel opět šťastně k jezeru Čadskému, a to do města, jehož jméno Kuka. To bylo 1. prosince r. 1855.

Až potud sáhají vlastní zápisky Voglovy. Také jest jisto, že 1. ledna r. 1856. nastoupil cestu na východ do zemí ponilských a bral se do Vadaje.

Jaké byly další osudy Voglovy, nevědělo se dlouho. Obecně se však tušilo, že Vogel zahynul nebo že je držán v zajetí.

Vypátrati stopu odvážného cestovatele a vysvoboditi ho ze záhuby, vzali si mnozí za úkol, ale bližší zprávu o zahynutí Voglově podal cestovatel Nachtigal teprve roku 1873. Zjistil, že byl Vogel na rozkaz sultána Vadajského k smrti odsouzen a podle tamějšího obyčeje okovanými obušky umučen.

* * *

Mezi těmi, kteří chtěli přispěti Voglovi na pomoc a vypátrati jeho osudy, byl také Karel Beurmann, narozený r. 1835. v Postupíně u Berlína. Po vykonaných studích inženýrských vstoupil Beurmann do vojska, ale africké výkupy rozněcovaly jeho touhu po cizině tak, že dal výhost službě vojenské a hotovil se na cesty.

Roku 1860. prohodil krajiny hořejšího Nilu a uveřejnil v zeměpisných listech zajímavé zprávy o svých výzkumech. Znalost jazyka arabského prospěla mu při nich znamenitě.

Když se Beurmann z cesty navrátil, mluvilo se mnoho o osudech Voglových. Za pomoci zvláštního komitétu měla se uspořádati výprava do střední Afriky a pátrati tam po zmizelém cestovateli.

Naděšen Beurmann přihlásil se k výpravě a vydal se do Afriky z jara r. 1862 přes Tripolis na Saharu a přes Mursuk do Kuky, sídla sultána Bornajského. Přibyl tam v srpnu r. 1862 a byl uvítán přívětivě.

Ale cestou zhoršilo se zdraví Beurmannovo velice. Také zápasil s nedostatkem peněz.

Plán, proniknouti od Čadského jezera do Vadaje, nespuštěl Beurmann z mysli i odvážnou cestu skutečně také nastoupil. Měl před sebou cestu nebezpečnou, neboť té doby bylo obyvatelstvo Vadajské prudce nakvašeno a nestrπέlo cizince ve své zemi.

Beurmann nedbal výstrah a trpkých zkušeností — byl již jednou od svých dvou sluhů oloupen a opuštěn — a vydal se r. 1863. do Vadaje opětně. Leč tentokrátě neušel pomstě lidu: na hranicích země Vadajské byl jat a na rozkaz sultánův zavražděn.

* * *

Aleksina Tinne narodila se v Holandském městě Haagu r. 1839. Matka její byla Holandanka a otec Angličan. Velikého bohatství svého uměla užívatí rodina Tinnova okázale. Žilo se u ní po královsku. Matka Aleksinina zajížděla si ráda až do Egypta a žila nedaleko pyramid v rozkošném letohrádku.

S matkou prodlévala v luzném orientě zároveň mladistvá Aleksina a projevovala velikou radost, mohla li se podívatí také dále do okolí Káhirskeho. Matka jí toho neodpírala a, jsouc sama náruživou cestovatelkou, brávala dorůstající Aleksinu s sebou na výlety.

Z nepatrných výletů došlo konečně na velikou výpravu do krajín hořejšího Nilu. Aleksina řídila expedici s velikým nadšením. Bylo ujednáno, že

výprava potáhne přes Chartum proti proudu hořejšího Nilu co nejdále na jih. To bylo v letech 1862.

Dnes je cesta do řečených krajů dosti snadná, ale tehdy pokládala se za velmi odvážnou a nebezpečnou.

Výpravy do Chartumu účastnila se kromě Aleksiny také její matka se svou sestrou baronkou van Capellen.

Karavana Aleksiny Tinnovy čítala 10 velbloudů s nákladem měděných peněz a zásobami potravin a jiných potřeb na celý rok.

V Chartumu najaly si dámy parní loď a dostaly se konečně do ponílských krajín, kde se hemžilo vše stády slonů a buvolů, nosorožci a dravou zvěří.

Pověst o odvážných a bohatých ženách roznesla se brzy mezi africkými domorodci, a velmožný jeden obchodník s otroky prokazoval slečně Aleksině čest královskou. Poznav její vlastnosti, nabízel se, že ji vyhlásí za královnu země Sudanské.

Ale slečna Aleksina Tinnova zamítla návrh, plavila se po některých přítocích posvátného Nilu a dorazila po namáhavé cestě do nezdravé osady Gondokorské.

Domorodci, popuzovaní od otrokářských obchodníků, neviděli nově přibylé poutníky rádi a přinutili výpravu k odchodu.

Přes všecka dobrodružství skončila výprava Aleksiny Tinnovy šťastně a dala podnět k nové cestě. Stála-li první výprava přes 50 tisíc dolarů, měl býti náklad na druhou cestu ještě větší.

Slečna Aleksina Tinnova mínila tentokrát probádati jiné končiny hořejšího Nilu, zvláště území tamějšího kmene Njam-njamů.

Aby výsledek výpravy přinesl také bojně ovoce vědě, vybidla slečna Tinnova dva zkušené odborníky, kteří se právě navrátili z cesty po Habeši, aby se k výpravě připojili.

Výprava tato skládala se ze 200 osob. Za dopravní prostředky bylo užito 30 oslů, 4 velbloudů, 1 koně, 1 parníku a 4 jiných lodí.

Cesta byla nastoupena dne 2. února roku 1863. a dařila se z počátku dobře.

Ale později přibývalo obtíží den ode dne více. Zvláště byla nouze o nosiče.

Samým namáháním dostavovaly se nemoci. Účastníci výpravy trpěli za deštivého počasí zvláště zimnicí a umírali. Umřeli oba přírodovědci, umřela matka i její sestra, tlumočník, obě evropské komorné i jiní.

Když si někteří účastníci chtěli nad ztrátou tolika životů již zoufati, slečna Aleksina nepozbývala myslí a snášela vše chladnokrevně. Po hrozném utrpení navrátila se odvážná cestovatelka v lednu r. 1864. do Káhiry.

Ale ani tyto hrozné rány neodrádily slečnu Tinnovou od cestovatelských choutek, neboť brzy na to vidíme ji mezi Berbery, později v Cafihradě, na Maltě, v Alžiru, Tunisu, Tripolisu a Maroku.

Její cesta mezi zdivočilé Berbery Tuáriky na Sahaře byla však poslední: vlastní její stráž zavraždila ji v srpnu r. 1869.

Tak skončila odvážná cestovatelka slečna Aleksina Tinnova.

Dlouhý pobyt v Africe odcizil Tinnovou mravům evropským, a ona dávala přednost životu orientalskému. Práví se, že se jí nic tak nehnušilo, jako zvyky evropské. Odívala se po arabsku a nosila závoj jako každá muhamedánská žena. Také celá její domácnost vypadala po arabsku.

Arabové měli Tinnovou u veliké vážnosti a nenazývali jinak nežli dcerou královskou.

Nejpřednější badatelé na poli africké zeměvědy.

V dějinách afrických výzkumů vyslovují se přemnohá jména mužů, kteří se proslavili na poli zeměvědném, zůstávající po sobě trvalou památku pro všechna pokolení a pro všechny časy. O některých bylo již promluveno ve článcích dřívějších.

Ale řady afrických cestovatelů rozhojňují se den ode dne tak, že se na zasloužilé badatele starší již pozapomíná.

Abych oživil vzpomínku na zásluhy starších pracovníků a pionýrů nynější africké zeměvědy, kladu sem stručný výtah životopisný alespoň těch zpytatelů, jimž přísluší v africké zeměvědě místo nejpřednější.

* * *

Jiindrich Barth náleží k nejslavnějším vědeckým cestovatelům všech časů. Světlo světa spatřil r. 1821. v Hamburku. Z jeho učitelů na vysokých školách měl na Bartha největší vliv proslulý zeměpisec Karel Ritter. Jeho působením oblibil si Barth jazykozpyt a archaeologii a užil těch věd s velikým prospěchem, když cestoval po krajinách Středozemního moře. Seznav země evropské, vydal se do Maroka, Alžíraka, Tunisu a Tripolisu. Znalost jazyka arabského usnadnila mu cestování. Na cestách těch zaznamenával Barth pilně svá pozorování zeměvědná. Ale když se bral jednou do krajin dolního Nilu, byl od lupičů přepaden a skoro o všechno oloupen. Poranění snášel Barth statečně, ale ztráty svých zápisků a kreseb lítoval nejvíce.

Za svého pobytu v Egyptě putoval Barth do končin horního Nilu a obrátil pozornost svou ke krajům Maloasijským. Když nabyl tak vzácných zkušeností v orientě, usadil se v Berlíně a učiteloval na vysoké škole. Přednášel o zeměvědě severní Afriky a připravoval do tisku svá pozorování cestopisná.

Roku 1849. přidal se Barth k anglické výpravě, jež si vzala za úkol probadati severní Afriku. Soudruhy jeho byli Richardson a Overweg.

Na této výpravě dostal se Barth až do říše sultána Bornujského, ba i k řece Nigru a do města Timbaktu, kde ho uvítali jako domnělého vyslance samého sultána tureckého.

Na strastiplných těch cestách zemřeli oba sondrazi Barthovi, Richardson již na počátku výpravy, Overweg později při jezeře Čadském.

Ale když muhamedáni poznali, že je Barth křesťan, strojili mu všeliká osidla. Leč Barth vyvázl z nástrah šťastně.

Po sedmiměsíčním pobytu v Timbaktu nastoupil Barth r. 1854. zpáteční cestu a setkal se s Voglem v městě Kuku u jezera Čadského. Karavana Barthova čítala všeho všudy 6 mužů, 12 velbloudů a 2 koně. Dne 20. června r. 1855. přibyl Barth ve zdraví do Murzuku. Snesl i tu nehodu, že přišel na cestě o dvě třetiny svých soumarů, a že ho po nějakou dobu také věznili. Po šesti letech spatřil pak opět evropskou půdu.

Na této velkolepé výpravě urazil Barth celkem 20.000 km cesty a prozkoumal krajiny, jež před ním ještě nikdo nenavštívil. Výsledky Barthových výzkumů byly překvapující a zavdaly podnět k novým výpravám. Za odvážné své cesty klidil Barth jen slávu a vyznamenání.

Po svém návratu ujal se Barth zase učitelské stolice a chystal k tisku cestopisné dílo své. Když pak vykonal ještě cesty po Malé Asii, obdržel místo

profesorské po znamenitém Karlu Rittrovi. Ale i potom neustával Barth v cestování a prochodil jižní Evropu kříž na kříž, zvláště poloostrov Balkánský. Když pak se r. 1865. navrátil z Černé Hory, zemřel.

* * *

Gustav Nachtigal narodil se r. 1834. Když vystudoval lékařství, vstoupil do vojenských služeb v Německu. Ale plícní choroba přinutila ho brzy, aby hledal úlevy v podnebí severní Afriky. Proto uchýlil se do Alžíru a Tunisu. V Tunisu oblíbil si ho vladář a učinil ho svým osobním lékařem. Té doby mohl se Nachtigal účastniti také tažení válečného.

Zkušenosti, získané v arabských krajinách afrických, přišly Nachtigalovi zvláště vhod, když mělo býti vysláno poselství ke dvoru sultána Omara v Bornujské říši nitroafrické. S poselstvím zaslal král pruský zároveň mnohé dary, a Nachtigal byl vyhlédnut, aby je osobně sultánovi odevzdal.

Roku 1869. vytáhl Nachtigal z Tripolisu do Sokny a Murzuku, kde se sešel s proslulou cestovatelkou Tinnovou, a odvážil se až do země Tibestské. Byl prvním z Evropanů, jenž tam přišel, ale vyvázl ze záhuby jen velkým štěstím a dorazil do Mrzuku.

Ale nebezpečnost života Nachtigala nelekalo, neboť vydal se brzy na to až do Vadaje a dostal se oklikami až k Nilu a potom do Káhiry.

Ve Vadaji, kde našli svou smrt cestovatelé Vogel a Beurmann, prožil Nachtigal delší dobu a vynesl na světlo pouťavé zprávy zeměpisné.

Cesty Nachtigalovy budily v Evropě úžas a byly po zásluze oceněny. Zeměpisná společnost Berlínská pokládala si za čest, že ho mohla zvoliti za svého předsedu.

V letech 1884. vyslala německá vláda Nachtigala do západní Afriky, aby tam získal nová území pro říši Německou, což se mu na základě uzavřených smluv podařilo.

Ale když se Nachtigal z té cesty vracel, roznemohl se zimnicí a zemřel na lodi dne 20. dubna 1885.

Ostatky zesnulého zeměvědce odpočívají nyní na Africké půdě v Kamerně.

* * *

Gerhardt Rohlfs narodil se r. 1832. Po vykonaných studiiach gymnasijských sloužil ve vojskě.

Ale touha po vědě byla příčinou, že se vrátil jako důstojník opět ke školnímu studiu a připravoval se k lékařství na školách vysokých. Také měla pro něho mnoho půvabů cizina, a Rohlfs toužil poznati ji nejen z knih, ale také z vlastní zkušenosti. Roku 1855. byl Rohlfs již v Alžírsku a bojoval jako legionář proti Arabům. V pútkách osvědčoval se jako voják statečný a odhodlaný; za to došel uznání a mnohého vyznamenání.

Pobytem v Alžírsku naučil se Rohlfs velmi dobře arabsky a osvojil si zvyky a mravy tamějšího obyvatelstva. Ustrojil-li se do arabského oděvu, vypadal jako rozený Arab. Dokonalá znalost arabštiny a obřadů muhamedánského náboženství prospěla mu velice, když se vydal do odlehlých míst nitroafrických, obývaných fanatickými vyznavači islámu. Kam vnikl Rohlfs, nevnikl před ním skoro nikdo a po něm málo kdo.

Roku 1861. vidíme Rohlfa v Maroku jako váženého hosta u vznešeného pohlavára Absoloma, etněného daleko široko jako osoba posvátná. Příteli tohoto

knížete otvíralo se Rohlřsovi všecko dokořán, tak že cestoval jako mezi svými rodáky. Odporčením na jiné dvory knížat muhamedánských získal Rohlřs nových přátel. I mohl zkřížiti Maroko v různých směrech.

Ale konečně byl Rohlřs od arabských lupičů přece přepaden, poraněn a zanechán na poušti v beznadějném stavu. Leč štěstí přálo Rohlřsovi i tentokráte. Dva pocestní našli ho na smrt vysíleného a pomohli mu k životu tak, že se dostal na francouzské hranice.

Po svém zotavení pomýšlel Rohlřs na nové cesty a prochodil Tripolis, Fezan a sousední území, ba i sultanát Bornujský a dostal se tak až k Nigru na západním pobřeží africkém. Tato cesta Rohlřsova byl veliký triumf pro zeměvědu.

Roku 1868. vydal se Rohlřs do Habeše a rok na to jako vyslanec pruského krále k sultánovi Bornujskému. Předav dary cestovateli Nachtigalovi, zaměřil k oase Amonové.

Po návratu do vlasti obdržel Rohlřs nabídku od místokrále egyptského, aby se účastnil vědecké výpravy na Libyckou poušť. Rohlřs nabídku přijal a dovedl výpravu šťastně k cíli.

Po strastech, jichž bylo okoušeti v pustinách afrických, okřál Rohlřs na cestě po severní Americe a chystal se na novou výpravu pořádanou tehdy na náklad německé říše do Vadaje. Koncem roku 1878 opustila výprava Tripolis. Společníkem Rohlřsovm byl tehdy náš krajan doktor Stecker. Na této cestě podařilo se odvážným badatelům, že přišli až do oasy Kufry, k níž před tím ještě žádný Evropan nepronikl. Vědomosti o ní přinesené byly překvapující novinkou pro všechny geografy.

Ale i na této cestě neušel Rohlřs lupičským rotám arabským. Dne 12. září 1876 byla výprava přepadena, a naši badatelé vyvázli jen životem. Ztráta, kterou utrpěli, byla veliká. Rohlřs nastoupil zpáteční cestu přes Egypt a zdržev se ve své vlasti jen na krátko, odjel zase s poselstvím císaře německého do Habeše.

Po svém návratu z Habeše přijal Rohlřs službu konsulskou v Zanzibaru ale rok na to ji opusl a usadil se trvale v Německu. Zemřel dne 2. června r. 1896. Zeměvědné práce Rohlřsovy jsou četny a bohaty obsahem.

* * *

Před padesáti lety vědělo se o rovníkových krajinách západoafrických velmi málo. Také zprávy o nitrozemi Gabunském byly velmi skrovný.

Mnoho nového pověděl o Gabunu syn francouzského kupce Pavel du Chaillu (čti: Dy Šajy), narozený r. 1835. v Paříži. Mládí své prožil du Chaillu na samém pobřeží Gabunském a uvykal tamějším způsobům života. Poznav obyčje domorodců a jejich řeč, pohyboval se mezi Afričany jako mezi svými. Té doby zabýval se rád pozorováním života zvířat a konal za tím účelem delší výlety podél Gabunu. Zvláště mnoho nových zpráv nasbíral du Chaillu na své cestě r. 1857.

Věci, které o svých dobrodružstvích du Chaillu vypravoval, nechtěli lidé v Evropě ani věřiti. Ba mnozí odborníci vyhlásili tvrzení jeho za nepravdu a klam. Toho mínění byl i sám proslulý znalec Afriky Jindřich Barth.

Zajímavý byly zvláště lovecké zprávy o gorilách, jichž tam du Chaillu mnoho postřihel.

Ale cestami, které po něm vykonali jiní, byly uznány údaje du Chaillu-ovy správnými a věrohodnými. Sbírky, jež s sebou du Chaillu přinesl do Ameriky, potvrzovaly jeho slova. Z přírodnin vynikaly zvláště četné kůže goril.

Později cestoval du Chaillu k rovníkové Africe opětně a rozhojnil vědomosti o národech i zeměvědě.

Jako lovec goril požívá du Chaillu podnes slavné pověsti. On byl první, jemuž se podařilo přivést do Evropy gorilu živou.

* * *

Schweinfurth Jiří narodil se r. 1836. Rodištěm jeho jest Riga. Tam vystudoval také gymnasium.

Cestování oblíbil si Schweinfurth již jako student a nabyl záhy dosti zkušeností turistických.

Z vycházek takových nabýval většího prospěchu, když počal studovati přírodní vědy na vysokých školách v Heidelberce, Mnichově a Berlíně.

Koníčkem Schweinfurthovým byl zvláště rostlinozpyt.

Vědecké jeho snahy podporovaly učené společnosti a vyslaly mladého badatele do krajin ponilských. Schweinfurth navrátil se z výzkumné cesty africké s nejlepšími výsledky a po krátkém odpočinku zamířil opět k Nilu a k jeho přítokům.

I tato cesta přinesla geografii mnoho užitku, a spisy Schweinfurthovy překládaly se do několikerych jazyků. Přírodovědecké sbírky, které Schweinfurth nashromáždil, mají do sebe velkou cenu a jsou uloženy v museu Berlínském.

Cesty Schweinfurthovy vyžadovaly odvahy a mnohého strádání. Schweinfurth prodléval brzy mezi lidojedy Njam-njamskými, brzy u trpasličího pronároda Akků. Jeho tažení s výpravou otrokářských lovců bylo spojeno s nebezpečným životem právě tak, jako jeho pobyt v krajinách zimnicových.

Za jiné cesty zaměřil Schweinfurth na Libeckou poušť a probádal některé oasy její.

Skvělé jeho výsledky byly příčinou, že místokráľ egyptský povolal Schweinfurtha k založení a řízení zeměpisné společnosti v Káhiře.

Schweinfurth oblíbil si zemi faraonů tak, že býval na Nilu jako doma a prodléval v Káhiře několik let nepřetržitě.

Jako ředitel muzejních sbírek podnikal Schweinfurth cesty po Egyptě a blízké Arabii nenustále a rozšířil vědomosti o pustinách afrických tak vydatně, že se pokládá za nej přednějšího zpytatele severovýchodních krajin afrických.

* * *

Mezi africkými cestovateli z národa portugalského proslul za poslední doby Serpa Pinto, narozený r. 1846. Jako chlapeček přistěhoval se se svým otcem do Ameriky, ale sotva trochu odrostl, dostal se zase do své vlasti a vystudoval vojenskou školu v Lisaboně.

Jako důstojník sloužil v Mozambiku, v portugalské osadě východoafrické, a podnikal menší cesty na pobřeží. Výlety takové byly mu dobrou školou pro příští cestu, kterou podnikl jako major a velitel výpravy, vyslané do jižní Afriky od portugalské vlády r. 1877.

Východiskem expedice Serpovy byl západní břeh portugalské kolonie africké, jejíž jméno Angola.

Serpa Pinto vzal si za úkol svého bádání sledovati přítoky řeky Zambezi a projít jižní Afrikou na přě až k Atlantickému oceánu.

Úkol ten vyžadoval mnoho rozvahy a statečnosti, ale Serpa Pinto překonal všechny vzdory jihoafrické přírody a dostal se po velikém utrpení tam,

kam chtěl. Nezalekl se ani, když ho nosiči a najatí slubové zrádně opustili a sobě samému ponechali.

Když se po dvou letech vrátil do Evropy, byl vyznamenán za hrdinské své výzkumy cestovatelské od zeměvědné společnosti Londýnské zlatou medailí.

R. 1884. stál Serpa Pinto v čele nové výpravy a vytáhl z Mozambiku do krajin, jež přiléhají k jezeru Njasskému. Tentokrátě však překážeja mu v počatých plánech nemoc, a Serpa Pinto byl nucen přenechatí řízení výpravy svému soudruhu. Leč i tato cesta přinesla zeměvědě mnoho užitku.

R. 1889. podnikl Serpa Pinto ještě jednou cestu do jihovýchodních krajin afrických a rozhodl o nich vědomosti měrou znamenitou.

Serpa Pinto jest jedním z těch málo cestovatelů, kterým se po Livingstonovi podařilo proniknouti africkým jihem od jednoho oceánu ke druhému.

* * *

Oskar Lenz, narozený r. 1848. v Lipště, oddal se záhy bádání přírodovědeckému a pokračoval v něm zvláště ve Vídni. Té doby prochodil mnohé země naší říše. Ale touha po cizích krajích zavedla ho brzy až do Afriky. Cestoval tam v zájmech Africké společnosti německé. Lenz měl za úkol probádati západní kraje rovníkové. Roku 1874. připlavil se ke břehům Gabunským, náležejícím nyní ke francouzskému Kongu a prozkoumával tok řeky Ogove.

Po svém návratu do Evropy nastoupil opět cestu do Maroka, prozkoumal pohoří Atlas, pronikl až do Timbaktu a došel šťastně západních břehů africké pevniny, jsa přestrojen za muhamedána a máje jméno Hakim Omar ben Ali.

Lenz vykonal tak cestu plnou nebezpečí. Život jeho visel často na nitce. Památnou ostává jeho návštěva v Timbuktě, kteréhož města dostihl dne 1. července 1880. Lenz byl čtvrtým Evropanem, jemuž se to podařilo.

Roku 1885. vydal se Lenz opět do rovníkových krajů západoafrických, navštívil veliká jezera středoafrická, dorazil ku břehům Indického oceánu u řeky Zambezi a přibyl po dlouhé cestě do Vídne. Po svém návratu přijal místo profesora zeměvědy na německé universitě v Praze.

Kilima Ndžaro, nejvyšší hora africká.

Evropa honosí se Montblankem, Asie Everestem neboli Gaurisankarem, Amerika Akonkaguou a pevnina africká zasněženým Kilima Ndžarem.

Když se vyskytla před padesáti lety na veřejnosti zpráva, že byla objevena ve střední Africe zasněžená hora, nechtěl tomu nikdo věřit. Sami učenci vrtěli nad zprávou tou hlavou, zvláště když slyšeli, že zasněžený ten obr rozkládá své oibřmské tělo při samém rovníku, a to jenom několik dní cesty od východního pobřeží afrického.

A přece pocházela ta novina z úst spolehlivého muže, na slovo vzatého misionáře Jana Rebmanna.

Misionář Rebmann byl synem virtemberského sedláka. Když vystudoval misijní školu v Basileji, odebral se do Anglie a brzy na to apoštoloval v kra-

jinách východoafrických. Soudruhem jeho byl zkušený cestovatel a vysoce zaloužilý misionář Jan Krapf.

Misijní cesty zavedly Rebmana r. 1848 do krajiny, nad níž se vypínala obrovská hora. Vrcholek její byl samý led a sněh, a odlesk činil ji znatelnou z úžasně dálky.

Rebmann nevěřil ani svým očím, když nebetyčného kolosa dne 11. máje r. 1848 poprvé uviděl. Ale když vyslovil domněnku, že bělost horského temene pochází od sněhu a ledu, pochyboval o tom tvrzení i Livingstone řka, že bílý odlesk pochází nejspíše od skal křemenných, aneb od útěst vápencových. K náhledu Livingstonovu připojila se také zeměpisná společnost Londýnská, ačkoli bylo známo, že afričtí domorodci přinášeli s hory kusy studené země, jež prý se jim cestou proměnila ve vodu.

Nové a určitější výzkumy prováděli později na řečené hoře jiní badatelé a potvrdili pravdivost slov Rebmannových.

Misionář Rebmann věnoval se zatím zcela šíření křesťanství mezi africkými divočky a prožil tam plných 30 let, osvojiv si řeč domorodců tak, že mohl vydati různé slovníky afrických jazyků.

Po dlouhém pobytu v Africe Rebmann oslepl a navrátil se do Evropy, aby žil i na dále po boku svého věrného soudruha Krapfa. Zemřel r. 1876.

* * *

Jméno nejvyšší hory africké zní trochu divně: Kilima Ndžaro.

První slovo znamená na česko horu, druhé zlého ducha neboli démona. Jazykozpytci praví, že jsou jména tato vzata z řeči suahelské. Domorodci obdivující se vysoké té hoře, viděli v ní dílo nadpřirozené bytosti a proto nazvali vrcholek horou zlého ducha.

První Evropan, jenž podnikl cestu na Kilima Ndžaro, byl baron Decken, a dostal se v letech 1860 až do výše přes 4000 metrů. Ale sněhových výšin přece nedosáhl, ač je viděl jasně před sebou.

Ale co se nepodařilo Němci, podařilo se Angličanovi. Byl to opět misionář jménem Karel New (vyslov Nu), jenž přišel až přes 5000 metrů vysoko a sněhového příkrovu skutečně r. 1871 dostoupil.

Karel New, což jest na česko tolik jako Karel Nový, byl synem poctivého ševce a působil v Africe od r. 1863. Když pak se r. 1875 vracel z nové cesty po Kilima Ndžaru, zahynul úplavici.

Kromě těchto badatelů vykonali cesty na Kilima Ndžaro i jiní horolezci, ale nejpodrobnější zprávu o své výpravě podal a až samé temeno slezl německý cestovatel Hanuš Meyer. Na výpravě té provázal ho osvědčený horolezec švýcarský Purtscheller, a dosáhli oba šťastně vrcholku 6. října r. 1889.

Měřením zjistil Meyer, že je Kilima Ndžaro skoro 6000 metrů vysoký.

Scházejí prý jenom 2 metry do okrouhlého toho čísla.

Z dosavadních výzkumů jde na jevo, že jest Kilima Ndžaro obrovská sopka se dvěma vrcholky, z nichž jeden slove Kibo (t. j. Světlý) a druhý nižší Kimanenzi (t. j. Tmavý). Také byly zjištěny ohromné krátery a v nich láva, jinde pak též čedič, trachyt a jiné horniny ohněrodé.

Vnitřek jicnu zakryt jest ledem, z něhož se prýští četné prameny, spojující se níže v bystřiny a divoké ručeje. Údolí a rokle vodou vybrázděné jsou velmi četné.

Kdy Kilima Ndžaro soptil, nikdo nepamatuje. Sopka ta ustala v ohněrodé činnosti již za pradávných časů.

Ostrový Kanárské.

Zadíváme-li se na severozápadní pobřeží africké, spatříme na blízku skupinu ostrovů kanárských. Jeden z nich je pevnině africké nejbližší. Vzdálenost mezi ním a Afrikou není ani tak veliká jako z Prahy do Plzně.

Největší z Kanárských ostrovů jmenuje se Teneriffa. Z nejmenších je čedičový ostrov Ferro, známý každému, kdo ví, jak se počítá zeměpisná délka.

Mezi horninami ostrovů Kanárských pozorovalo se zvláště mnoho lávy a čediče.

Alle sopečná činnost utuchla tam již skoro na dobro. Nápadně dýmá ještě pik Tenerifský, vysoký přes 3700 m.

Podnebí Kanárských ostrovů je velmi příjemné a zdravé. Led a sníh vidá se tam jenom na vysokých horách.

Přivlastnit si tak krásné ostrovy pokoušeli se zvláště Portugalci, ale od čtyř set let jsou již Kanárské ostrovy v držení Španělů.

Přírodu Kanárských ostrovů vylíčil v jednom článku také cestovatel Vráz a píše o nich slovy nadšenými.

Kanárské ostrovy tvoří dohromady malé souostroví, ale jenom sedm z nich jest obydleno. Ostatní jsou pustá skaliska. Tvůrčí síla vybájila tam zvláštní svět. Čeho jen může jižní nebe poskytnouti, a co jen oceán mohl ze svých hlubin na povrch vynést, to vše poji se tam v harmonický celek. K nebi trčí temena obrovských vulkánů, divočiny skalní připojní se k útulným dolinám, a zelená pole a oranžové sady objímají pobřežní městečka.

Zasněžený vrcholek tenerifský Pik de Teide, smývaný na úpatí mohutnými vlnami oceánu, vypíná se ještě hrdě co ostatek potopené pevniny, kterou označuje báj jako Atlantis. Zdá se, že si tam oceán uchoval nejkrásnější část utonulého světa, pravý to obraz pozemského ráje.

Škoda však, že té idylly v začarovaných skalách čedičových a trachytových již valně ubývá. V přístavech sbíhají se již koráby z daleka široka, a obyvatelstvo jejich přijímá na se nový tvar.

Co nevidět a nezbude po zámořském zátiší a jeho poesii ani stopa.

Abych získal vaše srdce pro blažené ostrovy Kanárské, poznamenávám jen mimochodem, že tam jest vlast našeho žlutého opeřence, domácího pěvce a přítele, jehož zpěv jest toliko slabým odleskem onoho hlasu, jaký vydávají jeho pokrevenci v kanárské pravlasti.

Ještě vám také povím, že jsou Kanárské ostrovy posledním útočištěm a spásou lidí na těle chorých. Ubožáci drží se mizerného života křečovitě, přecházejí z chladného severu na sladký jih a živoří v naději, že tam uniknou nemilosrdným chorobám plísním. Najdou-li svůj hrob na Kanárských ostrovech, nemohli si lepšího hřbitova ani přát: věčně kvetoucí růže a bělostné květy magnoliové nepřestávají tam dýchat vlni, a vějíře z bujných palem šelestí na jejich rovech v zimě v létě.

I v dějinách jsou ostrovy Kanárské zajímavý. U nich zastavil se statečný plavec Kolumbus, nežli objevil nový svět. Tam spočinul i slavný přírodopysce Humboldt, nežli přistál ke břehům jihoamerickým.

Kdo byli první obyvatelé Kanárských ostrovů, ostane zajisté na vždy hádankou.

Byli prý krásní, udatní, vlastnilovní, prostosrdeční a velkomyslní. Jako Egypťané tak i prvotní Kanaňané své mrtvé balsamovali a ctili.

Půvabností vynikaly prý zvláště dívky, takže ani hrdý velmož španělský nepokládal za ponížení, uzavřel-li sňatek s ostrovankou.

Dnes je těžko řešiti minulost národa již vyhynulého. Prvotní Kanaťané rozplynuli se v živlu španělském. Pocházeli prý z afrického Berberska.

Slavné pověsti o rajských krajích ostrovů Kanárských šířily se daleko již za dávných dob, a krásný purpur dobývaný z košenily vynášel Kanaťanům hojnost zlata.

Také ohnivá vína a třtinový cukr činily ostrovy bohatými.

Ale čas tam mnoho změnil. Dnes již ostrovy Kanárské bohatstvím neoplyvají. Révokaz zahubil vinice, košenilu vytlačil anilin, a třtina ustoupila cukrové řepě.

Teď vyvážejí se odtamtud na evropský trh ještě brambory, cibule, ovoce, zvláště chutné banány a zbytky muškátového vína.

Jediné lid zůstal věren svým předkům a je vlnidný, úslužný a pohostinný. Čistota jest krásnou jeho ctností. Vyhat z toho není ani příbytek nejchudší, byť i třeba někde ve skále vydlabaný. Marně hledali byste tam otrockou mysl a záhubné opilství. Ale jedovatý ten mrav šíří se již přece v tamějších přístavech.

Vzdělání Kanaťanů jest ovšem velmi nízké, ale krásné okolí, veselá povaha, spořádanost v rodině, zpěv a tanec nahrazují Kanaťanům náš svět duševní.

Pohled na nebetyčný Pik de Teyde uchvátí každého. Mrtvý ten kolos má vzezření stařecké. Je pln vrásek a šedin. Skomírání jeho prozrazuje sirná pára, kterou vydechuje osněžený vrcholek. Sněhový příkrov zahaluje stráně obrovského vulkánu po celých deset měsíců. Do jeho jícnu můžeme směle nahlédnouti, ale třeba je dostoupiti jeho největší výše, a ta jest 7330 metrů.

Pozorujete-li propast kráteru s vysokého okraje, zdá se vám, že můžete býti do ní každou chvíli větrem smeteni. S druhé strany bouří moře, jako by vás chtělo pohltit. Máte pocit, že jste se ocitli jako ve snách na měsíci a že se díváte na vyhynulý svět. Lidé hrdé myslí a pyšného srdce stali by se v těch výšinách pokornými, a jediný pohled na rozměry dýmajícího obra stačil by, aby poznali svou nicotu.

Velebné ticho, nerušené žádným živým zjevem, tísni tam naši hruď, skličuje duši a budí v nás pocity nevýslovné tesknosti a opuštěnosti. Fantastické shluky lávové a nánosy popelové zatajují v sobě brozné události z dob vulkanické činnosti a mluví ještě po staletích, že tam byla výheň, z níž rodila se jen zkáza, záhuba a smrt všeho živého.

Obrátíte-li však zrak v jinou stranu, zasměje se na vás kraj plný bujného života. Uvidíte stromofaň květem obalené a kypící bujnou zelení, postřehnete ostrov jeden, potom druhý a třetí, všechny v jasných obrysech a vzdálených toliko jako na dosah. Tak je tam vzduch čistý a průzračný.

Podivno! U samých našich nobou vládne jenom smrt, trochu níže živoří květena našich krajů severních, doleji jest říše požehnaného podnebí, jakým se chlubí jižní Evropa, a na samém úpatí prostírá se pás s florou žárné Afriky. Procházíme těmi pásy jako botanicou zabradou. Jednou díváme se na ztepilé palmy, po druhé na dračince nebo agavy, nopály a vinoboby, vonící omanujícím dechem pepřovým. Tu zříme úrodu vděčných banánů, tam obsypávají se zlatým ovocem oranžovníky. Mistry rdí se květy mandlovníků a broskví, jinde vypínají se blahovičníky a poutají pozornost přírodopyscevn vavřiny, růže, oleandry, kamelie — vše ve volné přírodě, pod širým nebem. Výše zastaneme jenom stromovité vřesy, modřiny a stromy našich krajů.

Se sady a vinicemi střídají se lidská stavení, bílá jako holubice. Místy u vidíme obrovské nádržky, v nichž se voda shromažďuje a v čas potřeby rozvádí po vypráhlé, ale úrodné půdě.

Nádherný ten obraz vroubí široký rámec, hladina modravého moře, splývající v jeden celek s blankytem oblohy.

Ostrov svatě Heleny.

Daleko na západ od jižní Afriky vystupuje z vod širého oceánu Atlantického čedičový ostrov, jehož jméno známo jest každému, kdo četl o pádu a smrti Napoleona I. Na ostrově svatě Heleny skončena byla truchlohra, jejíž hrdinou byl dobrodružný a prostý Korsičan a potomní pán světa.

Ale jak moc a sláva Napoleona I. rostla, tak i opadávala. Někdejší podmanitel národů a trůnů klesl s výše svého majestátu tak hluboko, že se stal věznem celé Evropy a skončil život jako vyhnanec na opuštěném ostrově širošířého moře.

Nemaje dosti na tom, že se stal císařem francouzským, toužil Napoleon i po vládě nad jinými zeměmi evropskými a rozdával trůny lidem, kteří mu byli ve všem po vůli.

Omámen válečným zdarem, štěstím, slávou a mocí, podnikl ze samé zpučnosti také tažení proti Rusku a chtěl je pokořiti za to, že mu nebyl ruský car dosti oddán.

Ale výprava do Ruska přivodila Napoleonovi jenom zkázu a záhubu.

Ti, kteří byli nuceni pomáhati Napoleonovi ve válce, nasýtili se vojenského jářma a počali Napoleona opouštěti.

Po Prusku odpadlo od Napoleona také Rakousko, a spojeným mocím se podařilo, že porazily uchvatitele říší, dříve nepfemožitelného Napoleona, na dobro. To bylo v památné bitvě u Lipska r. 1813.

Navrátil se se zbytky svého vojska do Francie, snažil se Napoleon již marně, aby si získal důvěry národa. Sami generálové se již od něho odvraceli, a Napoleonovi nezbyvalo, než odříci se trůnu.

Kletba lidu sypala se na jeho hlavu se všech stran, a tvrdý a kdysi všemocný císař nebyl jinak zván nežli tygr, tyran, netvor, ukrutník, korsikanská šelma a bídný dobrodruh.

Aby se evropské říše zbavily nebezpečného rušitele míru, vyhlédli pro pokořeného Napoleona ostrov Elbu na blízku západních břehů italských. Tam měl býti Napoleon živ jako v zapomenutí a vzdálen svých skrovných přátel. Z opatrnosti byl ještě střežen, aby nemohl pomýšleti na nové válčení.

Anglická loď válečná přivezla zajatého Napoleona na ostrov Elbu dne 4. května r. 1814.

Ostrováné přijali vypovězence a příštího pána svého s velikou slávou a prokazovali mu čest, jaká sluší panovníkovi.

Napoleon vystoupil z lodi v nádherné uniformě, přijal klíče od pobřežního města Porto Ferraja a ubíral se pod baldachyem do kostela.

Hluboký žal zračil prý se v celém jeho vzezření. Když pak zaznělo v chrámě velebné Te Deum, tu Napoleon až zaslzel.

Po mši svaté ujal se Napoleon vlády na svém skrovném panství a slíbil ostrovanům, že bude o ně milostivě pečovat. Soukromé jmění Napoleonovo bylo tak veliké, že tam mohl žít jako mocný král.

Napoleon vedl si na Elbě skutečně po královsku: stavěl paláce, zaměstnával na sta pracovníků a velel tělesně své strážci vojenské jako bývalé své armádě. Krátil si na ostrově čas jak jen mohl, ale při tom byl stále zamlklý a zádušný. Nikdo netušil, že kuje nové plány do budoucna.

Ale když přišla vhodná chvíle, prehl uvězněný Napoleon z ostrovní půdy a krátce na to přistál se svými věrnými na francouzské půdě.

V málo dnech získal Napoleon mnoho nových přívrženců, přitáhl s vojskem do Paříže a vypravil se na novo proti spolčenému nepříteli.

Z počátku štěstí válečné Napoleonovi přálo, ale konečně byl zase přemožen a přinucen k tomu, že se poděkoval s trůnu ve prospěch svého syna Napoleona II. Když pak byl tento za císaře vyhlášen, chtěl se Napoleon uchýlit do Ameriky. Ale anglické lodi střežily bedlivě pobřeží francouzské a Napoleona zajaly. Napoleon vzdal se Angličanům na milost beze všeho odporu, a Anglie nakládala s ním také jako s pouhým vězněm. Tentokráte byli však Angličané opatrnější a ustanovili císařskému zajatci za obyt daleký a opuštěný ostrov svatě Heleny.

Guvernér ostrova nerozuměl žertu a bděl nad Napoleonem jako nad nebezpečným člověkem. Pokoření to snášel Napoleon těžce, ale tentokráte nemohl již na opětný útěk pomyslet.

Brzy po svém příchodu na ostrov počal Napoleon chřadnouti a tušil blízkou smrt. Žaludeční neduh usplšil konec jeho života, a dne 5. máje 1821 vypustil Napoleon duši. Ostatky jeho byly převezeny do Paříže a uloženy v chrámě invalidů.

Napoleon I. jako rozený Korsičan zanevřel na svou vlast velice a nenáviděl své krajany. Ale čím více zapomínal na svou rodnou zemi jako všemocný císař, tím více vzpomínal na Korsiku, když se viděl na ostrově svatě Heleny jako za živa pochována. Tam uprostřed širého moře přecasto mluvil o své vlasti, říká: „Kde jsou ty krásné kraje mé drahé vlasti! Po vonném dechu poznal bych je se zavázanýma očima.“

V posledních chvílích léčil Napoleona Korsičan, a poslední pomazání udělil mu rovněž jeho rodák.

Jak smutný to konec někdejšího pána světa! Muž, před nímž se třásly všechny říše, zahynul opuštěn na nepatrně hroudé zemské uprostřed oceánu.

* * *

Ostrov svatě Heleny náleží Angličanům již přes dvě stě let. Objeven byl však již skoro před čtyřmi sty lety, a to od Portugalců. A poněvadž připadal toho dne svátek svatě Heleny, byl nazván nově objevený ostrov jménem této svěťice.

Nejvyšší vrcholek ostrova svatě Heleny vypíná se přes 800 metrů nad moře.

Když byl ostrov zevrubněji prozkoumán, shledalo se, že četné jeho potoky mají výbornou vodu pitnou. Z toho důvodu zastavují se u svatě Heleny plachetní koráby velmi rády a zásobují se tam na další plavbu vodou. Veliké zámořské parolodi k němu nezaměřují.

Kdo ostrov svatě Heleny poznal, chválí jeho přírodu. Podnebí je tam velmi mírné a příjemné.

Rostlinstvu daří se na ostrově znamenitě. Nejnižší prospívají kávovník, čajovník, vinná réva, ananasy, citroník, oranžovník, bambus, ba i kokosové palmy, výše pak duby, jilmy, smrky.

Váého obyvatelstva počítá se na sv. Heleně asi 4000, kromě Angličanů žijí tam černoši a Číňané.

Poštovní parníky stavívaly na sv. Heleně každých čtrnáct dní jednou.

Hlavní město přístavní skládá se z jediné ulice, založené ve hluboké roklí.

Africké železnice.

Před padesáti lety byli učitelé zeměpisu s výklady o pevnině africké brzy hotovi. Sám se ještě pamatují, že za mých let školních byla mapa Afriky uprostřed zcela prázdná: nebyly tam označeny ani hory, ani řeky, ani jezera. Zeměpisíci znali poněkud jenom pobřeží africké pevniny, ale jak vypadá nitro její, o tom kolovaly zprávy jenom kusé a k tomu ještě zhusta nespolehlivé. Geografové se jen domýšleli, kudy ta neb ona africká řeka teče, a proto znamenali na mapách její domnělý tok pouhými tečkami.

Portugalec Vasco de Gama obeplul Afriku sice již před čtyřmi sty lety, ale dotekl se na památné té světoplavbě toliko pobřeží a hloub do země nevnikl.

Daleko do vnitř země nevnikli ani jiní Portugalci, ač se chlubili, že jim náleží velická část Afriky. Tak na příklad měli v držení západní kraj při řece Kongu od mnoha let, ale jaká by byla řeka Kongo několik hodin cesty dále od břehu, toho povědomost neměli.

Také Francouzi nedostali se dovnitř Afriky daleko, ač jim severní pobřeží náleželo již před několika desetiletími. Dostal-li se z nich někdo až na blízko samé Sahary, mluvílo se o tom v novinách jako o památné události. Ale za našich časů lze provéstí výlet až na pokraj pověstné poušti africké za pouhé tři neděle.

Můj dobrý přítel z Prahy, jenž na svých cestách vřdycky spěchá, vykonal nedávno výlet na oasu Biskerskou v Alžírsku za pouhých dvacet dní. Tam a nazpět za tak krátký čas! Skoro k neuvěření!

Ovšem, kdyby byl užil ke svému zábavnému výletu z afrického pobřeží do Biskry karavany velbloudů, byla by jeho cesta trvala mnohem déle.

Velbloud je sice na cesty po africké poušti jako stvořený, ale proto jsou výpravy za užití tohoto výborného soumara přece jenom velmi zdoluhavy.

Ale ještě zdoluhavější cestuje se po některých krajinách jihoafrických, kde se zapřahuje do vozu na místo bujných ořů několik párů nemotorných volů. Že se člověk s takovou ekvipáží nedostane za den daleko, je pochopitelné.

Za posledních let obrátily k Africe pozornost mnohé říše evropské a vidí v ní zemi, kde by našly odbyť pro své výrobky a pomohly tak svému obyvatelstvu ke zlepšení blahobytu.

Že by se Afrika výborně hodila ke kolonizaci, vyložili jasně mnozí afričtí cestovatelé. Nemalá zásluha o šíření těchto náhledů přísluší proslulému Stanleyovi.

Ale aby vzájemná doprava zhožila a surovin do vnitř afrických krajin se usnadnila a urychlila, jest nezbytné třeba využítovati páry a elektriny, to jest zakládati železnice a telegrafy.

Stavby železnic na půdě africké ujali se teď podnikatelé velmi horlivě. Již nyní počítá se v Africe asi 16 tisíc kilometrů železnic.

Na jednotlivé osady africké vypadají na př. asi tato okrouhlá čísla:

Kapsko	4000 km.
Alžírsko	3500 "
Egypt	2300 "
Tunis	1400 "
Transvaalsko	1200 "
Oraňsko	800 "
Konžský stát	400 "
Angolu	370 "

Celkové číslo afrických železnic jest ovšem pořád ještě velmi skrovné. Samotná naše říše Rakouská bez zemí uherských vykazuje více železnic nežli celá Afrika, a přece jest pevnina africká asi 100krát větší.

Ale dle všech příprav lze souditi, že železných drah bude přibývatí nyní v Africe měrou nápadnou. Angličané prodloužili před málo dní egyptskou železnici daleko k hořejšímu toku požeňnaného Nilu, a Francouzi konají při pravy, aby mohla šuměti lokomotiva také po opuštěné Sahare, zamýšlejíce postaviti železnou trať z Alžírsku až do památného Timbuktú při řece Nigru. Postarají-li se potom ještě o vhodné spojení mezi hořejším tokem řeky Nigru a západním pobřežím africkým, budou mítí dopravní pojítko mezi dvěma moři. Že budou moci k tomu užiti také paroplavby říční, jest patrné z každé podrobnější mapy africké pevniny. Již nyní brázdí si cestu parolodi po řece Senegalu, Nigru, Kongu a jeho přítocích a po rozlehlých hladinách velkých jezer středoafických.

Založením železnic v zemích afrických zvelebilo se domácí hospodářství polní utěšeně. Osadníci nitroafričtí mohli tak vyvážeti polní úrodu až k moři a těžiti odměnu za svou přičinlivost. Dokud byli odkázáni jen na karavany, nemohli na vývoz polních plodin ani pomýšleti, a proto nepěstovali jich více, nežli co jich mohla jejich vlastní země spotřebovati. Blahodárný ten vliv pozoruje se nyní zvláště v Africe jižní.

Teď pomýšlí se na provedení železnice, jež by vedla od břehů egyptských celou východní Afrikou na jih až k mysu Dobré naděje v Kapsku. Potom bude otevřena „temná pevnina“ evropské vzdělanosti dokořán, a proudy vystěhovačů evropských zaplaví brzy nejenom břehy africké, ale dodají nové tvárnosti také odlehlým krajům uvnitř Afriky. Vynález Stephensonův bude pak slaviti nové triumfy po celém černém dílu světa.

Africké události na sklonku 19. století.

K hořejšímu toku řeky Nilu přiléhá rozlehlá země, zvaná Egyptský Sudan. Panství nad ní udržují přívrženci falešného proroka Mahdyho, o němž jsem se zmínil podrobněji na stránce 184.

Po smrti jeho ujal se vůdcovství jiný zástupce muhamedánské víry a brojil proti cizincům s vytrvalou statečností.

Titul takového hlavy církevní jest chalífa. Muhamedáni praví, že jest jí po smrti proroka Muhameda nutně třeba, má-li se islám na světě udržeti a šířiti. Úkol chalífův jest, aby bděl nad plněním zákonů božích, jak je blásl sám prorok.

Abý chalífa sudanský mohl opanovati celou zemi a střežiti ji proti ve-třelcům, zřídil si četnou armádu vojenskou, jež čítala na sto tisíc bojovníků, složených z černochů a Arabů.

Útoky, podnikané na sousední osady, stávaly se nebezpečnými jak vojsku egyptskému, tak i kolonii italské při Rudém moři, zvané Erythrea. A ježto ovládají nyní Egypt Angličané, majíce tam i své vojsko, brozilo nebezpečnství také jim. Proto pomýšleli Italové i Angličané na to, jak učiniti přítrž nájezdům fanatických mahdystů. Ale úmysl se jim nedařil, a mahdysté vycházeli z bojů jako vítězové.

Leč šťastí je vrátké. První rána stihla mahdysty r. 1894. Té doby měli mahdysté v držení město Kasalu, ležící blízko hranic osady italské. Kasala hodila se za výborné středisko chalífova vojska, a výpady jeho naplňovaly Evropany postrachem. Italové vidouce svoji záhubu, napjali všechny síly proti mahdystům a zvítězili nad nimi. Důležitá pevnost Kasala padla do jejich rukou.

Zmatek, jaký stihl chalífu po pádu Kasaly, byl brozný. Okamžiku toho využítkoval rakouský příslušník Slatin paša, jež držel chalífa po dvanáct let v zajetí, a přehl.

* * *

Rudolf Slatin pochází z okolí Vídeňského. Chtěje se věnovati kupectví, chodil ve Vídni do obchodní školy.

Když skončil studia, přijal místo v knihkupectví Káhireském. Byl šťasten, že se mohl tak záhy podívatí do vzdáleného světa.

V Káhiře seznámil se Slatin s africkým cestovatelem Heuglinem, jenž se připravoval s přírodozpytcem Pfundtem na novou výpravu do krajín po-nílských.

Heuglin oblíbil si Slatina tak, že ho vyzval, aby s ním vykonal cestu společně.

Vyzvání to přijal Slatin velmi rád a cestoval s Heuglinem delší dobu.

Roku 1876 navrátil se Slatin do Vídně, aby sloužil ve vojště jako jednoroční dobrovolník. Ale již té doby zabýval se pilně zeměvědou a po-mýšlel na to, že se vydá zase do Káhiry, jakmile učiní zadost vojenské po-vinnosti.

Ale plány Slatinovy nevydařily se hned, neboť bylo mu účastniti se vá-lečného tažení do Bosny. Tvrdí se o něm, že se osvědčil všudy jako statečný důstojník.

Opětnou cestu do Káhiry nastoupil Slatin r. 1878.

Toho času počínala již činnost Gordonova. Místokrál egyptský povolal Gordona, aby táhl do Sudanu a vyhladil tam otrokářství.

K účelu tomu potřeboval Gordon schopné Evropany.

Do služeb Gordonových vstoupil také Slatin a přijal místo jako mudyr (správce) v jistém kraji Darfurském.

Úřad svůj zastával Slatin k úplné spokojenosti, a proto byl r. 1881 jmenován generálním guvernérem celého území Darfurského, zaujímajícího v rozloze jen asi o pětinu méně, nežli celá naše říše.

Ale vzpoury přívrženců proroka Mahdyho měl pocítiti v Sudanu také Slatin, zvany obyčejně Slatin bej.

Válečné zkušenosti přišly tentokrát Slatinovi zvláště vhod, neboť odrážel útoky povstalců se znamenitými výsledky. Jako vítěz vyšel skoro ze 30 bojů. V jednom boji přišel o prst.

Leč stálými pútkami tenčily se řady vojska Slatinova, a byl již svrchovaný čas, aby přišla očekávaná pomoc.

Slatin čekal na novou posilu den co den, ale pomoc nepticházela. Místo pomoci přišla smutná zvěst, že mahdysté dobyli nad jednou částí egyptského vojska vítězství.

Slatin paša nemohl již déle návalu nepřátelských vojsk vzdorovati a vida úplnou svoji zkázu, vzdal se Mahdymu se zbytkem svého lidu na milost.

V měsíci červnu 1884 přitáhl Slatin paša do tábora Mahdyho a byl přijat s počtami jako statečný válečník. Od té chvíle byl Slatin zajatcem. Držán byl v zajetí v Omdurmaně nedaleko Chartumu.

Aby nemohl utéci, dostal Slatin železná pouta a vlekl se s nimi po deset měsíců. Takový osud stihl ještě jiné Evropany.

Stav vězněného Slatina se polepšil, když padla pevnost Chartum, dostavši se do rukou vojska egyptskoanglického. Přátelé Slatinovi nabízeli veliteli mahdystů výkupné, ale nový chalífa k návrhu nepřistoupil a podržel Slatina při sobě, učiniv ho velitelem osobní stráže své.

V takovémto zajetí prožil Slatin paša mezi mahdysty plných 12 let.

Ale konečně přišla chvíle, kdy se mělo dostat vězněnému Slatinovi volnosti.

Přátelé jeho vysílali tajně posly k Slatinovi a konali všecky přípravy, aby dopomohli zajatci k útěku. Těm, kteří by Slatina ze zajetí vyprostili, byla slíbena odměna 12.000 zlatých.

Suma tato stála již za namáhání, a slídící egyptští napjali všechny síly, aby pomohli Slatinovi k útěku.

Plán se zdařil výborně, a v noci dne 21. února 1895 mohl Slatin opustiti nepozorovaně Omdurman. Velbloudi čekali již na Slatina a utíkali s vězněm po poušti jako o závod. Byla to jízda plná svízeli, nebezpečností a odříkání.

Leč všecko skončilo šťastně, a dne 16. března dorazil Slatin do Asuanu a brzy na to železnicí do Káhiry.

V Káhiře byl přijat Slatin bej s upřímným nadšením všech rodáků a místokrál povýšil ho na pašu. V residenci nad Dunajem byl Slatin oslavován jako statečný vítěz.

Útek tohoto muže přišel Evropanům velice vhod, protože Slatin paša poznal za svého pobytu v chalífově vojstě všecky podrobnosti válečné a sílu vojska, a mohl o tom dáti podrobné zprávy.

* * *

Italové měli co dělati, aby uhájili dobyté Kasaly, a proto požádali r. 1896 vládu anglickou, aby jim poskytla pomoci. Domnívali se, že výpadem anglicko-egyptského vojska ze severu a výpadem italského vojska ze strany východní bude chalífa na dobro poražen.

Anglická vláda svolila a svěřila vedení válečné výpravy generálu Kitchenerovi (vyslov Kičnerovi).

Kitchener narodil se v Irsku. Když vystudoval inženýrství, vstoupil do služeb vládních a vyměřoval mnohé kraje ve východních zemích.

Generál Kitchener ujal se vrchního velení v horním Egyptě se vši silou, prodloužil železnici ponílskou daleko na jih a usnadňoval tak dopravu vojska proti divokému nepříteli.

Za této práce bylo vojsko Kitchenerovo nejednou od mahdystů napadeno, ale oddolalo vždy vítězně.

Když přišla pravá chvíle, vytáhl generál Kitchener proti soustředěnému vojsku chalífově a zničil je dne 8. dubna 1898 na dobro. Potom táhl ještě k městu Omdurmanu, kde tábořil chalífa, a zvítězil i nad tímto ponílským městem. Chalífa byl rád, že mohl z města utéci. Tak dostaly se do rukou egyptsko-anglického vojska dvě důležité posice: Omdurman a blízký Chartum.

Aby Kitchener ukázal, že jest mahdystům marno čekati na zázraky, jež se podle jejich očekávání měly dít na brobě falešného proroka, dal zničití hrobku Mahdyho a hoditi ostatky jeho do řeky.

Po vítězství Kitchenerově nad mahdysty nastává Angličanům v hoření Egyptě nová práce. Pobožené hlavní město Chartum povstane zajisté k novému životu, a železniční vlaky budou tam přivážeti četné hosty k návštěvě právě tak, jako se to děje z Káhiry do Anuanu, Vady Halfy, Abu Hameda a Berberu. Tou dobou, co tato kniha na svět vychází, šumí snad již parní stroj blízko samého Chartumu, a výletníci z Káhiry vystupují ze železničního vlaku snad již v samém městě a usazují se tam k delšímu pobytu v nových hotelích, zřízených se vším pohodlím podle vzorů evropských. Také se pomýšlí založiti v Chartumu Sudanskou universitu.

Vítěz Kitchener stal se porážkou mahdystů slavným a proslulým v celém světě.

* * *

Téže doby slavil vítězství jiného druhu francouzský setník Marchand (čti Maršang). Slavil vítězství nad překonanými překážkami, jež se mu stavěly v cestu, když se ubíral na přě Afriky od oceánu Atlantického k moři Rudému.

Setník Marchand vydal se r. 1897. na výzkumnou cestu do střední Afriky z francouzského Konga se 4 důstojníky, 12 bělochů a několika setninami Sudanců. Drže se přítoku konžského, jehož jméno Ubangi, dospěl Marchand do egyptského Sudanu a dne 10. července 1898. přibyl, aniž se kdo té výpravy nadál, do ponílského města Fašody.

O trochu později dorazil do Fašody také generál Kitchener a vztýčil na území vlajku anglicko-egyptskou. Ta byla znamením, že si Anglie přivlastňuje moc nad zemí nově dobytou.

Ale nároky na tyto sudanské kraje měla také Francie, ježto setník Marchand dříve tam přišel. Z jednání toho vznikl spor, ale byl uklizen v míru. Francie dřekla se nároku na tyto kraje sudanské, a Anglie přitkla jí za ně Vadaj a jiné blízké země. Smlouvami těmi byla Francie citelně poškozena, neboť kraje ponílské jsou mnohem výnosnější nežli končiny saharské.

Setník Marchand opustil na to Fašodu, dostal se k Rudému moři a plavil se do vlasti. Francouzský národ přijal statečného cestovatele s neobyčejným nadšením a zasypal ho slávověnci.

Cestou, vykonanou na přič africké pevniny, povýšil se Marchand na předního zpytatele na poli africké zeměvědy.

* * *

Jako nabyla Anglie svrchovanosti nad krajinami ponílskými, tak touží nabýti jí také v jižní Africe nad zemí, jež jest dosaváde samostatnou republikou. Mínila republiku Jihoafrickou, zvanou též podle řeky Vaal *Transvaalem* neboli *Transvaalem*. Spory, jež vznikly mezi oběma vládami, skončily válkou. Co jsem tuto knihu v měsíci říjnu r. 1899. dopisoval, nebylo ještě o osudu příčinného lidu republiky *Transvaalské* rozhodnuto.

OBSAH.

	Stránka
1. Výpravy do Afriky	1
2. Kdo obeplul Afriku poprvé	2
3. Starí Čechové na cestách po zemích afrických	
4. Co vypravuje o Egyptě Křištof Harant z Polžic	9
5. Křištofa Haranta cesta na horn Sinai	14
6. Jaké noviny vypravuje Křištof Harant o Kairu	18
7. Návrat do vlasti	21
8. Posvátná řeka	22
9. Proslulá cestovní kancelář	27
10. Starobylé pohřebiště v okolí Káhirakém	28
11. Výlet k pyramidám	32
12. Sáň	35
13. Růže z Jericha	36
14. Památné rostliny staroegyptské	37
15. Podivné peníze	42
16. Tolar Marie Terezie	44
17. Zelený kraj na poušti	46
18. Oasa Jupitera Amona	48
19. Zklamání na poušti	57
20. Písmo hieroglyfické	58
21. Náš krajan Němec požadatelem lovu	61
22. Plavba Rudým mořem	62
23. Průplav Suezský	64
24. Plavba Suezským průplavem	66
25. Beduíni	69
26. Ve staně arabských kočovníků	72
27. Do Alžiru	74
28. Cizinecká legie	78
29. Na pokraji Sahary	81
30. Korál červený	84
31. Něco o Maroku	87
32. Marocká škola	89
33. Ještě o Maroku	91
34. Marocká hospoda	92
35. Marocké hlavní město	92
36. Jak se žije v Tunisu	94
37. V tuniském bazaru	95
38. Sahara	96
39. Doktor Stecker a jeho černocho	99
40. Habeš	101
41. Habešská církev	104
42. Jak putovali do Habeše tři čeští Františkáni	105

	Stránka
43. Madagaskar	110
44. Odvážná cestovatelka	112
45. Poslední cesta paní Pfeifferové	115
46. Co píše o Madagaskaru přirodozpytec	125
47. Výlet do diamantové země	129
48. Čeněk Paclt	133
49. Úryvky z cestopisu Pacltova	137
50. Umělý chov pštrosů	145
51. Podivuhodný stát	148
52. Doktor Holub	152
53. Doktora Holuba cesty po Africe	153
54. Afričtí národové	172
55. Misionář Livingstone	173
56. Jak hledali v Africe Livingstone	175
57. První cesta Livingstonova	178
58. Ze života Stanleyova	182
59. Prorok Mahdy	184
60. V nejtemnější Africe	186
61. Výprava Petersova	192
62. Smrt Emina paše	203
63. V zajetí otrokem	205
64. Co jídají v Africe	208
65. Honba na pštrosy	210
66. Mezi Hotentoty	211
67. Objevení afrických jezer	213
68. Sultanát Zanzibarský	216
69. Evropské osady při Kongu	220
70. Náš krajan na Kongu	221
71. E. St. Vráz	223
72. Na řece Gambii	231
73. Mezi Ašanty	235
74. Ze života Dahomejců	240
75. Obrovští brouci	243
76. Proslulé město na jihu Sahary	246
77. Památce zeměvědců v Africe zahynulých	247
78. Nejvýznamnější badatelé na poli africké zeměvědy	252
79. Kilima Nďžaro	256
80. Ostrovy Kanárské	258
81. Ostrov sv. Heleny	260
82. Africké železnice	262
83. Africké události na sklonku 19. století	263

Seznam obrázků v textu.

1. Hudební nástroje a zbraně afrických národů, str. 1.
 2. Jak si mládež při horním Nilu hraje na boněnou, str. 23.
 3. Plavba nilskými peřejí, str. 23.
 4. Šáchor papírový, str. 38.
 5. Šáchor papírový stylisovaný, str. 39.
 6. Lektin posvátný, str. 41.
 7. Oasa, str. 47.
 8. V Suezském průplavě, str. 65.
 9. Plameňáci, str. 68.
 10. Beduíni, str. 70.
 11. Když samum zuří, str. 97.
 12. Stádo zeber na útěku, str. 155.
 13. Stádo sajek skákavých, str. 158.
 14. Život na středoafriické stepi, str. 163.
 15. Zanzibar, str. 176.
 16. Jak vypadá chýše Vakikujů, str. 197.
 17. Středoafriická krajina, str. 199.
 18. Misionář Livinhac žehná svým chovancům, str. 201.
 19. Misionář v Ugandě při polní práci, str. 202.
 20. Karavana otroků na pochodu, str. 206.
 21. Afričanka rozemílá obilí, str. 208.
 22. Honba na pětsoy, str. 210.
 23. Hotentotská vesnice, str. 212.
 24. Zanzibarská vesnice, str. 218.
 25. Čestovatel E. St. Vráz, str. 225.
 26. Šimpanz, str. 241.
 27. Golíáš, největší brouk africký, str. 244.
-

Seznam příloh.

1. Jak si představovali Afriku a mapu celého světa r. 1459.
 2. Na pobřeží Nílském.
 3. Naše výprava před pyramidou Cheopsovou.
 4. Egyptanka nesoucí vodu.
 5. Karavana na cestě Saharou.
 6. Beduin.
 7. Cestovatel Henry Stanley.
 8. Prorok Mahdy.
 9. Doktor Peters na pochodu.
 10. Útok divokých Mazajů na výpravu Petersovu.
 11. Jezero Tanganjika.
 12. Cestovatel Vráz s ašantským sluhou.
-

Nakladatelství **A. STORCHA SYNA** vydalo pro mládež
ještě tyto spisy

Josefa Kořenského :

Z dalekých krajin. Kulturní obrázky. Dle anglického originálu
volně vyloženo. Stran 136, obrázků 50. Cena zl. 1.50. (Roze-
bráno).

V cizině. Kulturní obrázky. Stran 203, obrázků 47. Cena výtisku
v původní vazbě 3 zl.

Z dalekých krajin. Kulturní obrázky. Druhé, zcela původní vydání.
Stran 200, obrázků 35. Cena výtisku v původní vazbě 3 zl.

Evropa. Kulturní obrázky. Stran 309, obrázků 38. Cena výtisku
v původní vazbě 4 zl.

Asie. Kulturní obrázky. Stran 284, obrázků 44. Cena výtisku v pů-
vodní vazbě 4 zl.

